МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 46

Частина 4

КИЇВський ВУ 2013 УНІВЕРСИТЕТ

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	д-р філол. наук, проф. А.Д. Бєлова
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	д-р філол. наук, проф. В.Б. Бурбело; д-р філол. наук, проф. І.О. Голубовська; канд. філол. наук, проф. Н.Ю. Жлуктенко, д-р філол. наук, проф. В.І. Карабан; д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України Н.Ф. Клименко; д-р філол. наук, проф. Н.М. Корбозерова; д-р філол. наук, проф. Г.Г. Крючков; д-р філол. наук, проф. О.С. Снитко; д-р філол. наук, проф. Л.В. Коломієць; д-р філол. наук, проф. Л.І. Шевченко; д-р філол. наук, проф. О.І. Чередниченко

Адреса редколегії	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14, Інститут філології, тел.: 239-32-58
Рекомендовано	Вченою радою Інституту філології 23.10.2013 року (протокол № 3)
Зареєстровано	Постановою президії ВАК України протокол №1-05/5 від 01.07.10
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво про реєстрацію друкованого засобу інформації видано Міністерством юстиції України серія КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р ДК № 1103 від 31.10.02

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2013

УДК 811.133.1:003.6

Ситдикова І.В., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

НОВІ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У роботі знайшла розвиток ідея комплексного підходу до вивчення письмової комунікації з урахуванням її ролі в сучасному суспільстві. Подано огляд історії розвитку письмової комунікації, актуальних проблем її дослідження та різних точок зору на природу її співвідношення з усною комунікацією.

Ключові слова: *письмо, письмова комунікація.*

Актуальні реалії потребують адекватної наукової рефлексії. Класичні теоретичні парадигми певною мірою застаріли, оскільки об’єктом дослідження була комунікація минулого століття. Сьогодні маємо іншу медіасферу, в якій помітно зростає роль письмової комунікації і, відповідно, виникає потреба в нових наукових підходах до її вивчення.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні комплексного підходу до дослідження письмової комунікації з урахуванням її ролі та специфіки функціонування у XX – XXI століттях.

Комунікативний характер сучасної соціальної реальності актуалізує тему комунікації в якості однієї з головних у лінгвістиці другої половини XX століття. Інтерес до проблем комунікації викликаний, насамперед, зміною місця й ролі комунікації й комунікативних технологій у різних сферах суспільного життя, а також інтенсивним розвитком самих засобів комунікації. Особливо пильну увагу проблема комунікації привертає в наші дні у зв'язку суперечливими тенденціями розвитку комунікативних процесів у сучасній культурі. З одного боку, у небачених масштабах зросла роль засобів масової комунікації, їх різноманітність і обсяг трансльованої ними інформації, а з іншого, – спостерігається помітне збідніння емоційно-особистісного змісту людських контактів, посилення їх стандартизації й формалізації. Парадоксальна комбінація масовості комунікативних зв'язків і дефіциту усного людського спілкування – характерне протиріччя культури інформаційного суспільства, робить актуальним

дослідження особливостей сучасної письмової комунікації, за допомогою якої сьогодні здебільшого й відбувається спілкування. Широкий спектр комунікативних практик, що включає бізнес-комунікації (PR, реклама, маркетинг) і організаційні комунікації (керування, комунікативний менеджмент), суспільно-політичні, міжкультурні й міжособистісні комунікації, актуалізує вироблення загальних вихідних уявлень про природу комунікації, поза якими подолання існуючого нині плюралізму "комунікативних теорій" і створення єдиної теоретичної моделі комунікації, здатної скласти ядро нової дослідницької парадигми, виявляється неможливим.

Загальновідомим є те, що за допомогою комунікації здійснюється обмін думками між людьми, а сама комунікація є процесом передачі й свідомого сприйняття знаків, що мають інформаційне значення. Вони бувають чотирьох основних видів: словесні, кінетичні, музикальні та графічні, можуть використовуватися чи окремо, чи разом.

Спеціальне вивчення комунікації почалося наприкінці 1950-х – початку 1960-х рр. Інтенсивний розвиток самих засобів комунікації, широке впровадження в різні сфери життя комунікативних технологій зумовило розробку комунікативної проблематики одночасно в багатьох академічних дисциплінах, що привело, насамперед у США, в 70-і рр. до становлення коммуникативистики як міждисциплінарної галузі знання. Аналіз розвитку американської традиції комунікативистики засвідчує, що в цей час міждисциплінарність є не тільки її методологічним здобутком, але й істотним недоліком, що стримує комунікативні дослідження. Незважаючи на розмаїття теорій комунікації, існуючих у навчальних курсах і підручниках та численні теоретичні роботи в цій галузі, на жаль, можна спостерігати, що консенсус щодо теорії комунікації як галузі знання і досі відсутній. Усвідомлюючи величезний потенціал теорії комунікації, сьогодні можна констатувати, що формування єдиного міждисциплінарного проекту з комунікативістики не є завершеним.

У радянській філософії феномен комунікації аналізувався в рамках марксисткої традиції з кінця 70-х рр. XX ст. з акцентом на вивчення її соціальної й психологічної природи. Це привело до створення соціально філософської і соціально-психологічної теорій спілкування (Б.Д. Паригін, В.М. Соковнин, Л.П. Буєва, М.С. Каган і ін.). У цей же час проблеми комунікації почали розроблятися в

рамках наукознавства (Старостин Б.А. і ін.). У 80-і рр. у зв'язку з інтенсивним розвитком засобів масової інформації складається, насамперед, у рамках соціології, теорія масової комунікації, що ставить завдання розкрити структуру, закономірності й ефективність діяльності систем масової комунікації (Фірсов Б.М., Грушин Б.А. і ін.).

Початок 90-х рр. відкриває новий етап у дослідженні комунікації, пов'язаний з відмовою від історико-матеріалістичної (марксисткої) дослідницької традиції й активним використанням результатів закордонних досліджень. У системі вищої освіти з'являється цілий ряд комунікативних дисциплін таких, як "Міжкультурна комунікація", "Психологія спілкування", "Соціологія комунікації"; створюються програми й підручники, що в цілому актуалізує комунікативну проблематику [3].

Сучасний інтерес до засобів масової комунікації пояснюється тим, що вона відіграє надзвичайно велику роль у житті мільйонів людей. Американський фахівець з проблем телебачення Н. Джонсон писав: "Ми вийшли з часу, в якому політична і економічна влада вимірювалася земельними володіннями, чи капіталом, чи працею, а перейшли у час, який значною мірою визначається доступом до інформації мас. Та людина чи орган, які мають доступ до максимального обсягу потрібної інформації і використовують її в найбільш зручній формі у максимально короткий час, мають сьогодні найбільшу політичну, військову чи економічну владу" [2].

Якщо підвести підсумки численних визначеннь, то здається справедливим розуміння під масовою комунікацією процесу поширення соціальної інформації (тобто інформації позагенетичної, семантичної, яка фіксується в знаках) за допомогою технічних засобів (інтернет, преса, радіо, телебачення, відео, кіно тощо) на велику і розташовану в різних місцях аудиторію.

Відповідно сучасна теорія комунікації розбудовується, у першу чергу, навколо проблематики мас-медіа, а також нових комунікативних реалій маркетингу й менеджменту, що визначає її в якості одного з напрямків соціології – соціології комунікацій. І хоча автори як закордонні, так і вітчизняні прагнуть уникати зведення дослідження комунікації тільки до аналізу соціальної комунікації, на сьогоднішній день таке розуміння є поширеним.

Залучення соціологією для вивчення соціальних комунікацій кібернетики, інформатики, лінгвістики, семіотики, що мають справу лише зі знаковою репрезентацією інформації представляється хоча й продуктивним, але недостатнім для розуміння природи комунікації. Сьогодні можна говорити про те, що "не вистачає узагальнювальних досліджень теоретичних основ комунікації, які б розкривали фундаментальні особливості мовленнєвої взаємодії з урахуванням сучасних уявлень про людину, комунікативне середовище, канали, різновиди та принципи комунікації" [7, с. 27–28].

Таким чином, аналіз ступеня розробленості проблеми комунікації дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на значний інтерес до вивчення феномена комунікації, дотепер відсутня не тільки єдина теорія комунікації, але й консенсус щодо визначення самої природи комунікації й методологічних принципів її дослідження.

Коротко розглянемо історію розвитку комунікації. Революційний крок у галузі обміну інформацією був зроблений тоді, коли людство винайшло писемність і систему рахування. Таким чином люди здобули універсальний спосіб для накопичення і обміну інформацією про будь-які явища і процеси. Водночас удосконалювались і способи передачі інформації – вістових гінців змінило телебачення, радіомовлення, космічні супутники тощо.

Найважливішим акустичним засобом спілкування у людському суспільстві є мова. Письмова мова упродовж багатьох століть виступала в ролі універсального способу передачі інформації. Писемність виникає у поєднанні протилежностей: оптичної (графіка і колір) і акустичної (звукова мова) інформації. Протягом кількох тисячоліть писемність була єдиним засобом передачі і зберігання інформації, засобом, який дозволяв долати просторово-часовий інтервал, який розділяє комунікантів. Після винаходу телефонного зв'язку, фонографа і радіозв'язку, а потім кіно і телебачення ця унікальність письмової мови була втрачена [6].

Загальновідомо, що із середини XX століття вивчення проблематики письма як самостійного мовного феномену проводиться у межах графічної лінгвістики, яку розділено на спеціальні дисципліни – графіку, орфографіку та графеміку. Перед ученими постала низка питань, що потребували ґрунтовного вивчення: "Як письмова форма мови корелює з усною?", "У чому полягають переваги усної форми

над письмовою і навпаки?", "Якими є особливості функціонування одиниць письмової форми мови, що не мають звукового еквівалента?". Питання про співвідношення усного та письмового варіантів мови не отримали однозначного тлумачення через відмінні підходи до розуміння мови як об'єктивної реальності та як об'єкта наукового дослідження. Усний та письмовий варіанти мови є семіотичними системами схожого призначення та однакового рівня складності. Помилкове сприйняття письмового варіанту мови породжене уявленням про те, що основним його завданням є фіксація усного варіанту мови. Письмо дійсно служить для запису звукової мови, але можливим є і використання усного варіанту для передачі письмового, наприклад, при читанні вірша уголос. Письмо визначається як система взаємної комунікації людей за допомогою умовно використаних зорових знаків. Воно ніколи не може розглядатись як точний еквівалент усної форми мови. Лише на останній стадії засвоєння письма людина починає використовувати його для комунікації. Будь-яке розвинуте фонетичне письмо включає форми, які, будучи прочитаними вголос, стають двозначними і можуть розумітись неправильно. Існування так званих візуальних морфем (форм, які передають значення лише на письмі) свідчить про те, що слід розрізняти письмову та усну мову як дві особливі системи, сукупність яких формує загальне поняття "мова".

Нині важко погодитись із твердженням, що письмова мова є другорядною по відношенню до усної, хоча з точки зору походження письмова мова дійсно виникла пізніше. Звукові образи у свідомості не завжди є необхідними для спілкування та формування понять, а написання, в свою чергу, цілком здатні слугувати знаряддям комунікації і без відповідного зв'язку зі звучанням. Сьогодні нові явища письмової мови усе частіше виникають незалежно від усної форми (наприклад, мова SMS-повідомлень), тут йдеться не лише про взаємозв'язок двох форм мови, а й про їх рівність, бо в окремих випадках проявляються особливості притаманні лише письмовій мові. Графічні знаки здатні позначати ті чи інші об'єкти дійсності та реалізувати поняття про них так само безпосередньо, як і звукові знаки. Письмова мова багато в чому відрізняється від звукової, зокрема своїми засобами та законами організації останніх. Ось чому письмовий варіант мови не є системою опосередкованих знаків, що співвідноситься з дійсністю лише через одиниці усного варіанту мови, в системі письма існують знаки, що не

мають і не потребують звукового еквівалента, але при цьому передають певний смисл.

Сьогодні дослідження письмового мовлення усе частіше пов'язуються із семіотикою. Як відомо, об'єктом семіотики є не лише слова, а й інші знаки. Г.Г. Почепцов підкреслює, що " ‹…› семіотика виростає із аналізу мови як знакової системи ‹…› [5, с. 107]". Такі знаки письма, як літерні та нелітерні графеми, є штучними знаками, тобто знаками знаків, тому письмо можна вважати штучною системою графічних знаків. Знаковість мови та письма вказує на той факт, що письмове і усне мовлення можна розглядати як коди: усне мовлення – мовний код, письмове – код писемності. Разом з тим письмо супроводжують знаки, які не є мовними, і формують систему параграфем, які є додатковим каналом інформації. Такі знаки здатні графічно передавати інтонацію та віддзеркалювати лексико-семантичні відношення, що виникають між частинами висловлювання. Параграфемні одиниці є засобами розмежування й актуалізації зміту, засобами виділення, спрямованими на привернення уваги читача. Графічні знаки можуть мати пряму (літери) або непряму (знаки пунктуації) відповідність зі звуковими референтами (вимовою написаного, інтонацією тощо), що говорить про своєрідний семантичний або смисловий аспект їх функціонування. Використання графічних знаків як мовних знаків вказує на їх смислову визначеність.

Завдяки поширенню, розвитку і постійному вдосконаленню мультимедійних засобів спілкування сучасний соціум відрізняється наявністю специфічних можливостей створення і трансляції повідомлень.

У нових версіях Веб (2.0, 3.0) відбулась кардинальна зміна комунікаційної парадигми: сьогодні користувач самостійно звертається в Мережу за інформацією – і стає активним і практично основним творцем комунікації і контенту. Відповідно змінюються умови, напрям, завдання комунікації. Враховуючи те, що сьогодні письмова комунікація стає основним засобом спілкування в багатьох сферах, а також розширення або зміну комунікативних завдань та наявність в сучасному суспільстві специфічних можливостей для створення і трансляції повідомлень, треба приділити особливу увагу їх формальному аналізові. Існують численні зарубіжні та вітчизняні дослідження окремих аспектів письмової комунікації, зокрема на матеріалі реклами, Інтернет дискурсу, політичного дискурсу, тощо. У вітчизняній лінгвістиці під керівництвом професора Г.Г. Крючкова здійснено низку досліджень присвячених

вивченню співвідношення фонетичної будови мови з графічною або орфографічною системами французької мови, детально досліджено характер функціонування нелітерних знаків, фонографічні особливості термінологічної лексики, проблеми фонографічної асиміляції запозичень, експресивний потенціал французьких графем, тощо. Але попри наявність численних розвідок можна констатувати відсутність комплексного підходу до дослідження письмової комунікації у сучасній лінгвістиці.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні стильових характеристик письмового мовлення з урахуванням інтегративних процесів, що надасть можливості здійснити комплексне дослідження та скласти чітке уявлення про феномен сучасної письмової комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бацевич Ф.С.* Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ "Академія", 2009. – 376 с.
2. *Джонсон Н.* Как реагировать на телевизор // США: экономика, идеология, политика. – 1971. – № 1. – С. 100.
3. *Манакін В.М.* Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. / В.М. Манакін. – К.: ВЦ "Академія", 2012. – 288 с.
4. *Почепцов Г.Г.* Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов – М.: "Рефл-бук", К.: "Ваклер" – 2006. – 656 с.
5. *Почепцов Г. Г.* Синтагматика английского слова / Георгий Георгиевич Почепцов. – К.: Вища школа, 1976. – 112 с.
6. *Шералиева Р.* Информация и коммуникация // Философско-психологические проблемы коммуникации: Сб. ст. / Отв. ред. А. А. Брудный. – Фрунзе: Илим, 1971. – С. 21–25.
7. *Яшенкова О.В.* Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.В. Яшенкова. – К.: ВЦ "Академія", 2010. – 312 с.

Стаття подана до редакції 19.04.13

Ситдикова И.В., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Новые парадигмы исследований письменной коммуникацииВ работе развивается идея комплексного подхода у изучению письменной коммуникации с учетом ее роли в современном обществе. Представлен обзор истории развития письменной коммуникации, актуальных проблем ее исследования и различных точек зрения на природу ее соотношения с устной коммуникацией.

Ключевые слова: *письмо, письменная комунікація.*

Sytdykova I.V., PhD, Assosiate Professor.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

THE NEW RESEARCH PARADIGM OF WRITTEN COMMUNICATION

The article points out the idea of complex approach to studying the writing communication. The review of the history of written communication, topical issues of research and different points of view on the nature of its correlation with oral communication is given.

Key words: *written language, writing communication*

УДК 811.111.37

Скибицька Н.В., к. філол.н., асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕЙКТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРЕФІКСОЇДНИХ ОСНОВ З ТЕМПОРАЛЬНИМИ ЗНАЧЕННЯМИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто роль прикметників та іменників у вираженні часових значень у сучасній англійській мові. Основним засобом творення їх є префіксоїдні основи та префікси, що упорядковують часову вісь у плані минулого (дуже давнього, давнього, попереднього, колишнього) – теперішнього позачасового та наступного, нового. Окреслено роль інтернаціональних основ-виразників категорії темпоральності в сучасній англійській мові.

Ключові слова: *часовий дейксис, категорія темпоральності, префіксація, осново- і словоскладання, інтернаціоналізми.*

Функціональний аналіз багатьох категорій, розпочатий у лінгвістиці в сімдесяті роки, дав цікаві наукові факти, що сприяли упорядкуванню уявлень модальності, персональності, темпоральності, локативності тощо в мовах [Бондарко 1997]. Він розширив також сферу компаративних дослідження цих категорій. Для прикладу згадаймо докладний опис категорії аспектуальності О.В. Петрухіною [Петрухина 2009], зіставне вивчення родів дієслівної дії у східнослов’янських та новогрецькій мовах [Клименко 2013].

Актуальним залишається дослідження взаємозв’язку семантичних варіантів цих категорій як в одній окремій, так і в кількох мовах. На особливу увагу заслуговують способи

впорядкування категорій. До таких належить і категорія темпоральності в сучасній англійській мові. З достатньою повнотою У ній описано роль дієслів в окресленні часового дейксиса з погляду співвідношення часу повідомлення з моментом мовлення, позамовного і мовного часу, обставинних лексичних конкретизаторів часу тощо. Менше приділено уваги ролі іменників та прикметників у вираженні часового дейксиса, передачі ними векторного характеру ознакових слів.

У цьому плані на особливу увагу заслуговують взаємозв'язки словотворення, морфології, синтаксису й лексики, що впливають на окреслення часової осі. Безпосереднім об'єктом нашого аналізу стали композитні й префіксальні прикметники та іменники сучасної англійської мови з часовими ознаками. Предмет аналізу – роль префіксів та префіксоїдів у вираженні ад'єктивної темпоральності, що хоч і перебуває на периферії однойменного функціонально-семантичного поля, однак відіграє помітну роль в оформленні його лексики та творенні неологізмів.

Докладне вивчення ролі основоскладання і префіксації в оформленні темпоральних слів англійської мови уможливлює краще усвідомлення ролі в ній позиційного словоскладання, що допомагає згортанню двох одиниць в одну складну.

Дослідження показують, що темпоральні прикметники в східнослов'янських мовах реалізують часову вісь через зіставлення теперішнього позачасового з минулим, попереднім, початковим, з давньоминулим та наступним, новим, причому центром зіставлення виступає ознака в теперішньому позачасовому. Воно реалізоване префіксоїдними першими основами композитів, поєднуваними з другими складниками, що корелюють з відносними прикметниками: *давньо-, старо-, архео-, палео-, прото-, першо-, перво-* та *ново-, нео-,* рідко *нью-, після-, мета-: давньоєгипетський – староєгипетський – єгипетський; давньогрецький – старогрецький – грецький – новогрецький.* Частину з цих основ становлять запозичені інтернаціональні одиниці. На сучасному етапі розвитку мов своїм існуванням вони здебільшого зобов'язані англійській мові, з якої запозичуються слова з цими основами. Накопичення таких слів сприяє усвідомленню цих компонентів як окремих словотворчих засобів, придатних для творення гібридних слів у мовах. Характер їхнього використання при збереженні тотожного значення (ідеосемія) і

часткової подібності форми (ідіоморфія) відрізняється від мови до мови, хоча й зберігає схожість реалізації часової вісі ознак. Останню представляють композити, афіксальні слова та розчленовані номінації-словосполучення.

Використання лексичних фігур (схем), запропонованих А.О.Білецьким для зіставлення семантично подібних груп лексики, показує, що українська, російська та новогрецька мови тяжіють до окреслення часової вісі ад'єктивами, утвореними основоскладанням та афіксацією: *укр. праслов'янський – давньослов'янський – старослов'янський – слов'янський, рос. праславянский – древнеславянский – славянский, новогр. πρωτοσλαβικός – παλαιοσλαβικός – σλαβικός* [Білецький 2012; Клименко 2013]. Англійська мова вдається до композиції та словоскладання, причому в композиції вона використовує грецький компонент proto- зі значенням префікса пра- "найдавніший": *the Proto-Indo-European, the Proto-Germanic (або Teutonic) Languages*, хоча інколи використовує і префікс pre-: pre-English, а також словоскладання з old та означеного з ним прикметника з іменником: *Old English, Old High German, Old Arabic; Proto-Slavic – Common Slavic – Slavic; Pre-English – Old English – (Modern) English*; праслов'янський – давньослов'янський – слов'янський.

Часову вісь наступного, окреслену українськими та російськими композитами типу укр. *новоукраїнський*, рос. *новоукраинский*, гр. *νεοελληνικός*, в англійській передає словосполучення *Modern English*, хоча в усіх названих мовах існують словосполучення на зразок *современный русский, сучасний український, сучасний англійський*. В окремих випадках використовується префіксоїдна основа *new*. Вона може рідко поєднуватися з прикметниками, утворюваними від іменників на зразок *New Age* Новий вік, назви сучасного синтетичного релігійного культу, сучасного окультизму та похідні від нього: іменник *New Ager* та прикметник *New Agey; Neoquantity* сучасний варіант кількісної теорії грошей, а найчастіше бути означенням іменників: *new age healing* – паранормальне цілительство та *New Agenda Coalition* – Коаліція нового порядку дня, а також *New Agnoetae* – нові агноїти.

Семантичний простір прикметника *new* в сучасній англійській мові часто займають слова *contemporary: contemporary architecture – сучасний архітектурний стиль, modern: modern Form of the metric system – сучасний варіант метричної системи, the modern Jazz –*

сучасний джаз, та present, present-day: the present-day car – сьогоднішній автомобіль.

Характерною особливістю прикметника *new,* поєднуваного з іменниками в сучасній англійській мові в межах термінологізованих словосполучень, є відсутність у них антонімічних лексичних одиниць з *Old* та *Ancient.* Вони утворюють опозицію до ознаки теперішнього позачасового, а не пари старий-новий, пор. давньовулканічна порода old volcanic rode, античне зрошування ancient irrigation, прадавнє / античне ремесло ancient skill.

У сучасній англійській мові префіксоїдна основа *new* найчастіше трапляється в складі темпоральних віддієслівних прикметників, уточнюючи значення так званого результативного стану: *new-fallen, new-fledged, new-found, new-founded, new-laid, new-made, new-minted, new-onset*. Зі словами, що складу яких входить основа *new* успішно конкурують похідні, що є наслідком приєднання прислівника *newly* до віддієслівного прикметника: *newly-appointed, newly-built, Newly Independent States, newly installed, newly launched, newly designed, newly elected.*

Творення таких прикметників продуктивне в сучасних східнослов'янських мовах: *новозбудований, новопостроенный, новоорганізований, новоорганизованный, новопризначений, новоназначенный,* а також новогрецькій: νεόχτιστος, νεοσύστατος, νεοδιόριστος.

Часову вісь минулого – теперішнього позачасового, нового в сучасній англійській мові характеризують запозичені з грецької мови основи *археo-* і *палео-*, що властиві науковому стилю англійської мови і спеціалізуються на вираженні значень *paleo-* дуже давній: *палеоботаніка, палеоантропологія; paleobasin палеобасейн, paleobiochemistry палеобіохімія, paleobiogeography палеобіогеографія, paleocerebellum* давня частина мозочка, *paleo asiatic палеоазійський, Paleo-Christian* ранньохристиянський або античного *археоптерикс, archaeoastronomy археоастрономія, archaeoastronomer давній астроном, archaeobotany археоботаніка, archaeography археографія* і т. д .

Грецька за походженням основа neo- в англійській мові продуктивніша від двох попередніх. У термінологічних системах вона означує нові течії, напрямки в наукових, культурних та суспільних сферах: іменники *neodarwinism, neoplatonism, neorealism*; прикметники *neophreudian, neoclassic, neoplatonic*. Ця лексика також стає частиною інтернаціоналізмів.

Особливе місце в позначенні часового дейксиса прикметниками та іменниками належить основі *retro-*, яку англійська мова запозичила з латинської. Вона трапляється в численних словах-термінах. У східнослов'янських мовах та новогрецькій також функціонує ця основа, що прийшла до них за посередництва французької мови від *rŭtrospectif*.

У згаданих мовах *ρετρο-*, *ретро-* стала продуктивним словотворчим засобом, за допомогою якого утворюються слова, переважно іменники, на позначення певного стилю в моді, мистецтві тощо: *ретрохіт, ретрошлягер,* στυλ ρέτρο, *retro-car, retro-chic* елегантний у стилі "ретро". Натомість, у сучасній англійській мові ця основа здебільшого трапляється в термінологічній лексиці зі значенням "зворотна дія, рух": retrovirus ретровірус. Терміни з нею проникають у східнослов'янські мови, пор. в сучасній українській: біол. *ретрогресія – retrogression, ретротранспозон –retrotransposon.*

Лексикон сучасної англійської мови поповнюється одиницями з темпоральними значеннями, до складу яких входять префіксоїдні основи *ex-, meta-, post-*. Усі вони інтернаціональні й запозичені в англійській мові з латини та грецької. Такі префіксоїди спеціалізуються на вираженні ознак осі часу, що зорієнтована в минуле, колишнє *ex-* та наступне *post-, meta-*. Вони продуктивні в творенні термінологічних неологізмів і техніка їхнього поєднання відповідає вимогам словоскладання завдяки вираженню ними регулярних стандартних значень. *Ex-* закріплена за назвами осіб, що колись обіймали певні посади, мали звання, здобули певний соціальний статус, але втратили його: *ex-emperor* екс-імператор, *ex-minister* екс-міністр, *ex-governor, ex-priest, ex-millionaire, ex-addict, ex-convict, ex-airline aircraft*. Причому в англійській мові *ex-* має більше можливостей до сполучення з іншомовними основами, ніж у східнослов'янських мовах. Цей префіксоїд може стосуватися офіційних посад *екс-президент, екс-губернатор*. Він може позначати колишні сфери діяльності *екс-бос, екс-модель* та певні стосунки людей: *екс-хлопець, екс-коханець*, їхній стан: *екс-наркоман, екс-засуджений, екс-міліонер.*

Ця група лексики поповнюється новими іменниками, причому багато з них належить до інтернаціоналізмів. Серед слів з *ex-* трапляються власні назви: *ex-Warsaw Pact Countries* країни-учасниці колишнього Варшавського договору.

Характерною рисою англійської мови в означуванні часової осі в минулому є використання прикметника then у ролі означення. Він стає в багатьох випадках конкурентом префіксоїда *ex-*: *the then President* – тодішній президент, *the then Prime Minister* – тодішній прем'єр-міністр, *the then secretary* – тодішній секретар, відсилаючи ознаку не до неозначеного колись, а до якогось певного періоду існування в минулому.

Часову вісь у напрямку здійснення ознаки в наступному після існування її в теперішньому окреслює запозичений префіксоїд *post-*, що надає значення "потім, після відрізка часу, вказаного твірною основою". Префіксоїд *post-* в англійській мові тяжіє до поєднання з прикметниками: Post-*Cold War era, post-Soviet Atate affairs, post-colonialistic policies, post-totalitarian transition, post-structuralism, postnaturalism, post-constructivism, postmodernism*.

З цим префіксоїдом корелюють за значенням запозичений з грецької *meta-* та питомий *after*. Від *post-* компонент *meta-* відрізняється сферою використання: він трапляється здебільшого в науковому та публіцистичному стилях і переважно в складі іменників-інтернаціоналізмів: *metagenesis, metamorphosis, metastasis, metathesis, metalanguage, mataanalysis*. У багатьох перекладних кальках новогрецької мови *meta-* послідовно замінює компонент *post-*: *post-doctoral, μεταδιδακτορικός, post-classical μετακλασσικός, post-graduate μεταπτυχιακός, post-operative μετεγχειρητικός, post-industrial μεταβιομηχανικός*.

Префіксоїд *after-* відзначається широкою сполучуваністю з прикметниковими основами, співвідносними з іменниками або іншими прикметниками: *after-tax proceeds* сума прибутку після сплати податку, *after-the-fact circumstances, aftermost* самий задній, останній, *afterpayment* наступний платіж, доплата, *after-care* виховально-випраний вплив (нагляд), *aftercare service*, а також віддієслівними прикметниками: *after-acquired* набутий пізніше, *after acquired property, after-born child* дитина, яка народилася після смерті батька, *after-discovered evidence* доказ, що відкривається після розгляду справи судом першої інстанції, рідше прислівниками: *afterwards*.

У англійській мові на вираженні значення ознак у попередній період порівняно з указаним твірною основою спеціалізуються префікси *ante-* та *pre-*. Обидва вони можуть поєднуватися з прикметниковими, іменниковими та дієслівними основами. Більша активність властива префіксу *pre-*. Він поєднується з відносними прикметниками, які

мотивовані особовими іменами: *pre-Christian* дохристиянський, *pre-Columbian* доколумбовий, *pre-Gorbachew* догорбачовський.

Деякі з них стали науковими термінами *pre-Hilbert norm* догільбертова норма, *pre-Hilberspace* догільбертовий простір, *pre-Raphaelite* дорафаелітський, pre-Socratic до сократівський.

Мотиваторами слів з префіксом *pre-* є іменникми: *pre-bill* попередній рахунок, *pre-election* попередні вибори, *pre-study* попереднє вивчення, *pre-talks* попередні переговори. Ними можуть бути дієслова: *pre-arrange* заздалегідь готувати, *pre-establish* заздалегідь встановлювати, *pre-plan* планувати заздалегідь та прикметники: *pre-agrarian* доаграрний, *pre-capitalist* докапіталістичний, pre-market передпродажний, *pre-monopoly* домонополістичний, *pre-retirement* передпенсійний, *pre-war* довоєнний.

Префікс *ante-* здебільшого формує ретроспективу попереднього в середовищі ад'єктивів: *antenuptial* дошлюбний, *antepartum* дородовий, *antepyretic* долихоманковий, рідше дієслів *antecede* передувати (від нього утворений іменник *antecedent* попередник, предок) або іменників: *antecessor* – предтеча, продром, *antedate* дата, поставлена заднім числом. Деякі з цих слів утворюють лексичні антоніми з лексемами, до складу яких входить префіксоїд *post-*: *antemortem* до смерті – *postmortem* після смерті, *antenatal* допологовий – *postnatal* післяпологовий. Такі пари формують також слова з префіксами pre- та post-: *presurgical / preoperative – postsurgical / postoperative* (пор. ще *postop* післяопераційний пацієнт).

У семантичному просторі виразників часових ознак перебуває префікс *fore-,* що серед інших значень реалізує сему "передування в часі". Він сполучається з дієсловами, підкреслюючи дію, що йде в часі перед названою твірним дієсловом: *to forecast* передбачувати, прогнозувати, *to foresee* передбачувати, *to forearm* озброювати наперед, *to forebode* передчувати, *to foredoom* визначати наперед (долю), *to forejudge* визначати наслідок наперед, *to foreknow* знати наперед тощо.

Fore- приєднується до іменників, окреслюючи давність походження, попередність чого-небудь у часі: *forebear* пращур, попередник, *foreboding* пророкування, *foreknowledge, foresight, forethought* передчування. Такі слова виявляють словотвірний і лексичний паралелізм із східнослов'янськими лексемами, до складу яких входить префікс *перед-*.

Розглянутий матеріал підтверджує активність використання у сучасній англійській мові префіксів і префіксоїдів у словотвірній реалізації темпоральної семантики прикметниками, іменниками та дієсловами. Здебільшого вони окреслюють часову вісь слідування ознак у минулому – теперішньому позачасовому – наступному.

Вимір минулого може конкретизуватися в межах слів ознаками минулого – попереднього, прадавнього, рідше наступного. У сучасній англійській мові порівняно зі східнослов'янськими та іншими германськими (скажімо, німецькою) значно більшу роль у формуванні осі часових ознак відіграє позиційне словоскладання (пор. *пізньосередньовічний, позднесредневековый, later-medieval; пізньовікторіанський, Late Victorian; пізньогрецький, Late Greek*), характерне для зіставлення пізнього і раннього в часі (пор. *…. ; *late-tectonic* пізньотектонічний та *early modern* раннього нового часу, *early Georgian* ранньогеоргіанський, *early-geosyncline* ранньосинклінальний, а також давнього *Old Norse* давньоісландський, *Old Irish* давньоірландський, *Old German* давньогерманський і нового). Останні в поодиноких випадках оформлені як композити – лексичні антоніми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Белецкий А.А.* Из наблюдений над морской лексикой венгерского языка / Білецький А. О. Вибрані праці. – К., К.: Видавн. дім Д.Бураго, 2012. – С. 159 – 163.
2. *Бондарко А.В.* Темпоральность / Теория функциональной граматики. – Ленинград: Наука, 1977. – 197 с.
3. *Клименко Н.Ф.* Способы глагольного действия в новогреческом и украинском языках // Греция и Кипр: язык, культура, страны: – М. –: МГИМО. – Университет, 2010. – С. 19 – 30.
4. *Петрухина Е.В.* Русский глагол: категории вида и времени. – МАКС Пресс, 2009. – 208 с.
5. Проблемы функциональной грамматики: Полевые структуры / Отв. ред. А.В.Бондарко, С.А.Шубик. – СПб.: "Наука", 2005. – 480 с.
6. Collins Concise Dictionary. – 21st century edition. – Glasgow: HarperCollins Publishers, 2001. – 1767 p.
7. *Hornby A. S.* Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 1428 p.
8. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases. – Longman Group Limited, 2003. – 1232 p.
9. www.dictionary.cambridge.org
10. www.dictionary.reference.com

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Скибицкая Н.В., к.филол.н., ассист.,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ДЕЙКТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ ПРЕФИКСОИДНЫХ ОСНОВ С ТЕМПОРАЛЬНЫМ ЗНАЧЕНИЯМ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассмотрена роль прилагательных и существительных в выражении временных значений в современном английском языке. Основным средством их образования являются префиксоидные основы и префиксы, которые упорядочивают временную ось в плане прошлого (очень древнего, древнего, предыдущего, бывшего) – настоящего вневременного и следующего, нового. Определена роль интернациональных основ в формировании слов-выразителей категории темпоральности в современном английском языке.

Ключевые слова: *часовой дейксис, категория темпоральности, префиксация, осново- и словосложение, интернационализмы.*

Skybytska N. V., PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEICTIC FUNCTIONS OF SEMI-STEMS WITH TEMPORAL MEANINGS IN MODERN ENGLISH

The article is dedicated to the role of adjectives and nouns in expressing of temporal meanings in Modern English. Semi-stems and prefixes being its main means of formation, arrange the time axis regarding the past (ancient, old, antecedent, former) – the present timeless and the forthcoming, modern/new. The role of international stems in forming of words expressing the category of temporality in Modern English has been defined.

Key words: *time deixis, the category of temporality, prefixing, word composition.*

УДК 81’23:159.946.3

Смолянская А., маг.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОБРАЗНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ СКАЗОЧНЫХ ПЕРСОНАЖЕЙ В РАЗВИТИИ МЫШЛЕНИЯ И РЕЧИ РЕБЕНКА

Статья посвящена изучению роли терапевтических текстов в формировании и развитии образных стереотипов в детском сознании. На материале русских сказок был проведен эксперимент с участием

детей в возрасте 4-7 лет. Эксперимент показал, что в данном возрасте у ребенка уже имеются сформировавшиеся образные представления о персонажах сказок.

***Ключевые слова**: образный стереотип, терапевтическая метафора, сказкотерапия, онтогенез речи, детская речь.*

В 70 гг. XX века появилось немалое количество "синтезированных" наук, представляющих собой результат взаимодействия разных научных дисциплин. Психолингвистика, будучи одной из таких наук, сконцеентрировала внимание на изучении речевой деятельности человека, стараясь проследить ее связь с особенностями культурной и социальной среды, в которой живет человек, и, конечно же, с самим человеком.

Особое место среди задач психолингвистики заняла проблема изучения онтогенеза речи. Развиваясь и взрослея, ребенок учит родной язык, знакомится с родной культурой. Происходит не только вхождение ребенка в социум, но и формирование его картины мира. Ребенок усваивает представления своего этноса о добре и зле, морали, устройстве мира и человеке. Особую роль в формировании и воспитании ребенка играют сказки как древнейшие носители этих представлений.

Широкое толкование термина "текст" подразумевает включение в это понятие не только письменных и устных текстов в привычном для нас значении, но и фотографий, картинок, видеороликов, анимационных картинок, фильмов, мультфильмов и т.п. С точки зрения суггестивного потенциала тексты можно пордразделять на терапевтические и патогенные. Эти понятия хорошо известны в психологии, но если принять во внимание тенденцию к синтезу различных дисциплин, то нет ничего удивительного в том, что ими заинтересовалась и лингвистика.

Терапевтические тексты оказывают позитивное влияние на психоэмоциональное состояние человека. Патогенные тексты же являются противоположностью текстам терапевтическим. Они способны вызывать "заражение" человека негативной информацией.

Терапевтическими текстами, к которым зачастую обращается психолог, являются сказки, истории, притчи, басни, поучения, изоморфные проблеме конкретного человека. Все эти тексты обычно построены на иносказании. Помимо понятия "терапевтический текст" существует понятие "терапевтическая метафора". Терапевтическая метафора – термин довольно

расплывчатый, она является основным элементом любого терапевтического текста, тем элементом, который, собственно, и обеспечивает целительные свойства текста. Умело построенная терапевтическая метафора может стать своеобразным "рычагом", который запустит в движение цепочку ассоциаций и, в конечном итоге, приведет человека к решению проблемы. Ш. Копп определяет метафору таким образом: "В общем смысле метафору можно определить как средство сообщения, в котором одна область вещей выражается через термины, принадлежащие к другой области вещей, и все вместе проливает новый свет на характер того, что описывалось ранее" [Цит. по 2].

Исследованию терапевтической метафоры посвятили свои работы такие ученые, как М. Эриксон, Д. Гордон, Д. Миллс и Р. Кроули, Ш. Копп, В.И. Павленко, Д. Трунов и др. Терапевтические метафоры человек интуитивно использует многие и многие тысячи лет, но первым, кто стал применять их с целью лечения целенаправленно и осознанно, считают М. Эриксона. У него было много учеников и последователей, среди которых – Р. Бендлер, Дж. Гриндер, П. Картер, С. Гиллиган, Дж. Миллс, Р. Кроули и др.

Терапевтические метафоры и способы их применения бывают самыми разнообразными. Классификацию терапевтических метафор предложил в числе прочих Д. Гордон. Он выделял формальные, эффективные и естественные метафоры [2]. Несколько иначе классифицировал терапевтические метафоры Д. Трунов, разделяя их на группы в зависимости от выполняемой ими функции, происхождения, степени оригинальности, скрытости/открытости, длительности воздействия и объема [10].

Каким же образом на человека воздействует терапевтическая метафора?

Ш. Копп пишет: "Метафорическое познание не зависит напрямую от логических рассуждений и не нуждается в проверке точности нашего восприятия. Понимать мир метафорически значит улавливать на интуитивном уровне ситуации, в которых опыт приобретает символическое измерение, и нам открывается множество сосуществующих значений, придающих друг другу дополнительные смысловые оттенки" [Цит. по 8].

Терапевтическая сказка состоит, конечно же, из слов, но слова эти, организуя метафору, превращаются в сложную систему образов. Теорию образной основы мышления поддерживают такие ученые, как Н.И. Жинкин, И.Н. Горелов, З.Д. Попова и И.А.

Стернин и др. Опираясь на нее, постараемся объяснить принцип действия терапевтической метафоры.

Человек мыслит с помощью образов, а выстраивание образов в процессе мышления происходит по принципу выстраивания категорий и ассоциативных рядов. Наверняка у каждого бывали ситуации, когда случайно увиденный незначительный предмет или действие становилось отправной точкой цепи ассоциаций, которая приводила к, казалось бы, давно позабытым воспоминаниям. Терапевтическая метафора своим действием вызывает работу таких цепочек.

Дж. Миллс и Р. Кроули [8] отмечают, что, согласно исследованиям, обработка сообщений метафорического типа происходит в правом полушарии. Как известно, правое полушарие – полушарие творческое, оно дает нам возможность фантазировать, придумывать новое; правое полушарие легко видит цельную картинку там, где левое полушарие найдет лишь набор разрозненных геометрических фигур. Левое полушарие отвечает за нашу речь и ее восприятие, письмо, логические операции. Сложность древних притч заключалась в том, что постичь их с помощью законов логики было (и есть) невозможно. Чтобы сделать это, нужно выйти за рамки законов логики и предоставить полную свободу своей фантазии. И так, постигая иносказательные ассоциативно-образные ряды, люди учились понимать себя и окружающий мир.

"Сама сюжетная линия служит лишь мостиком между слушателем и скрытым в рассказе посылом, сообщением, которое никогда не достигнет адресата без его невидимой глазу работы по установлению необходимой личностной связи с метафорой. Как только связь установлена, начинается взаимодействие между рассказом и пробужденным к жизни внутренним миром слушателя" [Бендлер, Гриндер. Цит. по 8]. То есть, использование терапевтической метафоры предполагает общение на двух уровнях, о чем писали М. Эриксон и Э. Росси [12].

Терапевтическая метафора работает по принципу аналогии. Например, есть определенная проблема или сложившаяся ситуация, с которой человек не может справиться. Психолог может использовать терапевтическую метафору, чтобы подтолкнуть его к нахождению решения – отметим, что психолог не навязывает ему решение, а дает возможность сделать собственный выбор, рассказывая ему историю с изоморфной ситуацией.

В.И. Павленко отмечает, что многие авторы выделяют такие шаги в конструировании метафоры: следует определить проблему

и ее структурные составляющие, а также действующих лиц, отыскать изоморфную ситуацию, найти логическое решение и облечь его в форму истории, "которая будет занимательной или скроет намерение, чтобы избежать сопротивления клиента" [9].

Следует обратить внимание на такой момент, как картина (модель) мира. Даже у двух носителей одного и того же языка картина мира отличается. Это обусловливается тем, что у каждого человека есть свой личный опыт и апперцептивная база. Соответственно, психолог должен убедиться в правильности понимания того, что хочет сказать ему человек, и лишь затем определить компоненты проблемы, найти изоморфную ситуацию и изложить ее в метафорической форме. Некоторые рекомендуют психотерапевтам не использовать персонажей с именем, которое совпадало бы с именем собеседника, а также персонажей, которые были бы слишком явно похожи на собеседника. Другие считают использование таких персонажей целесообразным. Но практически все психологи согласны с тем, что в терапевтической сказке не должно быть никакой явной дидактики, так как это может вызвать отторжение у слушателя. Воздействие должно быть постепенным, плавным и не насильственным.

Сказка – хорошее средство исцеления и взрослых, и детей. И хорошее средство воспитания. Ребенок охотно играет и охотно слушает сказки. Как было сказано выше, в сказках используется иносказание, они полны метафор, сказочные образы быстро и прочно закрепляются в памяти ребенка. Наиболее устойчивые образы становятся основой образных стереотипов – ментальных образований, хранящих информацию об определенном объекте культурной действительности, к которой относится человек.

Вопрос о стадиях интеллектуального развития ребенка рассматривал Ж. Пиаже. Опираясь на его теорию, можно выделять следующие стадии в развитии ребенка: сенсорно-моторную стадию, стадию образного восприятия и стадию консолидации языковых кодов. Наиболее важной в нашем исследовании является стадия образного восприятия. На этой стадии у ребенка возникает отложенный умственный образ предмета. Ребенок учится давать описательную характеристику тому или иному предмету, в его сознании формируются более осознанные образы тех или иных предметов и явлений. Ребенок пробует рисовать, обозначая тот или иной рисунок (образ) словом или предложением. Данная стадия начинается, когда ребенку исполняется примерно два года и длится до семи лет.

Нами был проведен эксперимент, в котором приняли участие дети в возрасте от четырех до семи лет. Детям предлагалось дать характеристику сказочным персонажам: Ивану-Царевичу, Василисе Прекрасной, Кащею Бессмертному и Бабе Яге. Дети давали разнообразнейшие описания, которые в целом демонстрировали сходные признаки, что свидетельствует о наличии сформировавшихся в сознании ребенка образных стереотипов.

Так, наиболее частотными ответами на вопрос об Иване-Царевиче оказались следующие: он *хороший*, *смелый*, *сильный*, *добрый*, *красивый, умный, глупый*. Также в ответах детей появлялись описания, которые обычно можно встретить в сказках: Иван-Царевич – *в красной шапке*, *ему помог волк*, *он победил Кащея*, *поймал Жар-Птицу*, *у него есть конь*. Были и очень подробные, распространенные описания: *Иван-Царевич добрый и хороший, ему помогает злой серый волк, Ивана там убивают, а волк его поливает живой и мертвой водой, и он оживает, а потом едет на волке*.

Василису Прекрасную дети представляли следующим образом: она – *хорошая*, *добрая*, *красивая*, *умная*. Василиса носит *красивое платье*, *у нее много украшений*, *у нее длинные и красивые волосы*, *у нее есть косичка*, она *хорошо печет хлеб*, может *превращаться в лягушку* и *голубку*. *Василиса танцевала, а из рукава выбрасывала косточки, которые стали лебедями, а из другого рукава воду, и во дворце появилось озеро*. *Она очень красивая, она превращается в лебедя, и потом она улетает к Кащею Бессмертному, но Иван-Царевич ее спас*.

Кащей Бессмертный описывался детьми следующим образом: он *плохой*, *злой*, *черный*, *страшный*, *как скелет*, *мрачный*. Он *живет в замке, а его смерть на кончике иглы. Ее сломать надо, чтобы он умер*. Он *Василису держит в тюрьме, но его Иван убил, когда сломал иголку*.

Баба Яга же получила следующие описания: она *старая*, *с большим носом*, *на носу родинка*; *злая и хитрая*, *страшная*. Многие дети полностью или частично воспроизвели шаблонное сказочное описание Бабы Яги: *Баба Яга – костяная нога, губы на грядке, ноги по углам, а нос к потолку прирос*. Баба Яга *помогает Ивану*, *дает ему клубочек*, *у нее на заборе висят головы лошадей*, она *варит зелья из мухоморов*.

Таким образом, по ответам детей мы видим, что в их сознании данные сказочные персонажи уже закрепились как ясно оформленные образы, стереотипные для культурной среды, в

которой они воспитывались. Следует отметить, что из 60 детей только один ребенок описал предлагаемых персонажей, опираясь не на сказку, а на выпущенный в 2011 году мультфильм "Иван-Царевич и Серый Волк". Девочка уточнила, что то, что она рассказывает, было в мультфильме, а сказок таких она не читала.

Терапевтические метафоры и формирующиеся в сознании ребенка образные стереотипы довольно тесно связаны. Изучение и тех, и других так или иначе касается человеческого сознания и подсознания, принципов организации памяти человека. Понять, что занимает детские мысли, можно достаточно легко: все это проявляется в игре, в детском рисунке и практически в любой деятельности ребенка, не говоря уже о специальных ассоциативных и других экспериментах. Как было сказано выше, то, что терапия для одной культурной среды, вызывает ужас у другой. С появлением интернета и кабельного телевидения дети получили доступ к каналам и сайтам, где зарубежные мультфильмы, фильмы, сказки можно читать и смотреть целыми днями, но далеко не все мультфильмы (и не только зарубежные) дают хорошие плоды на нашей почве. Простой пример: трехлетняя девочка после просмотра "Тома и Джерри" стала таскать кота за хвост, перевесив его через плечо, подражая одному из персонажей мультфильма, т.е. проявляла агрессию по отношению к животному, не осознавая свои действия как агрессивные.

Применение терапевтических метафор является важным средством не только исцеления, но и познания и воспитания ребенка. С их помощью мы можем обратиться к исследованию принципов организации человеческой памяти, а также хранящих информацию структур человеческого сознания и подсознания. Именно поэтому изучение механизмов действия терапевтических метафор является актуальным и имеет особое значение в современной психолингвистике.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Будаев Э.В., Чудинов А.П.* Дискуссия о метафорах в современной зарубежной педагогике. // Педагогическое образование. – Екатеринбург, 2007. – №1. – с. 188-200.

2. *Гордон Д.* Терапевтические метафоры. – М., 1995. – 191с.

3. *Гумбольдт В. фон.* О мышлении и речи. // Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. – М., 1984. – с. 301-302.

4. *Евченко Н.А.* Методика развития личности в ходе внутреннего диалога. // Сборники конференций НИЦ "Социосфера". – 2012. – №22. – с. 20-23.

5. *Калашникова Л.В.* Когнитивные принципы процесса познания. Метафорическое понимание мира. // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2013. – №1. – с. 92-94.

6. *Калашникова Л.В.* Метафора – средство познания мира и виртуализации действительности. // Альманах современной науки и образования. – 2007. – №3. – с. 99-101.

7. *Липская Т.А.* Возможности применения метафоры в диагностике эмоциональной сферы младших школьников (на примере школьных страхов). // Сборники конференций НИЦ "Социосфера". – 2011. – №22. – с. 189-197.

8. *Миллс Дж., Кроули Р.* Терапевтические метафоры для детей и "внутреннего ребенка". – М., 2000. – 216 с.

9. *Павленко В.И.* О судьбоаналитической модели терапевтической метафоры. // [Эл. ресурс] Режим доступа: http://www.psychiatry.ua/brief/paper111.htm.

10. *Трунов Д.* Использование метафор в психотерапевтической работе. // Журнал практического психолога. – 1997. – № 1. – с. 14-20.

11. *Франц М.-Л.* Психология сказки. // [Эл. ресурс] Режим доступа: http://www.e-reading.mobi/book.php?book=143440

12. *Эриксон М., Росси Э.* Гипнотические реальности. – М., 2000. – 352 с.

13. *Юрченко И.В.* Специфика построения метафор в психологическом консультировании. // Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. – 2012. – №4-1.

14. *Якобсон Р.* Два аспекта и два типа афатических нарушений. // Теория метафоры. – М., 1990. – с. 110-132.

Статья поступила в редакцию 24.04.2013

Смолянська А., маг.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОБРАЗНІ СТЕРЕОТИПИ КАЗКОВИХ ПЕРСОНАЖІВ У РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ Й МОВИ ДИТИНИ

Стаття присвячена вивченню ролі терапевтичних текстів у формуванні та розвитку образних стереотипів у дитячій свідомості. На матеріалі російських казок було проведено експеримент за участю дітей віком 4-7 років. Експеримент виявив, що в даному віці у дитини вже є сформовані образні уявлення про персонажів казок.

Ключові слова*: образний стереотип, терапевтична метафора, казкотерапія, онтогенез мовлення, дитяче мовлення.*

Smolianskaya A., mag.,
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

MENTAL STEREOTYPIC IMAGES OF FANTASTIC CHARACTERS IN DEVELOPMENT OF THINKING AND SPEECH OF THE CHILD

This article is devoted to research of therapeutic text's role in formation and development of mental stereotypic images in children's consciousness. An experiment based on Russian fairy tales has been made with anticipation of children aged 4-7. Experiment showed, that children of this age already have certain formed mental images of fairy tales characters.

Key words*: mental stereotypic image, therapeutic metaphor, fairy tale therapy, speech's ontogenesis, children's speech.*

УДК 811.133.1'35'06

Соболєва О.В., асист.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІЛЕТРОГРАМ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті подано аналіз основних функцій інтерлітерних графічних знаків у сучасній французькій мові. Вживання таких елементів зумовлено тенденцією до підвищення експресивності мовлення та посилення прагматичного впливу на реципієнтів.

Ключові слова*: апостроф, інтервал, дефіс, параграфемні засоби.*

Актуальність дослідження визначається однією із сучасних тенденцій розвитку лінгвістичної науки до аналізу графічних невербальних складників у зв'язку з їх прагматичною настановою.

Метою публікації є дослідження графічних інтерлітерних знаків, визначення ролі таких знаків у сучасній французькій мові.

Предметом дослідження виступають ілетрограми, які утворюють разом цілісну картину сучасних французьких текстів та виконують на письмі низку функцій.

Матеріалом слугують тексти, опубліковані в сучасній французькій пресі.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі графічних складників друкованих текстів, а саме їх паралінгвістичних компонентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні паралінгвістичні засоби, їх змістовні та прагматичні потенції інтенсивно досліджуються в руслі параграфеміки як окремому розділі лінгвістики про письмове мовлення. Параграфемні засоби супроводжують вербальне мовлення і слугують вираженню різноманітних конотацій [О.О. Анісімова, 2003; І.В. Вашуніна, 2009; Г.В. Колшанський, 1974; А.М. Баранов, П.Б. Паршин, 1989]. Параграфеміка в цілому – невід'ємна частина сьогоднішньої культури, епохи комп'ютерів та високо розвинутої поліграфії.

У сучасній французькій пресі за відсутністю прямого застосування парамовних інформаційних сигналів, кодом виступають широковживані графічні літерні та нелітерні засоби, що їх транслюють.

Усі невербальні засоби мовлення можуть мати значення для мовної комунікації тільки як функціональний компонент вербального акту. На функціонально-компенсуючий характер невербальних (паралінгвістичних) засобів вказував ще Ш. Баллі відзначаючи: "тепер нам легше зрозуміти чому елементи, які не артикулюються, вживаються тим в більшій кількості і тим набувають більшого значення, чим більш імпліцитним і недостатнім виявляється словниковий вираз. Це саме вони трансформують найбільш незначні висловлювання в повні експліцитні вирази" [Ш. Баллі, 1961]. Автори завдяки параграфемним засобам фоксують увагу реципієнта, виділяють важливу інформацію, спрямовуючи його сприйняття. На одноманітному фоні публіцистичного стилю можуть різко вирізнятися слова або знаки інших стилів. Вони, порушуючи безперервний лінійний стрій повідомлення створюють опір сприйняттю реципієнтами комунікативного повідомлення. Подолання цього опору вимагає більше зусиль з боку реципієнта і, тому, сильніше на нього впливає. Тобто, публіцистичний стиль, поєднуючи функцію повідомлення з функцією впливу, відкриває можливості оцінки викладеного для впливу на думки та почуття реципієнта.

Як відомо, ефективність впливу на реципієнта безпосередньо пов'язана з розміщенням публіцистичного тексту на сторінці. Така просторова організація легко упізнається реципієнтом та мобілізує його на сприйняття тексту. А поля**,** як різновид інтервалу, впливають на графічне оформлення висловлювання, сприяють кращому засвоєнню інформації, забезпечують його виразність.

Інтервал є елементом просторової організації письмового тексту. Первинна його функція – орфографічна, вона полягає у відокремленні на письмі одного слова від іншого, у членуванні тексту на окремі слова. Інтервал, утворюючи незаповнений простір, стає зручним для постановки інших позаалфавітних знаків, зокрема пунктуаційних. Таким чином, він виконує свою вторинну функцію синтаксичну – ділить текст на синтаксичні одиниці й тим самим організовує його.

Для створення певного стилістичного ефекту у французькій пресі вживаються многочленні складні слова без використання інтервалу, що створює на письмі особливий графічний ефект та слугує принципу економії. Часто такий приклад можна зустріти в назвах рубрік: *elleinfohebdo, quoideneuf, shoppingbook*. Або відсутність інтервалу з варіюванням інтенсивності виділення шрифтів: ***style****elle****mode****, **style****elle****beauté****, vie****privée****bien-etre*. Так, для підсилення популярності відомих жінок, журнал *Elle* графічно використав таку незвичну форму: *les wondermégasuperwomen [Elle # 3293, 7 février, 2009]*.

У цих випадках графічне вираження тієї чи іншої одиниці висловлювання відрізняється від графічної презентації всього тексту, завдяки чому створюється певне стилістичне оформлення тексту.

Дефіс – досить рухомий у тексті інтерлітерний графічний знак. Основні функції цього знака – об'єднувальна та поділу. У письмовій комунікації він використовується для передачі емфатичного наголосу, що підкреслює значущість змісту слова або слів. Певна кількість прикладів з ненормативним вживанням дефісу присвячена новітнім засобам комунікації, а саме мержі Інтернет. Наприклад, у тексті про французьку акторку Аріель Домбасль автором вживається такий неологізм: *"Je l'ai google-isée la meuf, elle et trop chic" [Elle #3410, 6 mai 2011]*. Таке навмисне членування на склади з метою приваблення уваги до важливості слова, яке вимовляється не так як у звичайному мовлєнні, має у стилістиці назву – дієреза. Вона скеровує увагу на важливе слово, несе у собі додаткове значення та набуває поетичної оцінки [I. Smouchtchynska, 2008].

Співзвучний приклад створення нового лексичного оказіоналізму, знаходимо в заголовку до тексту про популярність знайомств в мережі Інтернет: *"Sommes nous toutes des net-vrosées?" [Elle # 3293, 7 février, 2009]*. У цьому випадку замість слова "*nevrosée*" автор створив новий графічний образ слова використав у ньому співзвучне слово "*net*". Завдяки морфемному членуванню

слова ми чітко вирізняємо назву пошуковго сайту, а доданий суфікс вказує на дію, тобто на сам пошук інформації. Отже, одне слово містить і назву і дію, що значно поглиблює його семантичне значення тільки завдяки роздільній функції дефісу. Розбите на морфеми слово передає два змісти на відміну від нерозчленованого однозначного слова. Така графічна гра слів можлива тільки в письмовому вигляді.

Інші приклади присвячені сфері моди та модних образів. Наприклад, у тексті про актрису Кірстен Данст щодо її образу в кіно та у повсякденному житті знаходимо такий неологізм, який утворився завдяки дефісу: *french-ement chic [Marie-Claire, octobre, 2006]*. Ця незвична графічна форма слова містить у собі англійське слово *french* та властивий французькій мові суфікс *-ment*. Завдяки співзвуччю слова *french* як французького *franche*, отримуємо в результаті французьке слово *franchement*.

Ці неологізми є джерелом фантазії автора текстів, мають окказіональний характер та їх подальше майбутнє є непербачуваним.

Серед особливих прикладів вживання дієрези з метою створення неологізмів оказіонального характеру ми виокремили такі, як-от: *chic-issme, pink-nique, éco-logis, chic-isez le glam rock.* Ці новоутворення відповідають потребам часу та мають неабиякий успіх у журналістів і у реципієнтів.

Найбільш репрезентативною є модель, у якій усі компоненти об'єднуюються дефісом. За допомогою дефіса створюються нестандартні складні номінації з використанням засобу графічного стягнення граматично неузгоджених елементів. Дефіс у таких випадках виконує функцію додаткової семантичної зв'язки. Автори текстів прагнуть зробити наголос та скерувати увагу реципієнта саме на ці багаточленні складні слова, створюючи таким чином численні неологізми:

Je-m'en-fiche, je-ne-sais-pas-quoi, je-suis-Mme-Tout-le-Monde, sinon-vous-serez-encore-obligez-de-le-faire-vous-même, l'auteur-qui-sort-un-livre-et-qui-sait-qu'il-va-s'en-prendre-pleine- la-figure [Elle, #3380, 8 octobre 2010], garde-robe-Chanel-Dior-Hermes, le-bataillon-des-blondes-sublimes-sexy-talantueuses [Elle #3334, 20 nevembre 2009].

Ці конструкції сприяють економії мовних засобів та варіативності графічної форми слова, а кількість варіацій обмежується лише можливостями зміни графічної форми слова. Закон "економії мовних засобів" (О. Есперсен) набув свого розвитку у сфері комунікацій та

інформаційниї технологій , а також у зв'язку із глобальною експансією англійської мови: її аналітичність та схільність до компресії активно впливає на розвиток інших мов. Таке явище отримало назву "голофразис" (від англ. the whole phrase – ціла фраза). Але у мовознавчий традиції існують різні погляди щодо термінологічної дефініції цього феномена: зрощення, злиття (В.Виноградов), стягнення, аглютинація (Ф. де Соссюр), голофразис (І.В. Арнольд, І.О. Ковіньова). Такі утворення є оказіональними авторськими неологізмами, які завдяки особливі графічній формі передають у тексті іронічну коннотацію, підвищуючи експресивність висловлювання.

Апостроф здебільшого є графічним засобом поділу слова на окремі частини з ціллю їх семантичного об'єднання. Апостроф може також виступати невід'ємним графічним атрибутом слова, без якого окремі частини не мають сенсу і не вживаються самостійно. Апостроф може виконувати граматико-лексичну, ідеографічно-креативну та фонографічну функції.

Ідеографічно-креативна функція – це навмисне розділення чи об'єднання окремих частин слова або деяких слів: *styl'top*. Фонографічна функція – заміна окремих літер, літерних сполучень і частин слів, впливаючих на вимову.

Вживання апострофа поширюється у зв'язку із започаткуванням та розвитком скорочення слів шляхом відсікання їх частини. Найчастіше в публіцистичних текстах можна побачити ненормативне використання апострофу в таких словах як: *les p'tites bombes, le p'tit dej' bio , glam', provoc', j'suis, t'es, s'te plait, le periph'*. Це пояснюється тим, що ці слова взяті з розмовного мовлення і прагнення передачі особливостей мовлення на письмі призводить до виникнення таких форм.

- Aglette Laguiller a passé toute sa vie a défendre ceux qui n'ont rien, elle n'est pas corrompue…Rien que pour ces raisons, je l'aime bien. Pour moi, c'est un veritable coup de coeur. En plus, à Saint-Cloud, dans le fief de Dessault, on n'est pas nombreux à voter Laguiller !

- Un peu provoc', cet engagement de votre part, non ? [Marie-Claire #657, mai 2007].

- C'est vrai qu'on a un côté frère et soeur. Un de ses potes lui a dit un jour : " Elle est mortelle ta soeur ! " (rires.) Ito a rigolé et lui a répondu : " Non, c'est ma meuf. S'te plait, t'évites. " Il y a comme une filiation entre nous. D'ailleurs, je m'entends extrémement bien avec sa mère, c'est comme ma deuxième mère [Marie-Claire #657, mai 2007].

Вживання апострофа забезпечує лаконізм та виразність слова. Реалізується одна з настанов публіцистичного стилю – економія мовних засобів та збільшується прагматичний вплив на респондента.

Таким чином, інтерлітерні знаки французької орфографії виконують фонетичну, графомарковану, стилістичну, змісторозрізнювальну та прагматичну функції, які співвідносяться з відповідними принципами пунктуаційної системи. Фонографічна функція полягає в тому, що ці одиниці здатні вказувати на фонетичний відповідник, впливати на фонетичну форму слова.

Реалізація графомаркованої функції обмежується створенням графічного образу слова, коли досліджувані одиниці виступають невід'ємним атрибутом лексичної одиниці.

Змісторозрізнювальна функція допомагає журналістам передати окремі семантичні відтінки, підкреслити їх значущість та виразність.

Стилістична функція – графічні нелітерні засоби публіцистичного стилю надають текстам більшої експресивності та передають на письмі екстралінгвістичні особливості усного мовлення.

Прагматична функція реалізується шляхом варіативності графічної форми слова, що підвищує експресивність висловлювання, передає на письмі емфатичний наголос та сприяє іронічності висловлювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Анисимова Е.Е.* Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) / *Е.Е. Анисимова* – М.: Академкнига*, 2003*. – 128 с.

2. *Балли Ш.* Французская стилистика / Шарль Балли. М.: Изд-во ин. лит-ры, 1961. – 394 с. 3. *Баранов А.Н., Паршин П.Б.* Воздействующий потенциал варьирования в сфере метаграфемики // Проблемы эффективности речевой коммуникации / ред. Ф.М.Березин / А.Н. Баранов, П.Б. Паршин. – М.: ИНИОН АН СССР. – 1989. – С. 41–116.

4. *Вашунина И.В.* Взаимовлияние вербальных и невербальных (иконических) составляющих при восприятии креолизованного текста : автореф. дис. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.19. / Ирина Владимировна Вашунина. – Институт языкознания РАН. – М., 2009. – 481 с.

5. *Колшанский Г.В.* Паралингвистика / Г.В. Колшанский. – М.: Наука, 1974. – 78 с.

6. *Smouchtchynska I.* Stylistique des figures : Les tropes : [manuel] / I. Smouchtchynska. – Kiev : Centre d'edition et de polygraphie " Université de Kiev ", 2008. – 206 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Elle # 3293, 7 février, 2009.
2. Elle # 3410, 6 mai 2011.
3. Marie-Claire, octobre, 2006.
4. Elle, #3380, 8 octobre 2010.
5. Elle #3334, 20 nevembre 2009.
6. Marie-Claire #657, mai 2007.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Соболева А.В., ассист.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ИЛЕТРОГРАМ В СОВРЕМЕННОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ ЯЗЫКЕ

В статье представлен анализ основных функций интерлитерных графических знаков в современном французском языке. Употребление таких элементов способствует повышению экспрессивности высказывания и усилению прагматического влияния на реципиентов.

Ключевые слова*: интервал, дефис, апостроф, параграфические средства.*

Soboleva O.V., assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FUNCTIONAL FEATURES OF IDEOGRAMS DELIMITERS IN MODERN FRENCH

The article gives an analysis of the main characteristics of ideograms delimiters in modern French language. The usage of such elements stimulates the language expressivity reinforcement and intensifies the pragmatic influence on the recipient.

Key words: *apostrophe, hyphen, interval, paragraphic means.*

УДК 811.161.2'06373.45'3773.46.005

Солдатова Л.П., к.філол.н., доц.,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ПОНЯТТЯ "ДИСКУРС": ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

У статті розглядаються проблеми лінгвістичної термінології. Пропонується створення тлумачної формули змісту поняття (ТФЗП),

яка дає можливість детально з'ясувати та показати сутність терміна, зумовити можливість формулювати визначення наукового терміна.

Ключові слова: *тлумачна формула змісту поняття (ТФЗП), термін, поняття.*

Актуальність даного дослідження мотивована та детермінована необхідністю створення тлумачної формули змісту поняття (ТФЗП).

Незважаючи на багатовіковий розвиток лінгвістики як "виявлення упорядковуючої, систематизуючої діяльності людського розуму в застосуванні до явищ мови" [Бодуэн де Куртенэ 1963, 96], існують питання, на які лінгвістична наука шукає відповіді з давнини до наших часів.

Оцінюючи шлях, який пройшла лінгвістика, можна стверджувати, що вона завжди контактувала з іншими науками – як гуманітарними, так і природничими. Такі контакти неминуче супроводжувалися наповненням лінгвістичних досліджень термінами наук-донорів (каталізатор – із хімії, матриця – із математики, симетрія – із математики, синергетика – із математики динамічних саморегульованих систем, фаза – із фізики і т.ін.).

У лінгвістиці залишалося те, що адекватне її предмету, інше або усувалося, або насичувалося власне лінгвістичним змістом (наприклад, фазова прогресія у дискурсі, фазова синхронізація, фазова траекторія, фазове розгалуження дискурсу, фазовий перехід, фазовий портрет і т.ін.), проте, на жаль, часто вміст цього змісту не унормувувався, як і сама термінологія [Борботько 2009, 284-285].

Лінгвістика "відповідальна" за кодування своєю лексикою усього наукового знання, її інструментарій покликаний обслуговувати усі сфери діяльності людини, зокрема й наукову, проте наразі можна констатувати, що стан унормованості лінгвістичної термінології залишає бажати кращого.

Теорія лінгвістики вимагає негайної фільтрації та унормування свого понятійного апарату.

Термінологія лінгвістики дуже обтяжена синонімією відносно успішно вживаних термінів, так, замість терміна "конотація" вживають терміни "слабкий імплікаціонал", "прагматичне значення", "віртуема" та ін. Багато "традиційних" термінів трактуються недостатньо точно для вираження наукових понять і супроводжуються докладними поясненнями, прикладами, що врешті-решт викликає неоднозначність трактування.

Т.А. ван Дейк писав: "Ми знаємо, що часто найбільш розпливчасті та ті поняття, які зі складнощами піддаються визначенню, стають найбільш популярними" [Dijk 1998, 1]. Відсутність точних визначень, унормованості термінів у лінгвістиці, таким чином, не виступає неподоланною перешкодою під час науково-лінгвістичного дослідження.

Терміни уточнювалися, їхнє значення розширювалося або звужувалося, і це призводило до синонімічності, неоднозначності, полісемії та навіть омонімії у термінологічній сфері. Так, наприклад, зараз це відбувається з такими термінопоняттями, як "концепт", "дискурс", "текст" і т. ін.

Продемонструємо це явище на прикладі широковживаного терміна "дискурс":

- дискурс – це "мова, занурена у життя. … дискурс – це текст, узятий в аспекті подій, мова, яка розглядається як цілеспрямована соціальна дія" [Арутюнова 1990, 136-137];
- дискурс – це "…будь-яке висловлювання, припущення мовця та слухача і намір першого певним чином вплинути на другого" [Бенвенист 1974, 279];
- "дискурс у філософії сприймається як засіб пізнання та мислення" [Иванова 2008, 91];
- дискурс – це "структура мовного акту разом з його контекстом, а не сам мовний акт" [Попович 2003, 29];
- дискурс – "це і фактичне наповнення … тексту, і спосіб його існування" [Иванова 2001, 25];
- дискурс – це одиниця комунікативного аналізу [Бацевич 2004, 148];
- дискурс – це "міркування задля встановлення істини" [Сучасний тлумачний словник української мови, 247];
- дискурс – це істотна складова соціокультурної взаємодії, характерні риси якої – інтереси, цілі та стилі [Дейк 1989];
- дискурс – це сукупність функціонально організованих контекстуалізованих одиниць використання мови [Schiffrin 1994, 39–41];
- дискурс – це "мова вище за рівень речення або словосполучення" – "language above the sentence or above the clause" [Stubbs 1983, 1];
- дискурс – це "два або декілька речень, які знаходяться у смисловому зв’язку один з одним" [Звегинцев 1976, 170];

- "дискурс", тобто "текст", узятий у аспекті подій, мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія" [Языкознание. Большой энциклопедический словарь 1998, 136];
- "Під дискурсом ми розуміємо текст в процесі його створення та розвитку" [Моргун 2002, 6];
- дискурс – це "текст, який містить міркування, тобто це є текст, в якому фіксується певний "хід думки" [Имшуратов 1994, 171-182].

Дефініції дискурсу ("Дискурс – це два речення і більше…", "Дискурс – це лекція, мова, слово", "Дискурс – "текст" або "розмова" та под.) взагалі, на наш погляд, не можуть претендувати на статус "визначення".

Більш детальний аналіз визначення поняття "дискурс" було представлено в роботі "Актуальність сутності дискурсу як необхідності" [Солдатова 2010, 317-320].

На жаль, така ж сама ситуація простежується також і з іншими лінгвістичними термінами [Солдатова 2003, 64-70].

Усе це спонукає до усвідомлення нагальності унормування лінгвістичних термінів.

Д.С. Лотте показав, що однозначність не виникає в термінології сама по собі, а є наслідком роботи над терміном тих, хто створює термінологію [Лотте 1961]. Він висунув та обґрунтовував вимоги, які повинні застосовуватися до терміна: стислість, однозначність, умотивованість, простота, узгодження з іншими, наявними в терміносистемі термінами, тобто системність.

Терміни та їх визначення повинні відображати загальну систему понять, тому що істотно впливають на точність та науковість викладу, що особливо важливо у періоди інтенсивного розвитку науки.

Ще з часів Аристотеля відомі основні правила визначення понять, згідно яких поняття визначалось через найближчий рід та видові відмінності, визначення не мало містити кола, видова відмінність повинна бути або ознакою або групою ознак, що характерні тільки для даного поняття і відсутні в інших, які відносяться до того ж роду [Кондаков 1971]. Проблема визначення загальнонаукових, як і лінгвістичних понять, була предметом вивчення О.Ф. Лосєва та інших філософів, які заклали основи опрацювання лінгвістичних понять-категорій і обґрунтували правила їх дефінування [Теория и методология языкознания 1989].

Поняття – це історично сформована система знань про якусь сутність буття, яка утворюється внаслідок відображальної діяльності людської свідомості, істинність чого підтверджується досвідом. Поняття має відповідати таким вимогам:

- мати свою якість і свою кількість;
- мати причинність (бути необхідним через певні причини);
- мати свій зміст та форму;
- мати етимологію свого виникнення і мати можливість розвитку;
- мати відносно необхідну повноту та однозначність;
- бути істинним та загальним;
- бути органічною складовою системи знань;
- визначатися мотивом (причиною), який спричинив ці знання.

Визначення будь-якого терміна складається, з одного боку, з:

- набору мовних засобів побудови наукового визначення;
- засобів мовного зображення родових та видових понять.

А інша сторона проблеми дефінування полягає у:

- встановленні меж значення кожного терміна;
- встановленні його семантичних зв'язків з іншими термінами.

Окрім того, постає цілий ряд вимог до визначення наукового терміна як до особливого типу комунікативної одиниці при внесенні його до загальної системи знань, а саме:

- авторство – вказівка, кому воно належить;
- існування інших визначень (при наявності таких);
- порівняльний аналіз існуючих визначень з метою виявлення основної суті для вираження необхідного та достатнього.

Існують і деякі суто лінгвістичні вимоги: ясність і чіткість наукового визначення, вилучення метафоричних та риторичних елементів, заперечення багатозначності тощо.

Таким чином, виникає необхідність створення системи тлумачних формул змісту поняття, єдиних для всіх вживань та варіацій; системи від "початку", яка б могла бути застосованою до всіх загальнонаукових та частковонаукових, зокрема й лінгвістичних, понять; системи, яка б базувалася на єдиній для всіх понять унормованій структурі; системи, яка б була побудована на принципах необхідності, похідності та співвідносності понять.

Спробуємо запропонувати структуру тлумачної формули змісту поняття (ТФЗП). На наш погляд, вона повинна мати таку структуру:

1. Опис поняття, категорії на досягнутому рівні знань.

Необхідно провести повний аналіз усього попереднього знання, яке стосувалося цього поняття.

1.2. Виявлення буття поняття, явища його сутності.

Необхідно представити всі відомі виявлення, явища сутності.

Явище – це те, як сутність проявляє себе у взаємодії з іншим буттям, у зокрема й з органами та засобами сприйняття людини. Явище визначається як сутністю буття, так і сутністю суб'єкта, який досліджує це буття.

1.3. Сутність загальної області буття, частиною і/або *одиницею якої є досліджуване поняття.*

Необхідно представити зв'язки та відношення всередині цієї області знання, причинності та взаємодії.

2. Основи і принципи існування буття поняття.

2.1. Зв'язки та відношення (усередині поняття та поза ним)

Необхідно представити всі відомі структури з їх елементами, зв'язки цих елементів в структурах та їх відношення.

2.2. Взаємодія

Необхідно представити усі види взаємодій у бутті даного поняття, які роблять це буття стабільним та здатним до розвитку.

Взаємодія відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, впливу всіляких їх складових, їх взаємну зумовленість, зміну стану, взаємоперехід, породження одним одного. Без вивчення взаємодії в її загальному та конкретному вияві неможливо пізнати дані властивостей, ані законів дійсності.

Тому будь-яка теорія є пізнанням форм взаємодії в їх закономірностях, а самопізнання є результатом взаємодії між об'єктом і суб'єктом пізнання.

2.3. Розвиток й історизм (етимологія)

Необхідно представити структуру етимології розвитку поняття. Така структура є класифікацією його дефініцій за суттєвими, специфічними ознаками; аналізом причинності цих ознак; виявленням важливого (суттєвого) загального та відмінного у дефініціях; аналізом протиріч у кожній дефініції; аналізом понятійного базису дефініцій і відповідності логічних норм дефініцій.

2.4. Причинність та детермінізм

Необхідно представити структури генези розвитку буття, відомі причинно-наслідкові зв'язки в його структурах.

2.5. Системність

Необхідно представити функціональні, просторові та корелятивні зв'язки систем буття, які забезпечують стабільність та існування буття.

2.6. Закони й закономірності в понятті

Необхідно представити закони й закономірності у бутті даного поняття.

3. Характеристики за основними категоріями пізнання буття.

3.1. Необхідно визначити властивості буття, їх необхідну єдність та сталість.

3.2. Необхідно визначити:

Кількість як злічувану множину загального та одиничного у бутті, його явищах, яка виражає зовнішнє, формальне взаємовідношення предметів, їх частин, властивостей, зв'язків, ступенів вияву тієї чи іншої властивості.

3.3. Необхідно визначити:

Міру як єдність якості та кількості, кількісну границю даної якості, у межах котрої якість модифікується, здатна варіюватися внаслідок зміни кількості та несуттєвих властивостей, зберігаючи при цьому свої істотні характеристики, які визначають цю якість. За межами цих границь якість змінюється.

3.4. Необхідно визначити:

одиничне, яке виражає відносну відокремленість, дискретність (складання з окремих частин), відмежування об'єктів та подій у просторі та часі, виражає специфічні особливості, які складають їх неповторну якісну та кількісну визначеність.

3.5. Необхідно визначити структуру ідеального генезису буття та випадковостей, які вплинули на розвиток реального буття:

3.6. Необхідно представити необхідність як потрібність, коли одне буття потребує існування і розвитку іншого для свого існування та розвитку.

4. Специфічні характеристики понять (які належать до певної галузі знань):

Необхідно визначити специфіку аналізованого поняття.

4.1. Фонетична фізіологічність, яка характеризує фізіологічність фонем та їх синтагм при формуванні акустичних комплексів морфем, слів.

4.2. Повнота та однозначність семантичного базису, які характеризують необхідну достатність (або недостатність) базису в усіх видах життєдіяльності людини та соціуму, формування та

збереження його (соціуму) генези, соціумну етимологічний складник у цьому базисі та частини, які привнесені із семантичних базисів інших соціумів; стан однозначності семантичних (смислових) елементів при їх використанні у синтагматичних лінгвістичних конструкціях, у комунікативних, розумових та інших процесах діяльності людини.

4.3. Інформаційна щільність та комунікативна швидкість.

Інформаційна щільність характеризується співвідношенням кількості інформації і кількості лінгвістичних параметрів (фонем, слів), необхідних при її передачі та збереженні.

Комунікативна швидкість характеризується кількістю інформації в одиницю часу при її послідовній розрізнювальній передачі акустичними або графічними кодами лінгвістики з її нормованою швидкістю передачі.

4.4. Символізм характеризує якість, кількість та частотність вживання символів, внесених в семантичний базис лінгвістики, коли виконання людиною дій після сприйняття символу не потребує задіяння процесу мислення для аналізу сприйманої інформації.

4.5. Некоректністі лінгвістики характеризуються помилками (хибністю, неправильністю) як семантичних, так і синтагматичних складників; вживанням фонем, слів, словосполучень, які не мають стосунку до сутності інформації і т.ін.

4.6. Валентність, модель, програма та ін.

5. Характеристика розвитку поняття

Поняття – це створений людиною продукт, споживаний соціумом та самою ж людиною, тому й суб’єктом розвитку поняття є людина та соціум, якість яких і визначає якість розвитку.

***5.1. Необхідно визначити проблеми поняття*,** які характеризуються незнанням тих або інших станів буття, які об’єктивно виникають у процесі розвитку пізнання, обізнаність з якими становить істотну практичну або теоретичну потребу. Проблеми будь-якого поняття неминучі, вони виникають і їх складності тільки збільшуються в процесі його розвитку, аж до переходу у нове поняття, нову якість.

5.2. Необхідно визначити протилежності усередині поняття, які характеризують процес розвитку.

Рушійною силою будь-якого буття є протиріччя, тобто взаємодія різних, протилежних сторін, властивостей та тенденцій, які знаходяться у внутрішній єдності при виникненні буття.

5.3. Необхідно визначити, що є запереченням і що є наступністю у розвитку.

Розвиток характеризується виникненням нового та запереченням старого. У гносеології функцію заперечення виконує його суб'єктивна форма – критика. У ній містяться виявлення протиріч, утвердження істинності та відкидання хибних поглядів.

Заперечуючи хибні погляди, неактуальні, застарілі стани знань, діалектична критика зберігає все позитивне, необхідне для тяглості у розвитку, проявляє себе як безперервний ланцюг історизму в майбутньому.

5.4. Необхідно визначити критерії прогресу та прогноз розвитку.

Запропонована структура ТФЗП не є догматичною, маючи здатність до подальшого розвитку.

На нашу думку, розгляд будь-якого лінгвістичного терміна за такою тлумачною формулою його змісту може надати можливість детально з'ясувати та показати сутність терміна, його обумовленість поняттєвим наповненням, обумовить можливість формулювати визначення наукового терміна як елемента суто наукового знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арутюнова Н.Д.* Дискурс.// Лингвистический энциклопедический словарь.– М., 1990.– 296 с.

2. *Бенвенист Э.* Общая лингвистика / Э. Бенвенист.– М.: Прогресс, 1974.– 447 с.

3. *Бодуэн де Куртенэ* И.А. Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т.– М., 1963. Т.2.–391 с.

4. *Борботько В.Г.* Принципы формирования дискурса: от психолингвистики к лингвосинергетике.– М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009.– 288 с.

5.. *Дейк Т.А. ван.* Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк.– М. : Прогресс, 1989.– 312 с.

6. *Звегинцев В.А.* Предложение в его отношении к языку и речи. – М., 1976.– 309 с.

7. *Иванова Л.С.* О структуре дискурса философской антропологии// Вісник СевДТУ.– Вип.86: Філософія: зб. наук. пр.– Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008,– С.90-93.

8. *Имшуратов А.Т.* Логико-когнитивный анализ онтологии дискурса// Рациональность и семиотика дискурса.– К.: Наукова думка, 1994.– С. 171-182.

9. *Моргун Н.Л.* Научный сетевой дискурс как тип текста. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук.– Тюмень, 2002.

10. *Солдатова Л.П.* Актуальність сутності дискурсу як необхідності// Актуальні проблеми філології та американські студії: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. 21-23 квітня 2010р.: В 2т.– Т. 2/ За заг.ред. А.Ґ.Ґудманяна , О.Г.Шостак.– К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2010.– с. 317-320 (402 С.)

11. С*олдатова Л.П.* До питання теорії явищ неоднозначності// Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Випуск 8. Київський національний університет імені Тараса Шевченка,– К., 2003,– С. 64-70 (129 С.)

12. Языкознание. Большой энциклопедический словарь/ Гл. ред. В.Н. Ярцева.– 2-е изд.– М.:1998. – 685 с.

13. *Bally Ch.* Le Langage et la vie.– Paris 1926.– 237 p.

14. *Schiffrin D.* Approaches to Discourse.– Oxford; Cambridge, MA, 1994.– P.39–41.

15. Stubbs M. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language.– Oxford, 1983.– 384 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Солдатова Л.П., к.филол.н., доц.,
Киевский университет имени Бориса Гринченко

ПОНЯТИЕ "ДИСКУРС": ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ

В статье рассматриваются проблемы лингвистической терминологии. Предлагается создание толковательной формулы содержания понятия (ТФСП), которая дает возможность детально выяснить и показать сущность термина, формулировать определение научного термина.

Ключевые понятия: *толковательная формула содержания понятия (ТФСП), термин, понятие.*

Soldatova L.
Ph.D. in Linguistics Borys Grinchenko Kyiv University

Towards linguistic terminology normalization

The article deals with the problem of linguistic terminology. The explanatory formula of concept content (EFCC) creation is proposed. It

gives an opportunity to find out and show the essence of a term, to work out the definition of the scientific term.

Key words: *explanatory formula of notion content (EFCC), term, notion.*

УДК 81’255=111=161.2:82-2:791.43-22

Софієнко І. В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАД КІНОКОМЕДІЙ УКРАЇНСЬКОЮ: КРІЗЬ ТЕРНИ ДО СМІХУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу кінокомедій українською мовою. Були з’ясовані як загальнопоширені, так і виключно українські засоби створення та відтворення ефекту комічного, що побутують в українському комедійному кіноперекладі.

Ключові слова: *кінокомедія, засоби створення та відтворення ефекту комічного, національний гумор, принцип збереження, заміни, одомашнення.*

Розвиток європейського й американського кіновиробництва у сорокові роки XX століття, а також активізація кіноімпорту за кордон (зокрема і в Україну) вивели кінопродукцію країн-кіноімпортерів на глобальний рівень. Поява нового феномена – кіно – стала причиною того, що суспільство певною мірою змінило свої орієнтири з друкованої літератури на медіа, та започаткувала нове спрямування в галузі перекладу – кінопереклад. Щодо терміна "кінопереклад", професор університету Барселони Пілар Ореро наводить множинність його інтерпретації: "переклад кіно та телебачення, екранний переклад, медіа-переклад, мультимедіа-переклад, аудіо-візуальний переклад, кінокомунікація". Поки що жоден український ВНЗ не готує спеціалістів з кінопереклад, хоча існує ціла низка відмінностей у принципах перекладу літератури та кіно, що зумовлює необхідність підготовки спеціально навчених кіноперекладачів.

Кінофільми класифікують за декількома жанрами: детектив, (мело)драма, комедія, мюзикл, трилер, бойовик, вестерн, а також пригодницький, військовий, історичний, анімаційний фільми тощо. У цій статті ми розглядаємо оригінальні кінотексти стрічок

комедійного жанру та їх українські версії. Переклад кінофільмів (зокрема й комедійних) українською мовою є актуальною темою досліджень у зв'язку з порівняно нещодавнім прийняттям закону 24 грудня 2007 року про обов'язковий переклад імпортних кінострічок українською мовою (шляхом субтитрування, озвучення, дублювання чи синхронного перекладу). Темі комедійного кінопереклад присвячували свої наукові розвідки такі українські дослідники, як: Майя Юрковська [Юрковська 2009, 273-281], Ярослава Кривонос [Кривонос 2010, 176-181], Владислава Демецька у співавторстві з Олесею Федорченко [Демецька, Федорченко 2010, 239-243]. **Мета** цієї статті – на основі наведених прикладів сформулювати загальні тенденції в перекладі кінокомедій українською мовою. **Матеріалом** цього дослідження є вибірка з 10 найкращих англомовних кінокомедій 2012 року в українському кінопрокаті згідно зі статистикою мережі кінотеатрів "Мультиплекс": "Отже, війна" (That means war), "Диктатор" (The Dictator), "Мачо і ботан" (21 Jump Street), "Холостячки" (Bachelorette), "Проект Х: Дірвались" (Project X) , "Дуже небезпечна штучка" (One for the Money), "Дружинники" (The Watch) "Люди в чорному 3" (Men in Black 3), "Мадагаскар 3" (Madagascar 3: Europes Most Wanted), "Третій зайвий" (Ted).

Будь-який кінофільм стає кінокомедією завдяки усвідомленому та цілеспрямованому використанню мовних та позамовних засобів створення ефекту комічного, які становлять базу та домінанту всього твору. Мовні засоби створення ефекту комічного необхідно розглядати в декількох вимірах: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному та стильовому.

Фонетичні засоби: омонімія, паронімія.

Морфологічні засоби: виділення слова в іншому слові, мальапропізм.

Лексичні засоби: авторське оказіональне новоутворення, неологізм, буквальне розуміння, власна назва, що говорить сама за себе, дисфемізм, каламбур, натяк на непристойність (найчастіше використовується разом із словом, що римується зі словом-натяком), незвичне трактування, неправильне розшифрування абревіатури за умови, що читач/глядач знає її правильне значення.

Синтаксичні засоби: видозміна відомого фразеологізму відповідно до ситуації, зевгма, повторення.

Стилістичні засоби: алегорія, алюзія, антитеза, алогічність, зведення до абсурду: перебільшення (гротеск, гіпербола, карикатура, пародія, травестія, фантастика, шарж), применшення (літота), градація, змішання стилів або ж невідповідність мовного стилю ситуації, іронія, метафора, неправильне порівняння з тим, що не має жодних спільних ознак, несумісність понять в одному ряді, нісенітниця, оксюморон, парадокс, паралелізм, передражнювання, приголомшливі епітети [Тепляшина 2007, 18-19; Колесник 2011, 43-47].

Насправді ж, щоб досягти адекватності перекладу кінокомедії, не достатньо використовувати ті ж засоби у тому ж вимірі, що й у першотворі. У процесі перекладу кінокомедії може постати проблема неперекладності та безеквівалентності, передусім коли йдеться про культурно-специфічні реалії та національний гумор, які можуть здатися незрозумілими поза межами цієї країни у разі дослівного перекладу. Ось, наприклад, у комедії "Холостячки" наречена їде на весілля у піжамі, говорячи при цьому: *"Я увійду у цій піжамі, як Майкл Джексон до зали суду" ("I'm gonna walk in wearing my pajamas like I'm fucking Michael Jackson [01:13:42,149 -->01:13:46,719]").* У цілому, перекладач вирішив використати той самий жарт, що й в оригіналі, тому для більшості українців він може видатися доволі незрозумілим, оскільки факт та деталі появи Майкла Джексона на засіданні суду в піжамі є маловідомими українській аудиторії. Але в цій ситуації у перекладача були підстави не робити заміни, адже зображення на екрані вмотивовувало жарт та стало його графічним доповненням, а перекладач, щоб викликати МИТТЄВУ сміхову реакцію, яка є обов'язковим завданням комедії, розгорнув та пояснив жарт, що, на нашу думку, також є одним з успішних варіантів відтворення національного гумору. У цьому ж фільмі трохи згодом героїня починає плакати на весіллі у найкращої подруги, яка їй говорить: *"Ти так не плакала, відколи подивилася фільм "Моя дочка" ("You haven't cried since Thomas J. died in My Girl" [01:17:35,248 --> 01:17:37,854]).* Знову ж таки перекладач скористався дослівним перекладом (цього разу з певним вилученням, яке в будь-якому разі не вплинуло на розгортання подій), але мало-хто знає про цей фільм, його сюжет і чому він викликає сльози. Саме тому, перш ніж братися за роботу, кіноперекладач повинен схарактеризувати для себе глядацьку аудиторію. Оскільки назва фільму не відіграє

жодної ролі в розвитку сюжету, можна було б скористатися заміною, і тоді б ми почули *"Ти так не плакала, відколи подивилася фільм "Титанік"*.

Натомість у кінокомедії "Проект Х: Дірвалися" в епізоді, коли герой приходить на гучну підліткову домашню вечірку в офісному костюмі і в нього запитують, де він *"відкопав"* таке вбрання, він відповідає: *"In Men's Wearhouse" [00:23:24,569 --> 00:23:27,129],* що в українському перекладі звучить, як: *"У магазині "Франт"*. Заміна буквально перекладеної назви "Будинку чоловічого одягу" на "Франт" навіть підсилює комічність українського перекладу та іронічно підкреслює безглуздість такого вбрання у цій ситуації.

Окрім заміни жарту іншим, який, на думку кіноперекладача, не викличе комічного ефекту в українському перекладі, можна скористатися також принципом одомашнення. Принцип одомашнення останнім часом дедалі частіше використовується при перекладі саме кінокомедій, оскільки отримує переважно схвальні відгуки від української глядацької аудиторії. В ефірі програми "Hello Show" на каналі М1 від 07.06.2012 Костянтин Лінартович – режисер дубляжу на студії Постмодерн – пояснював: "У Росії своє кіно, в Італії своє кіно, в Україні своє. Звісно, ми адаптуємо фільми під українського глядача. Уже визнано в Європі, що український дубляж – найкращий" [http://m1.tv/programs/hello-show/1982]. Українські перекладачі кінокомедій не бояться вводити у фільми, пронизані американською культурою, такі слова, як: *файно, кізяк, паця, хряк, корито, хрін, товчок, пан, загашник, тицялка, хрякнути, ґеґнути.* Проте ці випадки одомашнення були лише стилістичними засобами для підсилення комічності перекладу на місці стилістично нейтрального оригіналу, а не результатом неперекладності чи безеквівалентності. Прикладом адаптації першотвору до українських реалій задля кращого розуміння жарту українськими глядачами може слугувати випадок з комедії "Дуже небезпечна штучка", де героїня працювала *"a department store lingerie manager" [00:03:50,279 --> 00:03:54,785]* (менеджером магазину жіночої білизни), а вже в українському перекладі вона *"на ринку труси продавала"*. В українській мові посада "менеджер" звучить доволі презентабельно, хоча за контекстом дівчина повинна ледве зводити кінці з кінцями, тому "труси" та "ринок" у перекладі адаптують невисокі кар'єрні досягнення американської героїні до рівня українських невисоких кар'єрних досягнень. До прикладів одомашнення перекладу як прийому створення комічного ефекту, не

передбаченого оригіналом, можемо навести такі репліки із кінофільму "Дружинники"*: "I fucking hate it here!"[00:19:30,962 --> 00:19:32,838]*, що у перекладі звучить, як: *"Я ненавиджу цю Кацапетівку!",* або ж *"Where is the hard stuff, pussy?" [01:07:01,851 --> 01:07:03,018]* та його український відповідник: *"А щось крутіше, Вася?"*

Окрім випадків національного гумору, зрозумілого виключно в межах певної країни, труднощі при перекладі оригіналу кінокомедій (і не лише) викликає також гра слів (каламбур), що активно застосовується як один із засобів створення комічного ефекту. На нашу думку, недоцільно використовувати "каламбур" разом зі словом "переклад", оскільки не існує перекладу каламбуру, а лише його заміна іншим прикладом каламбуру в цільовій мові чи його вилучення. В українському перекладі каламбур зустрічався найчастіше у репліках комедії "Мачо і ботан": *"You have the right to an attorney" [00:09:51,508 --> 00:09:54,808]*, де двоє друзів не розчули одне одного, після чого інший помилково повторив фразу уже як *"You have the right to remain an attorney" [00:09:54,886 --> 00:09:57,480]*, на що українські перекладачі відреагували наступним чином: *"Ви маєте право на адвоката"* та *"Ви маєте право на авокадо".* Як бачимо, в українському варіанті перекладачі, намагаючись зберегти гру слів саме у цьому епізоді, використовують ті слова, з якими можна, власне, "погратися". Необхідно запам'ятати, що не обов'язково обігравати одне і те ж слово, що й в оригіналі. Головне завдання кіноперекладача – відтворити каламбур будь-яким чином, адже це є свідомо створений лексико-граматичний прийом, покликаний викликати МИТТЄВУ сміхову реакцію. Якщо літературна комедія може компенсувати гру слів будь-де у тексті, кінокомедія завжди обмежена тим, що повинна викликати емоції миттєво та відповідно до зображення на екрані. Тому моментів перенесення каламбуру в інші епізоди у досліджуваних матеріалах ми не спостерігали. Поміж інших комічних моментів гри слів можемо виокремити: *"Почекай, я зоціню…оціню твій торс…оціню твій т…тобто поставлю оцінку" ("Let me check out your chest. Check out your test...Let me... Let me grade your quiz" [00:30:47,137 --> 00:30:52,605]).*

В українському комедійному кіноперекладі простежується тяжіння до варіативності перекладу одного і того ж виразу мови оригіналу. Так, наприклад, загальновідомий вигук *"shit!"*, який в

англомовних фільмах повторювався чи не кожну хвилину, в українському варіанті передавався як*: чорт!, дідько! зараза!, хрінь!, блін!, бля!, триндець!, йожкін!, щоб я здох!, щоб тобі!, о Боже!, Господи!, йоперний театр!,* – що, на нашу думку, робить українські версії стрічок експресивнішими та менш монотонними, а отже, більш захоплюючими для глядачів, оскільки глядачі очікують від комедійної кінострічки дещо цікаве, а не монотонне. Серед інших прикладів варіативності перекладу конкретного виразу, що викликає комічний ефект в українській версії, може слугувати такий міні-діалог з анімаційного фільму "Мадагаскар 3*": "– Now? – No. – Ок? – No. – Now? – No. – Now? – No." [00:08:58,530 --> 00:09:09,920],* який яскравіше, ніж в оригіналі, передає нетерпимість героя до здійснення певного задуму: *"–Тепер? – Ні. – Уже? – Ні. – Зараз? – Ні. – Вже? – Ні."*

Вище- та нижченаведені приклади дають змогу узагальнити, що у перекладах кінокомедій українською простежується тяжіння до більшої експресивності, ніж в оригіналі, часто навіть із національним забарвленням: *файно (fine), метнути кізяк (to scare the shit out of smb), брешуть собаки (ugly rumor), діловий на товчку (who takes a shit and makes a business call?), начистити хрін (to shoot someone), паця (Pig Face), тицялка (dumb thing), пан у собі (deep-in-thought), Кацапетівка (it here), Вася (pussy).*

Поруч із цим українські переклади майорять невмотивованими оказіоналізмами: *козлити (to rage), відверблюдити (to be so cool about), кончелиха (motherfucker), шлюбитись (to be conjugating), дівкотуса (bachelorette party), однокакашники (a bunch of people that I used to know), принцеса-критикеса (princess), довбодятел (motherfucker), найголівудніший (the hottest),* або варваризмами: *чортів фак ап (freaking the fuck out), шузи (shoes), фейс (face), лузер (sucker), шпилитись (have sex), аміґо (amigo), хабібі (friend), айлà (right)*, *урюк з тобою (let's agree to disagree),* що відображають розмовний варіант мови сучасної молоді, яка, власне, і становить більшість глядацької аудиторії комедійних кінострічок.

П. Забальбескоа вважає, що коли мова йде про кінокомедію, допускається, щоб переклад звучав навіть смішніше, ніж оригінал [Zabalbeascoa 1996, 247]. За нашими спостереженнями, саме такої тенденції і дотримуються українські перекладачі при створенні української версії кінокомедій.

Завдяки вищезгаданим прикладам, ми можемо навести певні тенденції у перекладі кінокомедій українською мовою, що з них кожна окремо може бути глибше досліджена в подальшому:

1. Використання експресивнішої лексики, ніж в оригіналі.

2. Використання авторських оказіоналізмів, не передбачених оригіналом.

3. Використання варваризмів, які внаслідок глобалізації телебачення проникли та закріпилися у розмовній лексиці української мови.

4. Варіативність українського перекладу одного і того ж англомовного вислову для посилення його динамічності та експресивності, що для кінокомедії є не менш важливим, ніж комічність перекладу, оскільки глядачі очікують від комедійної кінострічки дещо цікаве, а не монотонне.

5. Збереження національного гумору чужої культури, але з лаконічним поясненням, вкрапленим у репліки героїв у разі, якщо в домашній культурі відсутній аналог, але необхідно обов'язково та негайно викликати ефект комічного.

6. Одомашнення, яке необхідно розглядати у трьох різних аспектах:

6.1. Одомашнення як стилістичний прийом для створення ефекту комічного, відсутнього в оригіналі;

6.2. Одомашнення як стилістичний прийом для підсилення ефекту комічного у перекладі;

6.3. Одомашнення як прагматичний прийом для покращення розуміння цільовою аудиторією національного гумору чужої країни.

7. Заміна одного жарту (зокрема і національного характеру) іншим, але без характерних ознак чужої чи домашньої культури. Такі прийоми корисні для того, щоб урівноважити кількість використання випадків збереження та одомашнення національного гумору з метою, щоб переклад не звучав суцільно очуженим чи одомашненим.

8. Дотримання принципу: "переклад смішніший за оригінал".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Демецька В., Федорченко О.* До проблеми перекладу кінотекстів// Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика": збірник наукових праць. Розділ IV – Херсон: видавництво ХДУ, – 2010. – С. 239-243

2. *Колесник Р.* Відтворення комічного у художньому перекладі (на матеріалі творів німецькомовних авторів XX століття): дис… канд..

філол. наук: 10.02.16// Р. С. Колесник; Київський національний університет ім. Т Шевченка. – Київ, 2011. – 220 с.

3. *Кривонос Я.* Нормативні проблеми українського перекладу американської кінопродукції// Лінгвістика. Збірник наукових праць № 1 (19) – Луганськ: ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", – 2010. – С.176-181.

4. Т*епляшина А.* Творческая природа комического : жанровая парадигма современной журналистики : диссертация . доктора филологических наук: 10.01.10// Тепляшина Алла Николаевна; Место защиты: С.-Петерб. гос. ун-т.-Санкт-Петербург, 2007. – 373 с.

5. *Юрковська М.*// Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – 2009. – №3. – С. 273-281.

6. *Zabalbeascoa P.* Translating Jokes for Dubbed Television Situation Comedies// The Translator: Volume 2, Number 2. – 1996. – 235-247p.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

Софиенко И., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

ПЕРЕВОД КИНОКОМЕДИЙ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК: СКВОЗЬ ТЕРНИИ К СМЕХУ

Статья посвящается исследованию особенностей перевода кинокомедий на украинский язык. Были раскрыты как общепринятые, так и исключительно украинские средства создания и воссоздания эффекта комического, которые бытуют в украинском комедийном кинопереводе.

Ключевые слова: *кинокомедия, средства создания и воссоздания эффекта комического, национальный юмор, принцип сохранения, замены, одомашнивания.*

Sofiienko I., stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

TRANSLATION OF COMEDY FILMS INTO UKRAINIAN: THROUGH HARDSHIPS TO LAUGHTER

The article deals with the research on peculiarities of translation of comedy films into Ukrainian. It discusses both conventional and solely Ukrainian means of creation and conveying the comic effects which dominate in Ukrainian screen translation.

Key words: *comedy film, means of creation and conveying the comic effects, national humour, principles of preserving, substitution, domestication*.

УДК 811.112.2+811.113.6

Стасюк О.С., к.філол.н., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНІ ЗАСОБИ ОЦІНКИ ОБРАЗУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ ФРН ТА ШВЕЦІЇ

У статті розглянуто мовні засоби, які використовуються для оцінки образу сучасної України в публіцистичних текстах ФРН та Швеції. Аналіз матеріалу демонструє домінування негативної оцінки сучасної України в ЗМІ цих держав.

Ключові слова: *образ сучасної України, оцінка, оцінне значення, публіцистичні тексти.*

Сучасна лінгвістика виявляє значний інтерес до дослідження мовних аспектів оцінювання [Вольф, 2002; Онищенко, 2004; Приходько, 2009, Havryliv, 2003; Thompson, 2006]. Одним з цікавих напрямків лінгвістичної аксіології є розгляд оцінки образу країни представниками інших лінгвокультур [Костина, 2011; Меграбова, 2009; Лобанова]. З огляду на це, актуальною є дана стаття, мета якої – з'ясувати, за допомогою яких мовних засобів здійснюється оцінка образу сучасної України в публіцистичних текстах ФРН та Швеції.

Задля цього були проаналізовані тексти новин, що стосуються України і подані на веб-сторінках німецько- та шведськомовних ЗМІ ("Euronews", "Die Welt", "Finanznachrichten.de", "Das Bild", "Die Zeit", "FAZ", "Ukraine Nachrichten.de"; "Svenska Dagbladet", "Aftonbladet", "Helsingborgs Dagblad", "Göteborgs-Posten", "Folkbladet", "Dagens Nyheter").

Образ сучасної України в німецько- та шведськомовних ЗМІ формується шляхом оцінювання подій, що відбуваються в політичній та економічній сферах, у спортивному та культурному житті. Проведений аналіз свідчить про те, що події політичного життя та економічний стан України оцінюються у ФРН та Швеції здебільшого негативно.

Значне місце у здійсненні негативної оцінки належить прикметникам з негативною семантикою:

Der Prozess sei <u>unfair</u> gewesen und habe auf behaupteten Verletzungen von Formalitäten ohne Rechtsgrundlage beruht.

У цьому прикладі піддається сумніву законність перебігу судового процесу між однією з авіакомпаній Швейцарії та Міжнародними Авіалініями України.

У багатьох випадках негативна оцінка політичних подій лунає з вуст представників опозиції, яких цитують німецько- та шведськомовні ЗМІ. Зокрема в Німеччині значний інтерес ЗМІ виявляють до лідера партії "Удар" Віталія Кличка, який часто висловлює негативну оцінку політичної та економічної ситуації в України:

Obwohl ich mir selbst ein angenehmes Leben leisten kann, lebe ich jedoch zu meinem großen Bedauern in meinem Land umgeben von unglücklichen und unzufriedenen Menschen.

У Швейцарських ЗМІ можна зустріти негативну оцінку рівня соціального забезпечення громадян України:

Förhoppningen är att folk ska skänka saker som sedan ska transporteras till det stora landet i öst med cirka 50 miljoner invånare, varav många lever under extremt fattiga förhållanden.

У цьому прикладі здійснюється також підсилення негативної оцінки за допомогою прислівника *extremt*.

За допомогою прикметників з негативною конотацією *nynazistisk* та *naiv* дається оцінка партії "Свобода":

Sedan i höstas sitter det nationalistiska partiet Svoboda, Frihet, i det ukrainska parlamentet. Vissa menar att partiet är nynazistiskt, men trots det väljer de etablerade partierna att samarbeta med det.

Men journalisten Ostap Drozdov från Lviv i västra Ukraina, där Svobodas stöd är som starkast, menar att det här i själva verket är ett parti med nynazistisk retorik.

Journalisten Ostap Drozdov från Lviv anser att de etablerade partierna är naiva när de samarbetar med Svoboda. Men förklarar det med en förtjusning över en politisk kraft som äntligen kommer in, rör om i grytan och slår sittande makt på käften.

Націоналістична партія порівнюється з нацистами, а інші політичні сили, що співпрацюють з нею, вважаються наївними.

Окрім прикметників, оцінка може здійснюватися за допомогою іменників. Такі іменники можуть викликати позитивні асоціації і передавати позитивну оцінку:

Ich habe mir zum Ziel gesetzt, das Potenzial und die Möglichkeiten, die dieses Land zweifellos hat, zu verwirklichen, und deshalb habe ich mich mit Gleichgesinnten zusammengeschlossen und mit Menschen, die ebenso denken wie ich, eine neue politische Partei gegründet.

Іменник із позитивним оцінним значенням може використовуватися для реалізації негативної оцінки:

Im Augenblick gibt es bei uns fest verankerte Privilegien nur für diejenigen, die an der Macht sind.

У цьому прикладі негативна оцінка виникає внаслідок протиставлення різних суспільних верств, хоча слово *Privilegien* і не має негативної семантики.

Для оцінки політичної ситуації в Україні в німецько- та шведськомовних ЗМІ використовуються іменники з негативним оцінним значенням:

Die Ukraine wird von Korruption geplagt. Die OSZE beklagt einen Rückgang der Demokratie seit 2012.

Окрім іменників із негативним значенням, у цьому прикладі вживається дієслово *beklagen*, яке передає негативну оцінку ОБСЄ стану демократії в Україні.

В інших прикладах за допомогою іменників із негативним забарвленням подається оцінка таких явищ як корупція, пропаганда, узурпація влади, бідність тощо:

Was würden Sie beispielsweise mit Meshigorje (ehemalige Staatsdatscha, heute Wohnsitz von Präsident Wiktor Janukowitsch, A.d.R) machen, das gewissermaßen zum Symbol für die Korruption im Land geworden ist?

Und hier in der Ukraine herrscht leider die Regel vor: Bewirf den Gegner mit Dreck und halte Dich selbst sauber und rein.

Zu meinem großen Bedauern gebraucht er [Präsident Janukowitsch] diese Macht in allen Bereichen – in den Gerichten, im Zollwesen, im Steuerwesen, bei den Strafverfolgungsbehörden.

Men enligt parlamentsledamoten Jurij Michaltjisjin är anklagelserna om antisemitism och nynazism en följd av en aggressiv statsstyrd informationskampanj mot Svoboda.

Som forskare på universitetet översatte Michaltjisjin bland annat verk av Hitlers propagandaminister Joseph Goebbels till ukrainska.

– Det var bara en del av mina studier, säger han.

Nyligen kallade en av Svobodas parlamentsledamöter, Igor Mirosjnitjenko, den ukrainskfödda skådespelerskan Mila Kunis för "zjidovka" – ett mycket nedsättande ord för judinna.

Det är stor fattigdom i Ukraina.

В останньому прикладі спостерігається підсилення іменника *fattigdom* (укр. *бідність*) за допомогою прикметника *stor* (укр. *великий*).

Для вираження позитивної оцінки здійснюється протиставлення іменників із негативним та позитивним оцінним значенням.

Och politikerna från Svoboda är inte alls de extremnationalister som det talas om.

– De är nationalpatrioter, inte nationalsocialister. Vi har extremhöger i Ukraina, men dit hör inte Svoboda säger han.

Цікавим є використання поєднання прикметника або іменника з позитивним оцінним значенням із запереченням для вираження негативної оцінки:

Mit Ruhm hat sich die Regierung Janukowitsch bislang nicht bekleckert.

Auf dem Programm von Fabiens Kurs stehen Menschenrechte und Demokratie. "Das sind Werte, die hier bereits bestehen, aber sie sind nicht ausreichend entwickelt.

Als Spezialist einer Kampfsportart kann ich jedoch sagen: Auch in der Arbeit mit den Fäusten stellen sie sich nicht sonderlich gut an [lacht].

Es ist einfach nicht normal, dass der Plenarsaal nur zu einem Drittel besetzt ist, dann aber die Stimmen von mehr als der Hälfte aller Abgeordneten angenommen werden. Das ist Surrealismus in Reinform: Das höchste gesetzgebende Organ beginnt seine Arbeit mit einer Übertretung der geltenden Gesetze.

У цих прикладах відбувається заперечення іменника та прикметників (дієприкметника) з позитивним оцінним значенням: *Ruhm, entwickelt, gut, normal*.

Поширені також дієслова з негативним оцінним значенням, такі як *sich schämen*, *schockieren*, *kritisieren* тощо:

Es ist mir peinlich, dass diese Fotos [von handgreiflichen Auseinandersetzungen in der Werchowna Rada] um die Welt gingen, dafür habe ich mich geschämt. Am meisten schockiert hat mich aber die Unlust der Parlamentarier, irgendetwas zu verändern.

Ukraina har länge kritiserats av EU för fängslandet av president Janukovytjs politiska motståndare och den så kallade "selektiva rättvisan" i landet.

Для вираження негативної оцінки застосовуються риторичні запитання:

Doch gefällt uns allen die derzeitige Ukraine?

У цьому риторичному запитанні присутній іменник із позитивним оцінним забарвленням *gefallen*. Оскільки відповідь на це запитання є негативною, у такий спосіб здійснюється критика сучасної України.

Слід зауважити, що в цьому прикладі не подається негативна оцінка України в цілому, в усіх різнобічних гранях її життя. Очевидно, що політик має на увазі ті сфери життя, які зумовлені політичною ситуацією.

За умови поєднання прикметника з позитивним значенням та умовного способу дієслова відбувається вираження негативної оцінки шляхом протиставлення бажаного та існуючого на сьогодні:

Ich möchte in einem normalen Land leben.

Es wäre natürlich schön, wenn auch die übrigen Parlamentarier mit ihrem Kopf arbeiten würden.

В одному висловлюванні нерідко поєднується низка мовних засобів, які виражають негативну (або позитивну) оцінку:

Es sind mittlerweile drei Jahre unter der Präsidentschaft Janukowitschs vergangen. Gleichwohl ist die viel beschworene "Verbesserung der Lebensumstände" für die Ukrainer, die uns versprochen wurde, nicht eingetreten. 80 Prozent der Ukrainer haben keinerlei Verbesserungen gespürt. Mehr noch, sie sind sogar noch ärmer geworden. In diesem Land werden die Gesetze systematisch missachtet, es herrscht ein fürchterliches Investitionsklima, es werden keine neuen Arbeitsplätze geschaffen, die Ukraine verlassen das Land auf der Suche nach einem besseren Leben jenseits der Landesgrenzen. Von welchen "Verbesserungen" soll hier die Rede sein?

У цьому прикладі Віталій Кличко подає негативну характеристику політичної ситуації в Україні. Для цього вживаються лексичні одиниці з негативним оцінним значенням: *ärmer, fürchterlich*, *missachten* а наприкінці ставиться риторичне запитання. Поєднання декількох мовних засобів негативної оцінки сприяє її підсиленню.

Ett 20-tal nya lagar godkändes av det improviserade parlamentet, där 244 ledamöter röstade med handuppräckning. Oppositionen kallar upprört tilltaget för en sovjetliknande statskupp.

Тут передана негативна оцінка опозицією проведення "виїзного" засідання парламенту шляхом вживання лексичних одиниць із негативною семантикою *upprört* та *en sovjetiskliknande statskupp*.

Отже, шляхом використання лексичних одиниць з оцінною семантикою в німецько- та шведськомовних ЗМІ формується здебільшого негативна оцінка політичного та економічного життя в країні. Таку оцінку висловлюють не лише журналісти цих видань, а й опозиційні політики, яких цитують на сторінках іноземних ЗМІ. Слід

зазначити, що у шведських ЗМІ більша увага приділяється оцінці соціально-економічного становища України, у той час як у німецьких ЗМІ переважає негативна оцінка політичного життя. Подальші дослідження в цьому напрямку можуть полягати у з'ясуванні лінгвістичних особливостей оцінки образу України пересічними громадянами інших країн. Цікавим матеріалом для цього можуть стати коментарі до статей, присвячених подіям в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вольф Е. М.* Функциональная семантика оценки / Елена Моисеевна Вольф. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 280 с.

2. *Костина К. В.* Аксиологический аспект языковой репрезентации образа России в современном немецком медиадискурсе : дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Ксения Викторовна Костина; Иркутск. гос. лингвистич. ун-т. – Иркутск, 2011. – 171 с.

3. *Лобанова Т. Н.* Языковая репрезентация и оценка образа современной России в газетных статьях КНР / Т. Н. Лобанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bgpu.ru/site/content/kafs/kitae/russiaandchina/2010/philology%20of%20Modern%20Chinese%20Literature%20and%20Language/Lobanova%20T.N.pdf

4. *Меграбова Э. Г.* Языковая репрезентация образа России в публицистическом дискурсе стран Запада и Востока: монография / отв. ред. Э.Г. Меграбова. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2009. – 248 с.

5. *Онищенко І. В.* Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Ірина Володимирівна Онищенко ; Дніпропетровськ. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2004. – 20 с.

6. *Приходько Г. І.* Оцінний компонент у семантичній структурі слова / Г. І. Приходько // Вісн. Житомирськ. держ. ун-ту. – Житомир : Вид-во Житомирськ. держ. ун-ту ім. Івана Франка, 2009. – Вип. 45. – С. 44–47.

7. *Havryliv O.* Pejorative Lexik : Untersuchungen zu ihrem semantischen und kommunikativ-pragmatischen Aspekt am Beispiel moderner deutschsprachiger, besonders österreichischer Literatur / Oksana Havryliv. − Frankfurt am Mein : Lang, 2003. − 155 S.

8. *Thompson G.* Evaluation in Text / G. Thompson, S. Hunston // Encyclopedia of Linguistics / ed. by Keith Brown (et al.). **– Amsterdam : Elsevier, 2006. –** Vol 4. – P. 304–312.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

Стасюк А.С., к.филол.н., препод.,
Институт Филологии КНУ Имени Тараса Шевченко

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ОЦЕНКИ ОБРАЗА СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ В ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ ФРГ И ШВЕЦИИ

В статье рассмотрено языковые средства, использованные для оценки образа современной Украины в публицистических текстах ФРГ и Швеции. Анализ материала демонстрирует доминирование негативной оценки современной Украины в СМИ этих государств.

Ключевые слова: *образ современной Украины, оценка, оценочное значение, публицистические тексты.*

Stasiuk O., PhD, Assistant Professor.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

Language Means of Evaluation of Modern Ukraine Image in News Texts of Germany and Sweden

The article deals with linguistic means used for the evaluation of modern Ukraine image in the news articles of Germany and Sweden. Analysis of the raw material shows the dominance of negative evaluation of modern Ukraine in the media of these countries.

Key words: *image of modern Ukraine, evaluation, evaluative meaning, news articles.*

УДК 811.14’06:81’42:81’276.6:34

Столярова А.А., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТИЛІСТИКО-КОМПОЗИЦІЙНІ РИСИ ТЕКСТІВ ДОВІРЕНОСТЕЙ НОВОГРЕЦЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

У статті досліджено провідні стилістико-композиційні особливості текстів довіреностей новогрецькою та українською мовами, виявлено та пояснено наявні в них відмінності.

Ключові слова: *довіреність, офіційно-діловий стиль, юридичні підстилі, композиція, димотика, катаревуса.*

Метою цієї розвідки є встановлення провідних стилістико-композиційних рис сучасних текстів довіреностей новогрецькою і українською мовою та пояснення наявних відмінностей.

Актуальність дослідження зумовлена подальшою інтенсифікацією українсько-грецьких відносин, що вимагає юридичного регулювання, яке неможливе без знання не лише мов, а й структурних особливостей відповідних юридичних документів, національної специфіки юридичних документів у кожній мові та усвідомлення труднощів, які приховує їхній переклад.

Предметом роботи є специфіка будови та мови текстів довіреностей новогрецькою та українською мовами. Об'єктом є наявні в розпорядженні авторки тексти довіреностей обома мовами, датовані останніми п'ятьма роками.

Матеріалом дослідження слугували тексти 10 довіреностей грецькою мовою та 9 довіреностей українською мовою.

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній уперше в українській неоелліністиці здійснено порівняльний стилістичний аналіз текстів довіреностей новогрецькою та українською мовами, виявлено та пояснено існуючі відмінності.

Уся діяльність людини, усі її сфери обслуговуються мовою, яка перебуває у постійному розвитку, безперервно змінюється, щоб бути спроможною якнайкраще їх обслуговувати. Саме тому сучасне мовознавство виявляє неабиякий інтерес до конкретних виявів мовленнєвої діяльності – різного роду текстів (усних та письмових), які визнано основними одиницями спілкування. Однією з основних ознак будь-якого тексту є стиль. У науці існує близько ста визначень стилю, оскільки кожна галузь розглядає його зі своїх позицій, виділяючи в якості його основних властивостей ті, що є для неї найсуттєвішими. У розвідці важливим для нас є те, що стиль нерозривно пов'язаний з функціональним аспектом мови, з її використанням у різних сферах людської діяльності.

Стиль не є замкненою системою, він розвивається разом із тією цариною діяльності, яку обслуговує. Із плином часу в межах наявних у певній мові стилів з'являються нові жанри. Так, унаслідок надзвичайно бурхливого в останній час розвитку комунікаційних технологій буквально на наших очах народилися нові, немислимі раніше жанри, такі як імейл, СМС, висловлювання мережах Twitter, Facebook тощо.

З іншого боку, стилеві притаманна певна консервативність, традиційність. Якби це було інакше, то через постійне новаторство було б досить важко окреслити межі кожного стилю. До того ж, це не підвищувало б ефективності комунікації, адже за М. Бахтіним, "... чуючи чуже мовлення, ми вже з перших слів вгадуємо його жанр, передбачаємо певний обсяг ..., певну композиційну будову, передбачаємо кінець ..." [Бахтин 1996, 241]. Водночас, необхідно визнати, що одні стилі є відкритішими, інші ж навпаки, стійкіші та замкнутіші. До останніх належать передусім, конфесійний, науковий та офіційно-діловий стиль.

Офіційно-діловий стиль вирізняється у переважній більшості мов, що функціонують як державні або офіційні. Однією з його ознак є багатошаровість, що пояснюється тим, що цей стиль обслуговує більш ніж одну сферу людської діяльності. У зв'язку з цим постає закономірне питання про виділення в його межах підсистем, що відповідають кожній конкретній сфері діяльності. Однією з таких підсистем є юридична, що обслуговує комунікацію в царині юриспруденції. Класифікації юридичних підстилів пропонували як зарубіжні, зокрема й грецькі (З. Зембінський, К. Яннопулос, Г. Ангелідис, Д. Евригеніс), так і радянські та пострадянські дослідники (А. Ушаков, А. Піголкін), проте жодну з них ми не вважаємо вичерпною, з огляду на що пропонуємо власну, яку вважаємо найбільш повною. Юридична підсистема офіційно-ділового стилю складається з: 1) законодавчого підстилю; 2) підстилю теорії права та 3) процесуального підстилю. Останній охоплює а) мову судової практики, представлену такими жанрами документів, як судові рішення, вироки, постанови, апеляційні та касаційні скарги тощо; б) мову позасудової юридичної практики, прикладами якої є нотаріальні акти, довіреності, контракти тощо; в) адміністративно-управлінський різновид, представлений мовою адміністративних документів [Столярова 2011, 51–52].

Довіреність – це письмове уповноваження, видане однією особою (довірителем) іншій особі (довіреній особі, представникові) для представництва інтересів довірителя перед третіми особами (тобто для здійснення представником певних дій від імені довірителя). Довіреність – це односторонній правочин, що фіксує зміст і межі повноважень довіреної особи, дії якої на основі довіреності створюють права та обов'язки безпосередньо для довірителя. Довіреність складається у письмовій формі на

визначений термін та містить підпис довірителя, завірений печаткою фірми, організації або нотаріуса. Оформлена в нотаріальному порядку довіреність є юридичним документом. Існують три різновиди довіреностей: генеральна – на представництво інтересів довірителя в усіх сферах; спеціальна – на здійснення комплексу пов'язаних між собою дій для досягнення конкретної мети; разова – на разове виконання конкретної дії (напр., на отримання грошового переказу) [Общий толковый словарь ...].

Загальновідомим є факт, що юридичні тексти будь-якою мовою написані, як правило, досить складно, і це часто створює труднощі для розуміння. Існує декілька причин, через які юридичні тексти завжди складалися мовою, важкою для розуміння пересічним громадянином. Так, грецька дослідниця мови юридичних документів та фахівець з юридичного перекладу М. Канеллопулу-Боті називає декілька причин цього явища. Серед них історичні, економічні, інституційні та психологічні причини [Κανελλοπούλου-Μπότη 1997, 273]. Історичні причини складності мови юридичних документів полягають у тому, що мова швидко змінюється, тоді як сфера права є консервативною, через що правники продовжують використовувати застарілі мовні штампи, не властиві сучасній мові синтаксичні конструкції та зберігають форму побудови текстів, притаманну минулим епохам. Крім того, у попередні епохи складання текстів юридичних документів складною мовою підтримувалося економічними стимулами: чим незрозуміліше і розлогіше було написано текст нотаріального документа, тим більше міг нотаріус стягнути грошей із клієнта. По-третє, сфера права безпосередньо пов'язана з державною владою, тому має викликати у громадянина повагу. У часи, коли більшість населення не мала освіти, текст закону, написаний складною і незрозумілою мовою, викликав більше поваги, страху і тремтіння у пересічних громадян, бо нагадував магічне заклинання.

Юриспруденція, таким чином, довгий час була сферою для посвячених, яку захищав особливий мовний код, доступний тільки правникам. У випадку грецької мови додається ще чинник диглосії. Донедавна юридичні тексти складалися архаїзованою книжною мовою катаревусою, якій притаманні складні морфологія і синтаксис, не завжди зрозумілі пересічному громадянину. У наших попередніх публікаціях ([Столярова 2007], [Столярова 2011]) дається вичерпне пояснення того, чому в сучасних юридичних

текстах та особливо в процесуальних документах, до яких ми відносимо й довіреності, дотепер зберігається чимало елементів катаревуси: застиглі вирази з катаревусним синтаксисом, морфологічні особливості книжної мови та навіть композиція документів, притаманна попереднім епохам. Основна причина полягає в тому, що, на відміну від законів, тексти яких, як правило, складаються колективно і підлягають мовному редагуванню, тексти процесуальних документів складаються конкретною особою, яка має власне уявлення про мовну норму взагалі і про норми офіційно-ділового стилю (юридичних підстилів) зокрема. І ці уявлення часто залежать від віку автора документу.

У наш час у цивілізованому світі не ставиться мета штучно ускладнювати тексти юридичних документів. Навпаки, за громадянином визнається право знати свої права та обов'язки, закони своєї держави, мати до них доступ, тобто бути юридично грамотним. Більше того, освітній рівень суспільства порівняно навіть з XIX ст. значно підвищився. Тим не менш, комунікація у сфері юриспруденції продовжує викликати труднощі, і не в останню чергу через специфіку "юридичної мови", її консерватизм, який є наслідком консерватизму самих юристів.

Юридичні документи – дуже специфічне поле, тому навіть їхній переклад з однієї мови на іншу створює для перекладачів більше труднощів, ніж переклад економічних або інших наукових текстів (з математики, фізики тощо). Найбільша проблема перекладу юридичних документів пов'язана з тим, що текст треба не лише перекласти з однієї мови на іншу (тобто замінити терміни однієї мови на терміни іншої), а й перевести текст з однієї юридичної системи в іншу. Справа в тому, що за, здавалося б, ідентичними юридичними термінами-відповідниками часто стоять юридичні поняття, що не збігаються. Крім того, в кожній культурі склалася своя юридична традиція, унаслідок чого тексти будуються та оформлюються в національно-специфічній манері, мають специфічну композицію.

Відмінності в будові новогрецьких та українських текстів довіреностей помітні вже при першому погляді. З одного боку, інформація, подана в грецьких та українських текстах довіреностей про довірителя і довірену особу, практично повністю збігається. Дещо докладніше в грецьких, ніж в українських довіреностях сказано про особу нотаріуса. Інформація про нього подана на

початку грецької довіреності. Тексти обома мовами можна умовно поділити на два блоки: у першому, основному блоці, подається інформація про довірителя та довірену особу і викладається суть доручення; у другому, заключному блоці, зазначаються деталі оформлення довіреності, вказується плата, яку стягнуто з довірителя (в грецьких текстах); в українських побутує загальне формулювання: "Стягнуто плати за домовленістю".

На відміну від загального членування тексту довіреності, яке в основному збігається, спосіб подачі інформації в грецьких та українських довіреностях суттєво різниться. Грецьким текстам довіреностей притаманна надмірна розповідність, у них міститься докладний опис того, коли, о котрій годині постав перед нотаріусом довіритель і що попросив зробити. До того ж текст грецької довіреності написаний від першої особи – особи нотаріуса, який докладно розповідає спочатку про себе, а потім вже про клієнта. Таким чином, головною дійовою особою у грецькій довіреності виявляється нотаріус. Нижче подаємо стандартну частину грецької довіреності (жирним шрифтом виділено основні члени речення):

ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟ

Στη Θήβα σήμερα στις δεκατέσσερις (14) του μηνός Νοεμβρίου του έτους δύο χιλιάδες δέκα (2010), ημέρα Δευτέρα και στο Συμβολαιογραφείο μου που βρίσκεται επί της οδού Αντιγόνης αριθμός 25 σε ισόγειο κατάστημα που είναι δικό μου, σε μένα τη Συμβολαιογράφο και κάτοικο Θηβών ΜΑΡΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΕΤΡΙΔΗ, που έχω την έδρα μου στη Θήβα, ενεφανίσθη η μη εξαιρετέα από το νόμο ΕΛΕΝΗ ΝΙΚΟΛΑΟΥ .....(πλήρη στοιχεία) και ζήτησε τη σύνταξη του παρόντος πληρεξουσίου και μου δήλωσε ότι διορίζει ειδικό πληρεξούσιο, αντιπρόσωπο και αντίκλητό της τον κ. ΠΕΤΡΟ ΙΩΑΝΝΙΔΗ .....(πλήρη στοιχεία), προς τον οποίο δίνει ειδική εντολή, πληρεξουσιότητα και το δικαίωμα για λογαριασμό της εντολέα του να προβεί σε κάθε πράξη και ενέργεια η οποία είναι απαραίτητη για ...

Σε βεβαίωση των ανωτέρω συντάχθηκε το παρόν σε δύο φύλλα και εισπράχθηκαν για τέλη και δικαιώματά μου με ένα αντίγραφο ευρώ ..... και αφού διαβάστηκε καθαρά και μεγαλόφωνα στην εμφανισθείσα και βεβαιώθηκε, υπογράφθηκε από αυτήν και εμένα, όπως Νόμος ορίζει.

Η Εμφανιζόμενη *Η Συμβολαιογράφος*

На відміну від грецьких, українські тексти довіреностей є лаконічнішими та "коспективнішими". Головною дійовою особою є довіритель, адже саме від його імені написано текст. Нотаріус відіграє вторинну роль, його справа – засвідчити підпис довірителя. Короткі відомості про нотаріуса з'являються лише в заключній частині, де зазначається, ким завірений підпис довірителя.

Д О В І Р Е Н І С Т Ь

Місто Київ, тридцятого липня дві тисячі четвертого року

Я, Іваненко Іван Іванович, ідентифікаційний номер ..., (паспорт СН №..., виданий ... (ким) ... (де) ... (коли)), який мешкає за адресою: м. Київ, вул. ..., буд. ..., кв. ..., за попередньою усною домовленістю сторін, цією довіреністю

уповноважую:

гр. Петренка Петра Петровича, (паспорт МЕ №..., виданий ...), який мешкає за адресою ...

бути моїм повноважним представником в Митних органах України з питань оформлення та отримання мотоциклу марки ..., об'єм двигуна ... .

Для цього надаю йому право подавати від мого імені необхідні заяви, ..., а також виконувати всі інші дії, пов'язані з цією довіреністю.

Довіреність видана без права передоручення, строком до тридцятого липня дві тисячі п'ятого року.

ПІДПИС (довірителя)

Місто Київ, 30 липня 2004 р., ця довіреність посвідчена мною, Петровською О. І., приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу.

Довіреність підписав Іваненко Іван Іванович у моїй присутності.

Особу гр. Іваненка І. І., який підписав довіреність, встановлено, дієздатність його перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто плати за домовленістю.

Приватний нотаріус

На рівні синтаксису речення логічно очікувати переважання в текстах довіреностей обома мовами складнопідрядних речень,

ускладнених великою кількістю однорідних членів, оскільки це одна з характерних рис офіційно-ділового стилю як такого. Проте при уважному розгляді виявляється, що складнопідрядні речення є домінантною рисою саме грецьких текстів. Перший блок грецького тексту, в якому подаються відомості про нотаріуса, довірителя, довірену особу та сутність доручення, переобтяжений однорідними членами та означальними підрядними, що вводяться за допомогою *που / ο οποίος*, і складає одне (!) речення, що часто займає півтори-дві сторінки тексту і становить окремий абзац. Це свідчить про консерватизм грецьких юристів. Вони продовжують складати довіреності за формою, що утвердилася ще в XIX ст. Хоча текст написаний димотикою, його форма така ж, якою була і за часів, коли довіреності складалися архаїзованою катаревусою. До того ж, якщо катаревуса з її розвинутою системою дієприкметників часто дозволяла уникнути зайвих підрядних, особливо означальних, то димотика цього забезпечити не може. З огляду на це димотичний текст довіреності стає ще складнішим за синтаксисом, порівняно з катаревусним.

Одного погляду на тексти українських довіреностей достатньо, щоб пересвідчитися, що синтаксис їхніх речень є значно простішим. Перший блок тексту, що містить відомості про довірителя, довірену особу та сутність доручення, складається як мінімум з двох речень. Хоча вони і є складнопідрядними, часто їхньому легшому прочитанню сприяє візуальна розбивка речень на блоки, що оформлюються в окремі абзаці. Ключові ж слова можуть розташовуватися по центру (напр., слово "*уповноважую*", див. укр. приклад вище). До того ж, для уникнення зайвих підрядних, інформацію (напр., адресу, номер паспорта, ідентифікаційний номер тощо) часто поміщають у дужки, щоб вони не заважали швидко схоплювати суть тексту.

Другий блок українського тексту взагалі є конспективним. Тут майже всі речення прості та абсолютно всі – короткі та обсягом.

Ця довіреність посвідчена мною, Погребняком А. О., приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу.

Довіреність підписав Петренко Іван Іванович у моїй присутності.

Особу гр. Петренка І. І., який підписав довіреність, встановлено, дієздатність його перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за № ___
Стягнуто плати за домовленістю.

На рівні морфології в текстах грецьких довіреностей спостерігається картина, характерна для всіх сучасних грецьких процесуальних документів. Одні довіреності містять більше елементів катаревуси, інші – менше. Через це маємо варіативність форм деяких слів, словосполучень та навіть юридичних термінів. Ось деякі приклади: *στις δεκατέσσερις του μηνός / μήνα Μαρτίου˙ στο Συμβολαιογραφείο μου που βρίσκεται επί της οδού Αντιγόνης / στην οδό Σόλωνος˙ Σε μένα τη Συμβολαιογράφο ... ενεφανίσθη / εμφανίσθηκε / εμφανίστηκε˙ ο μη εξαιρετέος / εξαιρούμενος από το νόμο˙ γεννηθείς στη Βενετία / γεννημένος στη Ρουμανία˙ προς τον οποίο / στον οποίο δίνει ειδική εντολή˙ ο εντολεύς / ο εντολέας˙ ο εμφανισθείς / ο εμφανιζόμενος.*

Українські тексти довіреностей є більш морфологічно однорідними, оскільки у XX ст. ми не мали протиставлення книжної і розмовної мови. Натомість у наших текстах довіреностей трапляються русизми, що є наслідком недостатнього володіння деякими нотаріусами нормами сучасної української мови.

Проведене дослідження засвідчило існування суттєвих відмінностей у будові та способі подачі інформації в текстах грецьких та українських довіреностей. Грецькі тексти "грішать" надмірною описовістю, успадкованою від позаминулого століття. Текст написаний від імені нотаріуса. Уся перша частина, що містить відомості про нотаріуса, довірителя, довірену особу та сутність доручення, і може займати дві сторінки, складає одне складнопідрядне речення, переобтяжене однорідними членами, що візуально жодним чином не членується. Крім того, для сучасних довіреностей грецькою характерна доволі широка морфологічна варіативність, що є наслідком впливу катаревуси, котрий досі триває.

На відміну від грецьких, українські довіреності складені від імені довірителя, тоді як нотаріус грає підлеглу, допоміжну роль. У синтаксисі також переважають складнопідрядні речення, які, проте, є коротшими, візуально членуються на абзаці, а деяка інформація подається в дужках для уникнення зайвих підрядних. У мові не трапляються архаїзми та застарілі морфологічні форми. Загалом, українські тексти юридичних документів написані досить просто, тому що в офіційно-діловій сфері українська мова до 1917 р. не вживалася, отже її офіційно-діловий стиль є відносно молодим, через що ще не встиг застаріти по відношенню до розмовної мови. Крім того, він почав формуватися за часів, коли загальною тенденцією стало реформування та спрощення мови задля

забезпечення розуміння широких верств населення, які тоді були ще малоосвіченими. Серед вад наших сучасних довіреностей можна назвати хіба що наявність у деяких з них русизмів, що пояснюється об'єктивними причинами.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому видається доцільним докладне порівняльне вивчення будови та мови текстів інших процесуальних документів грецькою та українською мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бахтин М. М.* Проблема речевых жанров / Михаил Михайлович Бахтин // Собр. соч. в 7 т. – М. : Русские словари, 1996. – Т. 5. – С. 240–246.

2. Общий толковый словарь русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : **http://tolkslovar.ru/d4485.html**.

3. *Столярова А. А.* Мова сучасних грецьких процесуальних документів (на прикладі текстів судових рішень з кримінальних та цивільних справ) / Анна Анатоліївна Столярова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2007. – Вип. 21., кн. 3. – С. 158–164.

4. *Столярова А. А.* Комунікативно-прагматичні аспекти новогрецького законодавчого тексту : [монографія] / Анна Анатоліївна Столярова. – К. : Логос, 2011. – 232 с.

5. *Пиголкин А. С.* Особенности языка законодательства как особого стиля литературной речи / А. С. Пиголкин // Учёные записки ВНИИ советского законодательства. – Вып. 26. – М., 1972. – С. 3–20.

6. *Ушаков А. А.* Очерки советской законодательной стилистики / А. А. Ушаков. – Пермь : Изд-во Перм. гос. ун-та, 1967. – 206 с.

7. *Αγγελίδης Γ.* Η δημοτική στα νομικά / Γ. Αγγελίδης // Η δημοτική στη νομική πράξη. – Αθήνα-Κομοτινή : Εκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1982. – Σ. 59–68.

8. *Γιαννόπουλος Κ.* Η δημοτική στα νομικά : Ιστορικός και βιβλιογραφικός οδηγός / Κ. Γιαννόπουλος // Η δημοτική στη νομική πράξη. – Αθήνα-Κομοτινή : Εκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1982. – Σ. 31–36.

9. *Ευρυγενής Δ.* Νεοελληνική και δίκαιο : καιρός για δουλειά / Δ. Ευρυγενής // Η δημοτική στη νομική πράξη. – Αθήνα-Κομοτινή : Εκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1982. – Σ. 99–112.

10. *Κανελλοπούλου-Μπότη Μ.* Η μετάφραση των νομικών κειμένων / Μαρία Κανελλοπούλου-Μπότη // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 1ου Συνεδρίου. – Αθήνα, 1997. – Σ. 272–279.

11. *Ziembinski Z.* Le langage du droit et le langage juridique. Les critères de leur discernement / Z. Ziembinski // Archives de philosophie du droit. – Paris, 1974. – № 19. – P. 25–31.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

Столярова А.А., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СТИЛИСТИКА-КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕКСТОВ ДОВЕРЕННОСТЕЙ НА НОВОГРЕЧЕСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье исследуются основные стилистико-композиционные особенности текстов доверенностей на новогреческом и украинском языках, выявляются и объясняются имеющиеся в них различия.

Ключевые слова: *доверенность, официально-деловой стиль, юридические подстили, композиция, димотика, кафаревуса.*

Stolyarova A.A., Cand. of Sciences in Philology, Associate Professor
Institute of Philology, Kyiv National Taras Shevchenko University

Stylistic and Compositional Features of the Powers of Attorney In Modern Greek and Ukrainian

The article studies the basic stylistic and compositional features of the texts of powers of attorney in Modern Greek and Ukrainian. The conducted comparative analysis enabled the author to find out the main differences in their structure and style as well as to explain them.

Key words: *power of attorney, the style of official documents, legal substyles, composition, demotic, katharevousa.*

УДК 811.512.161’276.6:658.6/.9

Телешун К.О., к.філол.н., асист.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

НОМЕНКЛАТУРА, ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ ТА ЖАРГОНІЗМИ ЯК ЛЕКСИЧНА СКЛАДОВА ФАХОВОЇ МОВИ
(на матеріалі турецької фахової мови торгівлі)

Стаття присвячена аналізу та характеристиці некодифікованої спеціальної торгівельної лексики турецької мови. На матеріалі словників та текстів сучасної турецької мови досліджуються та розмежовуються поняття професійної лексики та термінології, які є поняттями спеціальної субмови. Встановлено основні ознаки номенклатурних знаків, професіоналізмів та жаргонізмів як окремих складників спеціальної лексики.

Ключові слова: *термін, номен, професіоналізм, жаргонізм.*

У сучасному вітчизняному мовознавстві не існує єдності думок науковців щодо кількості видів спеціальної лексики та прийнятої термінології для їх номінації. Кодифіковану підсистему спеціальної лексики традиційно називають термінологією. Для позначення її некодифікованої підсистеми використовують такі терміни, як "професійний жаргон", "арго", "сленг", "професійна лексика", "професійний діалект", "передтермін", "прототермін" тощо.

Актуальність дослідження визначається недостатнім аналізом головних аспектів мов для спеціальних цілей, хоча вони мають у наш час значно більший обсяг, аніж загальновживана мова.

Мета статті полягає у дослідженні критеріїв розмежування основних класів фахової лексики. Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань: виокремити й охарактеризувати основні класи і підкласи, визначити систему подібностей і відмінностей номінативних одиниць спеціальної лексики.

Об'єктом дослідження є лексична складова сучасної турецької фахової мови торгівлі, **матеріалом** – авторська картотека фахових лексичних одиниць торгівлі, укладена на основі словників та текстів сучасної турецької мови.

Одним із перших у радянській лінгвістиці на необхідності розмежування спеціальної лексики наголошував Л. В. Успенський, який використовував терміни "професійний діалект", "спеціальна мова" та "спеціальне арго". Учений вважав, що лінгвісти, зазвичай, ненавмисно співвідносять термін "спеціальна мова" з термінами, які мають офіційно-книжковий характер і закріплені за тією чи іншою професійною сферою. Поняття "професійний діалект," на думку Л. В. Успенського, є ширшим, оскільки його невід'ємними елементами є і "високі" книжкові терміни, і розмовні лексеми "арго" [17, с. 163].

Наразі у фахових мовах побутують такі ненормативні одиниці, як професіоналізми, професійні жаргонізми та термінологізовані жаргонізми. Важливою проблемою під час дослідження термінологічної та професійної лексики є з'ясування різниці між цими двома класами одиниць.

Професіоналізми (лат. *professio* –"заняття, фах") – це слова, що вживаються на позначення спеціальних понять у сфері тієї чи іншої професії, виступають синонімами до вже існуючих термінів та побутують переважно в розмовній мові. На відміну від неемоційних наукових сфер комунікації, професійне мовлення

продуктивно створює емоційно забарвлені фахові неологізми, які досить детально характеризують рід занять, дії чи предмети, безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії [10, с. 104]. Навіть у межах одного підприємства можуть з'являтися нові, лише в даному колективі вживані професіоналізми (професійне просторіччя). У писемному, діловому мовленні вживання таких слів, які "не мають чіткого наукового визначення, не становлять цілісної системи, але детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії", є небажаним [9, с. 69]. Вдале визначення наводить В. М. Прохорова: "Терміни є узаконеними назвами будь-яких спеціальних понять. Професіоналізми вживаються як їх неофіційні замінники лише в обмеженому спеціальною тематикою мовленні осіб, пов'язаних між собою професією" [12]. Подібну думку поділяє С. Д. Шелов, який зазначає, що терміни та професіоналізми отримують тотожну або близьку семантичну характеристику, але різняться узусом, орієнтацією на сферу використання [19, с. 78–79]. Утворення термінів здебільшого пов'язане з поступовим перетворенням професійної лексики на термінологічну. Емоційно забарвлені одиниці професійного спілкування, які виражають наукові поняття та мають дефініцію, можна вважати термінами (звичайно, за умови відсутності термінологічного еквівалента). В останньому випадку правомірним буде оцінювання їх як проміжного явища, і лише використання таких одиниць у мовній практиці може вирішити їхню долю: вони або залишаться у сфері суто професійного спілкування, або набудуть статусу термінів, або довгий час зберігатимуть своє проміжне положення [19, с. 80]. Ми не поділяємо думку науковців, які розділяють терміни й професіоналізми, адже, "коли термінологічний еквівалент професіоналізму відсутній, сам професіоналізм тяжіє до того, щоб зайняти "поняттєву нішу" й стати терміном. Отже, межі між термінологією та професійною лексикою мобільні й неусталені не через "погані критерії їхнього розмежування, а через рухливість і гнучкість мовного узусу, через постійну складну взаємодію професійного просторіччя та професійної норми" [19, с. 84].

Таким чином, серед усього розмаїття диференційних ознак основними для виокремлення професіоналізмів ми вважаємо їхню обмежену сферу застосовування (зазвичай, це розмовна мова

спеціалістів певної галузі та нефахова література) та емоційно-експресивне забарвлення.

Усі інші ознаки (відсутність чіткої дефініції, системності тощо) є, на нашу думку, другорядними та можуть лише частково сприяти процесові розмежування даних одиниць. На основі аналізу професіоналізмів мови торгівлі можна зробити висновок, що хоча для зазначених лексичних одиниць і не характерна наукова точність, вони задовольняють потреби комунікації фахівців цієї галузі.

Проблема класифікації спеціальної лексики ускладнюється ще й тим, що деякі дослідники не обмежуються поділом фахових одиниць на термінологічну та професійну лексику, а додатково розподіляють їх ще на низку підрозділів. На думку О. А. Покровської, окрім професійної лексики необхідно розрізняти також такі номінації, як термінологізовані жаргонізми та професійні жаргонізми. "Термінологізовані жаргонізми" вона кваліфікує як стилістично забарвлені номінації, що функціонують у вигляді професійних висловів, але виражають наукові поняття, мають чітко окреслену дефініцію і, таким чином, "претендують" на роль термінів. До "професійних жаргонізмів" дослідниця відносить конотативно марковані вислови, що не виражають наукового поняття і не мають дефініції, але задовольняють потреби професійного спілкування у певній галузі [11, с. 36–37]. До таких одиниць вважаємо за доцільне віднести вислови типу *iflâs borusunu çalmak – збанкрутіти, розоритися, вилетіти в трубу, pazarlığı pişirmek – сторгуватися, pazarlığa uydurmak – сторгуватися* тощо.

В. М. Прохорова [12, с.153–159] зазначає, що професіоналізми й жаргонізми схожі грубою експресією, тим, що вони не становлять самостійних мовних підсистем зі своїми граматичними особливостями, а є лексичними комплексами, порівняно обмеженими кількісно. Професійні жаргонізми не претендують на точність та однозначність, мають високий рівень образності та емотивно забарвлене значення. О. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва не відносять жаргонізми до спеціальної лексики та трактують їх як особливі, яскраві, модні слівця, характерні для окремих соціальних груп і зазначають, що вони практично нічого не додають до мови, а лише створюють особливий колорит мовлення [15, с. 27]. Е. Ф. Скороходько відносить жаргонізми та терміни, які функціонують у межах однієї чи кількох компаній та установ, до "псевдотермінів". Однак

науковець зазначає, що згодом вони можуть перетворитися на справжні терміни завдяки їхньому широкому розповсюдженню [14, с. 63]. У працях багатьох мовознавців, зокрема, А. Д. Хаютіна, В. М. Лейчика та С. В. Гриньова, виділяються такі підкласи спеціальних одиниць: "прототерміни", "передтерміни", "терміноїди", "псевдотерміни" – найменування, термінологічний статус яких ще не одержав нормативного визнання.

У своєму дослідженні ми поділяємо думку про недоцільність виокремлення професійних жаргонізмів із лексичного прошарку професіоналізмів [18, с. 29]. Однак необхідно зазначити, що в сфері турецької фахової мови торгівлі функціонують метафоричні одиниці (зазвичай торгово-біржової лексичної групи), що переважно не фіксуються одномовними та перекладними термінологічними словниками і можуть, на нашу думку, бути охарактеризовані як професійні арготизми чи термінологізовані жаргонізми, напр.*: sakat mal – неякісний товар* (букв. *товар-інвалід), tahtayi kaldırmak – спекулювати, скуповуючи всі акції одного типу* (букв. *піднімати, прибрати дошку), tahta sahibi – спекулянт акціями* (букв. *власник дошки), üçgen atmak – спекулювати, скуповуючи всі акції* (букв. *кинути трикутник)* тощо. Якщо в певний період становлення названої наукової термінології професіоналізм або жаргонізм має чітко окреслену дефініцію, якій не відповідає жоден термін-синонім, то таку одиницю можна вважати стилістично маркованим терміном. До таких одиниць, наприклад, пропонуємо віднести *ayı piyasası – ринок Ведмедів, Boğa piyasası – ринок Биків, düşen borsa – падіння фондового ринку, hava ticareti – торгівля повітрям,* тощо.

У радянському мовознавстві ідея розрізнення понять термін і номен належить О. Г. Винокуру. На думку науковця "на відміну від термінології, під нею (номенклатурою) належить розуміти систему цілком абстрактних та умовних символів, єдине призначення якої полягає в тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для визначення предметів, речей, без прямого відношення до потреб теоретичної думки, що оперує цими речами" [2, с. 8]. Номени є проміжною ланкою між термінами та власними назвами [8, с. 24], номенклатура – сукупністю спеціальних термінів-назв, які вживаються в певній науковій галузі, назви типових об’єктів певної науки (на відміну від термінології, яка включає позначення абстрактних понять та категорій) [15, с. 270].

За визначенням О. О. Реформатського, "термінологія пов'язана із системою понять даної науки, номенклатура ж лише позначає (етикує) її об'єкти" [13, с. 47].

Номени протиставляються термінам конкретністю своєї семантики, оскільки їх значення денотативне, предметне, тоді як семантика терміна, за яким стоїть абстрактне поняття, сигніфікативне [7, с. 13]. Вони відрізняються від власне термінів тим, що їх значення, як правило, не розкривається за допомогою внутрішньої форми [4, с. 15], вони виконують тільки номінативну функцію. Виникнення номенклатури зумовлене специфічними потребами виробничого спілкування, коли необхідно лаконічно позначити які-небудь спеціальні об'єкти, адже номенклатура – це один із початкових ступенів пізнання предмета чи його фіксації на практиці [16, с. 253]. Однак система номенів не настільки організована, як система термінів.

Такі науковці, як Т. Л. Канделакі, Л. А. Капанадзе та О. І. Моісєєв вважають небґрунтованим різке розмежування термінології та номенклатури і вказують на те, що номени, як і терміни, позначають наукові поняття і є строго систематизованими, як, наприклад, хімічні елементи й численні назви технічних деталей [6, с. 83], однак у них предметне значення переважає над понятійним.

Деякі вчені припускають, що виділяти номенклатурні назви необхідно в науково-технічних та природничо-наукових термінологіях, в той час, як в термінологіях гуманітарного профілю цей вид мовних одиниць може бути відсутній [5, с. 20].

Номенклатурні позначення не зафіксовані у словниках, на основі яких аналізувалася турецька терміносистема торгівлі. Але, під час дослідження фахових текстів було встановлено, що в них, хоча й зрідка, зустрічаються номенклатурні одиниці, що позначають назви держав, організацій, установ, компаній, заводів, назви різних видів обладнання, серійні марки машин, типи конструкцій, виробів, приладів, деталей, документів тощо. До номенклатурних знаків можна віднести назви видів постачання товарів, які містять буквені абревіатури, наприклад, *FOB fiyatı – ціна ФОБ, CİF kontratı – договір на умовах СІФ.*

Таким чином, на основі викладених вище теоретичних положень і відповідних прикладів із відібраного мовного матеріалу пропонуємо розрізняти в досліджуваній лексиці номінативні одиниці принаймні трьох класів: терміни, професіоналізми й

номенклатурні позначення, які мають низку подібних і відмінних рис. Дослідники виділяють такі основні диференційні ознаки термінів, як понятійність, дефінітивність, системність, таксономічність (прагнення до ієрархічної впорядкованості у формі певних родовидових класифікацій), однозначність у рамках терміносистеми певної науки. Номени відзначаються предметністю, конкретністю (при цьому зазначається, що часто вони є "точнішими", ніж терміни, бо позначають конкретні типи або види предметів, а іноді й одиничні предмети), здатністю виступати у різних функціональних сферах без зміни значення [3, с. 9–10]. На нашу думку, найважливішою характеристикою терміна, яка відрізняє його від інших підвидів спеціальних лексичних одиниць є те, що терміни кодифіковані, офіційно прийняті позначення спеціальних понять, які використовуються як в усній, так і в письмовій формах мови науки.

Очевидно, що якщо розмежування термінів та професіоналізмів є доволі складним завданням, то знайти критерії розрізнення таких одиниць, як термінологізовані жаргонізми, професійні жаргонізми та професійні арготизми тощо, практично неможливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ахманова О. С. и др.* Вопросы оптимизации естественных коммуникативных систем / Под общ. ред. О. С. Ахмановой. – М., 1971. – 211 с.

2. *Винокур Г. О.* О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Труды Московского института истории, философии и литературы. Сборник статей по языковедению. – М., 1939. – Т. 5. – С. 3–54.

3. *Головин Б. Н.* Лингвистические основы учения о терминах:Учебн. Пособие для филол. Спец. Вузов / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. –104 с.

4. *Д'яков А. С.* Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Academia, 2000. – 217 с.

5. *Захарчук Е. А.* Особенности формирования современной русской терминологии предпринимательства : Дис....канд. филолог.наук / Екатерина Александровна Захарчук; КНУ им.Т. Шевченко. – Київ, 2002. – 203 с.

6. *Капанадзе Л. А.* О понятиях "термин" и "термінологія" / Л. А. Капанадзе // Развитие лексики современного русского языка: Сборник статей [под. Ред. Е. А. Земской, Д. Н. Шмелева]. – М.: Наука, 1965. – С.75–85.

7. *Куликова И. С.* Введение в металингвистику (системный, лексикографический и коммуникативно-прагматический аспекты лингвистической терминологии) / И. С. Куликова, Д. В. Салмина. – СПб.: Сага, 2002. – 352 с.

8. *Лейчик В. М.* Терминология информатики: теоретические и практические вопросы / В. П. Лейчик, Н. П. Смирнов, Н. М. Суслова – Том 2. – М.: ВИНИТИ, 1977. – 138 с.

9. *Олійник О.* Мова офіційних документів / О. К. Олійник: Інститут післядипломної освіти КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 259 с.

10. *Паламар Л. М.* Мова ділових паперів: Практ. Посібник. 4-те вид. / Л. М. Паламар, Г. М. Кацавець. – К.: Либідь, 2000. – 296 с.

11. *Покровська О. А.* Українська термінологія ринкових відносин: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Ольга Анатоліївна Покровська; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 1995. – 207 с.

12. *Прохорова В. Н.* Об эмоциональности термина / В. Н. Прохорова // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М.: Наука, 1970. – С. 153–159.

13. *Реформатский А. А.* Что такое термин и терминология. Вопросы терминологии (материалы всесоюзного терминологического совещания). М., Изд-во АН СССР, 1961. – С. 46–54.

14. *Скороходько Э. Ф.* Вопросы перевода английской научно-технической литературы / Скороходько Э. Ф. – К.: Изд-во Киевского ун-та, 1963. – 92 с.

15. *Суперанская А. В.* Общая терминология: Вопросы теории / А. В. Суперанская, М. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М.: Высшая школа, 1989. –246 с.

16. *Татаринов В. А.* Теория терминоведения. Том 1: Теория термина: история и современное состояние / В. А. Татаринов. – М.: Московский лицей, 1996. – 311 с.

17. *Успенский Л. В.* Материалы по языку русских летчиков / Л. В. Успенский // Язык и мышление, VI – VII.Изд-во АН СССР. – 1936. – С. 163 – 217.

18. *Чуєшкова О. В.* Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): Дис… канд. філол. наук: 10.02.01 / Оксана Володимирівна Чуєшкова ; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 189 с.

19. *Шелов С. Д.* Терминология, профессиональная лексика и профессионализмы (к проблеме классификации специальной лексики) / С. Д. Шелов // Вопросы языкознания. – 1984. – № 5. – С.76 – 87.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013

Телешун К.О., к.филол.н., асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

НОМЕНКЛАТУРА, ПРОФЕССИОНАЛИЗМЫ И ЖАРГОНИЗМЫ КАК ЛЕКСИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЯЗЫКА ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ
(на материале турецкого профессионального языка торговли)

Статья посвящена анализу и характеристике специальной лексики торговли турецкого языка. На материале словарей и текстов современного языка изучаются и разграничиваются понятия профессиональной лексики и терминологии, которые вместе составляют понятие специального субъязыка. Установлены основные признаки номенклатурных знаков, профессионализмов и жаргонизмов как отдельных составляющих специальной лексики.

Ключевые слова: *термин, номен, профессионализм, жаргонизм.*

Teleshun K.O., Ph.D., Assistant Professor.
Kyiv Taras Shevchenko National University

Nomenclature, professionalism and jargon as a lexical component of language for specific purposes
(based on the Turkish professional language of the trade)

The article is focused on the search of the differences between terms, nomens, professionalisms and slang words which are the notions of special sublanguage. The main classes and subclasses are singled out and characterized, the system of similarities and differences of the nominative units of the special vocabulary is determined. Main features of professionalisms, nomens and slang words are described.

Keywords*: term, nomen, professionalism, slang word.*

УДК 81’344

Теряев Д.А., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ГАРМОНИЯ ЗВУЧАНИЯ В СТРУКТУРЕ МАТЕРИИ РЕЧИ
(экспериментально-фонетическое исследование)

В статье рассматривается акустическое структурирование материи звучащей речи по критериям гармонии: симметрия, золотое

сечение, числа Фибоначчи, ритм.

Ключевые слова: *речь, гармония, симметрия, золотое сечение, числа Фибоначчи, ритм, экспериментальная фонетика.*

В современной лингвистике актуализируются функциональные аспекты исследования речи, к качествам которой повышаются требования в вербальной коммуникативной деятельности человека, деловом общении, теле-, радиовещании, политических дебатах, риторике, технике речи, учебно-лекционной практике, переводческой деятельности, рекламе и т.д.

Адекватное восприятие информации в значительной мере зависит от фонационных свойств речи, изучение которых связано с техническими возможностями соответствующего времени, привлечением аппаратуры, методов, методик, разработанных в сферах точных наук, на что обращено внимание в трудах отечественных и зарубежных ученых.

Еще в XIX в. И. А. Бодуэн де Куртенэ подчеркнул: "нужно чаще применять в языкознании *количественное, математическое мышление* (курсив наш – Д. Т.) и таким образом приблизить его все более и более к наукам точным"; "Языкознание будет становиться все более точной наукой" [2; 17]. В статье Е. Д. Поливанова "И математика может быть полезной" выделено: "…лингвистика может претендовать на звание точной науки с не меньшим правом, чем любая из естественноисторических дисциплин (например, геология, минералогия, ботаника, зоология, антропология и т.д.)" [7; 287]. Показательно высказывание физика Н. Бора о значении математики для языка: "…мы будем считать ее (математику – Д. Т.) скорее усовершенствованием общего языка, оснащающим его удобными средствами для отображения таких зависимостей, для которых обычное словесное выражение оказалось бы неточным или слишком сложным" [3; 96]. Разрабатывая акустическую теорию речеобразования, Г. Фант установил математическую зависимость акустического сигнала от состояния речеобразующего аппарата [13].

Современные электронные технологии, компьютерные программы расширяют границы изучения сложных структур звуковой материи речевых текстов.

Звучащая речь объективно исследуется приемами, которыми владеет экспериментальная фонетика, занимающая особое положение среди других инструментальных методов, так как изучает речевые сигналы, имеющие двойную природу: ментальную

и физическую.

В ходе нашего комплексного исследования речевых континуумов сформировалась идея о гармонии, заложенной в звуковой природе речи, нашедшая поддержку при обсуждении с авторитетными учеными Г. Фантом, М. Л. Гаспаровым, Л. Р.Зиндером, Л. А. Вербицкой, Г. П. Мельниковым, Л. Г. Зубковой на XI Международном конгрессе фонетических наук (1987).

Первые данные нами получены при исследовании русской речи приемом тензометрирования [10]. В результате дальнейших исследований, усовершенствования методик обработки аудиовизуального материала была принята *гипотеза о воплощении гармонии в структуре материи звучащей речи*.

Гармония (греч. άρμονα – связь, стройность) в скрытой и явной формах проявляется в органической и неорганической природе, изучение закономерностей которой восходит к античным теориям (пифагорейцы, Платон, Аристотель). К составляющим гармонии, по Платону, относится симметрия наряду с пропорцией, ритмом, метром [6].

Симметрия (греч. συμμετρία – соразмерность) в качестве важнейшего принципа научного познания нашла широкое применение в технических, социальных, гуманитарных науках.

Комплексным типом симметрии является *золотое сечение* (лат. sectio aurea), проявляющееся в сферах астрономии, биологии, химии, техники, архитектуры, музыки, психологии; в организме человека: частоте сердцебиения, электрических колебаниях мозга, артериальном давлении, строении клеток, хромосом, генного аппарата, в пропорциях тела и др. [15].

На современном этапе ставятся вопросы об учете закономерностей золотой пропорции в медицинских технологиях, информационных системах, экономической науке, машиностроении, градостроительстве, управлении, дизайне и т.п. [1].

Золотое сечение основано на делении в крайнем и среднем отношении целого (100 %), при котором большая его часть (62 %) является среднепропорциональной между целым и меньшей частью (38 %). Числовым выражением золотого сечения является динамический рекуррентный ряд Фибоначчи, каждый член которого, начиная с третьего, равняется сумме двух предыдущих: 1 1 2 3 5 8 13 21 34 55 89 144... [9, 14]. "Глубокая математическая связь между числами Фибоначчи и золотым сечением состоит в

том, что отношение соседних чисел Фибоначчи в пределе стремится к золотой пропорции" [4].

В нашей работе критериями выявления гармонии в структуре материи речи избраны симметрия, золотое сечение, рекуррентные ряды чисел Фибоначчи.

Материалом для создания звуковых континуумов явились: 1) первая 1000 частотных слов русского языка; 2) 2500 частотных слов эфира; 3) стихотворения А.С. Пушкина (1814 – 1836 гг.); 4) хронологические срезы текстов классической русской литературы XVIII – XIX – XX вв.

Исследование проведено на компьютерном комплексе: – в студийных условиях озвучен сформированный экспериментальный материал; – создана база динамических компьютерных осциллограмм и спектрограмм; – сегментированы речевые континуумы; – синхронизированы аудиовизуальные и параметрические показатели; – установлены пропорциональные отношения акустических признаков компонентов звучащей речи. Всего обработано 500.000 осциллограмм и спектрограмм, проведено 2.000.000 измерений и вычислений.

Представляем результаты воплощения гармонии в компонентах материи звучащей речи: звук, слог, слово, текст.

1. В артикуляторно-акустической программе речи заложена гармония на биологическом и физиологическом уровнях: при речепроизводстве голосовые связки совершают периодические, гармонические колебания, создающие акустический сигнал вокальных (гласные и сонорные) звуков. Невокальные звуки образуются непериодическими колебаниями голосовых связок (звонкие согласные) и отсутствием колебаний (глухие согласные). В звучащих континуумах экспериментального материала соотношение вокальных и невокальных звуков составляет пропорцию золотого сечения.

2. Типология фонологических систем языков определяется пропорцией гласных и согласных звуков, по которой русский язык относится к консонантным (15 % : 85 %) [5]. По данным нашего эксперимента, в речевом континууме частотных слов русского языка вокалические и консонантные компоненты представлены гармонической пропорцией золотого сечения (ЗС) – 38 % : 62 %.

3. В звуковой структуре текстов русской художественной литературы по соотношению количества вокалических и

консонантных компонентов зафиксировано проявление ЗС (38 % : 62 %), тяготение к ЗС (± 1% – 2%), отклонение от ЗС (± 3 % – 5 %). Выявлено, что поэтические тексты, звуковая материя которых обогащена гармонически-обертонными колебаниями гласных звуков (40 % – 44 %), вошли в декламационный репертуар и хрестоматийный фонд классической русской литературы, нашли воплощение в музыкальных произведениях.

4. Принцип золотого сечения проявляется в длительности звучания консонантного и вокалического компонентов, формирующих структуру ударного и безударного универсального слога СГ, который составляет 50,02 % от всего слогового состава частотных слов русского языка.

5. В акустической структуре слогов типа ССГ соотношение длительности консонантного и вокалического компонентов составляет: в ударной позиции пропорцию золотого сечения, в безударной – тяготение к золотому сечению (± 1 % – 2 %).

6. В эксперименте при соотношении количества открытых и закрытых слогов в речевых континуумах частотных слов и слов эфира установлены симметрические отношения. В поэтических текстах А.С. Пушкина выявлена пропорция золотого сечения.

7. Экспериментальный анализ акцентных структур апеллятивов показал, что отношение количества хореических *правда [právdъ]* и ямбических *земля [z’iˀml’á’]* слов к остальным акцентным типам первой 1000 частотных слов и 2500 частотных слов эфира составляет пропорцию золотого сечения.

8. В составе личных собственных имен русского антропонимикона особый тип представляют имена-композита (*Вячеслав, Людмила*), двуосновная структура которых позволила применить пропорцию золотого сечения. Установлено формирование композитов по закономерностям золотого сечения: время звучания всего имени (АВ) так относится к длительности большего компонента (АС), как длительность большего компонента (АС) ко времени звучания меньшего компонента (СВ) – АВ : АС = АС : СВ.

9. В антропонимической системе широкое функционирование получили *гипокористики* – сокращенные формы личного имени (*Ваня*, *Катя*) и *квалитативы* – экспрессивные формы (*Ванюша, Ванюся, Ванюра*; *Катюша, Катюся, Катюня*). В образование

гипокористик русского язык заложена гармония в симметрической пропорции двух открытых слогов (СГ + СГ).

10. Для выявления золотого сечения в структуре текстов была разработана методика с введением единицы длительности – *акцентный период*, позволивший применить закономерности гаммы рядов чисел Фибоначчи. При исследовании звучания текста *Чуден Днепр при тихой погоде…* (повесть Н.В. Гоголя "Страшная месть") установлено, что акцентные периоды, длительность которых превышает предыдущий и последующий параметры, соответствуют классическому ряду Фибоначчи (1 1 2 3 5 8 13 21…), что объективно обосновывает песенность гоголевской прозы, построенной по законам золотого сечения.

11. На основании применения закономерностей гаммы рядов чисел Фибоначчи к озвученным авторским редакциям раскрыта работа писателей в приближении вариантов к пропорции золотого сечения. Гармоническое структурирование звуковой материи зафиксировано в окончательных поэтических и прозаических текстах.

12. Анализ звучания текстов, проведенный на основании пропорций симметрии, золотого сечения, закономерностей рекуррентных рядов чисел Фибоначчи, с одной стороны, раскрыл акустическую структуру оригинала, с другой – дал возможность охарактеризовать переводческую деятельность в области достижения адекватного уровня гармонии звучания, заложенной поэтом. В данном аспекте показательны переводы на украинский язык произведений А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, С. А. Есенина и др. Особенно выделяется работа М. Рыльского над поэмой "Медный всадник", к которой теоретик перевода возвращался в течение двадцати лет, приближая перевод к золотому сечению пушкинского текста.

13. Проявления закономерностей симметрии, диссимметрии и компенсации нарушения симметрии, которые создают новые явления, зафиксированы при исследовании формирования речевого ритма в поэзии на уровнях компонентов иерархической системы (строка, строфа, рифма, рифмованый период, enjambement и др.).

Выводы

Экспериментально-фонетическая программа исследования позволила получить объективные данные акустических параметров, конкретизирующих гипотезу о воплощении гармонии в структуре звучащей речи.

Гармония установлена на уровнях звуков, слогов, слов, текстов: в сочетаемости вокалических и консонантных компонентов звукового яруса русской речи, формировании силлабических контекстов универсального типа, акцентных структурах апеллятивов, в композитах, гипокористических формах антропонимов, организации поэтических и прозаических текстов, авторских вариантов, переводов.

Приемами фонетического эксперимента на основании критериев пропорциональных закономерностей симметрии, золотого сечения, динамических рекуррентных рядов чисел Фибоначчи, иерархической системы ритма раскрыт широкий диапазон проявления гармонии в речевом функционировании звуковой системы русского языка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Боднар О.Я.* Золотий переріз і неевклідова геометрія в науці та мистецтві. – Львів, 2005.

2. *Бодуэн де Куртенэ И.А.* Языкознание, или лингвистика XIX века // Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по общему языкознанию. – М., 1963. – Т. 2. – С. 16-18.

3. *Бор Н.* Атомная физика и человеческое познание. – М., 1961. 4. *Васютинский Н.А.* Золотая пропорция. – М., 1990.

5. *Левицкий А.Э., Борисенко Н.Д., Борисов А.А., Иванов А.А., Славова Л.Л.* Сравнительная типология английского, немецкого, русского и украинского языков. – К., 2009.

6. *Лосев А. Ф.* История античной эстетики. – М., 1980.

7. *Поливанов Е.Д.* Избранные работы. Статьи по общему языкознанию. – М., 1968.

8. Принцип симметрии. Историко-методологические проблемы. – М., 1978. 9. *Стахов А.П.* Код золотой пропорции. – М., 1984.

10. Teriaev D. Resultados de la utilizacion del metodo fonetico-experimental de tensopalatografia // I jornadas andaluzas de eslavistica. Resumen de ponencias y comunicaciones. – Granada, 1992. – P. 119-120.

11. *Теряев Д.А.* Золотое сечение и ритм в звучащих текстах оригинала и переводов (экспериментально-фонетическое исследование). // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – К., 2009. – Вип. 10. – С. 201-209.

12. *Теряев Д.А.* Консонантно-вокалическая структура звучащей речи (экспериментально-фонетическое исследование) // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2011. – Вип. 34. – С. 278-283.

13. *Фант Г.* Акустическая теория речеобразования. – М., 1960.

14. *Шевелев И.Ш.* Принцип пропорции. – М., 1986.
15. *Шевелев И.Ш., Марутаев М.А., Шмелев И.П.* Золотое сечение: Три взгляда на природу гармонии. – М., 1990.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

У статті розглядається акустичне структурування матерії звуковій мові за критеріями гармонії: симетрія, золотий перетин, числа Фібоначчі, ритм
Ключові слова: *мова, гармонія, симетрія, золотий перетин, числа Фібоначчі, ритм, експериментальна фонетика*

In article acoustic structuring a matter of sounding speech by criteria of harmony is considered: symmetry, golden ratio, Fibonacci's numbers, rhythm
Keywords: *speech, harmony, symmetry, golden ratio, Fibonacci's numbers, rhythm, experimental phonetics*

УДК 821.133.1:82-34

Теслюк Г.С., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФРАНЦУЗЬКОЇ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ

Проаналізовано головні напрямки розвитку жанру французької авторської казки на сучасному етапі (друга половина XX – початок XXI століть), виділено основні піджанри за семантичним критерієм та наявністю зв'язку із попередньою традицією жанру.
Ключові слова: *французька авторська казка, піджанр, трансформація відомої класичної казки, чарівна казка, еротична казка, вільний переклад.*

Актуальність статті визначається загальною спрямованістю мовознавчих досліджень на вивчення сучасних зразків різножанрових текстів. Метою дослідження є аналіз основних напрямків еволюції **жанру французької авторської казки** другої половини XX – початку XXI століть. Об'єктом аналізу стали семантичні, стилістичні та деякі архітектонічні особливості цих

текстів. Предметом дослідження стали їхні відмінності за семантичним критерієм та інтенсивністю зв'язку з існуючою казковою традицією. Матеріалом для статті послужили сучасні тексти французьких авторських казок другої половини XX – початку XXI століть таких авторів як П'єр Гріпарі, Ален Серр, Катрін Мілле, Жак Саломи, Кракін Софі, Жакі Діджак та інших. Наукова новизна дослідження полягає у роботі із сучасними зразками жанру французької авторської казки, аналізі головних напрямків їх розвитку на початку XXI століття, виділенні основних піджанрів французьких авторських казок за семантичним критерієм та наявністю зв'язку із попередньою традицією жанру.

Жанр французької авторської казки сягає корінням фольклорної казкової традиції, основні мотиви, сюжети та персонажі яких переходять у літературу та набирають нових рис. Цей літературний жанр проходить періоди визнання та занепаду, на різних етапах свого розвитку набуваючи різних форм: у XII столітті – ле Марії Французької, у XIII-XIV століттях – клерикальних творів, у XV-XVI століттях – міської літератури, у кінці XVII- XVIII століттях – чарівних казок, казок за східними мотивами, найвищий рівень розвитку, у XIX столітті – фантастичної казки, у XX столітті – казок для дітей та для дорослих. Жанр пристосовувався до культурно-історичної епохи, щоб залишатись цікавим читачеві, "вижити" у контексті актуальної художньої літератури.

Друга половина XX – початок XXI століть у світовому літературному процесі характеризується поширенням художньої літератури, жанрові межі якої є досить розмитими:

"Le début du XXI siècle voit sans doute le triomphe des littératures de l'imaginaire dont les frontières se révèlent perméables, le merveilleux glissant du conte vers le roman" [Perrin 2008, pp. 241-245].

Із появою романів для дорослих та дітей, наукової фантастики, можна було передбачити занепад французької авторської казки, та, як це не парадоксально, вона продовжує розвиватись та набирає нових жанрових ознак. Наслідуючи загальну літературну традицію, вона набуває міжжанрової природи і стає гібридизацією жанрів. Цей феномен може пояснити той факт, що серед авторів казок немає таких, які працювали б лише в цьому жанрі. Так, наприклад, Ален Серр пише також новели, наукову фантастику, романи для молоді, Катрін Мілле – автобіографічні есе, еротичні романи, а Ерік Ромер є відомим сценаристом та кінорежисером. Жанр казки є для

авторів одним із способів репрезентації свого світогляду, засобом дистанціювання від реальності, розкриваючи грані сучасного суспільства, дозволяє грати з читачем через фантазію та гумор.

Проаналізувавши сучасні французькі авторські казки за семантичним критерієм та з позиції зв'язку із попередньою казковою традицією, еволюцію жанру можна розглядати як розвиток у чотирьох основних напрямках: *трансформації відомої класичної казки (contes détournés), чарівні казки для дітей (contes merveilleux pour enfants), еротичні казки для дорослих (contes érotiques)*, *вільний переклад (traduction infidèle)*.

Найпоширенішим напрямком розвитку французької авторської казки у другій половині XX – на початку XXI століття є *модифікація відомої класичної казки*. Ця тенденція еволюції жанру повністю вписується у загальну сучасну лінію розвитку літератури у Франції, де досить відчутним є вплив попередніх художніх творів. Так, впізнаємо центральну тенденцію семіотичних вчень 70-х років XX століття – відому у літературознавстві як "інтертекстуальність":

"Le texte est donc une productivité, ce qui veut dire ... il est une permutation de textes, une inter-textualité: dans l'espace d'un texte plusieurs énoncés, pris à d'autres textes, se croisent et se neutralisent" [Kristeva 1979, p. 12].

Елементи різних рівнів літературного твору можливо розпізнати лише тоді, коли ми розглядаємо текст з позиції його як продовження текстів попередньо написаних, як таких, що "запозичили" ці елементи з уже існуючих художніх творів [Kristeva 1979, p. 67].

Стосовно втілення цієї позиції, зокрема у жанрі казки, французька дослідниця Мішель Сімонсен пише про "інверсію" вихідної ідеї у цих творах, оскільки такий авторський осучаснений варіант літературного твору відображає зв'язок із народною казкою традицією:

"certains conteurs contemporains brodent délibérément sur des contes populaires traditionnels pour en détourner ou même inverser les *a priori* idéologiques" [Simonsen 1984, p. 27].

Як зазначає сучасна дослідниця Інна Сарановська, казкарі застосовують прийом *"détournement* ou de *"renouvellemen" du conte initial* pour leur donner un déroulement, une signification des plus inattendus" [Saranovska 2011, p. 9].

Заголовки систематично служать віддзеркаленням основних змін, внесених до тексту-джерела, як, наприклад, збірка Г. Солотареффа (*G. Solotareff*) *"Anticontes de fées"* [Solotareff 2009], де заголовок містить протиставлення традиційному жанру чарівних "фейних" казок за допомогою префікса *anti-*, який відноситься до всієї назви і, не називаючи жанрових особливостей представлених у збірці творів, грає на такому запереченні. Або ж наведемо заголовки казок із цієї збірки: *"Le Petit Chaperon Vert"*, *"Barbe-Rose"*, *"La Laide au Bois Dormant"* та інші. Основним засобом перетворення у заголовку є заміна відомої лексеми із класичної казки (здебільшого ними є казки Ш. Перро XVII століття) на антонім або іншу лексичну одиницю цієї граматичної категорії: C*onte* на *Anticonte*, *Belle* на *Laide*, *Rouge* на *Vert*, *Bleu* на *Rose* тощо.

Підзаголовок може складатись із переробленого посилання на казку-джерело (*référence détournée au conte source*), як у підзаголовку казки Жакі Діджака (Jacky Dydjack) *"Les mille et un monde" "Contes de Faits"* [Dydjack 2012]. Посилання на твір за східними мотивами *"Mille et Une Nuit"* Антуана Галлана є досить прозорим і легко відтворюваним, проте автор додає новий елемент – *monde*, перенісши смисловий цент із часового у просторовий вимір. Цей елемент паратексту може також бути засобом гри із читачем, заплутуючи його своєю неоднозначністю, вказуючи на віддалення від певного твору-джерела. Наприклад, казка сучасного письменника Імао Айяно (*Imao Ayano*) *"Le chat botté de rouge"*, підзаголовок якої є *"Une histoire racontée et illustrée par Ayano Imai librement inspirée du conte de Perrault"* [Imai 2012]. Очевидно, що письменник намагається підкреслити своє авторство, валоризувати власні нові елементи у казці, вказавши, що твір Ш. Перро послужив лише каркасом, у якому він знайшов натхнення. Проте ми можемо помітити, що зв'язок із першоджерелом є досить сильним: ті самі персонажі, той самий сюжет. Або ж казка П. Гріпарі *"La Cinq fois belle"*, підзаголовком якої є *"conte grec"*. Зрозуміло, що окрім впливу грецької літературної традиції, прослідковується зв'язок із твором А. Пушкіна [Saranovska 2011, p. 40].

У французьких авторських казках цього піджанру зустрічаються зразки *контамінації декількох творів (contamination de plusieurs œuvres)*. Проаналізуємо казку Жакі Діджака *"Contes de faits. Les mille et un mondes"* [Dydjack 2012]. Цей твір також є прикладом меланжу стилістики, структурних особливостей інших казок. Вже

починаючи із заголовка, легко прослідковується алюзія на *"Mille et une nuits"* А. Галлана [Galland електронний ресурс] і на піджанр чарівної "фейної казки" (*contes de fées*), а структурна будова твору та його стилістика нагадують філософську казку (Вольтер, Д. Свіфт). Так, герой подорожує по різних світах, один з яких називається *"POSITIV-WORLD"*:

"POSITIV-WORLD est un monde bonnard dont l'ultime objectif était de positiviser sur tout et le reste...

Les habitants de POSITIV-WORLD, les plusman avaient une philosophie commune. Ils considéraient que dans toute chose et dans tout événement, il y avait quelque chose de positif à en tirer qui pouvait améliorer le quotidien" [Dydjack 2012, p. 193].

Така опозиція двох світів та життєва філософія оптимізму у першому, *POSITIV-WORLD*, безпосередньо відсилає нас до *"Candide"* Вольтера [Voltaire 1985], де світосприйняття головного героя було протиставлене його оточенню.

До того ж елементи філософського типу мовлення притаманні розмірковуванням героя Жакотеба (*Jakhoteb*):

"Tout comme CONTEST-WORLD, il était à la fois parallèle à chaqu'un des autres mondes, chacun dans leur sens, et parallèle à tout l'ensemble des autres mondes en même temps" [Dydjack 2012, p. 193];

"Plus tu marches moins vite, moins tu marches plus vite et réciproquement" [Dydjack 2012, p. 226].

Можемо констатувати елементи логічних розмірковувань і навіть використання софізмів, адже відчувається іронічний тон та вигаданий, неприродній їх характер.

Кінцівка казки залишається відкритою, твір не пропонує однозначного трактування автора і залишає висновок на власний розсуд читача:

"L'avenir devenait enfin incertain, laissant place au suspens et à tous les espoirs. Désormais, tout pouvait arriver, ou repartir le cas échéant...

*Mais c'est une autre histoire... *Jakhoteb tout émoustilé par tant de perspectives de nouveautés, se préparait pour de nouvelles aventures"* [Dydjack 2012, p. 229].

Як і у філософських казках, мораль, що виводиться в кінці твору, не є однозначно окресленою, адже приємні та неприємні випадки у житті Жакотеба подаються лише як епізод, як початок нових подій в майбутньому. Незважаючи на явне наближення до жанру

філософської казки, можемо констатувати популяризацію філософських засад, спрощення мовлення. Зазначимо, що казка наближається і до автобіографічного твору, оскільки містить деякі його елементи та вказівку в авторському коментарі після твору [Dydjack 2012, p. 229].

Можемо зробити висновок, що перетворення казки-джерела систематично супроводжується введенням нової стилістики автора та зміною літературного жанру (автобіографія, есе, філософська казка тощо).

Серед сучасних французьких авторських казок цього піджанру принцип перетворення традиційної казки-джерела може бути закладеним у ілюстраціях та типографічному оформленні тексту в усій книзі. Це явище може підкреслюватись на рівні заголовка, наприклад, способом додавання скорочення ключового концепту до традиційної назви: *"Le petit chaPUBron rouge"* Алена Серра (*Alain Serres*) [Serres 2010]. Так, слово наближається до слова-валізи, поєднуючи лексеми *pub* та *chaperon*.

У казці *"Le petit chaPUBron rouge"* автор трансформував архітектоніку та типографічне оформлення твору Ш. Перро *"Le Petit Chaperon Rouge"* [Perrault 1886]. Основну ідею авторських змін зрозуміло вже із заголовка, де зникають великі літери імені головного персонажа казки. Автор трансформує ім'я таким чином, що вводить слово *PUB* (*publicité*), зберігши початкову фонетику. Таким чином, автор привертає увагу до всеохоплюючого явища реклами, яке ввійшло в усі сфери життя сучасного суспільства.

У самому тексті ця ідея реалізовується через рекламні слогани, фотографії, картинки, пов'язані із семантикою тексту казки. Наприклад, після введення та пояснення імені Червоної Шапочки автор подає тематичну рекламу. Так, на одній сторінці представлений текст казки:

"Celle-ci lui fit faire un petit chaperon rouge, qui lui allait si bien que, partout, on l'appelait le Petit Chaperon Rouge" [Serres 2010, p. 10].

А на правій частині розвороту подається логотип та рекламний слоган магазину одягу:

"Chap & Ron / Vêtements pour les 5 – 65 ans

Chap & Ron : la mode des enfants sages" [Serres 2010, p. 11].

Так, іронічний ефект створений засобом вживання омофонів у різних літературних жанрах – казці та рекламі.

Або ж наведемо як приклад оформлення зав'язки казки. Зліва подається текст казки:

"En traversant le bois, elle rencontra compère le Loup, qui eut bien envie de la manger; mais il n'osa pas, à cause de quelques bûcherons qui étaient dans la forêt. Il lui demanda juste où elle allait; la pauvre enfant ne savait pas qu'il était dangereux de s'arrêter pour écouter un Loup" [Serres, p. 16],

а справа – сторінка, присвячена рекламі страхування життя від нещасних випадків:

"VIVRE, C'EST DANGEUREUX! Avec les assurances Bûcheron et Cie vivez heureux et sans souci.

Votre cotisation vous est intégralement remboursée la deuxième fois que vous vous faites assassiner" [Serres 2010, p. 17].

Такі рекламні вставки є певною мірою продовженням традиційного казкового тексту, адже назва страхової фірми є прямою алюзією на контекст казки Ш. Перро: *Bûcheron* є персонажем, який врятував бабусю із черева вовка, а *Cie* є омонімом французького слова *scie*, що означає пила, знаряддя праці лісоруба в лісі – місці, де розгортаються основні події казки. Коментар в кінці реклами також підкреслює вплив казкової стилістики, адже у реальному житті неможливо бути вбитим двічі.

З прагматичної точки зору, задля уникнення плагіату, рекламна марка та її атрибути є вигаданими. На початку книги вказуються всі рекламні ілюстрації та їх тематика, а також автори кожної реклами. Зазначається також, що Ален Серр є автором ідеї та текстів рекламних слоганів.

Чарівні казки для дітей сягають корінням до творів XVII – XVIII століть з точки зору дидактичної та естетичної функцій і є важливим складником сучасної французької літератури для дітей та юнацтва. Вони, безперечно, призначені служити опорою для батьків у вихованні дітей. Сучасні французькі дослідники жанру констатують ключову роль у функціональності, передачі культурних цінностей суспільства:

"le conte joue un rôle social très important. Les veillées où l'on conte ne sont pas seulement un divertissement très apprécié, elles servent à la transmission des valeurs culturelles qui passent à travers les récits" [Gay-Para 1991, p. 16].

До цього підвиду сучасної авторської казки можемо віднести, наприклад, збірки казок *"Contes à guérir. Contes à grandir"* Жака

Саломи (Jacques Salomé) [Salomé 1993], *"Petites histoires pour devenir grand: Des contes pour leur apprendre à bien s'occuper d'eux"* Каркін Софі (Carquin Sophie) [Carquin 2005].

Ці твори мають чітку виховну мету, спрямовані розвивати конкретні якості у дітей. Вже у заголовках та підзаголовках досить легко розпізнати їхнє прагматичне навантаження. Сюжети є досить простими і містять переважно два-три основних персонажі, відображаючи суть повчання. Так, збірку *"Petites histoires pour devenir grand: Des contes pour leur apprendre à bien s'occuper d'eux"* Каркін Софі складають короткі історії про ведмедика, який без допомоги батьків пробує одягатись, доглядати за собою, про те, що у нього вдається відразу, а що не виходить самостійно. Так, тематично казки у збірці зібрані у декілька підкатегорій: *"Les écrans et la santé"*, *"Bien se nourrir"*, *"Bien manger"*, *"Microbes, virus, hygiène"* та інші. Персонажами є з одного боку персоніфіковані звички та явища, що оточують у повсякденному житті, які відображені у іменах *Grignotine, la sorcière Proprette, le virus de l'Angine-Rouge-à-Points-Blancs, virus de la Grosse-Fatigue-Toute-Simple*, а з іншого боку, звичайні діти *Zoé, Etienne, Marie-Rose*, в яких читачі легко можуть впізнати себе.

Казки Жака Саломи характеризуються тим, що ідея, яку покладено в основу твору, може подаватись у завуальованому вигляді, за допомогою розгорнутої метафори у підрядному реченні самих заголовків: *"Le conte de l'homme amoureux de la planète Vénus"*, *"Le conte de la petite fille à qui on avait laissé croire que l'amour viendrait un jour la chercher"* та інші [Salomé 1993]. Основне прагматичне навантаження підкреслюється короткою та доступною мораллю в кінці твору. Ця мораль є певною мірою віддзеркаленням заголовка, наприклад, казка *"Le conte de la petite fille à qui on avait laissé croire que l'amour viendrait un jour la chercher"* закінчується таким повчанням:

"Ainsi se termine le conte d'une ex-petite fille qui aurait tant voulu se rapprocher de son papa avant qu'il ne soit trop tard" [Salomé 1993, p. 259].

Головним персонажем є звичайна маленька дівчинка без конкретизації імені чи віку, яка запитує у матері, де їхній батько, який він, чому він не з ними і розповідає їй про свої почуття до нього. Така відсутність деталізації перетворює героїню на персонаж-тип із сучасного французького суспільства, одну із багатьох дітей, які страждають від сварок та розлучень їхніх

батьків. Можемо помітити також еволюцію героїні, яка морально подорослішала і завдяки своїм вчинкам виросла із образу *"petite fille"* і стала *"ex-petite fille"*, яка немов щось зрозуміла після розмови із матір'ю. Так, красномовною у цьому сенсі є казка *"Le conte du merle qui n'avait pas accepté la séparation de ses parents"* із наведеної збірки. Персонажі також є типізованими – головний герой названий *petit Merli-Merla*, а його батьки просто *Maman* та *Papa* [Salomé 1993, p. 150]. Батьки нещодавно розійшлись і живуть у різних гніздах, поставивши дитину перед складним проте звичним у цій ситуації вибором – з ким залишитись жити, а з ким лише спілкуватись. Та після того, як *petit Merli-Merla* поділився своїми переживаннями і послухав пояснення дорослих, йому стало легше і він зрозумів, що любитиме однаково обох батьків.

Розвиваються також *еротичні казки*, цільовою аудиторією яких є виключно дорослі. Цей тип авторських казок формально зберігає основні елементи казки, проте відрізняється еротичною чи навіть порнографічною тематикою літератури для дорослих із відвертими інтимними ситуаціями.

Межа між піджанрами сучасної французької казки часто є розмитою і один твір можна віднести до різних категорій. Так, казка Катрін Мілле побудована за принципом перетворення або реверсії вихідного сюжету (*détournement ou renversement du sujet initial)* [Saranovska 2011, p. 9], тому ми можемо віднести її також і до першого піджанру сучасних авторських казок – трансформації відомої класичної казки.

Казкарі обирають загальновідомі класичні зразки жанру і, змінюючи функції та образи, типові для персонажа, перетворють, наприклад, вигаданого *Père Noël* із доброго та справедливого дитячого персонажа на невірного чоловіка, пристрасного коханця.

Наприклад, ці твори зберігають казкових персонажів, проте надають їм нового еротичного забарвлення, розвінчують клішованість їхніх образів. Так, у казці *"Sleigh ride"* Франсуази Рей (Françoise Rey) класичного дитячого героя Père Noël авторка називає *"le vieil homme en rouge qui sillonne annuellement l'espace intersidéral à la vitesse de l'éclair"* [Rey 2009, p. 9], *"le bonhomme encapuchonné"* [Rey 2009, p. 10], *"le bon grand-père"* [Rey 2009, p. 11], *"le vieux bougre"* [Rey 2009, p. 12], *"le barbu"* [Rey 2009, p. 13] тощо. До того ж у твір вводиться такий персонаж, як *Mère Noël*, що додає емоційності та розкриває інтимний світ героя. Отже,

казковість персонажа та елементи фантастики у творі стираються, *Père Noël* зображується у казці як звичайна реальна людина.

Можемо зробити висновок про систематичне *вживання соматизмів* у творах цього піджанру, а також про увагу до деталей одягу, елементів зовнішнього вигляду: *vieux, homme en rouge, encapuchonné, barbu*. Характерним є вживання *арготизмів, ненормативної лексики, що перейшла із усного мовлення:*

"Si tu me fais des cornes" [Rey 2009, p. 17];

"Cette femme qui était allée fumer sa clope dans le jardin parce que ses neveux, chez qui elle était invitée par pure charité, ne supportaient pas l'odeur du tabac. Quels chieurs!" [Rey 2009, p. 19];

"Elles n'étaient pas "moches", comme je prétendais, mais se rattachaient... à un type bien précis. Se contentant de traiter d'"échalas" Sophie et les filles un peu grandes, il ne cherchait pas à justifier plus amplement son attirance pour les femmes plutôt menues et bien en chair" [Rohmer 1974, p. 59].

Можемо також навести приклад із казки *"Riquet à la houppe. Millet à la houpe"* Катрін Мілле (Catherine Millet) [Millet 2005], де потворна істота маленького зросту, відома із казок кінця XVII ст. подається у казці XXI ст. як реальна людина карликового зросту, яка, незважаючи на зовнішність, має особисте інтимне життя, мрії та бажання і живе у тому ж суспільстві, що і ми.

Архітектонічна структура втілює подвійну природу сюжету твору: після основного подвійного заголовка подаються дві окремих частини, кожна з яких має свій заголовок. Зауважимо, що у творі спочатку подається сучасна перероблена казка *"Millet à la houppe"*, а в кінці твору авторка подає традиційну історію Ш. Перро *"Riquet à la houppe"* [Perrault 1886], що є прямо протилежною послідовності основного заголовку. Авторка прагне підкреслити, що дотримувалась традиційного казкового сюжету і що він є ключовим у її творі.

Казка К. Мілле складається із п'яти частин, типографічно та пунктуаційно відокремлених декількома порожніми рядками та зірочками (astérisques). Почергово кожна частина твору розповідає про ключові етапи життя сучасної письменниці і представлена то у формі чарівної казки, імітуючи стилістику Ш. Перро, то у формі автобіографії, есе. Саме на основі автобіографічних даних розкривається еротичне, і навіть порнографічне забарвлення казки.

В текст вводяться власні міркування авторки про красу та потворність, а також загальноприйнята позиція жінок стосовно цих концептів. Вона зізнається:

"Je suis sexuellement attirée par Riquet…Soyons honnêtes... Dire : " J'aime des choses laides " équivaut à déclarer: "J'aime le vice" [Millet 2005, pp. 30-31].

Катрін Мілле пише, що *"il ne serait pas plus déplacé de dire qu'on préfère les nains ou les naines que de dire qu'on préfère les bruns ou les brunes, alors qu'on sait bien, dans notre culture, que c'est la blondeur qui s'approche le plus près de l'idéal de beauté"* [Millet 2005, p. 33], чим подає реверсивне трактування ключових концептів казки-джерела кінця XVII століття.

Наведена еротична казка К. Мілле може також характеризуватись як перероблена за відомою сюжетною моделлю, адже вона побудована на реверсії традиційного казкового твору. Проте ми вважаємо, що еротична тематика є першочерговою ідеєю для авторки, а твір Ш. Перро служить лише засобом її втілення.

Сучасні французькі казкарі працюють з іноземними творами-джерелами, розвиваючи такий піджанр, як *вільні переклади*. Застосовується певна транспозиція однієї мови на іншу – тогочасної мови тієї культури та епохи, коли був написаний твір-джерело на мову, зрозумілу сучасному читачу, близьку його світосприйняттю. Так, йдеться про певну "акліматизацію" твору-джерела. Такий принцип використовував у своїх казках французький казкар кінця XX століття П'єр Гріпарі (*Pierre Gripari* (1925-1990 pp.)) [Gripari 1987, Gripari 1992]. Більшість творів письменника можна характеризувати як *транспозицію сюжетної моделі (transposition presque fidèle des sujets)*, оскільки він вносить у саму структуру твору-джерела незначні зміни. Проте такі тексти не можна вважати перекладами, адже може бути змінений актантний склад, їхні атрибути, додаються вказівки та твір-джерело, значно змінюється заголовок, додається підзаголовок, вводяться нові елементи пара тексту (наприклад, словничок реалій).

Підзаголовки казок можуть також містити пряму вказівку на походження твору, як *"conte russe"*, *"histoire russe"* у П. Гріпарі. За допомогою уточнення *"conte russe"* автор здійснює певну домовленість із читачем про транспозицію однієї культури на іншу. Про це явище у літературі пише французький вчений Жерар Женетт, зазначаючи, що *"l'hypertextualité se déclare le plus souvent au moyen d'un indice paratextuel*

qui a valeur contractuelle" [Genette Palimpsestes ??, p. 53]. Стосовно основної частини твору, такий "договір" не дає вказівки на метод, рівень наслідування чи трансформації, стилістику авторської переробки певної сюжетної моделі.

"Le lecteur ne sait pas... au juste s'il s'agît d'une parodie, d'un pastiche ou d'une simple traduction" [Saranovska 2011, p. 40].

Зазначимо, що модифікації класичної казки можуть також брати як джерело декілька літературних чи фольклорних джерел, як казка П. Гріпарі з його першого збірника *"Contes de la rue Broca" "Je-ne-sais-qui, je-ne-sais-quoi ou la femme de bon conseil"*, підзаголовком якої є *"d'après plusieurs contes russes"*. Оригінальність та креативність письменника можна помітити, порівнявши паратекст казки із елементами твору Едіни Божокі *"Va je ne sais où; apporte je ne sais quoi"*, яка також працювала над цим російським джерелом. Отже, П. Гріпарі зумів більше відійти від російської казки і виправдано наблизив твір до французького читача.

Тому у цьому піджанрі французьких авторських казок паратекст є ключовим покажчиком інтенсивності зв'язку між двома текстами та засобів, якими автор його реалізував.

Наведемо казки П'єра Гріпарі як приклад культурної транспозиції билин, зібраних російським письменником Афанасьєвим для сучасного французького читача. У кінці казок подається словничок російських культурних реалій, про які згадувалось у тексті, транслітерованих в основній частині тексту та пояснених після неї у словничку в алфавітному порядку. Наведемо декілька прикладів таких реалій:

"Gusli" ancien instrument populaire de musique;

"Kissel" gelée de fruits;

"Michka" "Petit ours", "nounours";

"Staretz" vieux moine; ermite ayant une renommée de sainteté;

"Télègue" charette;

"Zainka" "petit lapin" [Afanasiev 1978, p. 391].

Або ж систематичні згадування у казках джерела історії, їхньої географічної локалізації, наприклад: *"dans ces pays-là"*, *"dans la grande forêt russe"*, *"au nord de la Russie"* тощо.

Інна Сарановська так пояснює прагматичну роль таких авторських уточнень:

"La nécessité d'ajouter une précision est une nouvelle occasion pour l'écrivain de relancer son imagination au profit des adultes" [Saranovska 2011, p. 54].

Такі експліцитні пояснення можна трактувати як небажання казкаря викликати відчуття недостовірності своїх творів, як заклик звернутися до творів-джерел, що легалізує та валоризує власні варіації на основі казкових сюжетів.

Джерела творів, що входять до цього піджанру можуть також легко прочитуватись у елементах паратексту. Наприклад, у назвах авторських казок чи їх збірок: збірка П. Гріпарі *"Contes d'ailleurs et d'autre part"*, (1990 р.), казки *"Sadko"*, *"Le Gel au nez rouge"* із цієї збірки.

Отже, французька авторська казка розвивається, набуваючи нових жанрових рис. Жанр еволюціонує у чотирьох основних напрямках, що дозволило нам об'єднати твори другої половини XX – початку XXI століть у чотири основних піджанри: *модифікації відомої класичної казки*, що можуть мати різний рівень трансформації тексту-джерела, *чарівні казки для дітей*, які несуть традиційне повчання та допомагають батькам у вихованні дітей, *еротичні казки для дорослих*, що можуть містити елементи чарівної казки, автобіографії, есе, які реалізовані на архітектонічному, структурному, наративному рівнях, *вільні переклади*, що адаптують переважно на лексико-синтаксичному рівні твори оригіналу для сучасного французького читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Afanasiev*. Contes russes/ [traduits par Edina Bòzoki; préface de Marie-Louise Tenèze]. – P.: G.-P. Maisponneuve et Larose, 1978. – 395 p. – Nouvelle série – Tome XXVI.
2. *Carquin Sophie*. Petites histoires pour devenir grand (2) : [Des contes pour leur apprendre à bien s'accuper d'eux]/ Sophie Carquin. – P. : Albin Michel, 2005. – 306 p.
3. *Dydjack Jacky*. Contes de Faits. Les mille et un mondes/ Jacky Dydjack. – P.: Thélès, 2012. – 233 p.
4. *Galland Antoine*. Mille et une Nuits. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
5. http:// www.shanaweb.net/auteurs.html
6. *Gay-Para Praline*. Le répertoire du conteur// Le renouveau du conte. The revival of storytelling: [actes du colloque international du 21, 22, 23, 24 février 1989] / [édité et introduction par Geneviève Calame-Griaule]. – P.: CNRS, 1991. – P. 115-122.

7. *Genette Gérard*. Palimpsestes: [La littérature au second degré]/ Gérard Genette. – P.: Editions du Seuil, 1982. – 576 p.
8. *Gripari Pierre*. Contes d'ailleurs et d'autre part: [et autres contes de la rue Broca]/ Pierre Gripari. – P.: Grasset Jeunesse, 1992. – 175 p.
9. *Gripari Pierre*. La sorcière de la rue Mouffetard: [et autres contes de la rue Broca]/ Pierre Gripari. – P.: Gallimard, 1987. – 153 p.
10. *Imai Ayano*. Le chat botté de rouge : [une histoire racontée et illustrée par Ayano Imai librement inspirée du conte de Perrault]/ Ayani Imai. – P.: Minedition France, 2012. – 25 p.
11. *Kristeva Julia*. Le texte du roman : [Approche sémiologique d'une structure discursive transformationnelle] / Julia Kristeva. – The Hague – P. – New-York: Mouton publishers, 1979. – 211 p.
12. *Millet Catherine*. Riquet à la houppe. Millet à la houppe/ Catherine Millet. – P.: Stock, 2005. – 90 p.
13. *Perrault Charles*. Contes en prose et en vers/ Charles Perrault. – P.: Librairie de la Bibliothèque Nationale. – 1886. – 160 p.
14. *Perrin Raymond*. Littérature de jeunesse et presse des jeunes au début du XXIe siècle: [Esquisse d'un état des lieux. Enjeux et perspectives]/ Raymond Perrin. – P.: L'Harmattan, 2008. – 580 p.
15. *Rey Françoise*. Contes érotiques de Noël/ Françaoise Rey. – P.: Editions Blance, 2009. – 222 p.
16. *Rohmer Eric*. Six contes moraux/ Eric Rohmer. – Villeneuve-St-Georges: Herne, 1974. – 254 p.
17. *Salomé Jacques*. Contes à guérir. Contes à grandir/ Jacques Salomé. – P.: Albin Michel, 1993. – 377 p.
18. *Saranovska Inna*. Un passeur d'écriture : Pierre Gripari et les traditions littéraires : thèse de doctorat: Langue et littérature françaises: [sous la direction de Claude Leroy]/ Inna Saranovska. – Paris, Université Paris Ouest Nanterre la Défense, 2011. – 406 p.
19. *Serres Alain*. Le petit chaPUBron rouge: [d'après Charles Perrault]/ Alain Serres; [conception des textes : Alain Serres, images du conte: Clothilde Perrin] – Saint-Armand-Montrond: Rue du monde, 2010. – 44 p.
20. *Simonsen Michèle*. Le conte populaire français: (Collection Que sais-je?)/ Michèle Simonsen. – P.: PUF, 1981. – 128 p.
21. *Solotareff Grégoire*. Anticontes de fées/ Grégoire Solotareff . – P.: L'école des loisirs, 2009. – 124 p.
22. *Voltaire*. Romans et contes [сборник / сост. В. Я. Бахмутский]. – М.: Радуга, 1985. – 584 с.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013

Теслюк Г.С., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФРАНЦУЗСКОЙ АВТОРСКОГО СКАЗКИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX – НАЧАЛЕ XX ВЕКОВ

Проведён анализ главных направлений развития жанра французской авторской сказки на современном этапе (вторая половина XX – начало XXI векав), выделено основне поджанры за семантическим критерием и наличием связи с предыдущей традицией жанра.

Ключевые слова: *французская авторская сказка, поджанр, трансформация известной классической сказки, волшебная сказка, эротическая сказка, свободный перевод.*

Teslyuk G.S., Phd.,
Institute of Philology of Taras Shevchenko

Major trends in French author's tales in the second half of the XX – XXI centuries

The analysis of the main development trends of the French author's tales at the current stage, second part of the XX – beginning of the XXI centuries, is made. The semantics and the relation to the anterior genre tradition served as criteria for the division into the principal subgenres.

Key words: *French author's tale, subgenre, transformation of the classic tale, fairy tale, erotic tale, free translation.*

УДК 81'373.21 (477)

Тищенко К.М., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПІЗНІЙ РИМ І АЛАНИ У ТОПОНІМІЇ ЄВРОПИ

Стаття підсумовує кількарічні фронтальні студії топонімічних ландшафтів Європи за методом топонімічного контексту. Виявлено ландшафти з імовірними репліками у топонімії історичних подій пізньоримського часу за участю аланів.

Ключові слова: *Європа, топонімія, Рим, алани, топонімічний контекст.*

Тема аланського топонімічного сліду пізньоримського часу у Європі виросла з системних досліджень її топонімії. Найістотнішим наслідком цих студій є виявлення в Україні добре збережених топонімічних реплік низки географічних назв пізньоримської доби (Roma, Savaria, Scrabantia, Siscia), імен тодішніх римських і аланських історичних діячів (імператор Феодосій, Максим, Євгеній, Стиліхон, Саул, Ґоар, Аспар, Бабай, Кандак) і навіть низки тополандшафтів, у яких ці імена упізнавані в основах просторово близьких об'єктів.

Досягнутий результат став можливим внаслідок застосування до студій топонімії контекстуального підходу, який є перенесенням принципів синтактики до нової галузі знань [Тищенко 2004-2012]. Згідно з ним, граничною одиницею дослідження виступає не окремий топонім або їхня пара, а цілий топонімічний ландшафт, трактований далі як текст маловідомою мовою. Оперативними одиницями стають задана топонімічна тема і реми до неї. Визначивши топонімічну тему у певному тополандшафті, біля неї шукають кандидатів на відповідну топонімічну рему. Критеріями відбору спочатку є звукова форма назв і їхній морфемний склад. За наявності підстав тему і рему пов'язують імовірно синхронною предикацією у топонімічне висловлення, – сукупність їх утворює фрактал (історичний пласт топонімів).

Цілеспрямоване долучення відомостей про історичне тло теми уможливлює дальше розпізнавання рем методом спроб і помилок. Якщо певний ряд запропонованих елементарних гіпотез зумовлює розуміння дальших складників тополандшафту, це, як правило, свідчить про правильність шляху дослідження. Навпаки, опір матеріалу швидше всього є ознакою хибності обраного напрямку висунення гіпотез. Ця методика придатна, зокрема, для вивчення топонімії тих теренів, де міґрації та осідання племен зумовили повторюваність топонімічних ландшафтів [ГУ, 96 і далі]. Саме такою є природа топонімії теренів осідання кочових степовиків у Європі за Великого переселення народів. Помітним етносом-учасником цього процесу були алани.

Екстралінгвістичні передумови дослідження топонімічного сліду аланів у пізній римський період створені публікацією кількох синтетичних праць з історії, а також достатньо деталізованих картографічних матеріалів. Топонімічна тема аланів у Західній Європі відповідає згадкам аланів у античних авторів (Амміана

Марцелліна, Амвросія, Йордана, Клавдіана, Павлина Ноланського, Орозія), об'єднаних у джерелознавчому зведенні А. Алеманя [Алемань 2003]. Переконливі методологічні основи правомірності залучення топонімічного матеріалу до студій історії Риму закладені у книзі Б. С. Бахраха [Bachrach 1974], яка витримала кілька видань і перекладів, пор. [Бахрах 1990].

Узявши за основу тезу Б. Бахраха про те, що ойконіми від основи Allain-/ Alagno- є справді слідом історичної присутності аланів, можна перейти до пошуків відповідних топонімічних рем у безпосередній близькості до тем. Перші несистемні кроки в цьому напрямі зробив уже Б.Бахрах, включивши до свого списку аланських топонімів у Європі також і кілька назв від інших основ аланського кола – на історичних, а не мовних підставах: Goarec, Sampigny (від ім'я алана Sambida). На картосхемах – ще Sermoise, Sermaise, Sermaize, Sermiers, Sarmato, Sarmarate і місця аланських поселень як-от Verona, Padova, Cremona, Piacenza, Bologna тощо.

Ці започатковані Б.Бахрахом множини топонімів були далі послідовно потрактовані як топонімічні реми і розгорнуті відповідно до їхнього змісту в кілька рядів – етнічний, топонімічний, реалійний, персональний і подійний. Етнічний контекст аланів включає згадки у прилеглих топонімічних ландшафтах етнонімів ясинів-осетин, сарматів, парнів, парфян, аварів, ґотів, гунів. Топонімічний ряд складається з вторинних місцевих реплік поселень або місць перебування аланів, документально засвідчених на місцях самих подій.

Множина рем історичних реалій до теми аланів окреслена порівняно недавно. Вона включає поняття з кола діяльності аланів, зумовленої типовим для них суспільним ладом "військової демократії" (А. Крістенсен, В. Абаєв). Відомості про цей лад збережені в епосі нащадків аланів – осетинів. Вищим виявом відваги у аланів були групові військові виправи по здобич – осет. balc. Їх учасників (æmbal або æmbal-on, -an, де æm- префікс з дав.-іранс. ham- 'разом' + bal 'група') збирав ватажок-balxon (осет. xon-yn 'скликати'). Суспільний ідеал тих часів втілений у понятті богатирів-Нартів. Епос про цих "синів Сонця" проник від осетинів до всіх народів Кавказу; імена його головних героїв (Хæмус, Batraz, Sajnæg-ældar) походять з монґольської мови, що й зумовлює, за В. Абаєвим, етимологію слова Nart як 'синів Сонця' від монг. nar 'сонце' [Абаев, I, 135, 133, 234; II, 160].

Персональний ряд включає після наших студій імена аланських і римських діячів Саула, Ґоара (розпізнаного вже Б. Бахрахом), Бабая, Кандака, Флавія Ардавура Аспара, римського імператора Феодосія, узурпаторів Максима і Євгенія та ін. Подійний ряд включає уперше ідентифіковані у тополандшафтах цієї статті епізоди пізньоримської історії: Аспар і Бабай-рикс як сучасники (471 р.); угода Аспара з Кандаком (450-457 рр.); походи короля Ґоара (411-446 рр.); алани Саула у складі війська Феодосія у битві при Сіскії проти військ узурпатора Максима (388 р.); битва на р. Ізонцо біля Трієсту проти військ узурпатора Євгенія (394 р.) та ін.

Укладена картосхема поширення топооснови Нарт- підтвердила слушність монгольської етимології ім'я Нарти, запропонованої В.Абаєвим [Абаев, ИС, II, 158]. Використано історичні праці про аланів та осетинів-ясів, електронні атласи [Encarta; Україна туристична; Map of Ukraine] і сайти Інтернету – з нього добуто дані про недавню знахідку сліду аланського полку у Британії, детальні картосхеми ділянок римського лімесу тощо. Про результати студій дає уявлення їхній огляд за вибраними країнами лімесу: це сучасні Великобританія, Франція, Італія, Хорватія, Угорщина, Україна. Друга половина статті містить детальний опис відображення у топонімії України п'ятьох аланських епізодів пізньоримської історії 388–471 рр.

БРИТАНІЯ. Нещодавно стало відомо, що аланський полк стояв у Ланкаширі в римському місті Bremetennacum = Ribchester (Lancashire). Саме тут знайдено латинський напис 238-244 р. н.е. "N.EQQ.SARM.BREMETENN.GORDIANI", у якому вбачають вказівку на полк аланської кінноти у складі римський військ: Numerus equitum sarmatarum bremetennacensium gordianus. Після цього зауважений нами раніше ойконім LANGho, який досі був ізольованим фактом і не міг претендувати на пояснення з імовірного *alanicum, тепер увійшов до топонімічної предикації "LANGho ^(6 км!) RibCHESTER".

ФРАНЦІЯ. Аланські теми топонімії Франції найповніше представлені у книзі Б.Бахраха. Укладений вченим підсумковий список з 56 географічних назв від основи Alan- [Бахрах, 158-162] містить 44 назви з Франції: це класичні Alain (3), Allain (2), Alaincourt (5), Alainville, Allainville (2), Alençon та ін. За однією з назв списку – оронімом brèche d'Allanz (Hautes-Pyrenées) вдалося вийти спочатку на аналогічну назву brèche d'Olan у департаменті Hautes-Alpes. Потрактована далі як топонімічна тема, ця назва

стала ключем до багатого аланського топонімічного ландшафту. Ремами до неї виявилися Mont-de-LANs, glacier du Mont-de-LANs, річка la ROMANche, aiguille du CaNARD, aiguille d'OLAN і pic Gaspard. Останній оронім – унікальний для Франції, але має аналоги на півдні і сході Європи: імовірним прототипом їх було власне ім'я східноримського політичного діяча V ст. Flavius Ardabur Aspar.

ІТАЛІЯ. З 56 географічних назв від основи Alan- у списку Б.Бахраха вказано 7 назв з Північної Італії: Alagna (3), Alano, Allegno, Allain, Landriano. Усі вони розглянуті в ролі топонімічних тем, і навколо них виявлені багаті топонімічні ландшафти з такими яскравими ремами, як Ca di NARDo, TURANO, PERSiana. Станом на квітень 2013 р. топонімічні реми аланів у північній Італії включають назви від топооснов: Turan-, Nard-, Bal-, Balc-, *Balxon-, *Æmbal-, *Ambalon-. Цій темі присвячене окреме дослідження [Тищенко 2013б].

ХОРВАТІЯ. З детальних атласів Хорватії виявлено 5 топонімічних тем від основи Alan-: це гора Alančić, гірські перевали Veliki Alan і Mali Alan, два селища Alan. Генетичною ремою аланів у Словенії та Хорватії став "аланський коридор" до Адріатики – унікальний слід на карті помітно більшого порівняно з сусідами поширення Y-гаплогрупи R1a. Культурно-історичні реми включають основні реалії нартівського епосу (Nart-, Bal-, Balc-, Balxon-, Æmbal-, Ambalon-), у тому числі низку назв від самої основи Nart- і єдиний топонім від основи Balxon – ім'я острова Balkun.

З-поміж етноісторичних рем ключову роль у зміцненні всієї системи гіпотез відіграла група топонімів Vlašići. Мінімальні контексти цих назв: ▲ *Vlašići* Pag ZADAR. 122 ŠKUNCa ~ prel. Vel. ALAN, br. ALANčić, PLJEŠivica *plh-; ▲ *Vlašić Brdo* Žumberak ZAGR. 28: ^VUKovo Brdo, br. PLEŠivica, br. JAPETić; ▲ *planina Vlašić* BiH біля м. Travnik 33 Sd 83: KASAPovici, pl. ČEMERNica; ▲ *Vlaškovec* Jastrebarsko ZAGR. 17: ^VUKšin Šipak, PLEŠivica, _LANišće; ▲ *Vlahović* Glina SIS-MOS. 97 ŠATORnja, ČEMERnica, BALinac, KOZAPerovica. (У Сербії є своє с. Влашићи; у Боснії – Vlašk-a, -ovci, -ovo, Vlas-ače, -enica, -inje, Vlah-ovići 5; в Румунії – Vlăsia, Vlăsineşti, у Чехії – Vlachovice, VALAŠské Příkazy, VALAŠské Meziříčí, Vlachovice, Vlašim, в Україні – Волоща, Волощина Лв, Волошки Вл, Кг, Рв та ін.)

Особливістю назв Vlašići, Vlašić, Влашићи є збіг з хорватською і сербською назвою сузір'я Плеяд. Вже Данічич (XVI ст.) пов’язав

хорв. Vlašići 'Плеяди' з цслов. Власожельць [Skok, III, 609], але далі гіпотези відхилилися до народної етимології від слів *волос* та *Велес* [Skok, III, 609; ЕСУМ]. За нашим припущенням, в усіх схожих слов'янських назвах сузір'їв – Плеяд (хорв. Vlašići, серб. Влашићи, словен. Gostožerci), Оріона (укр. Волосожар), Великої Ведмедиці (рос. Волосожары, Стожары) – ідеться про волхвів, зороастрійських магів. Самé слово *волх-въ* етимологічно пов'язане з етнонімом *волох*, а прототипом обох є сперс. pahl-awi 'парфянський' [Тищенко 2009]. Ісус Христос народився за часів панування у Персії парфянської династії Аршакидів, коли зороастрійські маги (слов. *волхви*) складали одну з двох рад парфянських царів, а сучасники сприймали їх як парфян, а не персів. Отже, хорв. VLAŠići – 'волхви', словен. Gostožerci – 'гості-жерці', а форми Власожельць, Волосожар, Волосожары продовжують втрачений прототип *Vlasožerci та *Волохожерці – тобто 'парфянські жерці'.

Після романізації аланів-влахів на Балканах їхній парфянський родовід був забутий, і їх стали вважати за романців. Дотепер чинна етимологія їхнього етноніма – від назви кельтів-вольків. За даними П.Скока, Vlah це "пастух романської народності, який живе в катунах" (сезонних селищах). "Хорватські Vlasi мали свою окрему організацію: ..."влашкий князь з суддями має (судити) двічі на рік у Влашах"" (влаських землях). У старій сербській державі теж "розрізняли села і влаські катуни. Пор. у Дечанському хрисовулі: "приложити храму сему селъ і катунтъ влашкихъ". Катун – це непостійне селище влаських пастухів" [Skok, III, 607]. Про осібність влахів у процесі етногенезу хорватів свідчать хорватські прислів’я про влахів: *Ni u _Lóncu sûda, ni u Vlahu drûga (Banja Luka, Bosna) = Ni u _Lóncu drûga, ni u Vlahu sûda (Banja Luka); Ni u moru mire, ni u Vlahu vire (Sinac, Lika); O Turčine, za nevolju kume, a ti Vlaše, silom pobratime* [Skok, III, 608; II, 355]. Тема катунів дістала продовження у студіях топонімії України (див. нижче). Основні результати хорватської частини їх викладені у доповіді на міжнародному симпозіумі в Дубровнику 2. FEB (грудень 2012 р.) [Tyshchenko].

УГОРЩИНА. Ускладнена переселенням у IX ст. мадярів до наддунайської Паннонії, місцева топонімічна система Угорщини береже, тим не менше, низку географічних назв пізньоримської доби (Jászság, Kaszaper, Narda, Oláhhomorog). Існує етимологічний словник топонімії Угорщини [Kiss]. Серед історико-топонімічних рем аланів-ясів тут відомі **Sabaria** / Szombathely і **Scarbantia** /

Sopron (пор. в Україні групи їхніх реплік, як-от Сабарівка Вн / Суботці Кг і Шкроботи / Супруни См). Історичної Паннонії стосується і ойконім у теперішній Словенії Ptuj – з лат. **Poetovio** (пор. в Україні торф. ПОТВоківське Кв). Топонімічний слід угорських аланів (ясів) згаданий і в книзі Б.А.Калоєва [Калоев].

Назва	Прототип	Назва	Прототип
ТРОСТИНці, ЛЮБоТИН, БІЛяТИН, ВЕЛяТИН, МИЛяТИН, МОХНАТИН, СЕСТРяТИН, ЯГНяТИН, КОРОСТяТИН, КОРОСТЕНь,	Trst, Lombardia, pahl(aw)-?, Velence,pahl-? Velence,Mljet Mahanata, Sestrunj, Agnatus, Koroško, Koroško,	ZÁVRaTNá Cz, _АВРаТИН, пот.КОРНуТИНець, ЧЕРНяТИН, РОГаТИН, CzorszTYN Pl, ‘РОЯ’ТИН, б.СКРОПАТИНа, ЗаБОЛОТИНці, ПАНЮТИН	Savaria, Savaria, Carnuntus, Carnuntus, Carnuntus, Csörszárok, Csörszárok, Scarbantia, Balaton, Pannonia

Унікальною оборонною спорудою римлян на теренах Угорщини є Czörszárok 'limes Sarmatiae' (римський рів і вал навколо всього Дунайського Лівобережжя). Очевидними ре-пліками слов'янського прототипу мадярс. Czörszáro**K** є Черторо**X** (Ru Брян.), ст. нлуж. Scirtare**G**ia (D Nie-derlausitz), Чортори**Г**и (Ua См), Чартори**Ж**ск (Ua Вл), Чортори-Й, -Ї, -Йка (Ua Кв, Чг....), Чертор-ыЙ, -оЙ (Ru), ČertoryJe (Cz), CzartoryJa 2, Czartoria 2 (Pl). Спогадом про бої аланів у Центральній Європі може бути група назв з суфіксом -ТИН (від дієслова *тяти, тну*), розміщення прототипів яких (див. таблицю) корелює з картою найчастіших знахідок аланських деформованих черепів [Kiszely, 390-391].

УКРАЇНА. Тут існує низка назв від основи алан- з протезою: р. ЯЛАНець, ЯЛАНчич (пор. хорв. Alančić), ВОВНІГ (*alanic(us)?). Інвентар топонімічних аланських рем різноманітний: він включає назви ХОТИН (katun), НАРоДичі (Nart), ШУЛявка (Saul), ГАВРИКи (*Goar rich), кАСПЕРИК (*Aspar rich), БАБАРИКи (*Babai rich) і численні похідні назви.

Так само, як 5 хорватських назв Katun і 2 Katin можуть бути слідом по зимівлях влахів біля теплого моря, так і два десятки українських Хотинів мали б бути їхніми літовищами. В разі слушності цього припущення в околицях географічних об'єктів України з назвами від основи Хотин- і схожих на неї можна було б чекати збереження інших ознак присутності влахів. Аналіз околиць топонімів від основи Котун-/ Хотин- виявився переконливо

результативним, адже крім ознак волохів-аланів (далі виділено шрифтом) тут знайдено репліки топонімів Хорватії (прототипи вказані в дужках).

Скорочений лінійний запис 21 тополандшафту навколо географічних об'єктів з назвами від основи Котун-/ Хотин- виглядає так: ▲ р. *КОТУНька* у с. Новородчиці Рв Острог: **ВОЛОС**ківці, *Бродів* 2, МИЛЯТин (Mljet), ГРЕМ'ЯЧе (Grmeč); ▲ *КАТИНе* Лв Ст. Самбір: **ЯСЕН**иця, **ВОЛОШ**инове, **ВОЛОС**янка, **ТУР**'є, *Почапки*, *Головецьке,* СОЛЯНуватка (Salona), ДобрОМИЛЬ, ПОЛЯНа 2; ▲ *ХОТУНичі* Чг Щорс: **ПЛЬОХ**ів, **ЛАШ**уки, **ТУР**'я, *Чепелів*, САЛЬНе (Salona), РОГІЗки (Ragusa), ЛОСева Слобода (Losinj), БезУГЛівка (Ugljan), щИМЕЛЬ; ▲ *ХОДУНя* См Глухів: ГОДУНівка, ХОДИНе, ХОТМИНівка (пор. яр ХОТИНський Хк = Хотминской 1845 [СГУ, 593]), **ПОЛОШ**ки, о**БЛОЖ**ки, **УЛАН**ове, **ЄМАДИК**ине (амадоки), *Гуляївка*, ВЕРИГИН (Waergon), ДУНАєць (Dunav), КРАСноярськ (Kras), БАЧівськ (Bačka) + *Тулиголове* См Крол., ЛЕМЕШовка РФ; ▲ *ХОДУНАївка* Хк КРАСнокутськ: **ТУР**ове, **ОЛЕН**івське, БІДИЛо (bodul?), КРАСний Яр; ▲ б. *ХОДУНова* Дц: **ЯСИН**івка; ▲ *ХОЦУНь* Вл Любешів: **_ЛАХВ**ичі, **_ЛОКН**иця, ПоГ**УЛЯН**ка (alan), ЛЮБоТИН (Lomb-), р. КОРОСТянка (Kars), бол. ЗДЕР (Zadar?) у с. Невір, ЛОБНа (Albona, хорв. Labin), бол. **БОЛВАН**и і **ВИРІЛЬ** у с. Люб'ЯЗЬ; ▲ *ХОТІНь* ІФ КАЛУШ (Kalush Alb.): **БОЛОХ**ів; ▲ *ХОТИН* Чв рц: **БЛИЩ**адь, *Круглик*, *Каплівка*, *Чепоноси*, БОЧКівці (Bačka), ГРИНЯЧка (Grmeč), РАШКів (Raška); ▲ *ХОТИН* Рв Червоноармійськ: **ПОВЧ**а, **ПЛЯШ**ева, САВчуки (Savus), СОЛОНів (Salona), СЕСТРЯтин (Sestrunj), КРУКи (Krk); ▲ *ХОТИН* Рв Рв: ^ХОДОСи! (Theodosius?), **ЯСИН**иничі, **ВОЛОШ**ки, САВичі, ШПАНів (Španj), УГЛище, БОЯНівка (р. Bojana), ОМЕЛЯНа 3, АнтОПІЛЬ; ▲ *ХОТИН* Рв Березне: **ЯЦ**ьковичі, **БАЛАШ**івка, бИСТРИчі (Istr), ЯБЛУНне, ПОЛЯНи, **ОРЛ**івка; ▲ оз. *ХОТИН* у с. Любче Вл Ковель: **ВОЛОШ**ки, *Кругель*, к**АЛИН**овник, КРАСНо**воля**, КРАСНодуб'я, ДРОЗДні, ЗАЯЧівка, МЕЛЬНиця; ▲ *ХОТИНівка* Жт КОРОСТЕНь (Kars): **МЕДИН**івка, **ПЛЕЩ**івка, **БУЛАХ**івка, **ГУЛЯН**ка, к**АЛЕН**ське, к**АЛИН**івка, САНТАРКа (пор. хорв., болг. santrač 'цямрина' (з тур. перс. šatranj 'шахівниця') [Skok, III, 202]), КРАСнОПІЛЬ, КРАСносілка, КРАСноГІРка, бол. ЛОСИНе Топило, ПОЛЯНка; ▲ *ХОТИНівка* Чг Носівка: ^**_ЛИХ**ачів, к**АЛИН**івка, СТЕПАНівка, МИЛЬНики; ▲ яр *ХОТИНський* = Хотминской 1845 [СГУ, 593] Хк Золочів: **ВІЛЬШ**анське, ***ГоловАШівка***, *Чепелі*, РОГОЗянка 2, КАРАСівка, ЛЕМІЩине, ДУВАНка; ▲ *ХОТЕНь* 2 Хм Ізяслав: ^**УЛЯН**івка 2, **ВЛАШ**анівка, **БІЛІЖ**инці, **САХН**івці, к**АЛИН**івка, *Чепці, Закружці, Забрід*; ▲ *ХОТЯНівка* Кв КСв: **ЯСН**огородка, *Круглик*, КРЮКівщина, САВЕНки, ХОДОСівка, ОБОЛОНь, оз. **ВИРЛ**иця; ▲

ХОТІНь См См: **ОБЛОГ**и, **ВІЛЬШ**анка, **_ЛОКН**я, ***ГоловАШівка***, *Шарапівка*, КОРЧаківка, РОГІЗне, ЗОЛОТарівка (Šolta?), ОПОЛОНське; ▲ *ХОТІМля* Хк ВОВЧанськ: **ВОЛОХ**івка 2, **_ЛОШ**акове, **ВІЛЬН**е, ОХРІМівка (Agram), *Кругле*, МОЛОДова (Molat), БОЧКове, КРАСний Яр, ***БІЛАЙ***вка (pahlawi!), БАКШЕЇвка (Baxtr-, елам. Baxsh-); ▲ *ХАТНє* Хк Вел. Бурлук: ^КРАСноярське, **ВІЛЬХ**увате, **ШИП**увате, *Кругле*, РОГОЗянка, КРАСне, ЛОБАНівка (Albona).

Таким чином, в околицях назв від основи Котун-/ Хотин- були виявлені повторювані ознаки присутності волохів-аланів-ясів: Тур- 3, Медин-, Пльох-, Повч-, Полош-, Пляш-, Плещ-, Болох-, Булах-, Облог-, Облож-, Лахв-, Локн-, Балаш-, Біліж-, Блищ-, Лих-, Волох-, Вільх- 2, Вільш-, Волош- 3, Волос- 2, Лош-, Влаш-, Лаш-, Сахн-, Шип-, Ємадик-, Ясен-, Ясин- 2, Ясн-, Яц-, Улан-, Улян-, Гулян- 2, Вільн-, Олен-, Кален-, Калин 4. Разом 49 топооснов від 8 етнонімів. Як додаткові вказівки трактовано слов'янські топооснови: Круг- 5, Закруж-; Чепел- 2, Чеп-, Чепонос-, Почап-, Капл-; Голов- 3, Тулиголов-; Брод-, Забрід-, Гуляї-, Шарап-.

У цих же контекстах 54 репліки топонімів Хорватії являють собою імовірні пристосування 24 оригінальних географічних назв: Kras 14, Ragusa 5, Salona 3, Bačka 3, Savus 3, Krk 3, Grmeč 2, Losinj 2, Ugljan 2, španj 2, Limes 2, Dunav, Raška, Sestrunj, p. Bojana, Istr, šolta?, Agram, Albona, Mljet, Molat, Trst, Zadar, Sisek. Цей список уможливив дальший пошук реплік тих самих назв в інших районах України. Таких районів виявлено 134. Далі у цих же контекстах знайшлися й упізнавані репліки низки топонімів Риму (Roma, Padus, Brescia, Plavis = Piave, Verona, Ravenna, Savaria) і римської Далмації: Sisac, Savus, Dravus, Solin, Norin, Plomin, Labin, Nin, Pula, Jakin, Zdrenj. Їхніми продовженнями в Україні є назви Рими, Рюмівське, Ромейки, Поди, Бреща, Плава, П'явка, Вороняки, Ровеньки (пор. хорв. Vranja, Rovinj), Саврань, Шишаки, Савенки, Дравці, Солоне, Норинськ, Полум'яне, Новолабунь, Нинів, Пулинці, Оконськ, Зорин. З мовної форми основ реплік видно час формування цієї частини топонімії України.

В ході студій були помічені й імена історичних осіб, яких події пізньоримського часу (переважно військові) пов'язали і між собою, і з певними місцевостями в Римі. Прототипами реплік Ходоси, Максим, Євгенівка, Ївженка, Шаулиха, Кондакове, Гавареччина, Бабарики, Толокунь, Касперик, Кашперівка, Гандрабури очевидно є: імператор Феодосій, узурпатори Максим і Євгеній, аланські

проводирі Саул і Кандак, аланські королі Ґоар і Бабай, римські патриції – вандал Стиліхон і алан Флавій Ардабур Аспар. Ці історично мотивовані зв'язки між топонімами доводять, що в топонімії України є чимало випадків повторного відображення алансько-пізньоримських реалій і подій. З-поміж 134 топонімічних висловлень (ТВ) цього масиву 53 найбагатші контексти України ілюструють нижче можливості методу.

А. Поєднання алансько-пізньоримських реалій при темі *Бовкун-* 'проводир бальцю'.

ТВ-1 "БОВКУН Кв Тараща: ^3 км **САВАР**ка, **КРАС**юки, р. БОВКУН у с. Степок, **ТРОЩИН**, **ТРОСТЯН**ець, г***ОРОБІЇ***вка 2, УЛАШівка, ЯБЛУНівка, став **БАРКІВ** у с. Кирдани, ВОВНянка" (+ стр. ГАНДЖЕБІВський у с. Володимирівка, КОЗАРівка, ЗАВАДівка; ++ ШПЕНДівка). Тут поєднані реалії balxon, рим. **Savaria**, Kras, Trst + тян 394, Alpes Orobiae, волох, æmbalon, alan (+ *Ardav- (пор. Гандраб-ури Од), ос. хæʒаг 'дім, сакля, житло' [Абаев, ЕС, IV, 159], Savaudia; ++ spenta).

ТВ-2 "БОВКУНи Хм Старокостянтинів: ^1 км **ДРАЧ**і, 15 км САВЕРці, 30 км Ново**ЛАБУН**ь, **ВОРОНК**івці, **КРЕМЕН**чуки, в***ОРОБІЇ***вка, ПОНІНка" (+ САХНівці 2, ЧЕРНЯТИНці 2; ++ ЧОРТОРИЯ, ЛЮБАР, САСАНівка, **ПАРТИН**ці, ***БАГЛАЇ*** (pahlawi), г**ОРОПАЇ**, ЮНАчки). Поєднано реалії balxon, слов. **Драч** < рим. **Dirrachium**, Savaria, хорв. Labin = рим. **Albona**, Verona 402, Cremona, Alpes Orobiae, Pannonia (+ сак-, Carnuntus; ++ Csörsárok, Lombardia, Sasanian, Parthian-, pahlawi, Arabaya, Yauna).

ТВ-3 "став БОВКУНів у с. г***ОРОБІЇ***вка Кв Сквира: ^став **БУРКІВ**ка; **КРАСН**янка, **КРАСН**оліси, **САВР**ань, **ДУНАЙ**ка, РОГІЗна, БезУГЛЯки, БезПЕЧНа, кАЛЕНна, УЛЯНівка" (++ ВеликоПОЛОВЕЦЬке). Поєднані: balxon, Alpes Orobiae, *parxaw-, Kras, рим. **Savaria**, Дунай, Ragusa, alan-.

ТВ-4 "ур. БОЛ*т*УНівщина біля с.Дубовичі См Кролевець: **ВОРОНЦ**ове, **РЕТИК**, ***КРАС**на Гірка, б**ИСТР**ик, БІЛогриве, ***Тулиголове***" + **ДУНАЄ**ць, ЧОРТОРИГи См Глухів. Поєднані: balxon, Verona 402, Retia, Kras, Istr- + Дунай, Csörsárok.

Б. Районне сусідство імен діячів (і реалій) першого аланського епізоду римської історії – *Бабай рикс, Аспар:* вони були сучасниками і загинули в один рік (**471** р.).

ТВ-5 "**БІБРК**а Лв Перемишляни: ^10 км пот. **КАСПЕРИК** у с. ^0 км **КРАС**ів Лв Миколаїв" (+ КОРОСне, СОЛОНка, СОЛОНське, НАВАРІЯ, **ЗАШК**овичі, ***Тулиголове***, **ТРОСТЯН**ець, р. **ВОРОНА**, ЛАНівка, **ВІЛЯВ**че^ ЛЮБЕШка; ++ ЧАРТОРИЯ, УГЕРське, УГРи, КИМИР). Просторово поєднані у топонімічні предикації: Babai rix 471, Fl.A.Aspar 424-471 + rix, Kras (+Salona,

Navaria, Seisseg 388, *тулити до голови*, Trst + тян 394, Verona 402, alan-, pahlaw-, Lomb-; ++ Csörsárok, угорці, кимер-).

ТВ-6 "**БОБРИК** Жт Коростишів: ^БІЛЬківці, **КАШПЕР**івка!, стр. **БУГРАЙ**!! *pahrawi! у с. Городське ^КОЗЇівка; **КРАС**Илівка, **ТРАВ**неве, РОМАНівка, ВІЛЬНянка, ВІЛЬНя, БОЛЯЧів, ЗаПАДня, ОСівці, МАЛинівка, КОСТІвці, ШаХВОРОСТівка, ОСикове".

В. Обласне сусідство імен діячів (і реалій) другого аланського епізоду римської історії – *Аспар, Кандак:* Flavius Ardabur Aspar 424-471 уклав військову угоду з проводирем аланів Кандаком Candacus **450-457** [Бахрах, 66; 175].

ТВ-7 "**КАШПЕР**івка+ (= Кізомис) Хс Білозерка: ⇔ 60 км Ново**КОНДАК**ове Мк Снігурівка ^10 км **ЄВГЕН**івка, 35 км ЗАЙЧівське ^7 км **МАКСИМ**івка Мк (+ ЯСНа ПОЛЯНа; РОМАШкове, УЛЯНівка, ЯСНа ПОЛЯНа, ПОЛЯНа, ВеликОПІЛЛя)". Поєднані: Fl.A.Aspar 424-471, Candacus 450-457, Eugenius 394, нім. Seisseg 'Siscia' 388, Maximus 388, roman- + as-, alan-. (NB: узурпатори Максим і Євгеній також сучасники.)

ТВ-8 "пот. **КОНДЯК**івський у с. Угля Зк Тячів: ⇔ 96 км **ASPR**a Rm (*Кричово*, **КРАС**на, ЯБЛУНівка, + пот. **ВІРЛ**овець Хуст, CĂRĂŞeu, CĂLINeşti, ALUNis)". Поєднані: Candacus 450-457 і Aspar 424-471 (+ *кричати*, Kras, æmbalon, Koroško, alan-).

ТВ-9 "**ГАНДРАБУР**и Од 10 Ананьїв: **КРАСН**е, кАЛИНи, РОМАНівка" ⇔ 225 км ТВ-36 "р. **КУНДУК** (Когильник) Од Тарутине: ^13 км **ЄВГЕН**івка, р. САКа, **КРАС**не, ВІЛЬНе"; + *Главані*, ALANus Fluvius+ = р. ПРУТ, САФ'ЯНи, оз. Сасик = КУНДУК, с. OLANeşti Молд., ЯСЬки; ++ ЛАМБРівка, бАРАБОЙ). Поєднано Eugenius 394, Candacus 450-457, сак, Kras, alan-; + *голова*, аланс. furt 'потік', Sopianae, яси; ++ Lombar-, Arabaya -V.

Після півстолітнього всевладдя Ардабура Аспара аланів більше не підпускали до високих посад у Костянтинополі, і далі вони не відігравали якоїсь ролі в історії Риму [Bachrach, 121].

Г. Сусідство імен діячів і реалій третього аланського епізоду римської історії – *Ґоар рикс, Йовин, Галла Плакидія, франки, Базель, Тулуза, Савойя*: **406** р. алани й вандали перейшли Рейн і, перемігши франків, започаткували занепад Західної Римської імперії; частина аланів під проводом Ґоара стала на службу імперії; далі Ґоар підтримав узурпатора Йовина (411-413 рр.); Галла Плакидія, сестра Гонорія, одружилася 414 р. з Атаульфом [Вольфрам, 602, 233].

ТВ-10 "б. **ГАВРИК**ова п Грузького **ЯЛАН**чика". Мінімальна предикація, що вказує на зв'язок Ґоара Goarich з аланами.

ТВ-11 "ГАВ**РИК**и См НеДРИГайлів: ^КОЗельне; ГАВ**РИШ**еве ^ЛАХнівщина ^САКУНиха, **ШКРОБОТ**и, **БАБА**, За**СУЛ**ля, НеМУДРУї, БІЛОярське, кАЛИНів Яр, ОМЕЛЯНи"; + ЙОВИНе, **КАШПУР**и См Липова Долина, + ***ТУЛУШ***ка, ***САВОЙ***ське См Конотоп. Поєднано: Goarich, Scarbantia, Jubaba, Iovinus 411-413, Aspar 424-471, Toulouse 414 [DMA, 121], Savoy.

ТВ-12 "р. КОВ**РАЙ** у с. КОВ**РАЙ** Чк *Чорнобай*: ^Ст. КОВРАЙ; ***ФРАНК***івка, **КРАС**енівка, ВОРОНинці, САВківка, ІРКЛІЇв, *Головатівка*, Богодухівка, КАНівці 2, ЧервоноГІРка *красн-, МОХНАЧ 2".

ТВ-13 "**ГОВОР**унове См ЯМПІЛЬ: ^**ТУРАН**івка; **ДЕРАЖ**ня Oderzo, **ОРЛ**івка 2, БІЛиця, **БАЗЕЛ**івщина (з Реймсу?), ПАЛІЇвка".

ТВ-14 ГАВРОНці Пл ДИКАНька: ОРДанівка, ХАРПакова БАЛКа, Водяна БАЛКа, МАКСИМці, ПИЛИПЕНки, БАЛЯСне, СОКОЛІвщина, ВІЛЬШане, ***ПЛАКИД***івка (Galla Placidia 414, Aquilea 388, Goar + an).

ТВ-15 "ГАВ**РИШ**івка 406 Вн Вн: ^ ***ТЕЛЕПЕН***ьки Stilicho 408; Не**КРАС**ове, к**САВЕР**івка ^*ЗАРВАН*ці; **ВОРОН**овиця, **СОСОН**ка, Майдан-ЧАПЕЛЬський, Сокиринці"; Goarich 411-446, Stilicho 408, Kras, Savaria, Zarvan, Verona 402, Sasanian.

ТВ-16 "ГАВ**РИШ**івка Вн Літин: ^ДЯКівці; **КРАС**носілка, **СУПРУН**ів, Майдан-**БОБРИК**, БАГРИНівці, СОКОЛІвка, ВІННиківці, ЯБЛУНівка, МАЛинівка, БІЛОЗІРка, ОСічок, ЛУКа"; Goarich 411-446, Sopron.

ТВ-17 "ГАВА**РЕЧ**чина Лв Золочів: ^**ЧЕРЕМОШ**ня; **КРАС**носільці, **ВОРОН**яки, **ТРОСТЯН**ець, **БІБЩ**ани, **ЗАШК**ів, ОБЕРТАСів, Кругів, ЯСЕНівка, **СКВАР**ява, РЕМЕЗівці, ПОЛЯНа, ОСовиця, КОРОПчик, ***ЗАРВАН***иця, ЯСЕНівці, ХИЛЬЧИЦі"; Goar rex 411-446 (пор. у Франції **Goarec**, також Gouarec), Verona 402.

ТВ-18 "р. **ГОВЕР**ла у с. ГОВЕРла Зк Рахів: ^г. і плн. Г**ОВЕР**ля; **СОЧ**ет ^3 км **ТРОСТЯН**ець, **КРАС.ИЛЕ**нка; **БІЛ**ин, ***БІЛА ЦЕРКВА***, пот. **САВУЛ**як у с. Ділове, пот. БУРКУТ л ШОПУРки у смт КОБИЛецька ПОЛЯНа ^ур. Borkut, Косівська ПОЛЯНа, пот. ОПАЛЕНик у с. Росішка, г. **ЩАУЛ** ^г. ОЛАНЬ, **ШУЛ**.айдер.янка, ПЛАЮць"; + БРЕБОЯ. Поєднані: ? Goar 411-446, Saul 388, Siscia 388, Kras, alan-, Ša'ul + тюрк. aydar 'лев, сміливець', Soča 394, Trst + тян 394; ++ Šahpur 260.

Ґ. Збережений **зв'язок імен діячів з назвами місць** у четвертому аланському епізоді римської історії – *Феодосій, Саул, Стиліхон, Максим ~ Сіскія, Крас* (**388** р.): імператор Феодосій Великий зібрав військо проти узурпатора Максима, доручив керувати ним Стиліхону і вирушив у похід; 388 р. відбулися 2 битви за участю аланів Саула – під Сіскією (хрв. Sisak) і Петовією (словен.

Ptuj); Максим зазнав поразки і був убитий. У хорватському м. Sisak = Šišek (нім. Seisseg [UH, 302]) збереглися римські мури. Біля міста – рівнина Lonjsko pole.

ТВ-19 "ВОВНянка Пл Миргород: ^5 км ЗАЙЦів, 20 км **ШИШАК**и ^1 км **ХОДОС**иха ^ур. САВОЇНські кутки, **КРАС**ноГОРівка" (+ СОЛОНці, ур. СТИЛеве Озеро біля с. БАХТЕРщина, БАЛюки, ЯКИМове, *Лобачі*, БІЛОКОНі, **ВОРОН**янщина, РОМАН**К**и, ВОЛОШкове, СУЛИМи; + ШАФРАНівка, ШКУРУПії). Поєднані: alan-, нім. Seisseg 'Siscia' 388, хрв. Šišek 'Siscia' 388, Flavius Theodosius 379-395, Savus Fl., гори Kras; + Salona, Stile+xon?, Bactria, bal, Jakin 'Ancona', *лоб*, balxon, Verona 402, romanicus, волох, Saul+im?; ++ Sopron, xšaxrap-.

ТВ-20 "**ХОДОС**івка Кв Києво-Святош.: **ЗАЙЦ**ів, **САВ**енки, р. **ВИРЛ**иця, р. **ГОРЛ**ачка" (+ р. ХОДОСів, КРЕМЕНище, МАРХАЛівка, РОМАН**К**ів, ПЛЮТи, **ВОРОНЬК**ів, ОБОЛОНь). Поєднані: Flavius Theodosius 379-395, Seisseg 'Siscia' 388, Savus 388 (+ Cremona, Aquilea 388, Marcellus 366, rōmānicus, palūdes, veronicus 402).

ТВ-21 "пот. **ХОДОС**ів у м. Косів ІФ: **КОРОСТ**и, БАБинОПІЛля, БАБин, Кривоброди, ЯБЛУНів". Поєднано ім'я Flavius Theodosius 379-395, Karst-, Jubaba.

ТВ-22 "бол. **ХОДОС**ине у с. Меделівка Жт Радомишль: ^МІРча; **КРАС**носілка 2, ХОДОРи, ОСів, ПИЛИПовичі! -339, бИСТРіївка, зАБІЛОччя, р. **ВИРЛ**овок у с. **ВЕРЛ**ок". Поєднано: Theodosius 379-395, Kras, Theodorich, as-, Philippos, Istros.

ТВ-23 "**САВЛ**уки Жт МАЛин: **ШИШ**елівка ^ЗАЙЧик, ЗАЙЧик, **ВОРОН**еве" (+ **ТРОСТЯН**иця, НЯНівка, *Головки*, ВОРОБ'Ї 5 ^ЯБЛУНівка, ОМЕЛЯНівка; ++ В'ЮНище). Поєднані: Saul 388, Siscia 388, Seisseg 'Siscia' 388, Verona 402; + Trst + тян, Ænona?, *голова*, Alpi Orobie, æmbalon; ++ Yauna.

ТВ-24 "пот. **САВУЛ**як у с. Ділове Зк Рахів: ⇔ 50 км **ŞIŞEŞ**ti Rm (+ **CRAS**na, cĂLINeşti, **БІЛА ЦЕРКВА**, КОБИЛецька ПОЛЯНа, Косівська ПОЛЯНа, пот. ОПАЛЕНик у с. Росішка)". Поєднані: Saul 388, Siscia 388 (+ Kras, alan-).

ТВ-25 "**СТАЛАШ**ка Лв БРОДи: **ШИШК**івці!, **БІЛЯВ**ці ЯСЕНів, ТРІЩуків, ШПАКи, ГОЛОСковичі ^ГЛУШин, БОРАТИН (пор. Пиратин *parha-), МАЛинище, КУТище, ЯСНище, Літовище, ЧЕПЕЛі, МаркОПІЛЬ, ЯБЛУНівка"; Stilicho.

ТВ-26 "**ТОЛОК**а Пл Решетилівка: ^ПриВІЛЬНе; **ШИШАЦ**ьке ^*Лобачі*, ГЛУШачі; **КРАС**ятичі, ВІЛЬШанка, ТУРи, **ПІД**ок, БІЛОКОНі, ШКУРУПІЇвка, БАБичі, ЯСЕН, кАЛЕНики, кАЛИНівка, Глибока БАЛКа". Поєднані: Stilicho 408, alan-, Siscia 388, *лоб*, волош-, Tur-, Padus, balxon, xšaxrap-, Jubaba, Kras, ясин-, alan-.

ТВ-27 "**ТЕЛІЖИН**ці Хм Ст. Синява: ^УЛАСово-РУСАНівка; **КРАС**носілка, МИСЮРівка ^**ТРАВ**неве, БАБине, ***БУГЛАЇ*** (pahlawi!), ЯБЛУНівка, АдАМПІЛЬ". Поєднані: Stilicho 408, vlah-, Kras, Misr, Dravus 388, Jubaba, pahlawi, æmbalon.

ТВ-28 "**МАКСИМ**івка Дп Нікополь: ^Головкове, зЕЛЕНе; **ШИШК**ине, ПриВІЛЬНе, ПУТИлівка, рук. **ОРЛ**ова, УЛЯНівка". Поєднано Maximus 388, Sisak 388, Aquilea 388.

ТВ-29 "пот. **МАКСИМ**ець у с. Брусниця Чв Кіцмань: ^зЕЛЕНа, ЧОРТОРИЯ; **ШИШК**івці, ДРАЧинці 2, **КОРОСТ**увата, ЛАШківка, МАЛЯтинці". Поєднано Maximus 388, alan-, Csörsárok, Sisak 388, слов. Драч < рим. Dirrachium, Karst, vlah-. Поєднано Maximus 388, Sisak 388, Karst.

ТВ-30 "**МАКСИМ**івка Хк Шевченкове: **ШИШК**івка, ТеТЯНівка, РОМЕНщина ^ВОЛОСька БАЛАКлія, МирОПІЛЛя, ПетрОПІЛЛя" (+ балакати). Поєднано Maximus 388, Sisak 388, літоп. Таня 'Дін'.

ТВ-31 "р. **МАКСИМ**івка у с. САТАНівка Хм Городок: ^ЮРИнці; **ШИШК**івці, **ТРОСТЯН**ець, МУДРиголови, ХОПТинці, ТУРчинці, КРЕМІНна 3, ДАХНівка, кАЛИНівка, БУБнівка, САТАНів, БАЛА.КИРи". Поєднано Maximus 388, Sisak 388, Trst + тян 394.

ТВ-32 "**МАКСИМ**ець ІФ Надвірна: **КРАСН**а, **ВОРОН**енко, **КРЕМІН**ці, бИСТРиця, ЛАНчин, ВОЛОСів, ВЕЛЕСниця, ВОРОХТа, ЯБЛУНиця^ ПАЛЯНиця, пот. ПУЛАВець у с. Микуличин, пот. БАГРОВець у с. Яремча". Поєднані: Maximus 388, Kras, Verona 402, Cremona, Istros, alan-, волох.

ТВ-33 "бол. **МАКСИМ**ове у с. САРНовичі Жт **КОРОСТЕН**ь: оз. БОВКУвате у с. Ходаки, бол. **БОВКУ**вате у с. кАЛЕНське, **КРАСН**о**ГІРК**а, КРАСНосілка, КРАСН.ОПІЛЬ, **ВОРОН**еве, **БЕРЕСТ**овець, *Броди ^Гулянка*, БУЛАХівка, ХОТИНівка, ПОЛЯНка" (++ МЕДИНівка, ШЕРШні). Поєднано Maximus 388, Cars- + тен, balxon, alan-, гори Kras, рим. **Verona 402**, Brescia, бродити, гуляти, волох, katun.

Д. <u>Сусідство назв відповідає часовому зв'язку **між іменами діячів** (на тлі реалій) четвертого аланського епізоду римської історії **388** р.– *Саул, Стиліхон ~ Феодосій, Максим*.</u>

ТВ-34 "**ШУЛ**явка у Києві: ⇔ 42 км бол. **ШИШЧ**ине біля м. Димер (~ **САВ**енки), 18 км с. **ТОЛОКУНЬ**, 26 км торф. **ПОТВ**оківське у с. Нижча Дубечня" (+ ЯСНогородка, **КРАС**ний Ріг, ШИБене, **БЕРЕСТЯН**ка, БАБинці, ВОРОНЬ**К**івка, КОЗАРовичі, р. ІРПІНь, ХОТЯНівка, торф. **БОБРИК**івське, ОБОЛОНЬ; ++ оз. ПЕРЕДЕРуха, ур. КИМИРка у с. Мощун, ВОРОПАЇв). Просторово поєднані: Saul 388, Šišek = іт. Sciscia 'Siscia' 388, Stilicho 408, Poetovio 388; + яси, Kras, skyth-, Brescia, Savus Fl., Jubaba, veronicus 402, ос.

хæʒar житло, Irpinia Montes під Римом, katun, Babai rix 471; + (saka) paradraya, кимер-, Arabaya.

ТВ-35 "**ШУЛ**явка у Києві: ~ 22 км **ХОДОС**івка Кв К-Святошин, _**ТЕЛИЧ**ка, ГОЛОСіїв " (+ КРЕМЕНище, *Круглик*, **БОБРИЦ**я, р. САХРАВщина у с. ШАХРАВщина, ОБОЛОНЬ; ++ р. ЧОРТОРИЙ). Поєднані: Saul 388, Fl. Theodosius 379-395, Stilicho 408, волох- (+ Cremona, *круг*, Babai rix 471, xšaxrap-; + Csörsárok).

ТВ-36 "**САВУЛ**івка! Пл Оржиця: **МАКСИМ**івщина ^ВОРОНинці, **САВ**инці, ПЛЕХів, ЧЕРЕВки, ЯБЛУНеве, ПИЛИПовичі". Поєднані: Saul 388, Maximus 388, Verona, Savus, plh-, чорв-, æmbalon, Filippos -339.

ТВ-37 "**ШУЛ**яки Чг КОЗелець: **МАКСИМ**, **САВ**ИН, **САВ**ИНка ^ОЛБИН (= ОЛВИНь [Encarta]); + **ЗАЙЦ**і Чг Чг; НАБІЛЬське!, ОМЕЛЯНів^ ПОЛУЯНів (pahlawan?)". Поєднані: Saul 388, Maximus 388, Savus 388, **Albon**a! (хорв. Labin), Seisseg 'Siscia' 388.

ТВ-38 "**МАКСИМ**івщина См Білопілля: ^ГОРОБІвка, БезСОКИРне, *Головачі*; **СУЛЬ**ське, **БОБРИК**, РОГІЗне ^СОЛЯНики, ВОРОНине, ВОРОНівка, СУПРУНівка, ЧЕРВанівка, ВАЛІЇвка, ЛОХня, ВОЛФине, ЦИМБАЛове (Symbolon Балаклава?), ОМЕЛЬченки". Поєднані: Maximus 388, Saul 388, Babai rix 471.

ТВ-39 "**МАКСИМ**ці Лв Мостиська: ^КОЛОДка, СОКОЛя; _**ТОЛУКО**вичі, **ХОРОСН**иця, КРУКениця, БОЛЯНовичі, БАЛИЧі". Поєднані: Maximus 388, Stilicho 408, Karst.

Е. П'ятий аланський епізод римської історії **394** р. – *Саул, Гайна, Гонорій, Стиліхон, Євгеній ~ Крас, Соча, Трієст*: 394 р. відбулася битва військ імператора Феодосія (за участі аланів Саула) на р. Соча/ Ізонцо у горах Красу поблизу Трієста проти узурпатора Євгенія.

ТВ-40 "пот. **САВУЛ**як у с. Ділове Зк Рахів: **ЩАУЛ** ^ОЛАНь, **ШУЛ**.айдер.янка; **СОЧ**ет ^3 км **ТРОСТЯН**ець, **КРАС.ИЛЕ**нка, КОБИЛецька ПОЛЯНа, Косівська ПОЛЯНа" (+ р. ШОПУРка). Поєднані Saul 388, alan-, Ša'ul + тюрк. aydar 'лев, сміливець', Soča 394, Trst + тян 394, Kras; + Šahpur 260. Контекст основи Савул-/ Шул- може вказувати на аланського проводиря Саула.

ТВ-41 "**СУЛ**ьжин Хм ШЕПЕТівка: **СОШ**ки, **КРАСН**осілка, **САВ**ичі, Майдан-**ЛАБУНЬ**, **САВЕР**ці, **ТРАУ**лин, **ОРЛ**инці, **РОМАН**ів, *Круглик*, БілОПІЛЬ, ПОЛЯНа". Поєднані Saul 388 + жи, Soča 394, Kras, Savus, **Albona**! (хорв. **Labin**), Savaria, Dravus.

ТВ-42 "ур. **ГАЙН**ова Левада біля с. Станилівка Вн Погребище: 8 км до с. **СОША**нське Вн КОЗятин: **КРАС**не, **КАШПЕР**івка, ВОВЧИНець, р. **ОРЛ**іватець, БЛАЖІївка, СЕСТРИНівка, ПЛЯХова, МАЛишівка, ур. кАЛИНівщина у с.

Михайлин" (+ БАБинці, бИСТИк, СКИБинці, ТРАВневе, МАЛинки, СОКОЛІвка, БАРВІНкове, ЮНАШків, ***БУЛАЇ***pahlawi). Aquilea, Haina 400.

ТВ-43 "**ХАЄН**ки Чг Ічня: ^**ВОРОН**івка!; **ТРОСТЯН**ець, **РИМ**и, ХАЇха, ГМИРянка, ВІЛЬШана, ПЕЛЮХівка!". Trst + тян 394.

ТВ-44 "**ХАЙН**івка Кг Олександрівка: ^ЯСИНуватка; **КРАСН**ий Кут, **КРАСН**осілля, **КРАСН**осілка, ПЛІШки, крин. **ОРЛ**ова у с. Ст. ОСота 2, ЯСИНове, БАРВІНкове, ***БІЛЯЇ***вка pahlawi, ОМЕЛЬгород, кол. ПЕРЕДРІЇв у с. Івангород".

ТВ-45 "**ТОЛОЧН**о Ву Маларыта: ⇔ 58 км **СОШИ**чне Вл Кам-Каш.: ^ур. ПЛАВи; **КРАСН**.ИЛІвка!, ОСівці, ОЛЬШани, ЛАХівка, ВОРОКОМЛе; + оз. ХОТИН у с. Любче Вл Ковель".

ТВ-46 "**ТЕЛІ<u>ЖИН</u>**ці Хм ІзЯСлав: ^кАЛИНівка, МИРне; **СОШ**не, ШЕКЕРинці, ТОПОРи 2, УЛЯНівка 2, ВЛАШанівка, САХНівці, РІПки, ЗАВАДинці, ХОТЕНЬ, *Закружці, Чепці*, БІЛИЖинці"; (+ ОМИЛЬне, БІЛоТИН, БІЛЕВе 2, ПИЛЬки!) Soča 394.

ТВ-47 "**СУЛ<u>ЖИ</u>**Нівка Жт **РОМАН**ів: _**ТОВЩ**а ^САРНівка; ГОРДІЇвка, ЯСНогород, ГРЕМ'ЯЧе, ПаВОЛОЧка, РОМАНівка, ВРУБЛІВка, УЛЯНівка, КОЗАРа 2"; + ПИЛИПо-Кошара! -339, ЯБЛУНівка, БАРТуха, БІЛки, ВИЛа, БОРЯ.ТИН (пор. Пирятин, Пилятин, Білотин, БУРШ.ТИН). Поєднані Saul 388 + жи, Stilicho 408.

ТВ-48 "<u>**ЄВГЕН**івка Од Тарутине: ^13 км р. КУНДУК</u> (Когильник), між ними р. САКа, **КРАС**не, **РІВН**е 2, ВІЛЬНе"; + *Главані*, ALANus Fluvius+ = р. ПРУТ, САФ'ЯНи, оз. Сасик = КУНДУК, с. OLANeşti Молд., ЯСЬки; ++ ЛАМБРівка, бАРАБОЙ). Поєднано Eugenius 394, Candacus 450-457, сак, Kras, alan-; + *голова*, аланс. furt 'потік', Sopianae, яси; ++ Lombar-, Arabaya -V.

ТВ-49 "**ЄВГЕН**івка Дц Красноармійськ: **КРАС**не 2, **ОРЛ**инці, **БЕРЕСТ**ки, УЛЯНівка, ЯСЕНове, СОЛОНе, кут. РОМАНівське у с. Новосергіївка" (+ БАЛАГАН). Поєднані Eugenius 394, Brescia, alan-, ясин-, Kras, Aquilea 388, Salona, romanus, balh-an.

ТВ-50 "б. **ЄВГЕН**івська у с. ЄВГЕНівка Дц Вел. Новосілка: **КРАС**ний Кут, **КРАС**на ПОЛЯНа, **РІВН.**ОПІЛЬ, КЕРМЕНчик, ПриВІЛЬНе, СКУДне, ЯСНа ПОЛЯНа, **ОРЛ**инське". Поєднані Eugenius 394, alan-, Kras, skyth-, яс-, Cremona, Ravenna, Aquilea 388.

ТВ-51 "**ЄВГЕН**івка Жт Ємільчине: ^**БОБРИЦ**ька Болярка, став **ЄВЖЕН**ків у с. ПАРАНине, **КРАС**но**ГІР**ка, р. **ОРЛ**иця, ЯБЛУНець 2, КРЕМ'ЯНка, ЗДОРОВець!, За**РОВЕН**ка, ВІЛЬХівка 3, ЛЬОНівка, ОСівка, АПОЛЛОНівка, ОМЕЛ.УШа" (++ ХМЕРин). Поєднані Eugenius 394, Babai rix 471, parn-, Aquilea 388, æmbal, Cremona, **гори** Kras, Zadar/ strap-?,Ravenna, волох, alan-, as-; ++ кімер-.

ТВ-52 "колодязь ЙОВЖИН у с. МАЛахівка Жт Лугини: ^ОСни, КРАСностав 2, БОВСУНи, КРЕМНе, кАЛИНівка, БОБРИЧі, ВОЛОШине, ПОВЧ " (+ зАПІЛЛя). Поєднані: balxon, Eugenius 394, mal, as-, Kras, *balxon, Cremona, alan-, Babai rix 471, *polh-, volъхъ.

ТВ-53 "**ГОНОРІ**вка Вн ЯМПІЛЬ: ^**ТРОСТЯН**ець; УЛЯНівка"; (+ ГАльЖБЇвка – очевидно, дальша демотивація ім'я Ардабура, – пор. стр. ГАНДЖЕБІВський Кв Тараща, Гандрабури Од, – БІЛа,). Поєднані Honorius 395–423, Trst + тян 394.

Найбільша кількість топонімічних висловлень стосується битв при Сіскії (21 ТВ) і на Сочі (14 ТВ). Це можна пояснити тим, що для аланів це були перші події історії Риму, у яких вони були офіційно залучені до складу римського війська. У розглянутих тополандшафтах нерідко є слід різночасових подій аланського кола, що свідчить про тяглість заселення.

У наведених контекстах є назви з досі схожою моделлю основи: **Булаї̈, Буглаї̈, Баглаї̈, Білаї̈**вка**, Біляї**вка (разом 5!). Це вказує на імовірно єдиний прототип цієї моделі. Спрямований пошук виявив назви зі структурно схожими основами і в інших контекстах тих самих імен власних: **МАКСИМ**івка ~ ***БЕЛЕЇ***в ІФ Долина; **МАКСИМ**івка **~ *БІЛЯЇ***вка Хк Первомайський; **МАКСИМ**івка ~ **ОРЛ**івка, **ОРІЛЬ**ка, ***БІЛЯЇ***вка Зп ВІЛЬНянськ; **ГОНОРІ**вка **~** р. ***БАГЛАЇ*** у с. ***БАГЛАЇ*** Хм Волочиськ. З огляду на краще збережені форми цього ряду можна твердити, що вихідною основою могла бути pahlawi (пор. Баглай-ки 2, Балай-чук, Буглів-, Бугла-ки 2). Звідси принципово важливий висновок щодо історії *топоморфеми* Біл-/ Běl-/ Biał- з *bъl < pahl-, bahl- 'парфянський', яка за Аршакидів означала 'перський', пор. волхвъ (тут не йдеться про значення *лексеми* "білий"!). Це відкриває цілком нову перспективу продовження студій: Білотин, Bělotín, Białocin, Beletinec "бій з парфянами (персами)", Білопіль Bahl-ambal, БІЛоКОПИТове "Перська Кападокія", р. Білогощ См Шостка 'Перські гості', БілоБОЖниця "храм вогнян (пиретей)", Біла Церква Кв, Зк, Білоцерківка 2, Білоцерківці, Bela Cerkev Sln, Bělbožice Cz – 'перські храми вогнян' [Тищенко 2013], Більськ. Це шлях і до чеської Bělbožice, і до словенської Bela Cerkev, і до лужицьких назв гір Bieleboh і Czorneboh. Як бачимо, у кожній країні мова топонімії – окрема мова, схожа на місцеву, але не тотожна їй.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абаев В.И.* Избранные труды. Религия, фольклор, литература. – Владикавказ, 1990. – 640 с.

2. *Абаев В.И.* Историко-этимологический словарь осетинского языка: В 5 т. – М.- Ленинград, 1958-1995. – 2248 с.

3. *Алемань А.* Аланы в древних и средневековых письменных источниках. – М., 2003. – 608 с.

4. *Бахрах Б.С.* Аланы на Западе. – М., 1993. – 192 с.

5. *Вольфрам Х.* Готы. От истоков до середины VI века (опыт исторической этнографии). – СПб., 2003. – 654 с.

6. ГУ – Гідронімія України у її міжмовних і міждіалектних зв'язках. – К., 1981. –264 с.

7. *Калоев Б.А..* Венгерские аланы (ясы). – М., 1996. – 288 с.

8. *Поспелов Е.М.* Географические названия мира. Топонимический словарь. – М., 2002. – 512 с.

9. *Стрижак О.С.* Назви річок Полтавщини. – К., 1963. – 112 с.

10. *Тищенко К.М.* Мовні дарунки давніх сусідів: від скіфів до хозарів // Урок української. №5 6, 2004. – Вкладка, с. 1-32.

11. *Тищенко К.М.* Парфія і волхви // Мови і культури у новій Європі: контакти і самобутність. Збірник наук. доповідей. – К., 2009. – С. 628-638. .

12. *Тищенко К.М.* Етномовна історія прадавньої України. – К., 2008. – 480 с.

13. *Тищенко К.М.* Перська сатрапія над Дніпром: топонімічні контексти. – К., 2012. – 120 с.

14. *Трубачев О.Н.* Названия рек Правобережной Украины. – М., 1968. – 290 с.

15. Україна туристична. Електронний атлас. – support@infodisk.com.ua, 2008.

16. *Bachrach B.S.* Alani // Dictionary of the Middle Age: In 13 vols. – New York, 1982.

17. DMA – Dictionary of the Middle Ages/ Ed. J.R.Strayer/ Vol. 1. – NY, 1982. – E-verson.

18. Encarta – The Microsoft Encarta Premium 2009. The Interactive Atlas/ e-product.

19. Map of Ukraine 2006. Electronic Business-map. High Technologies. – Ed. BMCity.

20. Hrvatska. Slovenija. Bosna I Hercegovina. Autoatlas. – Ed. Marco Polo, 2004. –88 + 16 с.

21. *Kiss L.* Földrajzi nevek etimológiai szótára. – Budapest, 1980. – 726 l.

22. *Kiszely I.* A földnépei. 1. Európa népei. – Budapest, 1979. – 736 l.

23. Popis 2011 / Census of Population 2011. – Zagreb, 2011. – 208 с.

24. *Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika: U 3 t. – Zagreb, 1971-1974. – 2191 с.

25. *Tyshchenko K.* The Alanian Place Names Stratum in Croatia? // Međunarodni znanstveni interdisciplinarni simpozij "Hrvatska folklorna i etnografska baština u svjetlu dubrovačke, svjetske i turističke sadašnjosti (2. FEB)" Knjiga sažetaka / Urednica: M.Muhoberac. – Dubrovnik, 2012. – S. 158.
26. UH – An Universal History: from the Earliest Accounts.../ G. Sale e. a. – Vol. XIV. – London, 1748. E-verson.

Тищенко К.М., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПІЗНІЙ РИМ І АЛАНИ У ТОПОНІМІЇ ЄВРОПИ

Статья подытоживает фронтальные исследования топонимических ландшафтов Европы методом топонимического контекста. Обнаружены ландшафты с вероятными репликами в топонимии исторических событий позднеримского времени с участием аланов.

Ключевые слова: *Европа, топонимия, Рим, аланы, топонимический контекст.*

THE LATE ROME AND THE ALAN IN THE EUROPEAN TOPONYMICS

The article summarizes the frontal studies of the toponymical landscapes in Europe with the method of the toponymical context. It contains some landscapes with the probable replica in the toponymics of the historical events of the High Roman time with the participation of the Alan.

Key words: *Europe, toponymics, Rome, Alan, toponymical context.*

УДК 811. 14’06’366.52

Тищенко О.О., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ РОДОВОГО ОФОРМЛЕННЯ ІМЕННИКІВ – НАЗВ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ В НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто особливості творення еквівалентних пар іменників чоловічого і жіночого роду – назв осіб за національністю і територіальною належністю в новогрецькій мові. Детально

проаналізовані суфіксальний, флексійний та артиклевий способи творення відповідних іменників жіночого роду.

Ключові слова: *граматичний рід, назви національностей і територіальної належності, еквівалентні пари чоловічого і жіночого роду, суфіксальний, флективний способи словотворення, іменник.*

Особливості оформлення іменників-назв національностей і територіальної належності в новогрецькій мові становить інтерес для неоелліністів, оскільки такі іменники творяться в новогрецькій мові за допомогою різних способів словотворення, а також мають синонімічні форми у чоловічому і жіночому родах.

Питання творення іменників – назв національностей і територіальної належності розглядають у своїх працях Л.О. Родніна, В.П. Олексенко, І.Я. Федірчик.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей творення іменників – назв національностей і територіальної належності та виявленні найпоширеніших способів творення іменників жіночого роду від відповідних іменників чоловічого роду.

Виклад основного матеріалу. Аналіз іменників – назв національності й територіальної належності було проведено за допомогою методу суцільної вибірки на основі Словника новогрецької мови Г. Бабінйотиса [Г. Бабінйотис 2004]. Було дібрано 339 пари іменників чоловічого і жіночого роду – назв національностей і територіальної належності. Варто зазначити, що іменники чоловічого роду на позначення національності і територіальної належності в однині не можуть виступати спільною назвою для осіб чоловічої і жіночої статі, вони можуть позначати особу лише чоловічої статі [Шведов 1980, 320].

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що іменники на позначення національності та територіальної належності у новогрецькій мові протиставляються за родами за допомогою суфіксального, флективного та артиклевого способу словотворення.

Спосіб словотворення	Суфіксальний	Флективний	Артиклевий
Кількість пар іменників	116	222	1

Було з'ясовано, що у новогрецькій мові найпоширенішим способом творення еквівалентних пар іменників чоловічого і

жіночого роду на позначення назв національностей і територіальної належності є флективний, а найменш поширеним – артиклевий.

При флективному способі творення слів іменники жіночого роду творяться від відповідних іменників чоловічого роду за допомогою флексій *-α*, *-η*.

Іменники жіночого роду оформлюються від відповідних іменників чоловічого роду на позначення національності та територіальної належності за допомогою флексій:

1) *-ά / -α* у таких випадках (132 пари іменників):

а) іменник чоловічого роду має суфікс *-ν(ος) / ν(ός)*: *ο Βραζιλιάνος – η Βραζιλιάνα, ο Ινδιάνος – η Ινδιάνα, ο Μεξικανός – η Μεξικάνα.*

б) іменник чоловічого роду має суфікс *-ι(ός)*, *-ι(ος)*: *ο Αιγύπτιος – η Αιγύπτια, ο Βαβυλώνιος – η Βαβυλώνια, ο Βαλκάνιος – η Βαλκάνια, ο Δωδεκανήσιος – η Δωδεκανήσια, ο Επτανήσιος – η Επτανήσια, ο Θεσσαλονικιός – η Θεσσαλονικιά, ο Κρητικός – η Κρητικιά,*

в) іменник чоловічого роду закінчується на *-αί(ος)*: *ο Αθηναίος – η Αθηναία, ο Δωδωναίος – η Δωδωναία, ο Εδεσσαίος – η Εδεσσαία, ο Ευρωπαίος – η Ευρωπαία.*

г) якщо іменник чоловічого роду має суфікс *-έζ(ος)*: *ο Βερολινέζος – η Βερολινέζα, ο Βιεννέζος – η Βιεννέζα, ο Βιετναμέζος – η Βιετναμέζα, ο Κινέζος – η Κινέζα, ο Φιλιππινέζος – η Φιλιπιννέζα.*

д) іменник чоловічого роду має суфікс *-ώ(ος)*: *ο Εσκιμώος – η Εσκιμώα.*

е) іменник чоловічого роду закінчується на *-ός* або *-ος*: *ο Θιακός – η Θιακιά, ο Καζάχος – η Καζάχα, ο Μογγόλος – η Μογγόλα, ο Σλοβάκος – η Σλοβάκα, ο Τατζίκος – η Τατζίκα, ο Τσέχος – η Τσέχα.*

У випадках невідповідності назв деяких країн морфологічній системі новогрецької мови пари іменників чоловічого і жіночого роду протиставляються за допомогою парадигми артикля у поєднанні з іменниками *ο κάτοικος (мешканець) – η κάτοικος (мешканка)*: *ο κάτοικος της Ζιμπάμπουε – η κάτοικος της Ζιμπάμπουε,, ο κάτοικος της Σαμόα – η κάτοικος της Σαμόα.*

2) *-ή* у таких випадках (90 пар іменників):

а) іменник чоловічого роду має суфікс *-ν(ος) / ν(ός)*: *ο Αλγερινός – η Αλγερινή, ο Βολιβιανός – η Βολιβιανή, ο Γεωργιανός – η Γεωργιανή, ο Ζακυνθινός – η Ζακυνθινή, ο Πατρινός – η Πατρινή, ο Παραγουανός – η Παραγουανή*. Від іменників з суфіксом *-ν(ός)* можливим є також варіант *-έζ(α)*: *ο Ουκρανός – η Ουκρανή / Ουκρανέζα*: 1) *Οι Θεσσαλονικείς είχαν την ευκαιρία να χειροκροτήσουν εκεί τη σπουδαία Βουλγάρα Μαρία Πετρόβα, που κατέκτησε τον τίτλο στο σύνθετο ατομικό,*

αλλά και την ***Ουκρανή*** *Εκατερίνα Σερεμπριάνσκαγια, η οποία έδωσε δείγματα του μεγάλου ταλέντου της, χάρη στο οποίο στέφθηκε ολυμπιονίκης στην Ατλάντα το 1996.*; 2) *Στις ρωσικές απειλές ότι η επιχειρούμενη παράκαμψή της θα προκαλέσει από αύξηση τιμών και αναστάτωση στην προμήθεια της Ευρώπης με ρωσικό φυσικό αέριο ώς απρόβλεπτες τεχνολογικές συνέπειες σε ολόκληρη την Ευρασία, προσπάθησε να απαντήσει καθησυχαστικά* ***η Ουκρανέζα*** *πρωθυπουργός* // Ελευθεροτυπία 27/03/2009. Іноді вживається варіант *Ουκρανίδα*, однак не було знайдено жодного випадку його використання ні у Корпусі текстів, ні в основних грецьких газетах "Ελευθεροτυπία", "Το Βήμα", "Τα Νέα", "Καθημερινή", що свідчить про обмежену сферу його вживання. У випадку існування подвійної форми чоловічого роду, іменники жіночого роду утворюються відповідно до кожної з них: ο *Παριανός – η Παριανή, ο Πάριος – η Πάρια / Παρία.* Таким чином, у першому випадку протиставлення за родом відбувається за допомогою флексії *-η*, а у другому випадку – флексії *-α*.

б) іменник чоловічого роду закінчується на *-ός* або *-ος*: *ο Αυστραλός – η Αυστραλή, ο Αυστριακός – η Αυστριακή, ο Βαβαρός – η Βαβαρή, ο Βενετός – η Βενετή, ο Βοιωτός – η Βοιωτή, ο Δαλματός – η Δαλματή, ο Ελβετός – η Ελβετή, ο Θεσσαλός – η Θεσσαλή, ο Ινδός – η Ινδή, ο Ισλανδός – η Ισλανδή, ο Καναδός – η Καναδή, ο Καλαβρός – η Καλαβρή, ο Κούρδος – η Κούρδη, ο Νορβηγός – η Νορβηγή, ο Ουαλός – η Ουαλή, ο Σικελός – η Σικελή, ο Σκανδιναβός – η Σκανδιναβή.*

в) іменник чоловічого роду має суфікс *-κ(ός)*: *ο Τηνιακός – η Τηνιακή.*

г) іменник чоловічого роду закінчується на *-αι(ός)* або *-αί(ος)*: *ο Αχαιός – η Αχαιή, ο Λαρισαίος – η Λαρισαία.*

Однією з особливостей новогрецької мови є співіснування двох варіантів, один з яких є переважно розмовним: *ο Σουηδός – ο Σουηδέζος* (розмовний), відповідно до цього було утворено жіночі відповідники: *η Σουηδή – η Σουηδέζα* (розмовний): *Αυτή πάντως που αισθάνθηκε πιο άβολα από όλους είναι* ***η Σουηδή*** *επίτροπος, Ανίτα Γκράντιν.* ***Η Σουηδέζα*** *άλτρια του ύψους, σημείωσε το πρώτο παγκόσμιο ρεκόρ της χρονιάς στο στίβο*; Іншими такими прикладами є: *ο Καναδός / Καναδέζος – η Καναδή / Καναδέζα*: 1) ***Η Καναδή*** *ντίβα Σελίν Ντιόν, "άσος στο μανίκι" του Σίζαρς Πάλας;* 2) *Για το βραβείο γυναικείας ερμηνείας, η τριάδα Κίντμαν – Μουρ – Στριπ είναι παντοδύναμη ("Ώρες") με αντίπαλο στα αουτσάιντερ τη Σάρα Πόλεϊ, την* ***Καναδέζα*** *της ταινίας "Η ζωή μου χωρίς εμένα"*; та *ο Πολωνός / Πολωνέζος –η Πολωνή / Πολωνέζα:* 1) *Κρατούμενος παραμένει ο Ελληνοκύπριος ευρωβουλευτής Μάριος Ματσάκης, ο οποίος συνελήφθη στο*

οδόφραγμα του Λήδρα Πάλας, όταν μαζί με την ***Πολωνέζα*** *ευρωβουλευτή Γενοβέφα Γκράβοτσκα θέλησε να περάσει στα κατεχόμενα για να πραγματοποιήσει "φιλοφρονητική επίσκεψη", όπως είπε, στον Μεχμέτ Αλί Ταλάτ.*; 2) *Το επί κοντώ των γυναικών αποθέωση γνώρισε η παγκόσμια ρέκοργουμαν Γέλενα Ισινπάγεβα, η οποία ξεπέρασε με τη δεύτερη προσπάθεια τα 4,50 μέτρα και προκρίθηκε στον τελικό, όπως και οι μεγάλες αντίπαλές της, η Ρωσίδα Φεοφάνοβα και* ***η Πολωνή*** *Ρογκόφσκα.*

Суфіксальний спосіб словотворення полягає у творенні нових слів за допомогою суфіксів. У грецькій мові іменники жіночого роду творяться від іменників чоловічого роду, що позначають національність та територіальну належність, переважно за допомогою суфіксів:

1. *-ισσ(α)* – 94 пари іменників:

а) якщо іменник чоловічого роду має суфікс *-ίτ(ης): ο Αδριανουπολίτης – η Αδριανουπολίτισσα, ο Αιγινίτης – η Αιγινίτισσα, ο Σκιαθίτης – η Σκιαθίτισσα, ο Χαλκίτης – η Χαλκίτισσα.*

б) якщо іменник чоловічого роду має суфікс *-αϊτ(ης): ο Μοραϊτης – η Μοραϊτισσα, ο Σιναϊτης – η Σιναϊτισσα.*

в) якщо іменник чоловічого роду має суфікс *-άτ(ης): ο Κενυάτης – η Κενυάτισσα, ο Κορεάτης – η Κορεάτισσα, ο Σπαρτιάτης – η Σπαρτιάτισσα.*

г) якщо іменник чоловічого роду має суфікс *-ώτ(ης)* або *-ιώτ(ης)*: *ο Βεροιώτης – η Βεροιώτισσα, ο Γαλαξιδιώτης – η Γαλαξιδιώτισσα, ο Γρεβενιώτης – η Γρεβενιώτισσα, ο Ημαθιώτης – η Ημαθιώτισσα, ο Ηπειρώτης – η Ηπειρώτισσα, ο Ηρακλειώτης – η Ηρακλειώτισσα.*

ґ) якщо іменник чоловічого роду закінчується на *-ας: ο Άραβας – η Αράβισσα, ο Μακεδόνας – η Μακεδόνισσα, ο Σαουδάραβας – η Σαουδαράβισσα, ο Τσάκωνας – η Τσακώνισσα.*

д) якщо іменник чоловічого роду закінчується на *-ης: ο Αρμένης – η Αρμένισσα, ο Καππαδόκης – η Καππαδόκισσα.*

е) якщо іменник чоловічого роду закінчується на *-ος: ο Πιέριος – η Πιεριώτισσα, ο Φράγκος – η Φράγκισσα.*

Деякі іменники – назви осіб за територіальною належністю мають подвійні форми чоловічого і відповідно жіночого роду: *ο Ροδίτης – η Ροδίτισσα, ο Ρόδιος – η Ροδία, ο Σαμιώτης – η Σαμιώτισσα, ο Σάμιος – η Σάμια / Σαμία*. У таких випадках співвідносні пари утворюються за допомогою суфіксального і флективного способів словотворення. Проте зазвичай одна з форм уживається широко, а вживання іншої форми обмежено певним стилем, про що зазначається у словнику, наприклад книжний або розмовний стиль.

– *-ίδ(α)* – 18 пар іменників:

а) якщо іменник чоловічого роду має суфікс *-ν(ός)*: *ο Αλβανός – η /Αλβανίδα, ο Αμερικάνος – η Αμερικανίδα.*

б) якщо іменник чоловічого роду закінчується на *-ος / ός* або *-ας*: *ο Άγγλος – η Αγγλίδα, ο Γερμανός – η Γερμανίδα, ο Γάλλος – η Γαλλίδα, ο Ιταλός – η Ιταλίδα, ο Πρώσος – η Πρωσίδα, ο Ρώσος – η Ρωσίδα.*

в) якщо іменник чоловічого роду закінчується на *-ας*: *ο Έλληνας – η Ελληνίδα.*

г) якщо іменник чоловічого роду має суфікс *-ιώτ(ης)*: *ο Μασσαλιώτης – η Μασσαλιώτιδα.*

– суфікс *-ίν(α)* – 2 пари іменників: *ο Αιθίοπας – η Αιθιοπίνα, ο Αράπης – η Αραπίνα (σπαν.Αράπισσα).*

– суфікс *-αιν(α)*: *ο Λάκωνας – η Λάκαινα.*

– суфікс *-αλ(α)*: *ο Τούρκος – η Τουρκάλα.*

За допомогою артиклевого способу утворюється одна пара іменників – *ο/η Αγγλοσάξονας.*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в новогрецькій мові іменники чоловічого і жіночого роду – назви осіб за національністю і територіальною належністю утворюють еквівалентні пари за допомогою суфіксального, флективного і артиклевого способів творення. Серед них за кількістю значно переважає флективний спосіб. Артиклевий спосіб представлений лише однією парою іменників. Серед іменників – назв осіб за національністю і територіальною належністю, значна кількість варіантних форм жіночого роду, утворених за допомогою суфіксального і флективного способу творення. З'ясування причин їхнього існування, а також відмінностей у їхньому вживанні становить інтерес подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : академічна граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська; за ред. І. Вихованця. – Київ : Пульсари, 2004. – 400 с.; 2. Русская грамматика: в 2-х т. / відп. ред. Шведова Н.Ю. – М.*: Наука, 1980. – Т.* 1. – 783 с.*; 4. Λεξικό για το σχολείο και το γραφείο / [Μπαμπινιώτης Γ.]. – Αθήνα, 2004. – 1263 σ.*

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

В статье рассматриваются особенности образования эквивалентных пар мужского и женского рода – названий лиц по национальности и территориальной принадлежности в новогреческом языке. Детально проанализированы способы образования соответствующих существительных женского рода при помощи суффиксов, флексий и артикля.

Ключевые слова: *грамматический род, названия национальностей и территориальной принадлежности, эквивалентные пары мужского и женского рода, суффиксальный, флективный способы словообразования, существительное.*

The article deals with the peculiarities of word-formation of equivalent pairs of masculine and feminine nouns denoting nationalities and territorial affiliation in Modern Greek. The suffixal, inflectional and article methods of derivation of the corresponding female nouns are analysed in the research.

Key words: *grammatical gender, nouns denoting nationalities and territorial affiliation, equivalent pairs of masculine and feminine nouns, suffixal, inflectional derivation methods, noun.*

УДК 811.14`06

Торопова А.А., препод.,
МГИМО (У) МИД России

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ СОВРЕМЕННОЙ ГРЕЧЕСКОЙ ПЕЧАТНОЙ РЕКЛАМЫ

Данная статья посвящена рассмотрению некоторых текстов современной греческой печатной рекламы сквозь призму лингвокультурологии. Автором подробно рассматриваются примеры употребления определенных грамматических форм в тексте печатной рекламы и выявляются причины их использования. Особое место отводится рассмотрению объекта греческой печатной рекламы.

Ключевые слова: *реклама, печатная реклама, лингвокультурология, национальная картина мира, рекламный текст, целевая аудитория, слоган, заголовок, неологизм, англицизм.*

Лингвокультурология, согласно определению д.ф.н. Красных В. В. – дисциплина, изучающая проявление, отражение и фиксацию культуры в языке и дискурсе, непосредственно связанную с изучением национальной картины мира, языкового сознания, особенностей ментально-лингвального комплекса. Язык и культура

тесно связаны и взаимообусловлены. Особый интерес представляет собой рассмотрение лингвокультурного аспекта печатной рекламы, в частности греческой, поскольку в ее тексте ярко проявляются современные особенности языка и культуры конкретного общества. Существует множество определений рекламы. Вот одно из них: реклама – информация о свойствах товаров и услуг, специально подготовленная с целью их реализации. В толковом словаре М. Триандафиллидиса найдем такое определение рекламы: η διαφήμιση – η ενέργεια του διαφημίζω, η χρησιμοποίηση των μέσων μαζικής επικοινωνίας για να γίνει γνωστό στους καταναλωτές ένα οικονομικό αγαθό, με σκοπό την εμπορική του επιτυχία. В данной статье автор ставит целью рассмотреть примеры современной греческой печатной рекламы товаров и услуг сквозь призму лингвокультурной наполненности и определить основные лексико-грамматические параметры печатных рекламных текстов.

Впервые греческая печатная реклама появилась в Афинах в 1800 году. Главным инструментом убеждения был непосредственно печатный текст, поскольку какое-либо оформление цветом или картинкой было технически невозможно. С тех пор прошло много лет, но и по сей день именно на текст обращается наибольшее внимание потребителя, именно текст несет основное сообщение и формирует мнение о товаре или услуге. Напечатанному тексту, в отличие от других "конкурентных" каналов распространения рекламной информации (например, телевидение или радио), где возможно разыграть некое действие или прибегнуть к спецэффектам, сложнее за считанные секунды привлечь, удержать и побудить к действию потребителя. Поэтому его содержание представляет важность и интерес для изучения. Принято считать, что печатное рекламное сообщение базируется на трех параметрах: рекламируемый объект (товар или услуга), аудитория воздействия (целевая аудитория) и собственно канал передачи информации (тип СМИ). Тип целевой аудитории во многом определяет язык и стиль рекламного текста. Печатная реклама товаров для мужчин (например, автомобилей) разительно отличается от рекламы для женщин (например, косметики, одежды или литературы). В первом случае производитель апеллирует к мужскому "я", уверенности и стабильности:

Mercedes Benz – Δικαίωμα στο όνειρο!

Во втором подчеркивается стиль и новизна (модные тенденции) товара:

Τα ωραιότερα 50 ζευγάρια μποτάκια για τώρα!

Τα πιο στιλάτα μαύρα γυαλιά της αγοράς!

Практически для любого печатного рекламного сообщения характерно наличие таких компонентов, как слоган, заголовок и основной рекламный текст. Слово "слоган" восходит к галльскому языку (язык исчез в 5 в. н. э.) и означает "боевой клич". В современном понимании это слово было использовано в конце 19 века. Слоган сегодня – это, как правило, легкозапоминающийся краткий текст, содержащий в себе основное рекламное предложение. Часто рекламу, содержащую слоган, относят к понятию "эмоциональная реклама" – то есть реклама, которая откладывается в эмоциональной памяти. Одним из главных факторов запоминания при этом является яркость пережитых эмоций при знакомстве с рекламным сообщением. Таким образом, слоган не только информирует, создает первое впечатление о рекламируемом объекте, но и "резервирует" место в памяти человека. Например, реклама греческого оливкового масла:

ΖΩΗ. Πηγή ζωής.

Или реклама средства по уходу за волосами:

Μην το πιείτε, λουστείτε!

Заголовок призван привлечь внимание потенциального потребителя рекламным обращением и оригинальным аргументом, а основной текст, объем которого может варьироваться от 20 до 100 слов, – донести суть рекламного сообщения и раскрыть аргумент заголовка.

Например, реклама недорогого отдыха:

SUPER ΠΡΟΣΦΟΡΑ <...>

ΓΙΑ ΔΥΟ ΑΤΟΜΑ ΣΕ ΞΕΝΩΝΑ. ΙΣΧΥΕΙ ΚΑΙ ΓΙΑ ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΑ <...>. Τελική τιμή 85 Ευρώ (για δυο άτομα μαζί για όλο το 3μερο). ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ: ΤΖΑΚΙ ΚΑΙ ΠΡΩΙΝΑ.

Для визуальной рекламы, к которой относится и печатная, характерно наличие изобразительного и социокультурного компонентов. Изобразительный компонент формируют фотографии, рисунки или картинки. Социокультурный же компонент представляет особый интерес для рассмотрения в данной статье, поскольку он может быть выражен безэквивалентной лексикой (лексикой, не имеющей соответствий в других языках или в других субкодах данного языка), единицами афористического уровня языка (пословицы, поговорки, цитаты),

неологизмами, англицизмами, сочетаниями слов из разных языков и т. д. Например:

Τσιρλίντινγκ: Η 3" διάσταση μπάσκετ!

Προστατέψτε το νέο σας tablet.

Употребление слов *"стар", топ-модель, гол* и их замена в греческом на короткие речевые обороты, известные всем, – частое явление в языке греческой печатной продукции и рекламы в частности:

σταρ – > σούπερ-σταρ

μοντέλα -> τοπ

γκολ –> χρυσά.

Как уже отмечалось выше, печатная реклама отражает национально-ментальное своеобразие языковой картины конкретной страны. Так, греческая печатная реклама, нацеленная на женскую аудиторию, призывает к гармонии, безопасности, защищенности, отдыху. Например:

Αφήστε το πλύσιμο στους ειδικούς.

Аналогичная реклама, нацеленная на мужскую аудиторию, апеллирует к комфорту, стабильности, удобству, побуждает к действию. Например:

Παίξε με όλα τα αστέρια του ευρωπαϊκού μπάσκετ! <...> Κάνε το παιχνίδι σου.

Печатная реклама имеет строго очерченные "эфирные" рамки, сжатый краткий текст и рассчитана, как правило, на сиюминутное целевое воздействие. Поэтому ее содержание отличает высокая степень использования разнообразных стилистических приемов (метафора, аллегория, сравнение, короткий тест, игра слов, искажение правописания, использование идиом, художественное повествование). Например:

Πώς θα κάνεις τη μάνα του Κίτσου να σταματήσει το κλάμα;

1) Της δίνεις ένα φιλί;

2) Της ενημερώνεις για την αποκλειστική on-line προσφορά;

3) Της δίνεις χαρτομάντηλα;

Πες της για την αποκλειστική on-line προσφορά!

Είμαστε εδώ κάθε φορά που μας χρειάζεσαι!

Достаточно распространенным приемом в греческих рекламных текстах является повтор, использование которого усиливает смысл повторяемой части текста. Например:

Κάθε προσπάθεια αξίζει επιβράβευση.

Αποταμιευτικός λογαριασμός "Αξίζει".

Με επιτόκιο 3% για όλους.

Το επιτόκιο 3% είναι... .

Для греческих печатных рекламных текстов характерно употребление следующих грамматических форм: глаголов в повелительной форме, притяжательных местоимений (*σου, μας, σας*), прилагательных и наречий в превосходной форме. Например:

Ενημερωθείτε *όπου και αν βρίσκεστε!* ***Κατεβάστε*** *τα τώρα!*

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΑΚΤΟΠΛΟΪΚΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ. Πάντα τα ***φθηνότερα****.*

Βρες *τις* ***καλύτερες*** *τιμές!*

Κέρδισε*...!*

Παίξε *τώρα!*

Ξυπνήστε *το μεταβολισμό σας!*

Χάστε *άμεσα και εύκολα τα περιττά κιλά!*

Глаголы *αφήνω, προστατεύω, κερδίζω, βρίσκω* формируют "положительную" мотивацию человека и, таким образом, побуждают к действию.

Сегодня в Греции большое распространение получила печатная реклама подготовительных курсов, еды, ломбардов. Ее распространяют непосредственно по квартирам, подсовывают под двери в общежитиях и офисах.

Характерной особенностью рекламы еды являются яркие оформительные цвета, отдельно приведенное постное меню (в случае если реклама распространяется во время поста). Цена рекламируемого продукта указывается крупным шрифтом и, как правило, позиционируется как невысокая. Например, наружная реклама на одной из закусочных г. Салоники:

Καφέ και τυρόπιτα στο χέρι – 2 ευρώ!

Активно распространяется печатная реклама подготовительных курсов (*греч.* Φροντιστήρια – *авт.*) (особенно в конце учебного года, перед поступлением абитуриентов в вузы) и ломбардов. Например, из рекламы подготовительных курсов:

Ο εκπαιδευτικός οργανισμός με περισσότερους αριστούχους στην Ελλάδα!

Или:

<...>Ειδικά τμήματα προετοιμασίας. Οι εγγραφές ξεκίνησαν.

Печатную рекламу подготовительных курсов, в сравнении с рекламой еды, отличают выдержанный стиль и неброские цвета.

На сайте одного из греческих ломбардов можно прочитать следующее:

Πάρτε την πραγματική αξία. <...> ΑΓΟΡΑΖΟΥΜΕ ΑΠΟΛΥΤΩΣ ΤΟΙΣ ΜΕΤΡΗΤΟΙΣ. <...> ΣΤΗΝ ΥΨΗΛΟΤΕΡΗ ΔΥΝΑΤΗ ΑΞΙΑ. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΕΝΕΧΥΡΙΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΓΑΠΗΜΕΝΑ ΣΑΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ. ΕΧΕΤΕ ΑΠΟΡΙΕΣ; ΜΗ ΔΙΣΤΑΣΕΤΕ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΗΣΕΤΕ ΜΑΖΙ ΜΑΣ, ΘΑ ΧΑΡΟΥΜΕ ΝΑ ΣΑΣ ΤΙΣ ΛΥΣΟΥΜΕ.

Рекламодатель делает акцент на том, что его предложение крайне выгодно, оно позволяет потребителю попасть к лучшим специалистам (пример рекламы подготовительных курсов) или получить моментальные деньги, решить свои жизненные трудности (пример рекламы ломбарда).

Рассмотрев примеры печатной рекламы, автор приходит к выводу, что на их основе могут составляться упражнения, направленные на отработку и закрепление грамматических, лексических и переводческих навыков. Примеры рекламных текстов могут служить базой для разнообразных игр на занятии иностранным языком (например, составление непосредственно рекламного текста; игра, в которой по тексту рекламируемого продукта студенты догадываются, что рекламируется; сопоставление греческого и русского рекламных текстов одного и того же продукта или услуги).

Автор понимает, что рассмотренные примеры не в полной мере формируют впечатление о греческой печатной рекламе по причине емкости и неоднозначности самой темы, однако могут хотя бы в краткой форме дать представление о затронутой проблематике, определить ее главные черты и практическую пользу в процессе преподавания новогреческого языка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рекламная коммуникация. Е. В. Медведева. Изд. 3-е. – М..: Издательство ЛКИ, 2008.

2. Социология массовой коммуникации: учебное пособие. В. И. Гостенина, А. Г. Киселев. М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2011.

3. Социологический энциклопедический русско-английский словарь. Кравченко С. А. М.: Астрель – АСТ, Транзиткнига, 2004.

4. Традиции и инновации в методике обучения иностранным языкам. Сборник. С. –П.: Издательство КАРО, 2007.

5. Лингвистическая организация дискурса: функциональные и содержательные аспекты. Межвузовский сборник трудов молодых ученых. Выпуск 2. Краснодар: КУБ ГУ – Факультет романо-германской филологии, 2005.

6. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ. Αθήνα: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ, 1999.
7. ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ, ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, 1998.
8. ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ 19ης ΕΤΗΣΙΑΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΑΙΛΙΣΟΔΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 23-25 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1998.

ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСЫ

1. http://diafimistikazervas.blogspot.ru/2012/05/blog-post_9373.html.
2. https://www.diakrotima.gr/component/content/article/3-newsflash/1253-neofrontistiriodiakrotimathessaloniki.
3. http://grizosgatos.blogspot.ru/2011/09/blog-post_9353.html.
4. http://www.10winds.com/50languages/did_you_know/EL030.HTM.
5. www.gramota.net.
6. http://www.travel-hotels.gr.
7. http://www.kathimerini.gr

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Торопова А.А., викл.,
МДІМВ (У) МЗС Росії

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНОЇ ГРЕЦЬКОЇ ДРУКОВАНОЇ РЕКЛАМИ

Статтю присвячено розгляду деяких текстів сучасної грецької друкованої реклами крізь призму лінгвокультурології. Детально розглядаються приклади вживання певних граматичних форм в тексті друкованої реклами і виявляються причини їх використання. Особливе місце відводиться розгляду об'єкта грецької друкованої реклами.

Ключові слова: *реклама, друкована реклама, лінгвокультурологія, національна картина світу, рекламний текст, цільова аудиторія, слоган, заголовок, неологізм, англіцизм.*

Toropova A.A.
Teacher of Modern Greek
Moscow State Institute of International Relations

Linguo-cultural aspect of modern Greek print advertising

The article is dedicated to reviewing some texts of modern Greek printed advertising under the angle of cultural linguistics. The examples of usage of certain grammar forms in the texts of printed advertising and reasons for

usage are brought to sharper focus. Special space is given to reviewing the object of Greek printed advertising.

Key words: *advertising, print advertising, linguoculturology, national picture of the world, advertising text, target audience, slogan, title (headline), neologism, anglicism.*

УДК 81'25:82-3/821.111

Трофімчук І., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОКРЕСЛЕННЯ ПРАГМАТИЧНОГО НАПОВНЕННЯ ДІАЛОГУ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ НА ДОПЕРЕКЛАДНОМУ ЕТАПІ

Стаття розглядає прагматичне наповнення діалогу в художніх творах на доперекладному етапі. Розкривається важливість тлумачення мовленнєвого акту в прагматичному аспекті задля адекватного перекладу художнього твору.

Ключові слова: *прагматичний аспект, адекватність перекладу, мовленнєвий акт.*

Художній переклад розвивається та збагачується протягом багатьох століть, стимулюючи зацікавлення багатьох перекладознавців в усьому світі. Перекладач художнього твору зіштовхується з масою труднощів, задля подолання яких він повинен володіти великою кількістю знань, щоб якісно відтворювати оригінальний текст мовою перекладу. Нині починають з'являтися нові переклади художніх творів: адже в умовах сучасного розвитку світу, зміни культури, сприйняття, винайдення різноманітних сучасних підходів до відтворення тексту, переклади, зроблені кілька десятиліть тому, вже не задовольняють сучасного читача. Проте навіть нові переклади далеко не завжди враховують усі важливі риси форми і змісту першотвору, тому інколи не відповідають прагматиці оригіналу. Одного знання мови недостатньо для того, щоб зробити якісний перекладу. Потрібно ще враховувати фонові знання про твір, соціокультурні особливості, правила етикету, історичні дані, домінанти характерів персонажів та міжособистісні стосунки героїв. Для цього перекладач повинен уважно прочитати художній твір, зрозуміти психологію персонажів, ставлення автора до того чи іншого героя, ознайомитися з епохою,

яку відтворено у творі та з тими моральними цінностями та культурними засадами, які притаманні відповідному часу. Тільки після отримання глибоких і різнобічних знань, перекладач може приступати до відтворення тексту іноземною мовою. Кожна репліка героя несе в собі певне повідомлення, яке може мати експліцитну, тобто відкриту, відразу зрозумілу реципієнту, форму, або імпліцитну, приховану, з так званим підтекстом. Тому у перекладі завжди необхідно враховувати прагматичний аспект висловлювання, тобто те, для чого мовець говорить ту чи іншу фразу. **Актуальність дослідження** полягає у тому, що насьогодні в Україні на тлі загального розвитку перекладознавства як фундаментальної науки, нагальною постає проблема дослідження тих галузей перекладу, яким досі не приділялося належної уваги. Однією з таких галузей є прагматичні аспекти, закладені в художньому творі, і засоби їх перекладу українською мовою. Художній твір містить безліч мовленнєвих актів, кожен з яких має прагматичне наповнення, а разом з тим потребує відповідного відтворення в перекладі. **Новизна даного дослідження** – аналіз прагматичних рівнів висловлювань центральних персонажів художнього твору на доперекладному етапі. Окреслюється стратегія підходу до мовленнєвих актів у художньому діалозі під кутом зору прагматичного аспекту. **Мета нашого дослідження** – проаналізувати стратегії та підходи до тлумачення прагматики тексту задля досягнення адекватності перекладу. **Об'єктом дослідження** є прагматичне наповнення діалогів роману Дж. Остін "Pride and Prejudice". **Предметом дослідження** є тлумачення реплік героїв у діалогах під кутом зору прагматичного аспекту.

Класичні ідеї прагматичного підходу були висловлені в 60–70-ті роки XX століття в працях британських філософів-аналітиків і логіків, таких як Дж. Остін, Дж. Серль, П. Г. Грайс, П. Стросон, Дж. Лакофф. Значний внесок у розуміння прагматичних аспектів літературного твору зробили такі британські вчені, як Дж. Ліч та М. Шорт. Вони вважали, що визначальною рисою будь-якого виду мовленнєвого спілкування є не слово, не речення, і навіть не конкретне значення слова чи речення, а створення цього значення під час мовленнєвого акту [Юрчишин 2009, 31]. Основним об'єктом прагматичного аналізу стає мовленнєвий акт, що трактується як створення відповідного речення в певних умовах з конкретною метою [Серль 1999, 217].

Прагмалінгвістика розглядає текст як динамічну субстанцію, у якій слово – це дія, а художній твір наповнений безліччю ілокутивних актів – дієвих висловлювань, які просувають розвиток сюжету та конфліктів твору. У широкому значенні під прагматичним аналізом мовлення розуміють дослідження того аспекту значення, який походить не з формальних властивостей слів та конструкцій, а з того, у яких фрагментах це слово чи конструкція вживається і як воно пов'язане із контекстом, у якому знаходиться. Важливий концепт, який пов'язує значення фрагменту мовлення з контекстом є мовленнєвий акт. Ця категорія запропонована Дж. Л. Остіном і розроблена Дж. Р. Серлем. Дж. Серль починає свій аналіз із огляду на те, що коли люди вимовляють речення, вони одночасно виконують той чи інший мовленнєвий акт. Це може бути проголошення, питання, прохання чи вимоги, команди, обіцянки тощо. Іноді той чи інший мовленнєвий акт може виконувати так зване перформативне дієслово, як, наприклад у проханні: *"Я благаю тебе підійти сюди"*. Проте, тут справа в іншому, адже репліка: "*Будь ласка, підійди сюди"* – це таке саме прохання, як і *"Я прошу тебе підійти сюди"*, але більш типове для вживання у повсякденному спілкуванні. Як показує нам приклад, наведений вище, мовленнєві акти принципово незалежні від синтаксичних та семантичних категорій; наприклад, для того, щоб виразити прохання, ми можемо вживати багато різних синтаксичних форм, які, прочитані буквально, означають різні речі.

Будь ласка, підійди сюди наказове/імператив

Ти не міг би підійти сюди питальне

Мені хотілося б, щоб ти сюди підійшов розповідне

У контекстах ці речення мають належать до мовленнєвого акту одного типу, але різняться у змісті та синтаксичній формі. Ми повинні розмежовувати прагматичну силу висловлювання та його семантичне значення. Якщо семантика спрямовує увагу на референційну "дійсність", яка присутня в мові, то прагматика націлена на мовну "ситуативну дійсність". Обидві "дійсності" не є абсолютно різними, і фактично виступають функцією важливого класу елементів, які називаються дейктичними (цей, той, тут, там, зараз, потім, я, ти, теперішній та минулий часи і т.д.), які відносяться прямо чи непрямо до елементів ситуації [Leech 1981, 291].

Щоб побачити важливість розуміння мовленнєвого акту задля подальшого тлумачення бесіди, ми проаналізуємо фрагмент з роману Джейн Остін "Pride and Prejudice". Місіс Беннет, плани якої повидавати усіх своїх дочок заміж руйнуються через різку відмову містеру Коллінзу, звертається до свого чоловіка, який не поділяє її планів:

'Oh! Mr. Bennet, you are wanted immediately; we are all in an uproar. You must come and make Lizzy marry Mr. Collins, for she vows she will not have him, and if you do not make haste he will change his mind and not have HER…'(1)

'I have not the pleasure of understanding you,' said he, when she had finished her speech. 'Of what are you talking?'(2)

'Of Mr. Collins and Lizzy. Lizzy declares she will not have Mr. Collins, and Mr. Collins begins to say that he will not have Lizzy.'(3)

'And what am I to do on the occasion? It seems an hopeless business.'(4)

Speak to Lizzy about it yourself. Tell her that you insist upon her marrying him.'(5)

Mrs. Bennet rang the bell, and Miss Elizabeth was summoned to the library.

'Come here, child,' cried her father as she appeared. 'I have sent for you on an affair of importance. I understand that Mr. Collins has made you an offer of marriage. Is it true?' (6)

Elizabeth replied that it was. (7)'Very well–and this offer of marriage you have refused?'(8)

'I have, sir.'(9)

'Very well. We now come to the point. Your mother insists upon your accepting it. (10) Is it not so, Mrs. Bennet?'(11)

'Yes, or I will never see her again.'(12)

'An unhappy alternative is before you, Elizabeth. From this day you must be a stranger to one of your parents. Your mother will never see you again if you do NOT marry Mr. Collins, and I will never see you again if you DO.'(13)

Цифрами ми позначаємо розмовні "переходи" від одного мовця до іншого.

Уявімо, що нам треба передати цей діалог іншій людині, не цитуючи персонажів. Ми можемо зробити це, перетворивши діалог в стилізовану непряму мову, використовуючи дієслова мовлення, щоб приблизно передати комунікативне навантаження того, що було сказано:

Mrs Bennet told Mr Bennet that he was wanted…;
she then exhorted him to make Lizzy marry…;
and she explained to him that Lizzy vowed she would not have Mr Collins…;
She warned him that if he did not make haste…(1);
Mr Bennet claimed that he did not understand…;
He asked her what she was talking about…(2);
Mrs Bennet repeats that…(3)

Таке відтворення окреслює певну ідею неперервної природи лінгвістичних операцій між містером та місіс Беннет, і виходить так, що читач повинен виконувати аналіз для того, щоб зрозуміти суть уривку, але виявляється, що такий процес нам відкриває далеко не всі карти. Однією із проблем стає те, що ярлики, прикріплені до мовленнєвих актів деякою мірою довільні – тут ми не маємо відповідності між дієсловами мовленнєвих актів та їх прагматичною силою. Значення сказаного базується на натяках, які ледь відчутні, і їх дуже важко вловити таким типом перефразування, що створює додаткові труднощі, зокрема, для перекладу.

Аналіз чітко показує, що мовленнєвий акт не обов'язково втілений у речення чи у висловлювання одного з персонажів. Мовленнєві акти – це одиниці аналізу на прагматичному рівні, які не повинні відповідати легко упізнаваним одиницям синтаксичного чи текстуального аналізу. Більше того, концепт мовленнєвого акту стає ще кориснішим, коли ми усвідомлюємо, що кожен мовленнєвий акт має свої власні умови у певному контексті. Наприклад, ситуація з Елізабет, яку місіс Беннет намагається змусити вийти заміж, неприйнятна і навіть абсурдна. Не можна наказати іншому робити щось, коли той, що наказує, не займає відповідної посади, яка дозволяє йому наказувати (звичайний працівник не може наказувати директору), або коли наказ є нездійсненним (ми не можемо наказати комусь перестрибнути через будинок). Для того, щоб усвідомити силу реплік містера та місіс Беннет, ми повинні пристосуватися до норм та культури тих часів, про які йдеться в романі.

Мовленнєві акти розраховані на досягнення свого роду успіху. Наказ чи питання успішні тоді, коли викликають бажану реакцію.

Таким чином, першу частину вимоги місіс Беннет "speak to Lizzy yourself" (5) можна назвати успішною, але про другу частину такого сказати не можна: "Tell her that you insist". Натомість, містер Беннет просить підтвердити у присутності Елізабет, не він, а саме

вона, місіс Беннет, наполягає на одруженні дочки. І вона підтверджує це, підсилюючи свої попередні репліки погрозою: "Yes, or I will never see her again" (12). Погроза відхилена містером Беннетом в кінці уривка, коли із саркастичним гумором він "погрожує" Елізабет і цим ставить перед нею комічну дилему, чим руйнує вимогу дружини. Іронічний поворот останньої фрази дуже сильний, адже до того часу не було зрозуміло, що містер Беннет не збирається ставати на бік дружини та змушувати Елізабет одружитися. Отже, ефект мовленнєвого акту місіс Беннет зведено нанівець, бо її вимогу проігноровано, її ствердження поставлені під сумнів, а її погроза врешті-решт знята.

Так само, як і в семантиці, в прагматиці ми багато про що дізнаємося саме з того, що мається на увазі в мовленні, а не з того, що відкрито говориться. Коли містер Беннет говорить "Of what are you talking?" (2), ми можемо припустити, що він або не зрозумів чи не дочув, що сказала його дружина (це те, що прямо випливає питання), або вдає, що не зрозумів (як іронічна відповідь на нелогічність реплік його дружини або якщо новина неочікувана). Схожою неоднозначною реплікою є й наступне питання містера Беннета "And what am I to do on this occasion?"(4), що може означати щире прохання про пораду, або, що ймовірніше, риторичне питання, яке перефразовується у "There is nothing I can do". У будь-якому разі, він ставить під сумнів припущення, яке лежить в основі майже наказової фрази місіс Беннет "*you must come and make Lizzy marry Mr. Collins,*"(2). Наступні питання містера Беннета (*Is it true?' (6) 'Very well–and this offer of marriage you have refused?'(8)Is it not so, Mrs. Bennet?'(11)*) також незвичні, адже вони вимагають підтвердження тих фактів, про які він вже сповістив. Отже, розглядаючи всі ці приклади, ми розуміємо, що ті питання та прохання, які висловлюють містер та місіс Беннет, крім значення, яке вони мають самі по собі, ще й утворюють ґрунтовний підтекст.

У роман Джейн Остін "Pride and Prejudice" широкий спектр персонажів, багато діалогів, тому перекладачу потрібно ретельно вивчити характер кожного героя та його стосунки з усіма іншими дійовими особами. Виокремивши і зваживши домінантні риси усіх персонажів роману, можна ясно побачити, який саме спосіб вираження змісту повідомлення, закладеного у мовленнєвому акті, авторка обрала для того чи іншого героя. Місіс Беннет описується як нерозумна, галаслива жінка, яка нічого в житті не робить, лише повторює плітки та шукає наречених донькам. Її репліки базуються

на підтекстах, головна мета яких – виставити своїх доньок у найкращому світлі, "просватати" їх, а в діалогах з містером Беннетом вона має на меті залучити його до своїх планів. Її мовленнєва поведінка повністю розкриває її сутність, тому її плани ні для кого не секрет. Містер Беннет, на противагу своїй дружині, людина освічена, шляхетного походження, позбавлена сентиментальності. Найбільше він цінує розум, тому з усіх дочок він виділяє і дуже любить Елізабет. У діалогах з дружиною його репліки сповнені іронією та сарказмом, адже лише так він може реагувати на розумову обмеженість місіс Беннет. Його сарказм дуже витончений, і щоб його оцінити, треба дуже добре усвідомити усю динаміку його характеру. Містер Бінглі виступає у романі так званою "щирою душею". У його мовленні відсутня будь-яка імплікатура, будь-який підтекст. На відміну від містера Бінглі, його друг, містер Дарсі, людина стримана, закрита, горда, завжди залишає можливість читачу здогадуватися, про що він насправді думає і чого не договорює. Ця риса його особистого мовлення виступає домінантною в його непростому характері, зумовлює цілу низку фабульно-сюжетних ходів, а, отже, мусить бути збереженою у перекладі саме в такому вигляді: надмірні розтлумачення, або перетворення натяків на відкритий текст у перекладі, безумовно, могли б призвести до викривлення намірів автора оригіналу.

Репліки – це переважно осмислені речення, які пройшли рівні психічного, розумового та чуттєвого усвідомлення і несуть в собі конкретний зміст, спрямований на слухача, або є реакцією на слова мовця, тому в перекладі має встановлюватися контакт між мовцем і слухачем тією ж мірою, якою він відчувається в оригіналі, а не просто бути гладко перекладеними реченнями. Перекладачу важливо відчути той підтекст, який ховається за репліками персонажів твору, а для цього потрібно стати "другим я" автора, максимально глибоко проникнути в усі нюанси змісту і відчути неповторність мовленнєвої поведінки кожного з персонажів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Austin J.* Pride and Prejudice. – London: Penguin group, 2009. – С. 339.

2. *Leech G.N., Short M.H.* Style in fiction. A linguistic introduction to English fictional prose. – Lodon: Longman, 1981. – С. 402.

3. *Арутюнова Н.Д. Падучева Е.В.* Истоки, проблемы и категории прагматики / Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – С. 3–47.

4. *Серль Дж. Р.* Что такое речевой акт / Зарубежная лингвистика. – Ч. 2. – М., 1999. – С. 217 – 265.

5. *Юрчишин Т.* Комунікативно-прагматичні характеристики речень узагальненого змісту // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. – К., 2009. – С. 247.

Стаття надійшла до редакції 25.04.13.

Трофимчук И., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ НАПОЛНЕНИЕ ДИАЛОГА В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА ДОПЕРЕКЛАДНОМУ ЭТАПЕ

Статья исследует прагматическое наполение диалога в художественном произведении на допереводном этапе. Раскрыта важность толкования речевого акта с точки зрения прагматического аспекта для адекватного перевода художественного произведения.

Ключевые слова: *прагматический аспект, адекватность перевода, речевой акт.*

Trofimchuk I., stud.,
Institute of Philology, taras Shevchenko National University of Kyiv

THE PRAGMATIC FILLING OF A DIALOG IN FICTION AT THE PRETRANSLATIONAL STAGE

The article centers on the pragmatic filling of a dialog in fiction at the pretranslational stage. The study unveils the importance of interpretation of a speech act from the pragmatic point of view for making an adequate translation of fiction.

Key words: pragmatic aspect, adequate translation, speech act.

УДК: 811.162.3

Турчина А.А., здобувач
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ НА МАТЕРІАЛІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Статтю присвячено дослідженню загальних питань теорії омонімії в сучасній лінгвістиці. Аналізується проблема диференціації омонімів у споріднених слов'янських мовах, а саме: у чеській, українській, російській та польській мовах. Проведено зіставлення конкретної пари мов із метою виявлення певних спільних чи відмінних ознак,

оскільки передбачається врахування їхнього ступеня спорідненості, типологічних характеристик. Досліджуються подібності й відмінності окремих фрагментів споріднених мов, загальні закономірності розвитку омонімії як у межах системи однієї мови, так і на міжмовному рівні. Надається класифікація та аналіз особливостей функціонування фонетико–графічних, фонетичних, графічних і морфологічних омонімів. Досліджуються причини появи міжмовних омонімів.

Ключові слова: *міжмовна омонімія, слов'янські мови, омофони, омографи, омоформи.*

Мова є визначальним засобом пізнання світу, універсальною формою культури, саме через мовну систему відображаються постійні зміни, які відбуваються у природі й суспільстві. Омонімія є закономірним та розповсюдженим явищем, яке притаманне всім мовам та охоплює всі існуючі галузі лінгвістики. Традиційно омонімію визначають як колізію двох різних десигнатів, які мають однакову звукову форму.

Явище омонімії у слов'янському мовознавстві було і є центром наукових зацікавлень багатьох лінгвістів. Насамперед слід відзначити напрацювання таких науковців, як В.В.Акуленко, Л.А.Булаховський, С.І.Влахов, Й.Влчек, К.М.Готліб, Н.В.Заславська, М.П.Кочерган, О.Л.Паламарчук, О.О.Реформатський, А.Є.Супрун, Є.В.Федорчук, С.Флорін та ін.

Особливий інтерес у сучасному мовознавстві викликають омонімічні слова у споріднених мовах. Необхідно більш уважно ставитися не тільки до відмінних явищ у досліджуваних мовах, а й до тотожних. При вивченні паралельного функціонування споріднених мов визначальними є "соціолінгвістичні чинники, які сприяють зверненню до однієї або другої мови в конкретних ситуаціях спілкування" [1].

Пропоноване дослідження присвячене проблемі диференціації омонімічних слів у чеській, українській, російській та польській мовах. Актуальність дослідження визначається потребою більш чіткої класифікації міжмовних омонімів та більш повним аналізом особливостей функціонування омофонів, омографів, омоформів у мовленні.

Мета статті – дослідити структуру омонімічних рядів на прикладах чотирьох слов'янських мов, класифікувати всі їх структурні типи.

Повні лексичні омоніми – це слова, що належать до однієї частини мови в усіх граматичних формах, відповідно неповні (часткові) лексичні омоніми – це слова, що належать до однієї частини мови і збігаються лише в одній граматичній формі (рідше – в декількох).

Повнота омонімів визначається тим, чи охоплює лексична омонімія всі ряди словоформ одного і того ж слова чи ні. Практично всі міжмовні омоніми формально відповідають один одному в одній або декількох формах, що пов'язане з різною граматичною будовою мов, які зіставляються.

Аналіз омонімів у плані вираження передбачає визначення їх фонетичної і графічної тотожності, а саме їх порівняння за такими показниками: 1) фонемний склад, 2) графічна подібність, 3) акцентологічна характеристика, 4) морфемний склад.

На підставі аналізу у плані вираження традиційно розрізняють фонетико-графічні, фонетичні, графічні і морфологічні омоніми (власне омоніми, омофони, омографи і омоморфи відповідно).

Фонетико-графічні міжмовні омоніми у плані вираження характеризуються тотожністю графічної і фонетичної форми при відповідній відмінності у плані змісту. Це означає, що подібні омоніми за всіма параметрами можуть виділятися лише в мовах зі схожою графікою. Виділення міжмовних фонетико-графічніх омонімів у мовах із різною писемністю є умовним, оскільки неможливо визначити графічну тотожність (а лише відповідність); існують певні нюанси у вимові, які дозволяють говорити лише про відносну формальну тотожність. Наприклад:

1. Чес. brak 1 "макулатура", "халтура"; укр. брак "нестача чогось, відсутність кого-, чого-небудь"; рос. брак 1. "сімейні, подружні відносини між чоловіком і жінкою"; брак 2. "такі, що не відповідають стандартам, недоброякісні, з певною вадою предмету виробництва, а також сама вада у виробі" [11], [4], [3];

2. Чес. kráska "красуня"; рос. краска 1 "тон, колорит, колір, фарба (на картині, у природі", краска 2 "те саме, що рум'янець" [11], [4], [3].

Таким чином, "повноцінні" міжмовні фонетико-графічні омоніми виділяються лише при зіставленні мов з однаковою графічною системою. Абсолютний формальний збіг лексичних одиниць двох мов – досить рідкісне явище. Навіть при однаковому написанні, їх різна вимова може бути обумовлена безліччю причин,

пов'язаних з фонетичними особливостями слов'янських мов, наприклад, різницею систем вимови наголошених і ненаголошених, довгих і коротких складів та ін.

Внутрішньомовні графічні омоніми (омографи) характеризуються тотожністю у написанні при розбіжності у вимові. Міжмовні графічні омоніми (міжмовні омографи) – це слова різних мов, які графічно тотожні, але фонетично розрізняються, наприклад:

1. Чес. zápach "сморід, неприємний запах"; польс. zapach 1 "властивість якоїсь речовини діяти на органи нюху", zapach 2 "запашна ефірна олія, вживане як додаток до страв"; рос. запах "у одязі: положення верхньої тканини, яка знаходиться на нижній"; укр. запах "властивість предметів, речовин діяти на органи нюху" – різниця у наголосі [11], [10], [4], [3].
2. Рос. листопад "опадання листя", укр. листопад 1 "одинадцятий місяць календарного року; третій місяць осені", листопад 2 "опадання листя восени" – різниця у вимові "и" та у наголосі [4]; [3].
3. Чес. bezcenný "даремний, незначний"; польс. bezcenny "якому не можна скласти ціни; дуже цінний, дуже дорогий" – різниця у наголосі [11]; [10].
4. Чес. poprava "страта", польс. poprawa "виправлення", "коректування" – різниця у наголосі [11]; [10].

Виділення міжмовних графічних омонімів у мовах із різною графічною системою також є умовним, наприклад:

1. Чес. doba "час", "період", "епоха"; укр. доба "проміжок часу, протягом якого Земля робить один оберт навколо своєї осі; день і ніч" [4]; [11].
2. Чес. alej "алея"; укр. алей – іменник жін. роду Р. в. множ. і білор. алей " рослинна олія " [11], [4], [5].

Фонетичні омоніми (омофони) характеризуються тотожністю у вимові при розбіжності в написанні. До міжмовних фонетичних омонімів (омофонів), отже, належать слова, які фонетично тотожні, але розрізняються графічно.

У деяких дослідженнях міжмовних омонімів слова з різними графічними символами, які використовуються для позначення одного звуку, по аналогії з принципами класифікації внутрішньомовних омонімів (де слова схожі фонетично і різні графічно називаються омофонами), відносять до міжмовних омофонів.

Наприклад, дослідник Є.В.Федорчук російські та українські слова, де літері "и" (у системі російської графіки) відповідає "і" (у системі української графіки), відносить до міжмовних омофонів:

Рос. выступ "частина чого-небудь, що видається, виступає наперед" та укр. виступ 1. заглибина, виїмка в чому-небудь, виступ 2. "залишення попереднього місцеперебування, стоянки, вирушання в похід, виступ 3. "публічне виголошення промови, заяви, інформації і т. ін." [6].

Таким чином, до омофонів можна зарахувати такі слова:

1. Чес. kyt "шпаклівка"; укр. кит "найбільший морський ссавець, схожий на рибу" [11], [4].

2. Рос. кит "найбільший морський ссавець, схожий на рибу"; укр. кіт "свійська тварина родини котячих, що знищує мишей і щурів; самець кішки" [3], [4].

Дотримуючись цього принципу до міжмовних омофонів також слід віднести всі слова, які фонетично тотожні, а також їхні графічні розбіжності пов'язані з різними алфавітами. Наприклад: чес. puška "зброя, гвинтівка", польск. puszka "бляшана коробка для консервів", укр. пушка зустрічається рідко: "те саме, що гармата" [10], [11], [4].

Однак, дотримуючись цього підходу, до міжмовних омофонів також слід відносити слова, які раніше (умовно) розглядались як фонетико-графічні омоніми: brak і брак; kráska і краска. Таким чином, у цьому випадку слід розрізняти зіставлення мов із однаковою й різною графічною системою, оскільки це істотно відбивається на критеріях, які використовуються для виділення омофонів.

Виділення фонетичних омонімів із мов з різною графічною системою може відбуватися на основі двох принципів. До фонетичних омонімів у першому випадку відносяться слова, які фонетично тотожні, але розрізняються графічно. Їхні графічні відмінності пояснюються використанням різних алфавітів, наприклад: польс. plecy "спина"; рос. плечи "частина тулуба від шиї до руки і верхня частина руки" [10]; [3].

До фонетичних омонімів у другому випадку відносяться лише ті слова, які збігаються фонетично й розрізняються графічно, причому відмінність їх графічної форми не можна пояснити відмінністю алфавітів, наприклад: чес. rozkoš "насолода" ; польс. rozkosz "блаженство, насолода"; рос. роскошь "багатство, пишнота" [11]; [10]; [3] – відмінність графічної подоби слів обумовлена різними принципами орфографії.

Таким чином, зважаючи на другий із визначених підходів, до міжмовних омофонів відносяться слова, що розрізняються графічно і збігаються фонетично завдяки різним принципам орфографії і орфоепії мов, що зіставляються.

Серед дослідників чеської морфологічної омонімії слід відзначити праці М.Тєшітелової "Морфологічна омонімія у чеській мові" [12], К.Рохера "Граматичний зростання і розвиток чеського іменного відмінювання" [7], В.Скалічки "Розвиток чеського відмінювання" [9], П.Сгалла "Система відмінкових закінчень у чеській мові" [8].

Омоформи (морфологічні омоніми) – слова, які пишуться і звучать однаково в певних граматичних формах. Як правило, до омоморфів належать лексичні одиниці різних частин мови. Наприклад: чес. sprostá прикм. жін. р. "вульгарна, аморальна, ганебна"; укр. спроста 1 присл., розм. "без причини, без підстав"; спроста 2 "марно, даремно"; спроста 3 "без зусиль, просто" [11], [4], [3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що існує безліч нюансів, які відрізняють міжмовні графіко-фонетичні, фонетичні, графічні та морфологічні омоніми від подібних різновидів внутрішньомовних омонімів. Навіть при використанні однієї графічної системи кирилиці або латиниці, у слов'янських мовах при однаковому звучанні слів може бути різне написання, коли одному звуку відповідають два різні знаки (рос. кит і укр. кіт). І навпаки – при різному звучанні слів зустрічається однакове написання, коли двом різним звукам відповідає один знак.

Явище омонімії вимагає комплексного вивчення – в аспектах мови, мовлення. Крім того, особливістю омонімів є їх значна нестабільність, незважаючи на константність існування в мові, що також ускладнює дослідження. Існуючи на всіх рівнях мовної структури – у лексиці, дериватології, семантиці, – омонімія виходить за межі окремої мови. Саме тому дослідження омонімії стало не тільки внутрішньомовною, але і міжмовною проблемою.

Причиною появи міжмовних омонімів є, з одного боку, випадковий звуковий чи орфографічний збіг у плані вираження лексичних одиниць та, з іншого боку, багатозначність похідного слова. Розгляд омонімії у зв’язку з типологічними паралелями розвитку лексико-семантичних явищ та еквівалентності лексичних корелятів у споріднених мовах дає змогу констатувати, що розбіжності міжмовних омонімів зумовлені смисловим, семантичним обсягом одиниць, а також можуть бути зведені до

закономірних формальних відповідностей – фонетико-графічних, фонетичних, графічних і морфологічних.

У подальшому, залучаючи до порівняння більший кількісний склад міжмовних одиниць, спектр регулярних відповідностей може значно розширюватися, змінюватися та набувати іншого класифікаційного виду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кононенко В. И.* Лингвистические основы изучения русского языка как средства межнационального общения// Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины. – 1986. – №4. С.50-55.
2. *Кушлик О.П.* Омонімія незмінних класів слів: Автореф. дис.. … кандидата філол. наук. – Л., 2000.
3. *Ожегов С.И.* Толковый словарь русского языка /С.И. Ожегов, Н.Ю Шведова. – М.: Азъ, 1996. – 928 с.
4. Словник української мови: В 11 т. /[Редкол.: І. К. Білодід та інші]. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980. –Т. 1–11.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы:у 5 т. /Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства; [рэд. К.К. Атраховіча (К. Крапівы)]. – Мінск: Беларус. Сав. Энцыкл., 1977–1984. –Т. 1– 5.
6. *Федорчук Е.В.* Межъязыковая омонимия и паронимия в близкородственных языках : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 2001.
7. *Rocher K.* Gramatický růst a vývoj českých deklinací jmenných /K.Rocher. – Praha: Česká akademie věd a umění, 1934. – 150 str. – (Rozpravy České Akademie Věd a Umění; Třída 3. Číslo 71).
8. *Sgall V.* Soustava pádových koncovek v češtině /V.Sgall .– Praha: AUC-Slavica Pragensia, 1960. – 214 str. – (Studie a práce linguistické; Ročník 76. Sešit 8)
9. *Skalička V.* Vývoj české deklinace /V.Skalička. – Praha, 1941. – 44 str. (Studie typologická).
10. Słownik języka polskiego [W. Doroszewski]. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958–1969. – t. I–XI.
11. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost [J. Filipec a jiné]. – Praha: Academia, 1996. – 647 str. 12. Těšilová Marie O morfologické homonimii v češtině / Marie Těšilová. – Praha: Academia, 1966. – 94 str. – (Rozpravy Československé Akademie věd; Ročník 76. Sešit 8).

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Турчина А.А., соискатель
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕЖЪЯЗЫКОВЫХ ОМОНИМОВ (НА МАТЕРИАЛЕ СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ)

Статья посвящена исследованию общих вопросов теории омонимии в современной лингвистике. Анализируется проблема дифференциации омонимов в родственных славянских языках, а именно: в чешском, украинском, русском и польском языках. Осуществлено сопоставление конкретной пары языков с целью выявления определенных общих или отличительных признаков, поскольку предусматривается учет их степени родства, типологических характеристик. Исследуются сходства и отличия отдельных фрагментов родственных языков, общие закономерности развития омонимии как в пределах системы одного языка, так и на межъязыковом уровне. Представлена классификация и анализ особенностей функционирования фонетико–графических, фонетических, графических и морфологических омонимов. Исследуется причины возникновения межъязыковых омонимов.

Ключевые слова: *межъязыковая омонимия, славянские языки, омофоны, омографы, омоформы.*

Turchyna A.A., competitor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Structurally semantic analysis of interlingual homonyms (on material of slavonic languages)

The purpose of the article is investigation of general aspects of the homonymy theory in Modern Linguistics. The problem of differentiation of homonymy is analysed in the related Slavic languages, exactly: in the Czech, Ukrainian, Russian and Polish languages.The concrete pair of languages are compared to find out similar or different features. The comparison is based on the connection and typological characteristics of investigated languages. Common and different features of separate fragments of related languages are investigated in the article as well as common reasons of homonic formation. Classification and analysis of phonetic, graphic, morphological features of homonyms are given in the work. The reasons of homonymic formation are investigated.

Key words: *interlingua homonymy, Slavic languages, phonetic, graphic, morphological homonyms.*

УДК 81’27

Угрин Т.В., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
Доктор Університету імені Поля Валері Монпельє III (Франція)

ПОНЯТТЯ СОЦІО-ДИСКУРСИВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ТА ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

У статті подано стислий міждисциплінарний діахронічний аналіз поняття соціо-дискурсивна репрезентація, виділено її основні характеристики, розглянуто причини та умови виникнення репрезентацій.

Ключові слова: *соціо-дискурсивна репрезентація, репрезентаційна парадигма, теорія соціальних репрезентацій, когнітивістика.*

Незважаючи на широку розробку поняття дискурсу, його когнітивний аспект залишається недостатньо вивченим, тому комплексний підхід до розуміння механізмів відображення реальності в дискурсі видається важливим та цікавим. Підґрунтям для такого аналізу може послужити теорія соціальних репрезентацій, розроблена французькими соціологами Жаном-Клодом Абріком та Сержем Московічі в рамках досліджень з соціальної психології, яка знайшла своє продовження в багатьох суміжних дисциплінах, зокрема в соціолінгвістиці.

Актуальність *обраної* теми **дослідження** зумовлено спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення мови як соціального феномену. **Наукова новизна** роботи полягає в поєднанні соціологічної теорії соціальних репрезентації з лінгвістичною теорією дискурсу.

Метою даної роботи є аналіз поняття *соціо-дискурсивної репрезентації*, що передбачає виконання таких **завдань**:

- вивчити поняття *соціо-дискурсивна репрезентація* в синхронії та діахронії;
- виділити основні характеристики соціо-дискурсивних репрезентацій;
- визначити причини та умови виникнення соціо-дискурсивних репрезентацій;
- надати власне визначення даного поняття.

Таким чином, **предметом дослідження** виступає теорія соціальних репрезентацій, а **його об’єктом** – поняття соціо-дискурсивної репрезентації, а також причини та умови її виникнення.

Незважаючи на те, що когнітивна психологія виходить за межі власне лінгвістичних досліджень, ми вирішили розпочати наш аналіз поняття *соціо-дискурсивної репрезентації* саме зі зв'язку останньої із процесами людського мислення.

Очевидно, що поняття *соціо-дискурсивної репрезентації* має глибоке коріння, проте його сучасним автором вважається французький соціолог Еміль Дюркгейм, який ввів його до наукового обігу в кінці XIX – на початку XX століття. Ми навряд чи перебільшимо, зазначивши, що після виходу його роботи "Правила соціологічного методу" (1895), термін соціальної репрезентації входить до понятійного апарату будь-якого дослідження в галузі соціології, оскільки, як любить повторювати сам Е. Дюркгейм, "соціальне життя повністю створене з репрезентацій" [Durkheim, 2005: XI].

Цікавим є той факт, що у своїх роботах Е. Дюркгейм визначає соціальне життя як незалежне від індивідуального, внутрішнього життя суб'єкта: "Колективна свідомість має іншу природу, ніж свідомість індивідуальна. Ментальність груп відрізняється від ментальності окремих людей; вона має свої власні закони" [Durkheim, 2005: XVII].

У сучасних когнітивних науках поняття репрезентації також визначається завдяки його функції медіатора між суб'єктом, що мислить, та навколишнім світом: "Метою існування репрезентації є відтворення на іншому рівні завдяки певним понятійним замінникам відсутньої поведінкової або концептуальної реальності" [Bronckart, 1977: 8, цитований за Blanc, 2006: 140].

Ця відсутня реальність може бути представлена у вигляді ментальних образів (у такому випадку ми говоримо про соціальні репрезентації) або виражена у мовленні (тоді мова йде про репрезентації соціо-дискурсивні).

Наступна особливість, основоположна для теорії репрезентацій, стосується традиційного розрізнення між суб'єктом та об'єктом. За словами С. Московічі, це розрізнення не є дійсним, коли йдеться про репрезентації, оскільки останні за своєю природою об'єднують зовнішній світ об'єктів та внутрішній світ суб'єкта. У філософії ця ідея присутня у представників феноменологічного напряму, у Е. Гуссерля зокрема, які намагаються пояснити навколишній світ за допомогою феноменів, тобто відбитків предметів зовнішнього світу в свідомості індивідів. Ці ментальні відбитки є результатом

особистого досвіду кожного з нас, а сама феноменологічна теорія має на меті розробити універсальну теорію людського знання.

Що ж до репрезентацій, вони не є лише ментальними, чи то когнітивними, одиницями, вони відрізняються від інших когнітивних процесів та механізмів своєю соціальною природою. Так, якщо ми хочемо зрозуміти, як саме суспільство позиціонує себе, ми маємо проаналізувати не індивідуальні, а колективні чи то соціальні репрезентації. Саме вони, за словами Ж. Зарат, "упорядковують світ" [Zarate, 2004: 30]. Іншими словами, ми не можемо звести колективну думку до суми індивідуальних думок, адже йдеться про щось значно складніше, про систему, що не може бути представлена формулою "1+1+n+1", оскільки вона відсилає нас до особливого способу знань про навколишній світ, який був створений колективно – і в цьому він відрізняється, скажімо, від наукового знання – та, як наслідок, поділяється усіма членами спільноти, яка його створила.

Іншими словами, виникнення та передача будь-якої репрезентації підпорядковується правилам соціального життя, саме тому, на думку Ж.-Кл. Абріка, будь-яку репрезентацію можна визначити як *соціо-когнітивну конструкцію* [Abric, 2001: 14]. Ця подвійна природа репрезентацій, що об'єднують в собі когнітивне та соціальне начало, дозволяє нам зрозуміти, чому репрезентації можуть бути одночасно раціональними та ірраціональними і чому вони можуть містити суперечливі елементи.

У продовження цієї думки Ж.-Кл. Абріка варто зазначити, що однією з основних характеристик репрезентації є те, що, будучи основаною на консенсусі, вона в той же час позначена значними міжособистісними відмінностями. Так, В. Дуаз вважає, що "єдність принципів регуляції жодним чином не виключає розмаїття точок зору, що знаходять свій прояв у різних ставленнях та поглядах" [Doise, 1985: 250, цитований за Abric, 2001: 29].

Повертаючись до сказаного вище, ми можемо зробити висновок, що саме процес колективного творення дозволяє говорити нам про соціальну природу репрезентацій. Проте для того, аби зрозуміти природу соціо-дискурсивної репрезентації, недостатньо виокремити джерело виникнення останньої, варто також розглянути причини утворення репрезентацій. Так, у своєму дослідженні щодо репрезентації психоаналізу серед французів Серж Московічі визначає останню як "психологічну організацію,

особливу, незвідну до будь-якої іншої форму знання, притаманну нашому суспільству" [Moscovici, 2004: 43].

Отже, йдеться про специфічну форму знання, яка слугує сприйняттю зовнішнього "реального" світу. Звідси випливає інша ознака репрезентації, а саме її динамічний характер: "Репрезентації не існують самі по собі, вони перебувають у постійному русі, приймаючи ту чи іншу форму в залежності від контексту, в якому їх актуалізовано" [Muller&de Pietro, цитовані за Moore, 2007: 55].

З точки зору класичної психології, йдеться про "процес медіації між концептом та його перцепцією", який уможливлює "перехід від сенсорно-моторної сфери до сфери когнітивної" [Moscovici, 2004: 55]. Іншими словами, репрезентувати об'єкт означає усвідомити його або встановити зв'язок з ним. Ре-презентуючи об'єкт, тобто презентуючи його ще раз, репрезентація видозмінює його, акцентуючи увагу на звичному та вже знайомому і тим самим дозволяючи йому увійти до резервуару наших знань та набутого досвіду. Як зазначає М.-Ж. Бертіні, репрезентації "перетворюють матеріальну реальність (індивідів, об'єкти, ситуації тощо) в реальність символічну" [Bertini, 2009: 54].

Як наслідок, ми можемо припустити, що будь-яка репрезентація характеризується спрощеністю та апроксимативністю. Для того, щоб інтеріоризувати зовнішній світ, складність якого лякає, ми його схематизуємо та тим самим робимо його доступнішим. До того ж, входячи у світ індивіда або групи, репрезентований об'єкт одразу зіставляється з іншими, раніше репрезентованими об'єктами, ознаки яких він частково переймає, привносячи при цьому щось своє. Іншими словами, новий об'єкт існує лише у відношенні з раніше репрезентованими. Цей процес отримав назву укорінення (ancrage) репрезентації (за С. Московічі).

Таким чином, можна зробити висновок, що будь-яка репрезентація об'єкта проходить шляхом його категоризації, у результаті чого об'єкт набуває рис та значень, притаманних категорії, до якої він був віднесений. До того ж, відношення індивідів до цього об'єкту залежатиме від його категоріальної приналежності, його оцінка буде зроблена залежно від оцінки інших об'єктів тієї ж категорії.

Оскільки процес інтеріоризації зовнішнього об'єкта передбачає порівняння останнього з вже раніше інтеріоризованими об'єктами, зв'язок, що встановлюється між ними, не можна назвати егалітарним. Будь-яка репрезентація проходить через фазу оцінки

цього зовнішнього об'єкту. Очевидно, що ця оцінка може здійснюватись у двох напрямках: валоризації, якщо надана оцінка позитивна, та стигматизації, якщо вона негативна. Це дозволяє Ж. Зарат стверджувати, що "соціальні репрезентації відображають (…) ієрархізоване представлення суспільства та відбивають існуючі відносини домінування. Репрезентації не розташовуються одна поруч одної, вони функціонують у конкурентному середовищі символічної боротьби за соціальне (…) визнання" [Zarate, 2004: 31].

Символічна боротьба, згадана Ж. Зарат, передбачає поняття впливу, дії, тому будь-яка репрезентація може впливати на навколишній світ позиціями суб'єкта та поведінкою, які вона провокує. У цьому виявляється практична спрямованість будь-якої репрезентації: "Репрезентація уможливлює вплив на світ та на іншого" [Jodelet, цитована за Boyer, 2003: 11].

Отже, репрезентації лежать в основі нашої соціальної поведінки, дозволяючи нам інтерпретувати навколишній світ та приймати моделі поведінки, що відповідають тій чи іншій ситуації соціальної взаємодії. Як засоби інтерпретації навколишнього світу, репрезентації також визначають наші способи комунікації, зміст та форму повідомлень, які ми продукуємо.

З цієї точки зору, прийнятною є будь-яка репрезентація, не існує соціо-дискурсивної репрезентації, яка була б кращою за іншу, оскільки репрезентації виникають в залежності від потреб суспільства. Вони постійно змінюються, завжди відповідають різним запитам та потребам і керують поведінкою соціальних суб'єктів. "Репрезентація є своєрідним дороговказом, вона спрямовує дії та соціальні відносини", стверджує Ж.-Кл. Абрік [2001: 13]. Звідси, ми можемо вести мову про функцію регулювання соціальних взаємовідносин, без якої останні не могли б існувати: "Не варто вважати, що репрезентації є таким собі дзеркалом, деформуючим реальність. Репрезентації (…) є самі по собі реальністю, що відбиває сутність поведінкових моделей та впливає на них" [Regards croisйs, 1995: 24].

Нарешті, варто розглянути питання умов виникнення соціо-дискурсивних репрезентацій. На думку Паскаля Моліне, таких умов три. Перша стосується розрізненості інформації щодо об'єкту репрезентації, друга – зв'язку, що виникає між соціальною групою та об'єктом репрезентації і, нарешті, третя відсилає нас до потреби у членів спільноти до вироблення певних поведінкових моделей щодо малознайомих їм об'єктів. Ось як П. Моліне узагальнено

зображає ситуацію виникнення соціо-дискурсивних репрезентацій: "Індивіди стикаються з об'єктом, інформація про який є неповною, який тією чи іншою мірою їх цікавить та відносно якого потрібно зайняти певну позицію" [Moliner, 1996: 34].

Таким чином, соціо-дискурсивні репрезентації характеризуються такими основними ознаками:

– будь-яка репрезентація створюється та поділяється членами соціальної спільноти в результаті спільної колективної роботи;

– будь-яка репрезентація (ре)презентує, тобто відтворює, реальність, категоризуючи та схематизуючи її елементи з метою спрощення останніх, що свідчить про неспівпадіння елементів реальності та їхньої репрезентації в колективному уявлюваному спільноти;

– будь-яка репрезентація носить практичне спрямування, адже створюється з метою пізнання та освоєння навколишнього світу.

Отже, соціо-дискурсивна репрезентація може бути визначена як виражена у мовленні соціокогнітивна конструкція, що відтворює елементи оточуючого середовища, поділяється та колективно створюється членами певної людської спільноти з метою освоєння зовнішнього світу.

У **перспективі даного дослідження** цікавим видається проведення аналізу структури соціо-дискурсивних репрезентацій, їхніх функцій та особливостей функціонування в тому чи іншому типі дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Bertini M.-J.* Ni d'Eve ni d'Adam. Dйfaire la diffйrence des sexes / Marie-Joseph Bertini. – Paris: Max Milo Editions, 2009. – 278p.

2. *Boyer H.* De l'autre сфтй du discours. Recherches sur le fonctionnement des reprйsentations communautaires / Henri Boyer. – Paris: L'Harmattan, 2003. – 125p.

3. *Boyer H.* L'imaginaire ethnosocioculturel collectif et ses reprйsentations partagйes : un essai de modйlisation in Travaux de didactique du franзais langue йtrangire / Henri Boyer. – Montpellier: I.E.F.E. Universitй Paul Valйry, 1998, n°39. – 124p. – P.5-14.

4. *Durkheim E.* Les rиgles de la mйthode sociologique, 12иme йdition / Emile Durkheim. – Paris: Quadrige / PUF, 2005. – 149p. – P.VII-XXIV.

5. Le concept de reprйsentation en psychologie / Sous la direction de Nathalie Blanc. – Paris: In Press Editions, 2006. – 198p. – P.1-54.

6. Les reprйsentations des langues et de leur apprentissage. Rйfйrences, modиles, donnйes et mйthodes / Coordonnй par Daniиle Moore. – Paris: Didier, 2007. – 179p. – P.7-64.

7. *Moliner P.* Images et reprйsentations sociales. De la thйorie des reprйsentations a l'йtude des images sociales / Pascal Moliner. – Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 1996. – 276p.

8. *Moliner P.* Les mйthodes de repйrage et d'identification du noyau des reprйsentations sociales in Structures et transformations des reprйsentations sociales / Sous la direction de Christian Guimelli. – Lausanne: Delachaux et Niestlй, 1994. – 277p. – P. 199-232. – Collection Textes de base en sciences sociales.

9. *Moscovici S.* La psychanalyse, son image et son public, 3иme йdition / Serge Moscovici. – Paris: Presses Universitaires de France, 2004. – 506p. – P.39-79.

10. Pratiques sociales et reprйsentations, 3e йdition / Sous la direction de Jean-Claude Abric. – Paris: Presses Universitaires de France, 2001. – 252p. – P.1-82. – Collection Psychologie sociale.

11. "Regards croisйs". Perceptions interculturelles France – Mexique / Sous la direction de Patrick Charaudeau. – Paris: Didier Erudition, 1995. – 207p. – Collection Langages discours et sociйtй, n°8.

12. *Zarate G.* Reprйsentations de l'йtranger et didactique des langues / Geneviиve Zarate. – Paris: Didier, 2004. – 128p.

Стаття надійшла до редакції 25.04.13.

Угрин Т.В., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко
Доктор Университета имени Поля Валери Монпелье ИИИ
(Франция)

ПОНЯТИЕ СОЦИО-ДИСКУРСИВНОЙ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ И ЕГО ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

В данной статье осуществлен короткий междисциплинарный диахронический анализ понятия социо-дискурсивная репрезентация, выделено её основные характеристики, рассмотрены причины и условия возникновения репрезентаций.

Ключевые слова: *социо-дискурсивная репрезентация, репрезентационная парадигма, теория социальных репрезентаций, когнитивистика.*

Ugryn T.V., Assistan Professsor,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv
PhD in Linguistic studies, Paul Valery Montpellier III
University, France

The notion of socio-discursive representation and its main characteristics

The article gives a brief interdisciplinary diachronic analysis of the concept of socio-discursive representation, singles out its main characteristics, and describes the causes and the conditions of its emergence.

Key words: *socio-discursive representation, representational paradigm, social representations theory, cognitive studies.*

УДК 811.111

Філатова О.О., к.філол.н, асист.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОВІ АНГЛІЙСЬКІ НОМІНАЦІЇ ГОДИННИКІВ

У статті розглядаються нові англійські номінації на позначення годинників. Основним джерелом матеріалу дослідження є спеціалізовані сайти присвячені новинкам у сфері побутових предметів, а саме різних видів годинників. Лексичні одиниці аналізуються з позиції лексичної, пропозитивної, первинної та вторинної номінації, різних словотвірних механізмів. Звертається увага також на поліномінацію як один із видів створення назви для годинника.

Ключові слова: *номінація*, *лексична одиниця, лексична номінація, пропозитивна номінація, первинна номінація, вторинна номінація, словотворення, поліномінація.*

XX століття називають найдинамічнішим у всій історії людства, "стрибком часу", "футурошоком" [Тофлер 2002]. У своїй книзі Елвін Тофлер зазначає, що саме у XX столітті було створено більшість матеріальних благ щоденного вжитку. Саме тоді і зявляється нове поняття – дизайн, як абсолютно новий вид діяльності, пов'язаної з проектуванням предметного світу, як вільна творчість окремої людини. Засоби дизайну підпорядковані ергономічним цілям і завданням технічної естетики – зручності, полегшенню користування речами, комфорту, простоті обслуговування [Філатова 2012: 13-14]. Дизайн протиставляється

моделюванню – поверхневій обробці предмета, і є цілісною системою діяльності, якій належать важливі соціальні функції: у масовому виробництві він є вузлом взаємодії виробників та ринку через надання зовнішнім формам продуктів споживчого вигляду [Фиелл 2008, с. 4]. Дизайн виконує також і власне естетичну функцію: красиві і зручні речі формують смак і викликають потребу в красі. Дизайнер часто визначається як художник, а власне дизайнерські речі як єдність функціонального та красивого [Воронов, Плотников]. Підвищення рівня комфорту, збільшення вільного часу стимулюють наше бажання задовольняти психологічну потребу діяти, створювати, перебудовувати, творити. [Костенко 1986: 5]. Така увага до формотворчості викликає появу нових назв цих оригінальних предметів. Назви є нестандартними, відображають зовнішній вигляд предмета, його технологічні властивості, одразу запам'ятовуються та стимулюють покупку. Ця стаття присвячена розгляду нових англійських назв на позначення годинників, що, в контексті вищезазначеного, становить її **актуальність.** Вперше проаналізовано номінації годинників у діахронічному аспекті. **Об'єктом дослідження** є власне номінації різноманітних настінних та наручних годинників, будильників. **Теоретична значущість** статті відображається у прагненні вивчити нові реалії та явища сучасного світу, дослідити принципи їх вербалізації, а також пояснити взаємодію когнітивного та лінгвального середовища.

Годинник уже давно став звичним атрибутом для нас. Забувши чи загубивши його, ми не можемо правильно орієнтуватися й планувати день. З розвитком суспільства в цілому, та наукового-технічного прогресу зокрема годинник перестав бути простим предметом для ідентифікації часу. Це й прикраса будь-якого інтер'єру, і барометр, і дзеркало. Не дивно, що дизайнери усього світу прагнуть зробити годинник ергономічним і зручним у використанні, оригінальним і незвичним, – таким, який задовольняв би індивідуальні потреби кожної людини і був виразником її іміджу.

Існування різних видів годинників у різні часи позначалося і на включенні їх назв у загальний словниковий склад англійської мови. Наприклад, лише у 2000 році до словника англійської мови увійшла назва атомного годинника – *atomic clock – a presice clock hat measures time by using the regular oscillations of individual atoms of*

molecules [C21ED 2000]; цифрового годинника – *digital clock – a type of clock that displays the time digitally, i.e. in cyphers, as opposed to an analog clock, where the time is displayed by hands;* електричного годинника *electric clock – a clock that is powered by electricity instead of powered manually or by other sources of energy, specifically in order to wind the mainspring or to drive the pendulum or oscillator,* годинника–таймера *time clock – an apparatus with a clock which stamps on cards (known as timecards) the time of arrival and departure of staff, especially in a factrory* [C21ED 2000]. Поява таких годинників та входження їх назв у лексикон англійської мови є відображенням їхьої популярності.

Традиційними типами годинників є *water clock, carriage clock, candle clock, tower clock, grandfather clock, alarm clock, stopwatch, sundial, hourglass, quartz clock, lighthouse clock, cuckoo clock*, про що свідчать відповідні статті в словниках середини та другої половини XX століття [COD 1956], [HALD 1969], [HALD 1982].

Відповідно до основних номінативних типів назви годинників поділяються на:

- ✓ **Лексичну номінацію**:
  - Однослівна номінація *sundial, hourglass, sandglass, stopwatch, Forerunner, Aromawaker, Moonwatch, Chocomatic,*
  - Словосполучення, які поділяються на
    - вільні словосполучення *banjo clock, banjo timepiece, floral clock, flower clock, Liquid time, bike wheel clock, capsule clock, clock tuner, ring watch, puzzle alarm clock, cassette watch, clip watch, magnet clock, Hidden Time Watch, Dawn watch, Everyday Special, mirror watch, sharing watch, Light o`clock, sandglass clock, geek clock, Fortis IQ, Study bal, Timeless Garden, wane clock , Braille watches, Receipt clock, Verbarius clock,;*
    - словостягнення *candle clock, sand clock, incense clock, Oil-lamp clocks, projection clock, steam clock, torsion pendulum clock, torsion clock, Decimal time, binary clock;*
    - складені назви *astronomical clock, atomic clock, digital clock, electric clock, flip clock, mechanical watch, pendulum clock, ceiling clock, quartz clock, radio clock, water clock, alarm clock, striking clock, cuckoo clock, chess clock, master clock, Musical clock, slave clock, time ball, time clock.*
- ✓ **Пропозитивна номінація**
  - Декларативне речення *the clock i can't see;*

- Імперативне речення *lock your time;*
- Фразеологічна номінація *time for coffee, scent of time, Eye of the Storm, on-time clock, definition of time, it's about time clock, Milky Way;*

Відповідно до семантичної класифікації номінацій годинників, розрізняють:

- ✓ **Первинну номінацію** *atomic clock, candle clock, congreve clock, digital clock, electric clock, incense clock, mechanical watch, oil-lamp clock, pendulum clock, projection clock, quantum clock, quartz clock, rolling ball clock, water clock, alarm clock, cuckoo clock, musical clock, world clock, lantern clock, lighthouse clock, longcase clock, tall-case clock, tower clock, dual time, binary flow watch, shadow clock, stamps clock, Musical cuckoo clock with real water;*
- ✓ **Вторинну номінацію (метафоричну назву)** *Liquid time, Milky Way, bike wheel clock, Fan Clock, star wars clock, capsule clock, clock tuner, ring watch, puzzle, X watch, cassette watch, clip watch, magnet clock, Hidden Time Watch, Dawn watch, Everyday Special, mirror watch, sharing watch, time switch, twilight watch, Continue Time Clock, Light o`clock, sandglass clock, geek clock, Fortis IQ, Study ball, Forerunner, Aromawaker, Timeless Garden, wane clock, "Weekend Clock", Braille watches, Verbarius clock, Taskwatch-whiteboard, touch time, Dual Time, egg clock, Spring Drive, master clock, slave clock, speaking clock, talking clock, auditory clock, time ball, world clock, Balloon Clock, Orbit Clock, floral clock, flower clock, skeleton clock, mystic wall clock, race clock, rim clock, illusion clock, broke clock, Buddha time, gravity watch.*

Серед основних словотвірних механізмів, які використовуються для створення нових назв на позначення годинників, найбільш продуктивними є:

- ✓ основоскладання: *Moonwatch (moon + watch), Aromawaker (aroma + waker), hourglass (hour + glass), sandglass (sand + glass), stopwatch (stop + watch), Worldtime Clock (world + time clock);*
- ✓ телескопія *Chocomatic (chocolate + automatic);*
- ✓ декапіталізація *italk alarm clock (I talk alarm clock), the clock i can't see (the clock I can’t see), cd-clock (CD-clock);*
- ✓ скорочення:

- апокопи: *OXY (від oxygen), ORB (від orbit)*;
- абревіації *100% LED Watch, led wallclock* (*від light emitting diode*).

У цих випадках відбувається одночасний процес абревіації та декапіталізації.

Прикладами використання поліномінації як номінативного механізму можуть бути:

- *Congreve clock / Congreve's Rolling Ball Clock / Oscillating Path Rolling Ball Clock;*
- *analog clock with digital display / flip clock;*
- *hourglass / sandglass / sand timer / sand clock / egg timer / egg clock;*
- *radio clock / radio-controlled clock;*
- *talking clock / speaking clock / auditory clock;*
- *time clock / clock card machine / clock time recorder;*
- *world clock / Worldtime Clock;*
- *floral clock / flower clock;*
- *longcase clock / tall-case clock / floor clock / grandfather clock / grandmother clock / granddaughter clock.* Назви *grandfather clock / grandmother clock / granddaughter clock* позначають розмір годинника, виконаного в одному стилі за ієрархією *father – mother – daughter.*

Під час надання назви того чи іншого годинника дизайнери використовують такі когнітивні механізми:

- ✓ аналогію (подібність до певного предмета, літери алфавіту або явища), що відбивається у метафоричних назвах, наприклад: *moonwatch, liquid time, milky way, bike wheel clock, fan Clock, star wars clock, capsule clock, clock tuner, X* watch, *puzzle, cassette watch, ring watch,*
- ✓ зазначення додаткових функцій годинника: *Wall Clocks Wall Stickers, cd-clock, the Chocomatic, Taskwatch-whiteboard, Receipt clock, flavor of time, aromawaker, geek clock, clip watch, sharing watch, lock your time, mirror watch, magnet clock,*
- ✓ відображення оздоблення та орнаменту годинника, наприклад: *Eyjafjallajokull watch, zodiac clock*, *cycle watch, pixel clock*, *Friends Clock, rainbow clock, Moustache Round Wallclock*.

XX-XXI століття – епоха кардинальних, істотних змін не лише в суспільно-політичному житті, а й у науково-технічній сфері. Сучасні годинники відрізняються від попередніх оригінальними формами і додатковими функціями, незвичним оздобленням та механізмом дії. Годинники втрачають звичні стрілки і цифри, замість яких з'являються інші механізми, такі як лазер, рідина і т. ін. Назви годинників також зазнають суттєвих змін. Через посилену увагу до формотворчості зросла кількість метафоричних номінацій, утворених шляхом основоскладання та телескопії, номінацій засобами речення та фрази, що є відображенням поєднання кількох елементів та функцій не лише в самому годиннику, але і в його назві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Воронов Н. В.* Что такое дизайн? / Никита Васильевич Воронов. – М. ЗНАНИЕ, 1969. 40 с.
2. *Костенко А.Я, Зимина О. С.* Благоустройство квартиры: комфорт, эстетика. / Александр Яковлевич Костенко, Ольга Семеновная Зимина. – К.: "Будівельник", 1986. – 167 с., [2] л. цв. ил. – Библиогр.: с. 167.
3. *Плотников Ю. А.* Теоретические проблемы дизайна / Юрий Александрович Плотников. – Рига: редакционно-издательский отдел МИПКСНХ Латвийской ССР,1979. – 62 с. – Библиогр. С. 60-61.
4. *Фиелл Шарлота.* Энциклопедия дизайна. Концепции. Материалы. Стили / Шарлотта Фиелл, Питер Фиелл.: пер. с англ. А. В. Шилова. – М.: АСТ:Астрель, 2008. – 192 с.: ил. 3.
5. *Філатова О.О.* Вербалізація концепту КОМФОРТ в англійській мові XX-XXI століть.: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – "Германські мови" / Олена Олекскандрівна Філатова. – К., 2012. – 395 с.
6. *Тоффлер Э.* Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2002. –557 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

www.trendhunter.com
www.novate.ru
www.opulentitems.com
http://www.darkroastedblend.com
http://www.cuckooclocknest.com.au
http://www.zazzle.com

Стаття надійшла до редакції 25.04.13.

Филатова А.А., к.филол.н, ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

НОВЫЕ АНГЛИЙСКИЕ НОМИНАЦИИ ЧАСОВ

В статье рассматриваются новые английские номинации для обозначения часов. Основным источником материала исследования стали специализированные сайты посвященные новинкам в сфере бытовых предметов, а именно разных видов часов. Лексические единицы анализируются с точки зрения лексической, пропозитивной, первичной и вторичной номинации, разных словообразовательных механизмов. Обращается внимание на полиноминацию как один из видов создания названия для часов.

Ключевые слова: *номинация, лексическая единица, лексическая номинация, пропозитивная номинация, первичная номинация, вторичная номинация, словообразование, полиноминация.*

Filatova O.O., *PhD, Assistant Pofessor*
Taras Shevchenko National University of Kyiv

NEW ENGLISH NAMES FOR WATCHES

The article studies new English naming units for watches. The main research sources are special site about innovations among interior objects, namely different kinds of watches. Lexical units are analyzed from the perspective of lexical and propositional, primary and secondary nomination, different wordbuilding patterns. The author also focuses on polinomination as one of the ways to create a new name for a watch.

Key words: *naming unit, lexical unit, lexical nomination, propositional nomination, primary nomination, secondary nomination, wordbuilding, polinomination.*

УДК 811.112:004.738.2

Фіщенко М.В., маг.,
Інституту Філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНІ І ПОЗАМОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БЛОГІНГУ ТА МІКРОБЛОГІНГУ ЯК РІЗНОВИДУ ІНТЕРНЕТ-ЖАНРУ

У роботі розглянуто мовні і позамовні характеристики блогінгу та мікроблогінгу. Зроблено висновок про те, що Твіттер є однією із провідних форм інтернет-комунікації.

***Ключові слова**: блогінг, мікроблогінг, Твіттер, фоловер, твіт, ретвіт, відповідь, ЗМІ (засоби масової інформації), блогер, посилання, гіперпосилання, хештег, інтертекстуальність, гіпертекст.*

Предметом дослідження є мовні й позамовні характеристики блогінгу та мікроблогінгу.

Матеріалом дослідження – Твіттер як форма онлайнової комунікації.

Актуальність даної роботі полягає у зростаючій ролі блогінгу та мікроблогінгу в сучасній інтернет-комунікації. Згідно з дослідженням журналу *New Scientists*, Твіттер вже має ряд переваг над традиційними ЗМІ. У дослідженні було порівняно технології Web 2.0 зі звичними засобами інформації. Мікроблог отримав перевагу для планування заходів при рятувальних операціях. Наприклад, Червоний Хрест в Америці вже використовує Твіттер для обміну щохвилинною інформацією про локальні події, пов'язанні з діяльністю організації.

У роботі використано результати дослідження мовознавців П. Шлобінські і Т. Сівера [Schlobinski / Siever 2005, 2], у якому вони досліджували мовні аспекти блогу як форми інтернет-комунікації. Виходячи з цих даних, були досліджені інші лінгвістичні особливості блогу, що співіснують поряд з орфографічними особливостями цієї форми комунікації, наприклад:

• розмітка курсивом: маркування окремих пасажів;

• використання смайлів заради так званого ефекту зворотного зв'язку (явища переносу розмовної мови на письмо);

• написання великими літерами ("ALLEN").

Блоги в основі своїй концептуально письмові і медіально усні, тому для них характерним є використання смайлів, написання великими літерами, та інші засоби, що заміняють елементи невербального спілкування.

Характерними концептуальними рисами блогів є:

• Клітизація ("gehts" замість "geht es", "für" замість "für das", "gibts" замість "gibt es");

• Елізія ("ne" замість "eine").

До лексичних та синтаксичних аспектів блогів належать:

• Діалектичні впливи ("sich wie Bolle freuen");

• Розмовна лексика та непристойні вислови ("toll", "Scheiße");

• Частки/вигуки ("nee", "oh weia", "boah", "juhuuuuu", "WAU");

• Еліптичні конструкції, в т.ч. елізія (випадання) особистого займенника ("Bin in Rom angekommen").

Вищезгадані приклади ілюструють перехід усної мови в письмову.

Що стосується англіцизмів в блогах, за даними дослідження вони зустрічаються у 26 блогах з 30, але складають лише 1% від усіх лексем. Ці англіцизми прийшли в мову як із галузі комп'ютерної та Інтернет-лексики, так і з лексики самих блогів: *Webhosting, Beamer, Haker, Blogroll*; а також розмовні варіанти: *stylisch, gekillt*.

З точки зору соціально-культурних і соціально-лінгвістичних аспектів можна констатувати, що: сьогоднішня "освітня еліта" часто розглядає блог як негативне явище, тому що він дає кожному можливість публікувати статті, тексти та інший контент. Раніше таким привілеєм користувалися тільки засоби масової інформації.

Згідно з визначенням, поданим у Вікіпедії, "**Твіттер** (від англ. *twitter – цвірінькати*, *щебетати*) – соціальна мережа, яка є мережею мікроблогів, що дозволяє користувачам надсилати короткі текстові повідомлення (до 140 символів), використовуючи SMS, служби миттєвих повідомлень і сторонні програми-клієнти.

Основними термінами Твіттеру є "Following" і "Follower":

• Під поняттям **Following** слід розуміти положення користувача А, який підписується на замітки інших подібних користувачів і таким чином, "слідує" за ними (від англ. *to follow* – слідувати);

• **Follower** позначає навпаки отримувачів твітів користувача А. Таким чином, ці користувачі "слідують" за користувачем А.

Кількість користувачів Твіттеру в 2009 році в Німеччині становила близько 27.000 активних аккакунтів, при загальній кількості користувачів Інтернету в 42.7 мільйонів. З цього можна зробити висновок, що лише 0,1% всіх німецьких Інтернет-користувачів користувалися Твіттером, що дуже мало.

Усі користувачі Твіттера поділяються на три групи:

• **приватні користувачі**: приватні особи;

• **неприватні користувачі**: політики, компанії (засоби масової інформації, банки, видавці, політики, неурядові організації). Ця група користувачів використовує Твіттер з таких причин: реклама, пробудження інтересу, напрацювання контактів;

• так звані **користувачі "ні-ні"**: це блогери, які хочуть звернути увагу на свій власний блог, проте не є ні блогерами за основним

родом занять, ні простими приватними користувачами за формою ведення блогу.

Основні причини, з яких користувачі слідують один за одним у Твіттері:

• у якості фана;
• інтерес до змісту блогу обраної людини;
• через реальні відносини;
• з метою взаємного слідування.

Не дивлячись на те, що твіти, тобто замітки, якими обмінюються користувачі в рамках даної соціальної мережі є дуже короткими, а саме обмеженими 140 символами, їх можна розглядати як тексти, навіть хоча вони як і багато інших текстів не відповідають усім критеріями текстуальності.

Висновок взятий із наукової праці Демут і Шульц [Demuth / Schulz 2010, 1], які досліджували Твітер як форму комунікації і гіпертексту.

У вищезгаданому дослідженні розглядаються наступні теми в рамках Твітеру:

• теми;
• функція;
• намір;
• інтертекстуальні посилання;
• формальні характеристики.

В дослідженні розглядаються наступні групи користувачів:

• друковані ЗМІ;
• блогери;
• приватні особи;
• компанії;
• політики.

У дослідженні представлені чотири типи твітів:

• твіти без особливих прикмет (не обмежені тематично і інтенціонально і не мають інтертекстуальних посилань; метою такого роду твітів є передача інформації фоловерам);

• ретвіти (представляють собою цитати попередніх твітів інших користувачів, не є тематично або інтенціонально обмеженими; демонструють визнання користувачем інших твітів і підтверджують їх значимість);

• відповіді (твіти, що можна розглядати як відповідь на інші твіти; для відповідей особливо характерним є їх безпосередній

сосунок до попереднього твіту; у такий спосіб відповіді уможливлюють "розмови" між користувачами);

• твіти з посиланнями (мають високий рівень інтертекстуальності через гіперпосилання; несуть інформаційну функцію, так як посилаються на (інший) текст).

Що стосується частотності твітів серед різних груп користувачів, то приватні особи, друковані ЗМІ, політики та компанії в основному використовують твіти з посиланнями, в той час як блогери як правило використовують твіти без особливих прикмет. Ретвіти трапляються рідше, наприклад друковані ЗМІ взагалі їх не використовують.

Нижче наведено аналіз та порівняння типів твітів, структурованих за темами, функціями, намірами та інтертекстуальним посиланням.

За даними дослідження, усі чотири типи твітів тематично не обмежені. Мова в них може йти про все, що завгодно.

У рамках **функцій** можна відзначити деякі відмінності.

Твіти без особливих прикмет надають інформацію про себе, ретвіти поширюють інформацію серед фоловерів, це може бути як приватна інформація, так рекламна або інша інформація. У якості основної функції відповідей виступає встановлення прямого контакту з іншими користувачами. Твіти з посиланнями частіше використовуються з рекламною метою, але можуть також мати інформаційну функцію або функцію формування суспільної думки.

Наміри твітів без особливих прикмет важко визначити однозначно, ретвіти служать способом поширення інформації, до того ж завдяки ретвітам можна додатково прояснити власні позиції і думки. Ретвіти також допомагають в формуванні певної мережі однодумців. Завдяки відповідям можна коментувати, надавати інформацію чи поради по тій чи іншій конкретній темі або змісту. Твіти з посиланнями преважно є саморекламою.

Якщо розглядати **інтертекстуальні посилання**, можна зробити чіткий висновок, що твіти без особливих прикмет можуть бути пов’язані з іншими твітами тільки завдяки хештеґам. Коли користувач клікає на ці хештеґи, він може побачити твіти, що також пов’язані з цією темою. Як і в блогах, твіти розміщуються в хронологічному порядку. Таким чином, зв’язок між твітами також можна встановити на основі хронологічних зв’язків. Оскільки ретвіти фактично є цитатами, вони представлять собою зразки

дейктичної інтертекстуальності, коментуючи інші твіти або поширюючи їх без коментарів. Дейктична інтертекстуальність ретвітів може проявлятися через посилання. Як в твітах без особливих прикмет, інтертекстуальність може також проявлятися через хештеґи і хронологічність.

Відповіді за своєю темою і змістом посилаються на твіти, на які вони відповідають, і таким чином виникає інтертекстуальність. Твіти з посиланнями можуть, але не обов'язково мають бути прокоментовані, інтертекстуальний зв'язок встановлюється в формі посилання у вигляді URL-адреси.

Отже, Твіттер є однією із провідних форм інтернет-комунікації, а твіти – особливим різновидом гіпертексту, проте серед твітів не можна виявити чітко окреслених тем. До особливостей цієї форми комунікації належать інтертекстуальні посилання у вигляді гіперпосилань, відповідей і хештеґів. Конкретною метою спілкування в Твіттері є передача інформації фоловерам.

Що стосується мовних особливостей, в першу чергу слід назвати типовий для твітера вокабуляр та неологізми, такі як "твіт" і "ретвіт". Незважаючи на те, що твіти обмежені 140 символами, в них рідко зустрічаються типові для SMS скорочення. Цей факт пов'язаний з приватним характером текстових повідомлень. Твіттер є більш публічним, тому люди докладають більше зусиль для того, щоб писати правильно.

Під час опрацювання було виявлено певні кореляції між формами комунікації блог і Твіттер. А також комунікативні переваги користувачів Твіттера, зокрема тенденція мовців писати короткі твіти, наприклад, під час подорожей або цейтноту.

Твіттер описується як двосторонній ресурс і в якості аргументів вказуються відповіді і ретвіти. Порівнюючи Твіттер і блог, ми здобуваємо знання про те, що блог є більш приватним, а Твіттер відповідно може мати публічний характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Demuth G. / Schulz E. K.* Wie wird auf Twitter kommuniziert? Eine textlinguistische Untersuchung – Hannover, 2010.

2. *Schlobinski P. / Siever T.* Editorial zum Projekt "Sprachliche und textuelle Aspekte in Weblogs" // *Schlobinski P. / Siever T.* Sprachliche und textuelle Merkmale in Weblogs. Ein internationales Projekt – Hannover, 2005.

3. *Schlobinski P. / Siever T.* "Textuelle und sprachliche Aspekte in deutschen Weblogs" // Schlobinski P. */ Siever T.* Sprachliche und textuelle Merkmale in Weblogs. Ein internationales Projekt – Hannover, 2005.

4. *Schönberger K.* "Weblogs: Persönliches Tagebuch, Wissensmanagement-Werkzeug und Publikationsorgan" // *Schlobinski P.* Von *hdl* bis *cul8r*. Sprache und Kommunikation in den Neuen Medien – Mannheim, 2006.

Стаття подана до редакції 19.04.13

В данной работе рассмотрены языковые и внеязыковые характеристики блоггинга и микроблоггинга. Сделан вывод о том, что Твиттер является одной из ведущих форм интернет-коммуникации.

***Ключевые слова**: блоггинг, микроблогинг, Твиттер, фолловер, твит, ретвит, ответ, СМИ (средства массовой информации), блоггер, ссылка, гипперссылка, хэштег, интертекстуальность, гипертекст.*

This paper presents the examination of the linguistic and extra linguistic features of blogging and microblogging. The conclusion is as follows Twitter is one of the leading forms of online communication.

***Keywords**: blogging, microblogging, Twitter, follower, tweet, retweet, reply, mass media, blogger, link, hyperlink, hashtag, intertextuality, hypertext.*

УДК – 81'373

Fedayuk P. A., lecturer,
Shostka Institute of Sumy State University

THE STRUCTURE OF LEXICAL FIELD OF *WEATHER PHENOMENA* NOTIONS

In the article different approaches (J. Katz and T. Fodor, P. Kay, G. Ipsen, W. Labov, R. Kempton and other) to represent the whole word-stock of any language as a highly organized and structured system are described. Few is known about the structure of lexical units denoting WEATHER PHENOMENA in present-day English. This article runs about semantic peculiarities of the given word-group. The author used a field approach of semantic grouping of words denoting WEATHER PHENOMENA. The analysis of the mentioned lexical group gives ground to make up the conclusion that among the components in the field structure of WEATHER

PHENOMENA there are core and periphery zones. Their functions and characteristic features as being elements of some higher unit are given.

***Key words**: seme, lexical field, semantic field, lexical word-grouping, hyponym, hyperonym.*

The state of research in present-day linguistics is characterized with immense variability and complexity of numerous approaches [Chomsky 1986, 3-14]. Up so far scholars have evolved different trends of investigation language functioning [Langacker 1973, 32]. The discourse-cognitive paradigm taken as prevalent defines basic questions of the linguistics in the 21st century [Кубрякова 1992, 25; Левицкий 2011, 3]. Its aim is to determine specifics of the nominative and communicative activities of people in the process of verbalization of the reality. Thus the focus lies upon informative, cognitive and communicative functions of the language as being of paramount importance, which consists in conveying and interchanging information.

People have elaborated different means of conveying their thoughts, feelings, desires and intentions. They may be classified into two groups lingual and extralingual. Language being a lingual means represents the sign system of our states, feelings and thoughts expressions. The expression is embodied into some particular words having the sense of their own in their content.

In the course of its development language undergoes different processes. A great deal of these changes takes place in such field of linguistics as lexicology. New words appear, replacing old and archaic. So the language is under constant change. It is especially particular of the English language, which is characterized by a very extensive vocabulary. A question naturally arises whether this enormous word-stock is composed of separate independent lexical units, or it should be regarded as a certain structuralized system made up of numerous independent and interrelated sub-systems or groups of words.

Words can be decomposed into the features they share; each shared feature manifests a crosscutting dimension, while intersections of dimensions constitute the system. As each term in the system is meaningful semantically. The cleanest definition of a term comprises only its semantic features and cross-reference to the other terms of the system or, in a well-wrought lexicon, reference to formal depiction of the system. For example, the definition of ‘wind’ consists of [air moving + of middle force + of moderate temperature] and differs from the definition of ‘breeze’ by the second feature or from ‘cool’ by the third,

but these definitions would subsume nothing about climatic zones where the winds are in force or speed of the wind. Such encyclopedic information is excluded from the dictionary as extrasystematic.

Let's consider the following sets of words:

1. zephyr, gust, puff, gale, typhoon, flurry, hurricane, vortex, swirl;
2. car, book, girl, bee, lion, tulip.

The words of set 1 refer to concepts that can be described as 'different types of air moving as a result of natural forces', while the words of set 2 denote concepts that have nothing in common with each other. The words of set 1 constitute a **lexical field** (**semantic field, lexical word-group**) – a set of words with identifiable semantic affinities [Finegan 1994, 164]. **Lexical group** is the subset of the vocabulary all the elements of which possess a given distinctive feature [Arnold 1986, 250]. **Semantic fields** are closely knit sectors of vocabulary each characterized by a common concept [Ginzburg 1966, 82]. **Lexical fields** are highly organized and integrated conceptual spheres whose elements mutually delimit each other and derive their significance from the system as a whole [Ginzburg 1966, 41]. Thus words can be classified into certain sets according to their meaning.

The principle is closely related to the componential analysis, which originated in the German tradition of word-field analysis (*Bedeutungsfeld* 'field of meaning'), specifically in the work of J. Trier [Trier 1931, 256]. Analysis of word fields arose under the stimulus of both Saussure's structuralism and Gestalt psychology and, thus, is systematic and language specific but mindful of extralinguistic psychological implications, especially when word fields of different languages are contrasted.

Word field analysis has profoundly shaped lexical semantics, not because words are related in any one way, but because words are related in many ways and such relations, whatever their nature, are inherent to most words. Yet the original practitioners of the word field school debated what the relations were.

G. Ipsen, who introduced the term, merely continued a trend among Indo-European etymologists to account for words in conceptual complexes rather than atomistically [Ipsen 1924, 38]. But later he defined a word field as a union of form and meaning [Ipsen 1924, 173]. Tightening of terms was in reaction to J. Trier, who coupled lexical (*parole*) and conceptual fields (*Ergon=langue*); the *Ergon* is divided by a lexical mosaic (*Wortdecke*) [Ipsen 1924, 76]. J.Trier

saw fields interlocking in progressively higher orders that ultimately involved the entire vocabulary of a language [Ipsen 1924, 125]. J. Trier's distinction of lexical and conceptual was problematic; as he insisted that clear meaning depends on abrupt demarcation of lower older fields, he vehemently denied that fields overlap and grade into each other [Trier 1931, 97].

K. Reuning, on the other hand, structures German and English fields of pleasurable emotions along sweeping scales, such as depth gradation, intensity and kinetic to static, to show how each language lexically elaborates different poles; he defers guardedly to national character [Reuning 1941, 144].

A. Lehrer states the fact that groups of words are brought together by virtually any underlying conceptualization [Lehrer 1974, 172].

In the same spirit Ch. Fillmore construed a frame consisting of a situation, a defendant, a judge, an addressee, a presupposition and a possible statement, among other constructs required to account for the relation among English verbs of judging. Ch. Fillmore credits the German field theorists as predecessors to this line of his research that over the following years was to evolve into his text semantics [Fillmore 1977, 17-35].

J. Katz and T. Fodor offered a componential theory of meaning, markers, that adapted to syntax the paradigmatic phonemic analogy of lexical semantics [Katz 1980, 285]. Any lexical meaning could be represented as a combination of semantic markers and distinguishers. Markers are equivalent to features of the kind illustrated above with the componential definition of 'wind'. Distinguishers serve to further differentiate between sense. Markers and distinguishers together enable syntagmatic semantic interpretation by constituting occurrence restrictions. D. Bolinger argues, further, that distinction between markers and distinguishers is not manifestly naturally; he offers examples that call for collapsing the classes into markers alone, which, again, overburdens the initial proposal [Bolinger 1961, 163]. Although markers can be formalized, it does not characterize mental process; its algorithmic application would hardly accomplish the astounding complicated task of semantic judgment.

From that very point it is quite clear that in a lexical field not all lexical items necessarily have the same status. Consider the following sets, which together form the lexical field of 'snow' (though there are other terms in the same field):

1. *snowfall, snowflake, snowstorm*
2. *avalanche, snowcap, snowfield*

The weather phenomena notions referred to by the words of set 1 are more 'usual' than those described in set 2. They are said to be less marked than those of set 2; therefore the words in set 1 are less marked members of the lexical field than the words in set 2. The less marked members in lexical field are usually easier to learn and remember than more marked members. Children learn term 'snowfall' before they learn the terms 'avalanche'. In other words less marked terms also tend to be used more frequently than more marked terms; 'snowfall', for example, occurs considerably more frequently in conversation and writing. The less marked member of a lexical field cannot be described by using the name of another member of the same field, while more marked members can be thus described ('snowflake' is a kind of 'snow'). Less marked terms are also often broader in meaning than more marked terms; 'snowfall' describes a broader range of weather phenomena notions than 'avalanche'. Finally, less marked words are not the result of the name of another object or concept, whereas more marked words often are (for example, 'scotch mist' is the fog in Scotland that lent its name to the mist).

W. Labov offers a model of denotation posing both stable and variable features to deal with interdependence and vagueness, two characteristics of categorization fundamental to linguistic meaning [Labov 1978, 153].

R. Kempton establishes that gradation exceeds the internal organization of categories to apply as well to relations between categories. W. Labov refers to R. Kempton's finding as a 'bulge', adding it to the problems that quantitative description of meaning fails to resolve [Kempton 1978, 117].

P. Kay's hypothesis integrates a continuous scale of physical, social and situational ratings with a cognitive schema, in this case a set of lexical categories; but schemata are broadly defined as any abstract organization capable of ascribing meaning to events [Kay 1978, 174].

Ch. Fillmore calls such events 'scene' and adds they should consist of any perception, memory, experience, actions, object or situation. People categorize such real experiences in reference to schemata and the prototypes therein. A schema, in turn, is associated with a frame of words that label its parts; the frame and the schema, or any word or part thereof may activate each other, and either side of the relation can initiate the activation. A universal hierarchy determines that animate arguments are more salient than inanimate arguments, which constrains how a scene will be focused upon in the nucleus of a sentence by

assigning its parts to case roles of agent, patient, instrument, goal, experiencer and location; the hierarchy governs to some extent which roles will occupy the nucleus and which will occur in the periphery. The perspective on a schema is constructed by both selections of words from a frame and by grammatical relations in a sentence. By linking different schemata and frames, both simultaneously and in sequence, people build text models that enable them to interpret discourse. One of Ch. Fillmore's major examples, a commercial frame, involves perspectives of 'buyer' and 'seller', as well has hundreds of other terms, 'price', 'money', 'discount', 'credit' to cite a few [Fillmore 1977, 17-35].

Ch. Fillmore's emphases on cognition precede the whetted elaboration of cognitive models in lexical semantics, called cognitive semantics [Fillmore 1977, 17-35]. Some of its milestones are L. Talmy's treatment of force dynamics, G. Lakoff and M. Johnson's analysis of metaphor and metonymy [Lakoff 1980, 376], L. Janda's insights regarding polysemous images, E. Casad and R. Langacker's recognition of conventional imagery and speaker point of view, and R. Langacker's account of subjectification [Langacker 1973, 159].

A. Wierzbicka brings into its twentieth year her program of substanding universal primes among lexical meanings, a mainstay of the field [Wierzbicka 1992, 241]. A. Lehrer and E. Kittay anthologize some of the most recent contributions from three approaches to lexical semantics, innovative and long established [Lehrer 1974, 131].

To sum it up, many linguists recognized that the thought producing semantic relations was infinitely more complex, varied and interesting than speaker intuitions about sentential truth conditions. In North America, the recognition had been forestalled by the behaviorist proscription against mentalism, while elsewhere interest in cognition unfolded mainly within the word-field school. But after 1950, linguists and, especially, linguistic anthropologists gradually incorporated cognition into their semantics, for example, the models of semantic components are patently cognitive. Once linguists directed this slowly moving heritage toward the fuller gamut of cognitive possibilities, lexical semantics expanded exponentially. In that climate, extended standard theory investigated a far-reaching chain of events by accentuating that simple language universals may underlie complicated surface usage.

A word as a language unit represents a hierarchy of semes one of which is being activated during our conversation, or communication, namely in some certain context.

Having used the above definitions of the lexical word grouping we have singled out such lexical subfields of weather phenomena notions as: "weather", "climate", "weather phenomena", "season", "precipitation", "temperature", "atmosphere", "rain", "snow" and "wind".

It is essential to note that "weather" proves to be a **hyperonym**, the more abstract term, of this field structure, while "climate", "weather phenomena", "season", "precipitation", "temperature", "atmosphere", "rain", "snow" and "wind" are the **hyponyms** – referents which are totally included in the referent of the term "weather". Hyponyms are concrete referents, the relationships of the definite components ("weather phenomena", "season", "precipitation", "temperature", "atmosphere", "rain", "snow" and "wind") and the general one "weather" is that of hyponymy, as it is based on the notion of inclusion. Thus hyperonym "weather" includes hyponyms "weather phenomena", "season", "precipitation", "temperature", "atmosphere", "rain", "snow" and "wind" in such a way that we can state that "rain", "snow" and "wind" are some kind of "weather".

It is important to emphasize that in a lexical field hyponymy often exists at a more than one level. A term may at the same time both be a hyponym and hyperonym. That's why if we treat the above hyponyms ("weather phenomena", "season", "precipitation", "temperature", "atmosphere", "rain", "snow" and "wind") as central elements of their own fields, they appear to be hyperonyms of a new less abstract field structure, possessing hyponyms with more concrete meanings.

"Weather phenomena", "season", "precipitation", "temperature", "atmosphere", "rain", "snow" and "wind" are possible to be singled out as hyperonyms, each of which builds up its own word-field of the second level. Such hyperonyms as "temperature", "atmosphere", "rain", "snow" and "wind" have referents which in their turn may build up independent word-field of the third level on their own. Thus we obtain such subfields of the third level with such hyperonyms as "heat n", "heat v", "cold n", "cold v", "cold adj" (former referent – hyperonym – "temperature"); "air" (former referent – hyperonym – "atmosphere"); "snow n", "snow v" (former referent – hyperonym – "snow"); "wind n", "air", "storm", "windy adj", "stormy", "blow" (former referent – hyperonym – "wind"); "rain n", "moisture", "mist", "wet", "cloud", "rain v", "be wet", "moisten" (former referent – hyperonym – "rain"). It should be pointed out that the principle according to which hyperonyms of the third level are singled out is based on frequency of use of the

referents in speech and the belonging of this or that referent to some certain part of the language (either noun, verb or adjective).

Thus we obtained a hierarchy of terms related to each other through hyponymic relationships. The "lower" we get in a hierarchy of hyponyms, the more marked terms (referents, variants) of this particular field are.

To this I must add that the same lexical variant may refer to different subfields with various hyperonyms. For example, "storm" may be a hyponym of the hyperonym "wind", "snow", "air" and "rain" or "hot wind" may be a hyponym of the hyperonym of "heat", "wind" and "air". On this ground it is possible to put forward a supposition that these hyperonyms ("heat", "cold", "wet", "rain", "wind", "snow" etc.) interact with each other in such a way that they prove the existence of some higher, more abstract unit, which includes all these meanings or notions. In our case this term will be "weather".

It seems logically enough to treat "weather" as nucleus and hyperonyms of the second level ("climate", "weather phenomena", "season", "precipitation", "temperature", "atmosphere", "rain", "snow" and "wind") as more centred, having more abstract meaning and hyperonyms of the third level ("heat n", "heat v", "cold n", "cold v", "cold adj", "air", "snow n", "snow v", "wind n", "air", "storm", "windyadj", "stormy", "blow", "rain n", "moisture", "mist", "wet", "cloud", "rainv", "be wet", "moisten") as those which are in the periphery being more concrete. It is proved by the fact that to explicit the meaning of a word in a periphery we use words which are in the center and build up nucleus. For example:

Sunshine = <u>heat</u> of the sun;
Heat = high <u>temperature</u>;
Temperature = degree of heat or cold.

This very tendency explains wide usage of nucleus terms in everyday, colloquial speech by everybody. So, more centered lexical variants are used more frequently, while those which are in the periphery are used more rarely or in a very specific communicative situation. For example, let's consider the following sentences:

1. The **wind** *blows*.
2. The door *is opened* by a **slight whiff**.
3. **Violent storm** *destroyed* many houses.

These sentences describe various kinds of air moving as a result of natural forces, the only difference lies in the intensity of wind or types of wind.

It is of primary importance to stress that English speakers use the word to refer to at least two different referents, it explains why "weather" may be treated in several aspects: as a kind of season, climate, precipitation or weather phenomena.

Thus it would not be a mistake to assume that lexical meaning is the reflection of a thing in our mind, hence, it presupposes the existence of mental image of a thing. But a thing represents itself not an abstract mass, but some unity of qualities (signs). In such a way the reflection of a thing in our mind should also be subdivided into some parts (components), each of them reflecting this or that sign of a thing (object). Thus the meaning of a word is the combination of two or more components. The component of the meaning of a word is called elementary meaning, semantic multiplier, differential sign, or **seme** [Степанов 1975, 24]. Each seme is represented in the explanation of lexical meaning by one or several words. For example: "cloudburst" = "weather phenomenon" + "rain" + "storm". The components of a meaning are taken out as the result of comparing two adjacent words of one lexico-semantic group or word-field. For example, as a result of comparing of a word "gale" and "snow" we get the differential sign "weather phenomenon", with the word "blizzard" the differential sign will be "severe and violent storm", with the word "mistral" the differential sign will be "strong wind".

There are nucleus (main) and periphery (subordinate) semes. Nucleus semes reflect permanent and obligatory signs of an object, periphery semes – those which are temporal and not obligatory. For example, in the meaning of a word "blizzard" semes "wind", "storm" and "snow" are nucleus and semes "severe", "strong" and "violent" are periphery. It should be noted that periphery semes are not fixed in the dictionaries, but it is with the help of them we create different and various metaphors, epithets and so on so that they may become set stylistic means or devices.

To some it up, in a lexical field of weather phenomena notions we can distinguish less marked (nucleus, centered) and more marked (periphery) words (lexical variants of this field).

Less marked members of the lexical field of weather phenomena notions are more usual, wide spoken in colloquial speech. The less marked member of a lexical field denote a greater variety of notions (meanings) than more marked members: we can use the word *rain* for groups of notions (*smirr, wet, drizzle, storm*) as each of them is a kind of rain.

LITERATURE

1. *Кубрякова Е. С.* Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем // Язык и структуры представления знаний / Е. С. Кубрякова. – М., 1992. – С. 4-38.

2. *Левицкий А. Э., Потапенко С. И., Белехова Л. И. и др.* Язык и пространство: проблемы онтологии и эпистемологии: [монография] / Левицкий А. Э., Потапенко С. И, Белехова Л. И. и др.; под ред. А. Э. Левицкого, С. И Потапенко. – Нежин: Издательство НГУ имени Николая Гоголя, 2011. – 483 с.

3. *Степанов Ю.С.* Методы и принципы современной лингвистики / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1975. – 312 с.

4**.** *Arnold I.V.* The English Word / I.V. Arnold. – M.: Higher School Publishing House, 1986. – 295 p.

5. *Bolinger D.* Generality, Gradience, and the All-or-None / D. Bolinger. – The Hague: Mouton, 1961. – 324 p.

6. *Chomsky N.* Knowledge of Language. Its Nature, Origin and Use / N. Chomsky. – N.Y.: Praeger, 1986. – 309 p.

7. *Fillmore Ch.* Topics in Lexical Semantics // Current Issues in Linguistic Theory / Ch. Fillmore. – L., 1977. – P.17-35.

8. *Finegan E.* Language, its Structure and Use / E. Finegan. – Philadelphia: South California University Press, 1994. – 536 p.

9. *Ginzburg R.S., Khidekel S.S.* A Course in Modern English Lexicology / R.S. Ginzburg, S.S. Khidekel. – M.: Higher School Publishing House, 1966. – 271 p.

10. *Ipsen G.* Der alte Orient und die Indogermanen / G. Ipsen. – Heidelberg: Winter, 1924. – 237 p.

11. *Katz J., Fodor J.* The Structure of a Semantic Theory / J. Katz, J. Fodor. – Cambridge: Harvard University Press, 1980. – 249 p.

12. *Kay R.* Tahitian Words for Race and Class / R. Kay. – Cambridge: MIT Press, 1978. – 193 p.

13. *Kempton R.* Category Grading and Taxonomic Relations: a Mug is a Sort of a Cup / R. Kempton. – Cambridge: Cambridge University Press, 1978. – 65 p.

14. *Labov W.* Denotational Structure // Papers from the 14th Annual Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society / W. Labov. – Chicago: Academic Press, 1978. – 260 p.

15. *Lakoff G. , Johnson M.* Metaphors we Live by / G. Lakoff and M. Johnson. – Chicago: Chicago University Press, 1980. – 238 p.

16. *Langacker R.W.* Language and Its Structure. Some Fundamemental Linguistic Concepts / R.W. Langacker. – N.Y.: Harcout Brace Jovanovich, Inc., 1973. – 275 p.

17. *Lehrer A.* Semantic Fields and Lexical Structure / A. Lehrer. – Elsevier: Holland, 1974. – 273 p.

18. *Reuning K. A.* Comparative Study of the Linguistic Field of Pleasurable Emotions in English and German / K.A. Reuning. – Swathmore: College Book Press, 1941. – 246 p.

19. *Trier J.* Der Deutsche Wortschatz im Sinnerbezirk des Verstandes / J. Trier. – Heidelberg: Winter, 1931. – Bd. 1. – 347 S. 19. *Wierzbicka A.* Semantics, Culture and Cognition / A. Wierzbicka. – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 487 p.

Стаття подана до редакції 19.04.13

Федаюк П.А., препод.,
Шосткинский институт Сумского государственного университета

СТРУКТУРА ЛЕКСИЧЕСКОГО ПОЛЯ "ПОГОДА"

В статье показаны попытки филологов систематизировать и структурировать лексические единицы языка (Й. Кац и Т. Фодор, П. Кей, Г. Ипсен, В. Лабов, Р. Кемптон и другие). Автор выделил особенности понятий, обозначающих ПОГОДНЫЕ ЯВЛЕНИЯ в современном английском языке, и представил все компоненты структуры поля с его ядерными и периферийными компонентами, определил их функции и характерные черты, смоделировал структуру лексических единиц, которые обозначают погодные явления на основании определения ядерных и периферийных компонентов согласно принципу семантического, или лексического поля.

Ключевые слова*: сема, лексическое поле, семантическое поле, лексическая группа, гипоним, гипероним.*

Федаюк П.О., викл.,
Шосткинський інститут Сумського державного університету

СТРУКТУРА ЛЕКСИЧНОГО ПОЛЯ "ПОГОДА"

У статті показані спроби філологів систематизувати і структурувати лексичні одиниці мови (Й. Кац і Т. Фодор, П. Кей, Г. Іпсен, В. Лабов, Р. Кемптон та інші). Автор виділив особливості понять, що позначають ПОГОДНІ ЯВИЩА в сучасній англійській мові, і представив всі компоненти структури поля з його ядерними і периферійними компонентами, визначив їх функції і характерні риси, змоделював структуру лексичних одиниць, які позначають погодні

явища на підставі визначення ядерних і периферійних компонентів за принципом семантичного, або лексичного поля.

***Ключові слова**: сема, лексичне поле, семантичне поле, лексична група, гіпонім, гіперонім.*

УДК 336.714(477)

Ференс Н., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЄЙТС УКРАЇНСЬКИЙ ТА РОСІЙСЬКИЙ: ПОЕТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті подано узагальнений аналіз українських та російських перекладів поетичних творів В.Б.Єйтса, виконаних різними перекладачами, зокрема, О.Мокровольським, О.Зуєвським, М.Стріхою, Г.Кружковим та А.Блейз. Оцінка доробку цих перекладачів базується на трьох засадах: переклад розглядається як самостійний текст, для якого розміщення на літературній "мапі" культури-приймача важить більше, ніж зв'язок з оригіналом; утверджується множинність перекладів; та утверджується право перекладача на творче перетлумачення оригіналу. Такий підхід відповідає актуальним парадигмам перекладознавчої науки.

***Ключові слова:** поетичний переклад, інтерпретація, Єйтс.*

Існує чимало перекладів поетичних та прозових творів ірландського класика В.Б.Єйтса українською та російською мовами (зазначмо, що ми включаємо російськомовні переклади до поля своїх зацікавлень із тих міркувань, що більшість носіїв української мови володіє також і російською мовою – а отже, російськомовні тлумачення доступні українському читачеві і можуть порівнюватися з українськими перекладами). І хоча про вичерпність наявних тлумачень В.Б.Єйтса, особливо українською мовою, говорити поки що зарано – однак вже на теперішньому етапі української та російської єйтсіани помітна значна гетероглосія перекладів. У цьому розмаїтті наявні як системні переклади, підкорені "філософії Єйтса" – тобто концептуальному підходу до тлумачення творів В.Б.Єйтса – конкретними інтерпретаторами, так і переклади епізодичні, "вільні", підлеглі меті, яка не має прямого зв’язку з оригіналом.

Серед українських перекладачів В.Б.Єйтса можна назвати О. Мокровольського, О. Зуєвського, В. Коротича, В. Коптілова, М. Стріху та І. Сівака; серед російських – А. Блейз, Г. Кружкова, І. Бабицького, Б. Рівкіна, Д. Щедровицького, Н.О'Шей.

Одні перекладачі обирають для перекладу окремі поезії, що відповідають їх власним уподобанням або специфічним цілям інтерпретації. Так, декілька здійснених І.Сіваком перекладів творів В.Б.Єйтса, опублікованих у журналі "Всесвіт" 2005 року [9] – а саме "Її тріумф", "Скрипаль із Дуні" та "Озерний острів Іннісфрі" – перетлумачені у ключі прихильності І.Сівака до ірландської музики та ідеї "простої краси". Н.О'Шей (співачка, більш знана під псевдонімом Хелавіса) створила "вільний переклад" вірша В.Б.Єйтса "Под луной" ("Under the Moon") для того, щоб покласти його на музику. Інші ж перекладачі – О.Мокровольський, Г.Кружков, А.Блейз – перекладають твори В.Б.Єйтса системно, не обмежуючись негайними потребами інтерпретації окремого твору, а беручи до уваги весь авторів доробок в його цілісності.

Твори того чи іншого автора – це відображення його індивідуального, унікального бачення світу, і крізь них неминуче проступає авторова постать – не так *особа*, як певний *образ* автора. Образ автора, з яким головно має справу перекладач, вибудовується, з одного боку, на основі аналітичного прочитання тексту або текстів автора та проникнення у мову і проблематику першотвору [2, с. 30-31], а з іншого – під впливом міфів, які неминуче оточують постать автора, якщо тільки ця постать є більш-менш помітною у контексті світової або національної культури.

Постать В.Б.Єйтса у літературному пантеоні XX сторіччя оточена цілим сонмом міфів, які по-різному тлумачать образ поета. Серед найпоширеніших прочитань можна назвати, зокрема, такі: 1) Єйтс – патріот Ірландії, творець нового ірландського міфу; 2) Єйтс – патріот Ірландії і англомовний аристократ; 3) Єйтс – містик та окультист; 4) Єйтс – автор любовної лірики; 5) Єйтс – нобелівський лауреат, творець поетичної мови XX сторіччя. Усі ці варіації образу автора передбачають розмаїття прочитань його творів.

Іншим важливим фактором інтерпретації є постать перекладача – сучасника певної епохи та "мешканця" певного контексту, носія певної інтерпретаторської програми, певних установок та смаків. Зазначмо, що для дослідника текстів, який свідомо підходить до вивчення перекладів з позиції читача, перекладач – власне, *автор*

перекладу – також виявляється не особою, а образом. Саме цей параметр – параметр *образу перекладача* – головно став підставою для наших розвідок з інтерпретаторської "філософії Єйтса".

Сучасні парадигми розглядають працю перекладача поезії як творчість; зокрема, Дж.Голмс осмислює її як *метапоезію* [11]. Префікс "мета" слід розуміти тут у тому сенсі, що як поетична творчість автора оригіналу відбиває певний його погляд на реальність, так і творчість перекладача відбиває його погляд на *художню реальність* оригіналу. Поет апріорі наділяється правом інтерпретувати "об'єктивну дійсність" на власний розсуд, і актуальні концепції художнього перекладу прагнуть наділити такою самою свободою дій і перекладача як метапоета, відмовляючись від *приписових* типологій перекладу на користь *описових*, які утверджують та вітають множинність перекладів.

Визначною рисою сучасних підходів до студій перекладу є також тенденція до їх свідомої ірраціоналізації. Зокрема, американський дослідник Д. Робінсон спирається на відчуття та інтуїцію перекладача, вважаючи, що "логічні" підходи трансценденталізують мову, ставлячи її вище за індивідуальну людську суб'єктивність і таким чином дегуманізуючи. Інтерпретація, на думку Д. Робінсона, скеровується передусім відчуванням, а тому контекстуально і особистісно варіативна. Переклад як різновид інтерпретації – також явище суб'єктивне. Перекладач не створює стійкий, "викапаний" еквівалент оригінального тексту (власне, це й неможливо), а займається творчим перетлумаченням, до якого перекладача і слід заохочувати. Відкидаючи "логічний" підхід, Д. Робінсон пропонує відмовитися від зіставлення оригіналу та перекладу на основі схожості лексичних, синтаксичних та семантичних структур, а натомість пов'язувати вихідний та цільовий тексти через поняття *тропу*, або фігури мовлення [12, с.133-136]. Переклад розглядається як троп оригіналу; можливі переклади-метафори, переклади-метонімії, переклади-синекдохи, переклади-іронії, переклади-гіперболи та переклади-металепсиси. Окреслюючи ці шість типів, Д. Робінсон наголошує на тому, що його типологія відкрита, і до неї можуть бути додані й інші типи [12, с.150-185].

Ми у своїй розвідці будемо спиратися на тропеїчну типологію Д. Робінсона, оскільки вона видається оптимально пристосованою для того, щоб узагальнено описати підхід певного перекладача до

тлумачення творчості певного автора, при цьому зосереджуючись на творчій природі перекладацької роботи.

Український Єйтс

Серед україномовних перекладачів В. Б. Єйтса варто виділити О. Мокровольського, О. Зуєвського та М. Стріху. Перший виконав найбільшу на цей час кількість перекладів єйтсівських творів. У 2004 році вийшла книга "Вибрані твори. Поезії, поеми та драми" [3], переклади для якої створили О. Мокровольський, В. Коротич, В. Коптілов та М. Стріха, але основний масив текстів належить О. Мокровольському, а твори інших перекладачів у плані мови та стилістики не вибиваються зі створеної ним канви (окрім версій М.Стріхи, що мають виразну власну стилістику).

З погляду типології Д. Робінсона перекладна єйтсіана О. Мокровольского лежить у сфері іронічних (без претензії на канон: переклад – це лише переклад, одна з можливих версій) та гіперболічних перекладів. При цьому "романтичний ідеал" перекладу-гіперболи, до якого прагне перекладач – це навіть не так сам В.Б.Єйтс як автор оригіналу, а – вочевидь – видатний український перекладач XX століття М. Лукаш. Останній – унікальна постать в історії українського художнього перекладу, чиї версії іншомовних поезій відзначаються новаторством та спрямованістю на розкриття творчих спроможностей української мови, вживанням розмовних, призабутих, рідкісних форм та зверненням до фольклорних ресурсів. Л. Коломієць називає його переклади "відкрито опозиційними до тоталітарної системи" [5, с.25], що вводить переклади О. Мокровольського як послідовника М. Лукаша у поле постколоніального "бунту" або відродження, що характеризується, зокрема, тенденцією до творчого використання мови у перекладі і *мовотворчих* перекладів.

Тлумачення творів В.Б. Єйтса крізь призму постколоніального відродження не позбавлене своєї логіки – серед тих міфів, які огортають постать В.Б. Єйтса, є і образ суто ірландського поета-патріота, творця нового ірландського міфу. Саме такий погляд на творчість поета утверджується передмовою С. Павличко до видання "Вибраних творів" 2004 року [8]. Впадають в око історичні паралелі між Ірландією та Україною, особливо між становищем звільненої від британського панування Ірландії в часи пізньої творчості В.Б. Єйтса та становищем України після розпаду СРСР і здобуття незалежності. З такої точки зору "лукашизм"

О. Мокровольського та інших перекладачів, які працювали над збіркою 2004 року, – виправдане, виважене явище цілком у руслі тенденцій епохи: В.Б.Єйтс начебто переноситься із постколоніального ірландського ґрунту на постколоніальний український ґрунт.

Перекладацькій творчості О. Мокровольського притаманні химерність синтаксичних побудов, оригінальний добір лексики, "бароковість" та фольклорність. У його перекладах сусідять поетизми, рідкісні слова і розмовна, подекуди діалектна лексика. Струнке єйтсівське віршування в О. Мокровольського змінюється численними порушеннями приписів метрики, що набувають характеру системи, певного творчого "почерку". В.Б. Єйтс О. Мокровольського – химерний подекуди до хаотичності, розмаїтий у доборі лексики аж до еклектики, іронічний деінде до сарказму, ближчий до фольклору, аніж до міфу.

Як приклад метапоезії О.Мокровольского наведімо уривок із вірша В.Б.Єйтса *Sailing to Byzantium* у його перекладі ("Плавання до Візантії"):

Природи збувшися, в природи твір
Уже ж бо я не втілюся ніколи,
А тільки в золотий убір чи взір
З рук майстра давньоеллінської школи,
Щоб сонний імператор тішив зір, –
Чи в дивоптаха, щоб співав про долі
Колишніх і грядущих поколінь,
Щоб візантійців не приспала лінь.
[3, с.138]

Once out of nature I shall never take
My bodily form from any natural thing,
But such a form as Grecian
goldsmiths make
Of hammered gold and gold enamelling
To keep a drowsy Emperor awake;
Or set upon a golden bough to sing
To lords and ladies of Byzantium
Of what is past, or passing, or to come.
[13, c.193]

Інший український перекладач В.Б. Єйтса – О.Зуєвський – переклав усього вісім поезій В.Б.Єйтса [4, с. 299-305], проте його неможливо обійти увагою, оскільки із цих перекладів постає Єйтс, цілком відмінний від Єйтса О. Мокровольского та "Вибраних творів" 2004 року. О. Зуєвського як перекладача і як поета певним чином ріднить з В.Б. Єйтсом "символістський" початок творчого життя та ставлення до поезії як до езотеричного мистецтва. Вкладаючи у переклади власну, відмінну від оригінальної поетичну сюжетику та філософію, О. Зуєвський, втім, тяжіє до образу Єйтса-аристократа і Єйтса-містика, а його ясну, чітку метапоезію на мапі української єйтсіани можна розглядати як полюс, протилежний

бароковому, химерному Єйтсу О. Мокровольського. Наведімо уривок із "Плавання до Візантії" в інтерпретації О.Зуєвського:

Природу кинувши, зразка чи міри
Собі я в неї більше не візьму,
Лиш форму ту, що грецькі ювеліри
Кували для царя, аби йому
Не нудилось під шатами порфіри,
Або на гілку з золота саму
Чіпляли, щоб вельможам Візантії
Співала про життя їх і надії.

[6, с.301]

Метапоезія М.Стріхи, чиї переклади також увійшли до збірки 2004 року, розкриває В.Б.Єйтса як автора вишуканої лірики, зокрема, лірики любовної. Мова його перекладів легка й стрімка, для неї не характерні ані фольклорні, ані "книжні" елементи. Ось уривок із перекладу М.Стріхи єйтсівського вірша "Ephemera" ("Ефемера"):

Мовчав довкола ліс, і жовте листя,
Мов тихі метеори, опадало.
Зустрівся їм старий кульгавий заєць –
Теж з осені… І ось ще раз вони
Спинилися над берегом безлюдним.
Він глянув – закосичилась вона
Тим мертвим листям, що тихцем зібрала,
Мов зір її, вологим.

[3, с.29]

The woods were round them, and the yellow leaves
Fell like faint meteors in the gloom, and once
A rabbit old and lame limped down the path;
Autumn was over him: and now they stood
On the lone border of the lake once more:
Turning, he saw that she had thrust dead leaves
Gathered in silence, dewy as her eyes,
In bosom and hair.

[13, с.13]

Російський Єйтс

Серед численних російських перекладачів В.Б.Єйтса в рамках цієї статті ми хочемо спинитися на постатях Г. Кружкова та А. Блейз, чия метапоезія пропонує читачеві двох цілком відмінних Єйтсів.

Г. Кружков – один із найвідоміших російськомовних перекладачів В.Б. Єйтса. Особливість його підходу до тлумачення доробку ірландського поета – проведення паралелей між творчістю та життям В.Б.Єйтса та цілою плеядою російських поетів, серед яких, з одного боку, А. Пушкін, а з іншого – М. Волошин, А. Блок, Б.Пастернак, О. Мандельштам. Такий підхід засвідчують статті та коментарі перекладача, зокрема, вступна стаття до онлайн-збірки поетичних перекладів творів В.Б. Єйтса [6].

Примітно, що Г. Кружков проводить паралелі між історією Ірландії на початку XX сторіччя ("кривавий Великдень" 1916 року) та історією Росії у той же час (революція 1917 року), але – на відміну від схожостей, що проглядають у порівнянні пост-британської Ірландії та пострадянської України – кружковські паралелі мають характер не об'єктивний, а суб'єктивний: їх перебіг важливий передусім у контексті впливу на долі та творчість поетів-символістів "дореволюційного" покоління. У Росії поети, приналежні до минулої епохи і захоплені вселенською катастрофою, якою ознаменувалося настання XX сторіччя, – це А. Блок, М. Волошин, О. Мандельштам тощо; в Ірландії, на думку Г. Кружкова, – це В.Б. Єйтс [7].

Типологічно кружковські переклади творів В.Б. Єйтса можна віднести до перекладів-метафор, але перекладач не так *хоче бути автором*, як прагне реконструювати "Йейтса по-русски", тобто такого Єйтса, якого зручно буде порівнювати з російськими поетами-символістами та акмеїстами. Саме тому інтерпретації Г. Кружкова не позбавлені і рис перекладу-синекдохи, у якому все розмаїття смислових та формальних характеристик оригіналу зводиться до певного репрезентативного елементу, котрий розглядається як цінний і підлягає перекладу (до перекладів-синекдох належить, зокрема, і пропагандистський переклад). При цьому Г.Кружков виходить не так із якостей тексту, як із якостей власноруч створеного міфу про "російського Єйтса".

Ось уривок із перекладу Г.Кружковим Єйтсової поезії "Byzantium":

И птица, золотое существо,
Скорее волшебство, чем существо,
Обычным птицам и цветам упрек,
Горласта, как плутонов петушок,
И яркой раздраженная луной,

На золотом суку
Кричит кукареку
Всей лихорадке и тщете земной
[6].

Miracle, bird or golden handiwork,
More miracle than bird or handiwork,
Planted on the star-lit golden bough,
Can like the cocks of Hades crow,
Or, by the moon embittered, scorn aloud
In glory of changeless metal
Common bird or petal
And all complexities of mire or blood
[13, c.251].

Критики закидають перекладам Г. Кружкова надмірну спрощеність, "полегшеність" тексту. В. Топоров називає кружковські версії "симулякрами", відзначаючи, що за оригінальними віршами Єйтса проглядає "культурний контекст, який неможливо перенести на вітчизняний ґрунт" [10]. Г. Кружков, втім, і не намагається здійснити таке перенесення: він свідомо створює для "свого" Єйтса новий, виразно російський контекст, нехай навіть ілюзорний чи симульований.

Російська перекладачка А. Блейз [1] підходить до інтерпретації творів В.Б. Єйтса з іншого боку міфу про автора: "її" Єйтс – це містик, окультист, член "Золотого Світанку" (окультне товариство, що діяло наприкінці XIX – на початку XX сторіччя). Її перекладам творів В.Б.Єйтса властиві такі риси, як увага до мікрообразності конкретного тексту, поєднана з прагненням повноцінно вписати переклад у загальний контекст оригінальної творчості автора; збереження окультних обертонів (решта перекладачів здебільшого обходить стороною цей аспект творчості В.Б.Єйтса); подовжені в порівнянні з оригіналом рядки (середнє російське слово має більше складів, ніж англійське, а А. Блейз прагне не розрідити текст, а зберегти лексичну "щільність" єйтсівського рядка); подекуди – вживання архаїзмів та поетизмів. За приклад наведімо фрагмент із перекладу поезії "Byzantium":

Златое чудо – птица иль металл?
Металл – не птица; чудо – не металл.
Петух Аида, в звездном свете пой

На ветви золотой!
Иль в свете лунном пой, ожесточась,
Из вечности взирая свысока
На тлен обычной птицы и цветка,
И на сплетений наших кровь и грязь
[1].

Типологічно переклади А. Блейз – це переклади-метафори: вони "прагнуть" бути якщо не оригіналами, то повноцінними їх замінниками для російськомовного поціновувача В.Б. Єйтса. Якщо порівнювати єйтсіану А. Блейз з версіями інших перекладачів – як російських, так і українських – то помітною стає цікава "контекстуальна" паралель: оригінальний доробок В.Б. Єйтса, за винятком окремих творів, належить до царини елітарного мистецтва, близького небагатьом і повністю зрозумілого лише втаємниченим; і саме такого – інтелектуального, елітарного – Єйтса пропонують читачеві максимально довершені (не тільки у плані якості, а й навіть більшою мірою у плані методу, підходу) переклади А.Блейз.

Підсумовуючи наш стислий огляд українських та російських інтерпретацій творів В.Б.Єйтса, відзначимо, що у їх багатоголоссі явно та повно втілюється постмодерна парадигма, яка вітає множинність тлумачень. Замість об’єктивного канону – ідеального "вірного" чи "адекватного" перекладу – маємо нескінченну множину суб’єктивних інтерпретацій.

Розміщення перекладу на літературній "мапі" культури-приймача, знаходження ніші для перекладу у літературі-приймачі виявляється для перекладного тексту важливішим, ніж зв'язок з оригіналом. Переклад як об’єкт дослідницьких зацікавлень починає домінувати над оригіналом і стає таким текстом, який можна і потрібно розглядати як самостійне явище. Проте саме зв'язок з оригіналом характеризує текст як переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Блейз А.* Уильям Батлер Йейтс [Электронный ресурс] / А.Блейз. – Режим доступа: http://www.weavenworld.ru/authors/A10

2. *Довганчина Р.* Відтворення ідіостилю Ернеста Гемінгвея в українських та російських перекладах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. – К.: 2011. – 20 с.

3. *Єйтс, Вільям Батлер.* Вибрані твори: Поезії, поеми та драми: Пер. з англ. – К.: Юніверс, 2004. – 640 с. – (Лауреати Нобелівської премії)

4. *Зуєвський, Олег*: "Я входжу в храм..." Поезії. Переклади. Статті. Матеріали до біографії /Упоряд. Н.Казакова; НаУКМА. – К.: Вид.дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 840 с.

5. *Коломієць Л.В.* Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу. (На матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії). – К.: ВПЦ "Київський університет", 2004. – 522 с.

6. *Кружков Г.* Переводы из Уильяма Йейтса [Электронный ресурс] / Г.Кружков. – Режим доступа: http://www.stosvet.net/union/Kruzhkov/yeats.html

7. *Кружков Г.* У.Б. Йейтс. Исследования и переводы [Электронный ресурс] / Г.Кружков. – Режим доступа: http://kruzhkov.net/essays/

8. *Павличко С.*, Вільям Батлер Єйтс // У кн.. Єйтс, Вільям Батлер. Вибрані твори: Поезії, поеми та драми: Пер. з англ. – К.: Юніверс, 2004. – 640 с. – (Лауреати Нобелівської премії)

9. *Сівак І.* З ірландської поезії. – Всесвіт, 2005, № 5-6. [Электронний ресурс] / Режим доступу: http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=75&Itemid=2

10. *Топоров В.* Йейтс, которого мы дождались// Петербургский Книжный Вестник Он-Лайн [Электронный ресурс] / В.Топоров. – Режим доступа: http://bookman.spb.ru/10/Yeats/Yeats.htm

11. *Holmes, James S.* Forms of Verse Translation and the Translation of Verse Form/ Holmes, James S. Traslated! Papers on Literary Translation and Translation Studies. – Amsterdam: Rodopi, 1988. – 117 p.

12. *Robinson, D.* the Translator's Turn – Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1991. – 318 p.

13. *Yeats, W.B.* The Poems. Edited and introduced by Daniel Albright. – London: Random House (UK) Ltd., 1992. (Everyman's Library).

Стаття надійшла до редакції 18.04.13.

Ференс Н., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЙЕЙТС УКРАИНСКИЙ И РУССКИЙ: ПОЭТИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

В статье представлен обзор украинских и русских переводов стихов У.Б.Йейтса, выполненных разными переводчиками, в

частности, О.Мокровольским, О.Зуевским, М.Стрихой, Г.Кружковым и А.Блейз. Оценивая их труд, мы исходим из трех принципов: перевод рассматривается как самостоятельный текст, для которого размещение на литературной "карте" принимающей культуры оказывается важнее, чем связь с оригиналом; утверждается множественность переводов; и утверждается право переводчика интерпретировать оригинал творчески. Такой подход соответствует актуальным парадигмам переводоведения.

Ключевые слова: *поэтический перевод, интепретация, Йейтс.*

Ferens N., postgraduate student,
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

YEATS IN UKRAINIAN AND RUSSIAN: POETIC INTERPRETATIONS

The article provides a view on Ukrainian and Russian translations of W.B.Yeats's poetic works by a number of translators, in particular, O.Mokrovolskiy, O.Zuyevskiy, M.Strikha, G.Kruzhkov and A.Blaze. Their works are estimated on the basis of three principles: the translated text is viewed primarily as a separate entity with its own niche in the target literature; multiplicity of translations is considered the norm; and the translator is entitled to translate creatively. This approach lies within the framework of modern paradigms of translation studies.

Key words: *poetic translations, interpretations in translation, Yeats.*

УДК 811.161.1'42

Филатенко И. А., к. филол. н., докторант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ВНУТРЕННЯЯ ОРГАНИЗАЦИЯ РЕЧЕВОГО СОБЫТИЯ В МАССМЕДИЙНОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ УКРАИНЫ

В статье описывается внутренняя организация речевого события в политическом дискурсе масс-медиа Украины. К понятийным компонентам политических событий, которые вербализуются в СМИ, относим следующие: агент, коагент, контрагент, место, время, цель и др.

Ключевые слова: *событие, речевое событие, внутренняя организация, роль, массмедийный политический дискурс.*

Размышляя о событии (далее также – С.) как онтологической категории, ряд *философов* рассматривали его в качестве живого организма, который переживает непрерывное становление во всех своих проявлениях. В частности, А. Н. Уайтхед отмечал, что в процессе самоосуществления С. выявляется *внутренне присущая ему структура* (выделено нами – И.Ф.) [Уайтхед 1990, 47]. По мнению историков, историческое событие, являя собой динамическое единство воздействия и претерпевания человека в социальной среде [Єременко 2010, 33], также имеет свою структуру. В исследованиях социологов представлена мысль о том, что одним из свойств социального С. есть *внутренняя дифференциация на последовательные этапы*, согласно собственному логическому устройству [Филиппов 2004]. И лингвисты, обращаясь к данному понятию [см. подробнее: Филатенко 2012], отмечали эту особенность. В рамках лингвофилософского подхода осмысления события среди его характеристик Н. Д. Арутюнова [Арутюнова 1999] называла динамичность, кульминативность и "*сценарность*", хоть и слабую структурируемость. А. А. Леонтьев [Леонтьев 2003] указывал на то, что С. имеет внутреннюю структуру, которую можно представить как "сюжет", или "сценарий". По мнению Ю. А. Сорокина [Сорокин 2000], факт (событие) характеризуется законченностью "сюжета" ("сюжетного развития"). (Поясним, что учёный отождествляет понятия "факт" и "событие".) Такое внимание учёных к структурной организации С. свидетельствует об ***актуальности*** её исследования.

Полагаем, что вербализация события как феномена реальной действительности, имеющего "сюжет" / "сценарий" / "этапы" / "структуру" / "структурную организацию" (в терминологии учёных, работающих в русле различных гуманитарных парадигм), естественным образом предполагает словесное представление соответствующих элементов, которые слагают его как единое целое. Иными словами, речевое событие (далее также – РС), будучи вербальной репрезентацией С., неизбежно отражает его компоненты, вербализуя их в коммуникативном пространстве СМИ, а значит, может и должно быть рассмотрено как явление, обладающее внутренней организацией. Соответственно, описание внутреннего устройства РС в массмедийном политическом дискурсе, являющееся ***целью*** данной статьи, основывается на экспликации составляющих события как такового.

Истоки поиска этих элементов в структуре С. можно отыскать в изысканиях античных мыслителей. В частности, римский ритор Квинтилиан (I в. н.э.), автор 12-томного труда об ораторском искусстве, полагал, что о событии можно судить, если о нем известен ответ на следующие семь вопросов: quis, quid ubi, quibus, auxillis, cur, quomodo, quando (*кто? что сделал? где? какими средствами? зачем? как? когда?*) [цит. по: Пальгунов 1967, 17]. На современном этапе попытка выявления структурной организации С. предпринимается в исследованиях, имеющих междисциплинарный характер. В них отмечается, что *описание С., его внутренних взаимосвязей состоит из рассмотрения той* ***роли***, в которой выступает один объект по отношению к другому. Именно благодаря ей находят проявления соответствующие свойства объектов познания. Экспликация ролей как категорий, которые выражают стороны связей действительности, осуществляется на основе познавательного анализа грамматики и значительного количества текстов [Сильдмяэ 1987, 23]. В этом ракурсе трудно переоценить вклад *Ч. Филлмора*, разработавшего концепцию глубинных падежей (или *ролевую* грамматику), в соответствии с которой предикат управляет набором семантических падежей, определяющих роли участников ситуации. Их состав и название претерпевали неоднократные изменения в трудах ученого. Канонический список семантических ролей Ч. Филлмора [Fillmore 1971] выглядит следующим образом.

1. *Агент* – инициатор (instigator) события.

2. *Контрагент* – сила или сопротивляющаяся среда, против которой осуществляется действие.

3. *Объект* – сущность, которую действие перемещает, изменяет, или сущность, положение или существование которой рассматривается.

4. *Результат* – сущность, которая появилась в результате события.

5. *Инструмент* – стимул эмоции или физическая причина события.

6. *Источник* – место, из которого осуществляется движение.

7. *Цель* – место, в которое осуществляется движение.

8. *Экспериенцер* – участник, на которого событие производит определенный эффект (senser).

Идея Ч. Филлмора получила дальнейшее развитие в исследованиях целого ряда ученых. В русистике она плодотворно использована в *лингвистических* работах Ю. Д. Апресяна,

В. Г. Гака, Н. Н. Леонтьевой и др. В частности, *7* "реальных актантов" описаны в работе *В. Г. Гака*: Субъект (Отправитель); Объект; Адресат; Субстанция, содействующая или препятствующая осуществлению процесса (Инициатор, Орудие, Причина); Пространственный конкретизатор (Местопребывание, Исходная и Конечная точка движения); Временной конкретизатор; Субстанция, которой принадлежит или в которой находится объект [Гак 1969]. В рамках концепции семантических валентностей *Ю. Д. Апресян* выделял *25* типов последних: Субъект, Контрагент, Глава, Объект; Содержание, Адресат, Получатель, Посредник, Источник, Локатив, Начальная точка, Конечная точка, Маршрут, Средство, Инструмент, Способ, Условие, Причина, Мотивировка, Результат, Цель, Аспект, Количество, Срок, Время [Апресян 1974, 120]. По мнению исследователя, не все валентности обладают одинаковой значимостью. В целом можно отметить, что как качественные, так и количественные различия в выявлении языковедами семантических ролей касаются частных моментов, перечень же универсальных единиц в основном совпадает.

Теоретические положения, сформулированные лингвистами, нашли применение *в теории искусственного интеллекта*. Так, П. Уинстон приводит 12 возможных падежей (агент, объект, инструмент, соагент, пункт отправления, местоположение и пр.) [Уинстон 1980]. Предлагается также выделять абстрактные группы ролей: orientational roles (объект, источник, цель), process roles (результат, инструмент), agentive roles (агент, контрагент, экспериенцер (senser)) [см.: Евдокимова 2006, 95].

В русле *когнитивной науки* подобные роли были эксплицированы и в модели концептуальной зависимости *Р. Шенка*: актор, объект, получатель, отправитель, место, инструмент, время, результат, причина (см об этом [Бухарев, Сулейманов 1986]). *И. Я. Сильдмяэ*, анализируя динамические ситуации (события), выявил более 15 ролей, которые представляют собой познавательные категории. В частности, действующий, коагент, средство, источник, принимающий, место, время, обстоятельство, заместитель, причина, цель, результат и др. По мысли ученого, данные роли выражают то, как "из отдельных частей составляется целое (объекты), из объектов – ситуации, из ситуаций – события" [Сильдмяэ 1987, 24]. Анализируя С. сквозь призму когнитивной лингвистики, *В. Я. Шабес* рассматривает его внутреннюю структуру как двуединство деятеля и действия [Шабес 1989, 16] и

выявляет такие "компоненты деятеля", как агенс, коллаборант, интерагенс, объект, материал, приспособление и др. [Шабес 1989, 60].

Отметим также, что *А. Н. Баранов и П. Б. Паршин*, рассматривая языковые механизмы вариативной интерпретации действительности, обозначают распределение ролей в новостях как "варьирование на синтаксическом уровне" и выделяют две главные роли: агенс (инициатор действия) и пациенс (объект, подвергающийся действию) [Баранов, Паршин 1986].

Опираясь на идеи, сформулированные в изысканиях данных ученых, представляется возможным выявить следующие понятийные компоненты, или роли (в терминологии исследователей) события, получающие *вербальную репрезентацию* в политическом дискурсе масс-медиа Украины.

1. ***Агент*** (от лат. agentis – действующий), производящий с высокой степенью активности определенный круг действий. Его *активная* деятельность направлена на изменение, которое понимается как различие между "состояниями мира". Такой агент может представлять собой и индивида, и консолидированную группу лиц. (Тут и далее сохраняется стиль авторов дискурсивных практик.) Например, *"**Ляшко** уверенно побеждает в своем округе чуть ли не с самым высоким результатом на Черниговщине, а **Радикальная партия**, хоть и не попадает в Парламент, но набирает в родных краях своего лидера больше десяти процентов"* ("Большая политика с Евгением Киселевым" – далее также БП, 02.11.2012). При этом в ряде случаев он не просто вовлечен в осуществление С., но и является инициатором последнего. "*Оппозиция **инициирует** проведение досрочных парламентских и президентских выборов"* (Подробности – далее также П, 18.02.13). *"Одна "**Радикальна партія**" проводила мітинг проти скорочень"* (БП,18.03.13). Так или иначе, агент оказывает непосредственное воздействие на положение вещей в объективной действительности.

2. ***Коагент***, определяемый как агент совместного действия, второй агент, помогающий совершать действие. Такой соисполнитель имеет в определенных обстоятельствах общую с агентом цель деятельности и занимает достаточно активную позицию. *"Їх* (Партію регіонів –І. Ф.) *справно підтримують **комуністи**, хоча публічно щоразу підкреслюють свою незалежність. Ще регіони продовжують збирати **мажоритарників**"* (БП, 14.12.2012). *"Завтра парламент може запрацювати, як дали зрозуміти ваші **союзники** з "Батьківщини""* (СС,

18.03.13). Таким образом, коагент, всячески содействуя, поддерживая агента, приносит пользу в достижении нужного результата.

3. ***Контрагент,*** понимаемый вслед за Ч. Филлмором как сила или сопротивляющаяся среда, против которой осуществляется действие. (Ср. значение, закрепленное в толковых словарях, ‘лицо или учреждение, берущее на себя известные обязательства по договору’ [Ожегов 1983, 259].) *"Є фракція "Свободи", є фракція "Батьківщини", сподіваюся, що фракція "Удар"..., які будуть протистояти* ***чинній владі"*** (БП, 02.11.2012). *"...Партія Регіонів і Комуністична партія України – це і є наші* ***політичні вороги****, з якими ми ніяких спільних голосувань мати не можемо"* (БП, 14.12.2012). Наличие контрагента является непременным условием и атрибутом политической деятельности как таковой.

4. ***Коллаборант*** (collaborateur m.) – ‘тот, кто сотрудничает с врагом’[Исторический словарь галлицизмов русского языка 2010]. Он осознанно, добровольно и умышленно сотрудничает с контрагентами, что приводит к нанесению ущерба его политической силе и, по мнению его экс-соратниов, государству в целом. *"Обурені парламентарі буквально хвилею винесли* ***перебіжчиків*** *із сесійної зали…Відповідальність за* ***зрадників*** *взяв Арсеній Яценюк, адже саме за квотою "Фронту змін"* ***Табалови*** *пішли на вибори"* (БП, 14.12.2012). *"В списке "Удара" есть* ***люди, сотрудничающие с властью****, даже имеющие криминальное прошлое"* (БП, 25.05.12).

5. ***Бенефициант*** (от лат. bene ‘хорошо’ и facere ‘делать’), то есть ‘*получающий выгоду’* [Исторический словарь галлицизмов русского языка 2010]. Это субъект политического процесса, в интересах которого совершается действие. "*Рейтинг президентский у Виталия начнет падать, а следовательно, усилятся шансы либо у* ***Яценюка****, либо у* ***Тягнибока"*** (П, 17.03.13). "***Депутати від опозиції*** *хочуть так добитися якогось шматка влади"* (БП, 11.03.13).

6. ***Пациенс*** (от лат. patiens (patientis) ‘страдающий’) – одушевленный объект действия. Это участник события, который претерпевает изменения в процессе не контролируемых им внешних воздействий. Действие может быть как физическим, так и духовным. "*Людина, яка розвалила "помаранчеву" коаліцію, завдяки якій, по великому рахунку, сьогодні* ***Тимошенко*** *посадили у тюрму"* ("Свобода слова", телеканал ICTV, 18.03.13). "*Две*

политические силы ***сплавляют Кличко*** *на выборы в киевские, на киевское мэрство. Для чего? Чтобы он не мешал на выборах в президентской кампании*" (СС, 18.03.13).

7. ***Экспериенцер***, являющийся участником события, воспринимающим зрительную, слуховую и пр. информацию (о термине см., например, [Жеребило 2010]). В качестве экспериенцера, вовлеченного в силовое поле политического С., могут выступать не только те, кто непосредственно принимает в нём участие, но и сопричастные субъекты, то есть граждане в целом. Это обусловлено как спецификой самого политического процесса, так и особенностями политико-социального общения в современном мире [Филатенко 2013, 52-53]. "***Президент Виктор Янукович заслушал*** *доклад министра чрезвычайных ситуаций Виктора Балоги*" (П, 03.03.12); "***Сторонники Тимошенко*** *все же* ***боятся****, что Юлию Владимировну под покровом ночи силой увезут в столичный суд*" (П, 12.02.13).

8. ***Место.*** Осуществление С. предполагает его развертывание в пространстве. Место как часть последнего, как центр соотношения физических тел, в котором свершается политическое событие, можно дифференцировать на микро- и макролокусы С. К последним относим континенты, страны, города, области (географические единицы). "***Сегодня*** *Виктор Янукович прибыл с рабочим визитом в* ***Россию***" (П, 04.03.13). "*От я аналізував акції "Повстань, Україно", у* ***Вінниці****, у* ***Львові*** *і в* ***Ужгороді***" (СС, 18.03.13). Микролокусы С. представлены "точечными" единицами: улица, площадь, строение и пр. "***Здание****, где проходила пресс-конференция главы государства, еще с ночи оградили металлическими заборами"* (П, 01.03.13). "*Представники кількох націоналістичних організацій пройшлися* ***Хрещатиком до Майдану Незалежності****, де провели мітинг-реквієм*" (П, 08.03.13).

9. ***Время*** отображает процессуальный характер существования мира, присутствие в нем не только "вещей", но и *событий* [Философия: Энциклопедический словарь 2004], соответственно, его значимость в "структуре" последних трудно переоценить. Фиксируется календарное время какого-либо С. (дата). "*Поки що є проміжна дата.* ***18 травня*** *– фініш акції "Вставай, Україно!" в місті Києві*" (СС, 18.03.13). "*І ось останні на даний момент, та навряд чи останні для українського парламенту бойові дії сталися у* ***четвер****, під час розгляду мовного питання*" (БП, 25.05.12). Время

также может быть рассмотрено как параметр, который определяет длительность события. *"Парламент не работает уже **10 дней"*** (П, 15.02.13). Выражает оно и субъективное отношение к изменениям. "*В парламенте 7-го созыва ПР приходится **долго** договариваться с "самовыдвиженцами" и представителями небольших политсил вроде "Единого Центра" Виктора Балоги*" (П, 14.02.13).

10. ***Причина***, будучи явлением, влекущим за собой другое явление, то есть исходным и определяющим элементом их взаимосвязи, всеобща. Ничто не происходит без причины, в том числе и С. "*Ми чомусь говоримо зараз про реакцію "Свободи"* (блокування трибуни – І. Ф.)*, але зовсім не говоримо про те, що власне стало **причиною** цієї реакції. Це автоматичні порушення регламенту з боку Партії регіонів*" (БП, 14.12.2012). *"Найбільшим інформаційним приводом і взагалі **приводом** для проведення тих акцій є людина, прізвище якої **Янукович***" (СС, 18.03.13). В зависимости от специфики взаимосвязи и взаимообусловленности явлений можно выделить внешние и внутренние, объективные и субъективные, главные и второстепенные причины С. [Философская энциклопедия 1960-1970].

11. ***Цель*** представляет собой элемент, характеризующий желаемый результат деятельности субъекта. Она интегрирует различные действия участников С. в определенную последовательность, систему. Субъекты политического процесса преследуют как *глобальные*, так и *локальные* цели.

"*Спільна **мета** 3 опозиційних сьогодні фракцій, політичних партій – це є зміна режиму. Наша **мета** – це є не допущення диктатури, реваншу диктатури, наша **мета** – це докорінні зміни в українському суспільстві*" (П, 14.03.13). "*Около часа лидеры оппозиции объясняли: приехали **узнать**, **поддерживают** ли их действия украинцы*" (П, 29.03.13). Реализация цели направлена на преодоление несоответствия между существующим и желаемым.

12. ***Средство*** есть необходимый элемент в целенаправленной деятельности человека. Только в силу отношения к некой цели предметы, процессы, явления и пр. получают статус средства её достижения. Их диапазон в осуществлении С. социально-политической жизни чрезвычайно широк: от физических действий, в том числе с использованием специальных инструментов, до социальных явлений в целом. "*Для свержения скульптуры Ленина "свободовцам" понадобились лишь **трос, стремянка и грузовик***"

(П, 23.02.13). "*Перемогти Януковича ще в першому турі, а в ідеалі – **акцією "Вставай, Україно!"** домогтися дочасних парламентських і президентських виборів*" (СС, 18.03.13). Огромное разнообразие средств свершения такого С. объясняется и тем, что субъекты политического процесса часто руководствуются тезисом "цель оправдывает средства".

13. Важным звеном в цепочке цели и средства является ***результат***. Он определяется как итог, который завершает какое-либо действие, а также то, что проистекает из некого действия, явления, развития чего-либо, иными словами, ***следствие***. (Ср. дефиницию в словаре В. И. Даля: "результат – *муж., франц.* следствие чего-либо, последствие, конечный вывод, итог, развязка, исход, конец дела" [Даль 1980].) Таким образом, результат может быть рассмотрен и как следствие, подтверждением этому является частая замена в специальной литературе [Философский энциклопедический словарь 2007] соответствующего понятия на "*результирующая*". Результат / следствие С. порождается и обусловливается некой причиной, что позволяет устанавливать причинность, обнаруживать внутреннюю взаимосвязь между компонентами события и событиями в целом. "*Вот **результаты** парламентских выборов в 2006-ом. Партия регионов и БЮТ **получили почти по тридцать** процентов голосов*" (П, 14.03.13). Отметим, что т.н. отрицательный результат также представляет собой итог чего-либо и может быть рассмотрен как результирующая С. "***Переговоры** о разблокировании Верховной рады, в очередной раз, **провалились***" (П, 21.02.13).

Таким образом, внутреннюю организацию речевого события в массмедийном политическом дискурсе наиболее естественно можно представить как *вербализованную* упорядоченность дифференцированных понятийных элементов события, вовлеченного в заданное коммуникативное пространство. Опираясь на положения, сформулированные специалистами в области лингвистики, искусственного интеллекта, когнитивистики, и анализ материала, к данным компонентам С. относим следующие роли (в терминологии И. Я. Сильдмяэ): *агент, коагент, контрагент, коллаборант, бенефициант, пациенс, экспериенцер, место, время, причина, цель, средство, результат.* Очевидно, что семь первых элементов можно объединить в группу, а следовательно, выявить гиперроль С. "субъект". Однако принимая во внимание специфику политической коммуникации,

представленная дифференциация участников события является целесообразной. Перечисленные понятийные компоненты С. не составляют закрытый список, но являются наиболее значимыми в его структуре. Адресант, вербализуя некое событие в массмедийном политическом дискурсе, в идеале должен отразить максимум компонентов С., то есть дать его исчерпывающее описание, но в силу объективных и субъективных причин этого не происходит. Следовательно, РС является сюжетно незавершенным. ***Перспективы*** дальнейшего исследования связаны с необходимостью выявить особенности вербализации понятийных компонентов С. в массмедийном политическом дискурсе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Апресян Ю. Д.* Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М.: Наука, 1974. – 367 с.

2. *Арутюнова Н. Д.* Предложение и производные от него значения / Н. Д. Арутюнова // Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.

3. *Баранов А. Н, Паршин П. Б.* Языковые механизмы вариативной интерпретации действительности как средство воздействия на сознание / А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов // Роль языка в средствах массовой коммуникации [Сборник обзоров]. – М.: ИНИОН АН СССР, 1986. – С. 100-143.

4. *Бухараев Р. Г., Сулейманов Д. Ш.* Об одном подходе к разработке интеллектуальных АОС / Р. Г. Бухарев, Д. Ш. Сулейманов // Кибернетика – 1986 –-№ 3. – С.42-49.

5. *Гак В. Г.* К проблеме синтаксической семантики (семантическая интерпретация "глубинных" и "поверхностных" структур) / В. Г. Гак // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М.: Наука, 1969. – С. 77-85.

6. *Даль В. И.* Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х т. / В. И. Даль. – Москва: Русский язык, 1980. – Т. 3. – 555 с.

7. *Жеребило Т. В.* Словарь лингвистических терминов: Изд. 5-е. / Т. В. Жеребило. – Назрань: Изд-во "Пилигрим", 2010. – 486с.

8. Евдокимова И. С. Естественно-языковые системы: Курс лекций / И. С. Евдокимова – Улан-Уде: Издательство ВСГТУ, 2006. – 101 с.

9. *Епишкин Н. И.* Исторический словарь галлицизмов русского языка / Н. И. Епишкин. – Москва: Словарное издательство ЭТС, 2010. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://gallicismes.academic.ru/

10. *Єременко О. М.* Історична подія в контексті європейської традиції (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття

наукового ступеня д-ра. ф. наук: спец. 09.00.03 – "Соціальна філософія та філософія історії" / *О. М. Єременко.* – Дніпропетровськ, 2010. – 37 с.

11. *Леонтьев А. А.* Психолингвистические особенности языка СМИ / А. А Леонтьев. // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования / Под ред. М. Н. Володиной. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – С.66-88.

12. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М.: Русский язык, 1983. – 816 с.

13. *Пальгунов Н. Г.* Заметки об информации / Н. Г. Пальгунов. – М.: МГУ, 1967. –156 с.

14. *Сильдмяэ И. Я.* Знания (когитология) / И. Я. Сильдмяэ – Таллин: "Ээсти раамат", 1987 – 129 с.

15. *Сорокин Ю. А.* Статус факта (события) и оценки в текстах массовой коммуникации / Ю. А. Сорокин // Юрислингвистика-2. Русский язык в его естественном и юридическом бытии: Межвуз. сб. науч. тр. / Под ред. Н. Д. Голева. – Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та, 2000. – 237 с. – С. 189–197.

16. *Уайтхед А. Н.* Избранные работы по философии / Перевод с англ. / Общ. ред. М. А. Кисселя / А. Н. Уайтхед. – М.: Прогресс, 1990. – 716 с.

17. *Уинстон П.* Искусственный интеллект / П. Уинстон. – М.: Изд-во "Мир", 1980 – 520 с.

18. *Филатенко И. А.* Категории "событие" и "речевое событие" в современной лингвистической парадигме / И. А. Филатенко // Мовні і концептуальні картини світу [збірник статей] – К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. – С. 353-360.

19. *Филатенко И. А.* О субъекте речевого события в массмедийном дискурсе / И. А. Филатенко // Современные проблемы лингвистики и методики преподавания русского языка в вузе и школе: сборник научных трудов. Выпуск 21. – Воронеж: ИПЦ "Научная книга", 2013. – С. 51 – 57.

20. *Филиппов А. Ф.* К теории социальных событий / А. Ф. Филиппов // Логос. – 2004. – № 5 (44). – С. 3–28.

21. *Философия*: Энциклопедический словарь / Под редакцией А. А. Ивина. – М.: Гардарики, 2007. – 1072 с.

22. *Философская* энциклопедия / Под ред. Ф. В. Константинова. В 5-х т. – М.: Советская энциклопедия, 1960–1970.

23. *Философский* энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е. Ф. Губский. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 576 с.

24. *Fillmore Charles.* Types of lexical information. In Semantics. An interdisciplinary reader in philosophy, linguistics and psychology / Charles Fillmore. Cambridge: Cambridge University Press, 1971.

Стаття надійшла до редакції 18.04.13.

Філатенко І. О., к.філол.н., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВНУТРІШНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ МОВЛЕННЄВОЇ ПОДІЇ В МАСМЕДІЙНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ

В статті описується внутрішня організація мовленнєвої події в політичному дискурсі мас-медіа України. До понятійних компонентів політичних подій, що вербалізуються в ЗМІ, належать такі: агент, коагент, місце, мета, час та ін.

Ключові слова: *подія, мовленнєва подія, внутрішня організація, роль, масмедійний політичний дискурс.*

Filatenko I., Ph.D. (Philology), doctoral candidate
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE INTERNAL ORGANIZATION OF SPEECH EVENT IN POLITICAL DISCOURSE OF MASS MEDIA OF UKRAINE

The article is devoted to description of internal organization of speech event in political discourse of mass media of Ukraine. The list of conceptual components of political events includes the roles of agent, coagent, localization, goal, time, etc. All of them verbalize in mass media.

Key words: *event, speech event, internal organization, role, political discourse in mass media.*

УДК 81’25’374=161.2=134.2

Фокін С.Б., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ХИБНІ ДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК НАСЛІДОК СЛОВОТВІРНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Проаналізовано та розширено значення поняття "хибні друзі перекладача"; на матеріалі українсько-іспанського напрямку перекладу показано та проілюстровано, що "хибні друзі перекладача" охоплюють, окрім міжмовних омонімів, численні випадки словотвірної інтерференції.

Ключові слова: *хибні друзі перекладача, міжмовні омоніми, словотвірна інтерференція, лексикографія.*

Хоча поняття "хибних друзів перекладача" міцно увійшло в лексикон як практиків, так і теоретиків перекладу, його складно термінологізувати з декількох причин: 1) воно є надто метафоричним; 2) це поняття охоплює доволі різнорідні явища. Тим не менш, численні спроби систематизувати випадки цього явища свідчать про велику практичну та дидактичну цінність поняття. І не можна не погодитися з Л.Л. Нелюбіним, що "хоча словосполучення ‘хибні друзі перекладача’ задовге і надто відкрите, щоб стати терміном, за останні роки воно все ж таки термінологізувалося; (...) воно неначе нагадує, які пастки чатують на всіх тих, хто має справу з різними мовами; видається, що перевага цієї назви в тому, що вона надто точно характеризує перекладацьке явище" [Нелюбин 2009, 103]. Тому не дивно, що полиці бібліотек і книгарень поповнюються новими здобутками на цій ниві. Прикладами такої систематизації є праця С.І. Канонич "300 ложных друзей переводчика. Испанско-русский словарь-справочник" [Канонич 2001], або В.В. Акуленко (та інш.) "Англо-русский и русско-английский словарь ложных друзей переводчика" [Акуленко 1969]. Частіше, ніж словники, серед публікацій зустрічаються первинні розвідки у вигляді статей, зокрема: А.В. Капуш [Капуш 2004], Л.І. Морошану [Морошану 2010] та ін. Безумовно, актуальне це явище і для іспансько-української мовної пари, де ця ніша досі не заповнена, відтак, актуальність матеріалу і теми не викликає сумніву. Тому надалі дозволимо собі вживати назву досліджуваного явища "хибних друзів перекладача" без лапок.

Поза сумнівом, згадані праці, надзвичайно вартісні з погляду лексикографічної практики, викладання іноземної мови та перекладу, контрастивних досліджень тощо, переважно висвітлюють такі хибні друзі перекладача, які схожі за звучанням, часто характеризуються спільною етимологією, однак мають повністю або частково відмінну семантику, тобто, фактично є міжмовними омонімами та паронімами. Зокрема, у тлумачному перекладознавчому словнику Л.Л.Нелюбіна лема статті "міжмовні омоніми" переадресовує до хибних друзів перекладача [Нелюбин 2009, 108], тобто, ці поняття ототожнюються.

Тим не менш, при підході до хибних друзів перекладача як до "міжмовних омонімів" до їхнього списку неминуче потрапляють такі міжмовні пари, які доволі абсурдно собі уявити в ролі цих самих хибних друзів, адже окремі з них перекладач навряд чи вживатиме як

перекладні відповідники, наприклад: іспанський іменник "baba" ("слина") і російський "баба" [Канонич 2001 : 11], іспанський іменник "pan" ("хліб") і російський іменник "пан" [Канонич 2001 : 73], аналогічно – "para" – "пара" [Канонич 2001 : 75]. Звичайно, важко собі уявити людину, яка б, знаючи іспанську мову хоча б на базовому рівні, ототожнювала ці поняття на основі їхньої співзвучності. З іншого боку, існують хибні друзі перекладача, на нашу думку, значно підступніші (і результати описаного нижче експерименту про це красномовно свідчать), які полягають у словотвірній інтерференції. Яскравим прикладом такої інтерференції може стати помилкове творення в іспанській мові іменника **atensta* за аналогією до пари *турист – turista* та безлічі інших. Однак, у випадку з "атеїстом" словотвірна модель на суфікс *-ista* не спрацьовує, і мало хто з вітчизняних іспаністів не шпортався на цьому слові.

Наявність однакових продуктивних словотвірних моделей у двох мовах, як буде показано на дослідженому матеріалі з української та іспанської мов, часом спричиняється до безапеляційного їх перенесення з однієї мови в іншу. Пов'язане це явище, на нашу думку, з тим, що в випадку перенесення словотвірної моделі хибна впевненість підкріплюється власною глибиною теоретичного (або інтуїтивного) розуміння механізму словотвору, її певною абсолютизацією. Іншими словами, на тому етапі вивчення іноземної мови, коли людина не лише добре обізнана з "писаними правилами" іноземної мови, а ще й інтуїтивно розуміє механізми творення мовних явищ, ймовірно, у неї значно зростає ступінь впевненості у своїй компетентності і певним чином притлумлюється відчуття сумніву. Уміння помічати ті випадки в іноземній мові, коли словотвірна модель може схибити, вимагає надзвичайно тонкого відчуття нюансів, часто непередбачуваних. І це не означає, що мовець повинен на кожному кроці перевіряти всі свої словотвірні спроби, але й здорове відчуття сумніву, властиве кожній інтелігентній людині, теж час від часу не завадить. Забезпечити золоту середину між безпорадною невпевненістю та безапеляційною самовпевненістю і покликані словники хибних друзів перекладача, адже здатні убезпечити від дуже ймовірних похибок. Якщо використання таких словників на початкових етапах викладання мови ще може бути дискусійним, їхня користь для фахівців, лексикографів, дослідників є безсумнівною. Відтак, практика перекладу потребує розширення такого корисного

прикладного поняття як хибні друзі перекладача з урахуванням його розмаїтості і, відповідно, укладання таких словників для різних мовних пар, в тому числі іспансько-української, на часі. Метою статті є перегляд поняття хибних друзів перекладача, зокрема, аналіз можливості включення до них випадків словотвірної інтерференції, що можуть призводити до вживання помилкових відповідників при перекладі. Завданням на шляху реалізації мети був експеримент, який полягав у перевірці робочої гіпотези: *окрім власне міжмовних омонімів, до використання хибних лексичних еквівалентів при перекладі здатне призводити перенесення механізмів словотвору*.

Експеримент відбувався в декілька етапів: 1) нагромадження потенційних хибних друзів перекладача шляхом ретроспективного аналізу власного досвіду вжитих помилкових еквівалентів; 2) нагромадження помилок студентів на заняттях з мови і перекладу; 3) узагальнення і цілеспрямований пошук дедуктивним шляхом додатково потенційних хибних друзів перекладача (в результаті для експерименту були відібрані 240 потенційних хибних друзів перекладача); 4) виконання студентами старших курсів експериментального завдання з перекладу списків слів переважно термінологічного або навколотермінологічного характеру, що містили потенційні хибні друзі перекладача.

Задля забезпечення чистоти експерименту до списку включалися і "нехибні" друзі, тобто, такі терміни, що мають прямий поморфемний відповідник в іспанській мові (наприклад, "карамелізація", "еквілібрист", "дренаж", іспанською, відповідно – "caramelizaciyn", "equilibrista", "drenaje"), у той час як окремі слова, створені за такими ж або подібними словотвірними моделями в українській мові, в іспанській мові не існують, напр.: "консультація", "геодезист", "міраж", іспанською, відповідно – "consulta", "geodesta", "espejismo". Студентам старших курсів було запропоноване завдання: "*Перекладіть з української на іспанську слова іншомовного походження або запропонуйте варіант перекладу, який найвірогідніше припускаєте"*. Серед них міжмовні омоніми становили 33,3 %, а потенційні словотвірні буквалізми – 66,6 %. Таке співвідношення обумовлене вибором самого дослідника, виходячи з власного досвіду та інтроспективних спостережень. Визнаємо, що воно не позбавлене суб’єктивних уподобань, тому ці дані наразі ніяк не інтерпретуємо.

Що стосується міжмовних омонімів, то деякі з них є спільними для іспансько-української та іспансько-російської мовних пар, і, тим не менш, не ввійшли до праці С.І. Канонич, тому вважаємо за доцільне їх тут навести: *історик – historiador, абревіатура – siglas, acrynimos, аванс – adelanto, аварія (автомобільна) – accidente, агітація – propaganda, альт – viola, амбар – hyrreo, анотація (книги, фільму) – sinopsis, атлетика – atletismo, базар – mercado, базилік – albahaca, вазон – maceta, газета – periydico, каналізація – alcantarillado, лекція – conferencia, евакуатор – grъa, estafeta – relevo* та ін.

Тим не менш, як уже зазначено, більшу частину фактичного матеріалу становили хибні друзі перекладача, утворені внаслідок словотвірної інтерференції. Зокрема, серед них можна виділити декілька типів:

1. До першого, очевидно, найпоширенішого типу слід віднести латинізми та грецизми, які доволі поширені в українській мові; а оскільки іспанська мова є безпосереднім нащадком латини, при перекладі латинізму (або часткового латинизму) з української мови на іспанську дуже спокусливим видається калькування словотвірної моделі, адже латинські морфеми цілком природні в іспанскій мові. Зокрема, експеримент показав такі помилки перекладу: *табуляція – *tabulaciyn* (правильно: *tabulador); трансплантація – *transplantaciyn* (правильно: *transplante*), *Реформація – *Reformaciyn* (правильно: *Reforma*); *секундант – *secundante* (правильно: *padrino*); *тонзиліт – *tonsilitis* (правильно*: amigdalitis); тореадор – *toreador* (правильно: *torero*); *кастаньєти –*castacetas* (правильно: *castacuelas*); *каратист – *caratista* (правильно: *karateka*); *камертон – *camertyn* (правильно: *diapasyn*); *рахіт – *raquitis* (правильно: *raquitismo*); *романтизм – *romantismo* (правильно: *romanticismo*); *акліматизація – *aclimatizaciyn* (правильно: *aclimataciyn*); *декламація – *declamaciyn* (правильно: *recitaciyn*); *кульмінація (художнього твору) – *culminaciyn* (правильно: *climax*); *меліорація – *melioraciyn* (правильно: *bonificaciyn*); *амуніція – *amuniciyn* (правильно: *municiyn*), *локація – *locaciyn* (правильно: *localizaciyn*). Так само в деяких гібридних композитах спостерігається хибний перенос українського суфікса *-ція* на *-ciyn*: *диспансеризація – *dispanserizaciyn, екранізація – *ecranizaciyn*. Творення неіснуючих слів, що за морфолого-фонетичними характеристиками можуть нагадувати іспанське –

**guepardo, *dictor, *elŭctrico, *dirigente, *pergamento, *foliante, *sinyptico, *ftorido* та інш. виявилося загалом поширеним в іспансько-українському перекладі.

В особливу підгрупу виділяються давньогрецькі антропоніми: *Артеміда – Artemisa, Афіна-Палада – Atenea Palas, Феміда – Temis.*

Окремий інтерес в цій групі хибних друзів перекладача становить низка іменників з суфіксом *-аж* (найчастіше у словах французького походження), які часто позначають збірні поняття, причому в іспанській мові їм не обов'язково мають відповідати іменники з паралельним суфіксом *-aje*. Сюди слід віднести такі хибні друзі як *тираж – *tiraje* (правильно: *tirada*), *міраж – miraje* (правильно: *espejismo*). Тут до помилки спонукає ще й корінь *mir*, адже в іспанській мові є дієслово *mirar – дивитися* (хоча насправді *міраж* походить від французького *se mirer – дивитися в дзеркалі, відбиватися в дзеркалі*), *літраж – *litraje* (правильно: *cantidad de litros*); *вітраж – *vitraje* (правильно: *vidriera*), *фактаж – *factaje* (правильно: *relaciyn de los hechos*), *бандаж – *bangaje* (правильно: *braguero*); *інструктаж – *instructaje* (правильно: *instrucciyn*).

Загалом, перенесення морфологічої структури українського слова на іспаномовний матеріал, як показано на прикладах цієї групи, доречно розглядати в рамках "морфологічних буквалізмів", які спостерігається не лише при перекладі з української мови на іспанську (іноземну), а й з іспанської на українську (рідну) [Калустова 2003 : 199].

Причиною таких розбіжностей можуть бути різні шляхи потрапляння слова до нас та до іспаномовних країн. До прикладу, такий латинізований термін як *реанімація* впровадив спочатку в російську мову російський лікар В.О. Неговський, батько сучасної *реаніматології.* Останній термін теж є хибним другом перекладача, адже іспанською він звучить як *medicina de emergencia*. В іспанській мові існують терміни *reanimar*, *reanimaciyn* на позначення процесу реанімації, а однокорінні не так поширені, як скажімо, в українській мові, так, *реанімація (відділ) – UVI (unidad de vigilancia intensiva), UCI (unidad de cuidados intensivos), terapia intensiva*. До цієї групи також можна віднести і окремі групи внутрішньомовної інтерференції. Оскільки в іспанській мові процесуальні іменники на -siyn, -ciyn творяться від багатьох дієслів, треба пам'ятати, що існують і певні обмеження, і нехтування ними може призводити до формування таких

покручів як **transportaciyn* (правильно: *transporte*); **firmaciyn* (правильно: *firma*).

2. Звичайно ж, словотвір не обмежується морфологічними моделями і морфологічними буквалізмами, так само і словотвір може бути не лише морфологічним. Зокрема, продуктивним механізмом словотвору є запозичення, і не секрет, що серед мов-позикодавців домінує англійська. Тому до другого типу "словотвірних" хибних друзів перекладача ми відносимо численні англіцизми, наявні в українській мові. При їх перекладі подекуди, на жаль, використовується хибна стратегія: "англіцизм, відтак, інтернаціоналізм". У цьому зв'язку слід згадати такі терміни як *рекордсмен – *recordsman* (правильно: *plusmarquista*), *тендер – *tender* (правильно: *concurso pъblico*), *допінг – *doping* (правильно: *dopaje*), *слайд – *slide* (правильно: *diapositiva*), *тайм – *time* (правильно: *parte*), *смайлик – * smile* (правильно: *emoticono*), *скейт – *skeit* (правильно: *monopatнn*), *блендер – *blender* (правильно: *licuadora*), *пасати – *pasatos* (правильно: *vientos alisios*), *файл – *file* (правильно: *archivo*), *імпічмент – *impeachment* (правильно: *mociyn de censura*), *ретранслятор – *retranslador* (правильно: *repetidor*). Є запозичення і з інших мов, які в іспанській адаптувалися, наприклад: *тангенс* (*tangente*), і навпаки, в українській мові термін *перистальтика* адаптований, а в іспанській зберігається грецька суфіксація – *peristalsis*.

3. До третьої групи ми відносимо ті хибні друзі перекладача, наявність яких зумовлена орфрграфічними розбіжностями в українській та іспанській мовах. Так, при наявності еквівалентних латинізмів в обох мовах зазвичай спостерігається доволі чіткий графічний паралелізм, однак існують і розбіжності: *інтонація – entonaciyn, демобілізація – desmovilizaciyn, денаціоналізація – desnacionalizaciyn, навігація – navegaciyn, бароко – barroco, депутат – diputado, контраргумент – contraargumento, експропріація – expropiaciyn, риторика – retyrica*.

У кількісному відношенні експеримент показав, що, хоча потенційних "словотвірних" хибних друзів перекладача було 66,6%, а міжмовних омонімів – 33,3%, при підрахунку помилок виявилося, що при перекладі останніх вони становили лише 13%, а при перекладі "словотвірних" хибних друзів перекладача – аж 87%. Це показує, що словотвірні хибні друзі перекладача частіше призводять до помилок, відтак, є небезпечнішими, ніж міжмовні омоніми.

Хибні друзі перекладача слід все ж відрізняти від неологізмів, які ще не зафіксовані в словниках, але вже перебувають в активному вжитку. Так, дієслово *teleportarse* та похідний віддієслівний іменник *teleportaciyn* теж поступово входять в обіг, хоча узуальніше *teletransportarse (телепортуватися)*.

Таким чином, поняття хибних друзів перекладача варто розглядати ширше, ніж зазвичай: це не лише міжмовні омоніми, а ті одиниці, де існує небезпека безапеляційного перенесення знань з однієї мови на іншу. Зокрема, це стосується аналогічних продуктивних словотворчих моделей в рідній та іноземній мовах, а, як відомо, правила словотвору є далекими від абсолютних. Тому перенесення може призводити до утворення лексичних одиниць з неочікуваним значенням або часом неіснуючих слів, як показали результати експерименту, навіть при високому рівні володіння іноземною мовою. На матеріалі української та іспанської мов виділено три типи словотвірної інтерференції: 1) перенесення словотвірної морфологічної моделі української мови на іспанську; 2) перенесення англіцизму або іншого запозичення з української мови на іспанську (за хибною стратегією: "англіцизм, відтак, інтернаціоналізм"); 3) перенесення орфографічних особливостей з української мови на іспанську.

Перспективним є подальший пошук і нагромадження хибних друзів перекладача як в окремих словниках, так і, згодом, у словниках загального користування. Окрім прикладного напрямку, дослідження типів та чинників вживання хибних друзів перекладача дозволяє пролити світло на когнітивні аспекти перекладу, розкрити окремі закономірності перекладацького процесу. Можливе і подальше розширення цього поняття, зокрема, окрім словотвірної інтерференції та міжмовної омонімії, чільне місце в цій проблематиці займає міжмовна полісемія, що заслуговує окремої розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Акуленко В.В.* Англо-русский и русско-английский словарь ложных друзей переводчика / В.В. Акуленко, С.Ю. Комиссарчик, Р.В. Погорелова, В.Л. Юхт. – М.: Сов. Энциклопедия, 1969. – 384 с.

2. *Борисова Л.И.* Ложные друзья переводчика научно-технической литературы. – М.: Всесоюзный центр переводов научно-технической литературы и документации, 1990. – 108 с.

3. *Калустова О.М.* Інтерференція як чинник буквалізмів у перекладі // Мова і культура. – Серія "Філологія". Науковий щорічний

журнал. – К.: Вид. Дім Дмитра Бураго, 2003. – Вип. 6. – Том IV. – С.194-202.

4. *Канонич С.И.* 300 ложных друзей переводчика. Испанско-русский словарь-справочник. – М.: Publisher: Менеджер, 2001. – 112 с.

5. *Капуш А.В.* "Хибні друзі перекладача" в міжмовному та внутрішньомовному контексті (на матеріалі сучасної німецької мови) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2004. – Вип. 17. – С. 149-150.

6. *Морошану (Демьянова) Л.І.* Семантичні та стилістичні "фальшиві друзі перекладача" в італійській та російській мовах // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія: Філологія. – 2010. – Вип. 1. – С. 59-66.

7. *Нелюбин Л.Л.* Толковый переводоведческий словарь. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 22.04.13.

Фокин С.Б., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ЛОЖНЫЕ ДРУЗЬЯ ПЕРЕВОДЧИКА КАК СЛЕДСТВИЕ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ

Проанализировано и расширено значение понятия "ложные друзья переводчика"; на материале украинско-испанского направления перевода показано, что "ложные друзья переводчика" охватывают, помимо межъязыковых омонимов, многочисленные случаи словообразовательной интерференции.

Ключевые слова: *ложные друзья переводчика, межъязыковые омонимы, словообразовательная интерференция, лексикография.*

Fokin S.B., PhD, AP
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv

TRANSLATOR'S FALSE FRIENDS AS A CONSEQUENCE OF DERIVATIVE INTERFERENCE

The notion of "translator's false friends" is analyzed and enhanced; it is proven on the basis of Ukrainian-Spanish translation material that "translator's false friends", besides interlingual homonyms, include multiple cases of derivative interference.

УДК 811.221:81’42=111

Фоменко О., к.філол.н., доц.,
Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛЬНІ ТА ВІЗУАЛЬНІ МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОМЕРЦІЙНИХ БРЕНДАХ
(на матеріалі англійської мови)

У статті розглядаються вербальні та візуальні засоби повідомлення національної ідентичності в назвах, слоганах, рекламі, логотипах та упаковці комерційних брендів. У результаті дослідження з’ясовано, що мовними маркерами ідентичності країни в цих елементах бренду є топоніми, відтопонімні прикметники, іменники (загальні, власні назви), які позначають культурні символи, національні цінності, а візуальними –національні кольори, орнаменти, зображення державного прапору та культурних символів країни.

Ключові слова: *бренд, національна ідентичність, національний брендинг, культурний символ, вербальні та візуальні маркери ідентичності.*

"... brands and states often merge in the minds of the global consumer."
Peter Van Ham "The Rise of the Brand State"

Комерційні назви відіграють важливу роль у просуванні продукції. За статистикою, житель промислової країни, такої як США або країни Західної Європи, щодня отримує з різних джерел (телевізор, радіо, журнали, газети, рекламні щити тощо) 1500 рекламних повідомлень [9, с. 251]. Інакше кажучи, упродовж лише одного дня до поля зору людини потрапляє велика кількість назв комерційних брендів. Незважаючи на це, назви брендів, разом з іншими штучними онімами, ще донедавна вважалися "периферійними" й залишалися найменш вивченими ономастичними одиницями лінгвістики [4, с. 4], а найменше дослідженими аспектами комерційних найменувань є дискурсивні особливості та лінгвокультурний потенціал комерційних брендів.

Мета дослідження – визначити вербальні і візуальні маркери національної ідентичності у назвах, слоганах, логотипах, рекламі та упаковці комерційних брендів.

Актуальність роботи зумовлена інтересом сучасної лінгвістики до розкриття комунікативної природи онімів, їхнього прагматичного потенціалу та дискурсивних функцій, а також відсутністю лінгвістичних досліджень ролі комерційних брендів у повідомленні національної ідентичності.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній уперше пропонується лінгвістичний підхід до вивчення властивості комерційних брендів повідомляти ідентичність країни.

Об'єкт дослідження – комерційні бренди, його предмет – вербальні та візуальні засоби повідомлення національної ідентичності в назвах, слоганах, логотипах, рекламі та упаковці брендів.

Термін *бренд*, що позначає відоме маркувальне найменування з меліоративною прагматикою [4, с. 4], був запозичений до лінгвістики з маркетингу й, унаслідок цього, асоціюється насамперед із комерційною сферою. Але останнім часом спостерігається розширення значення цього слова, яке широко вживається в інших сферах діяльності людини, що дозволяє виокремити політичні, культурні, релігійні бренди тощо.

Бренд розуміємо як ментально-когнітивну структуру, що є культурним символом, який фокусує у собі уявлення про ту чи іншу країну, і який можна розглядати як "візитівку" цієї країни. Цей символ виступає позначенням типової для країни реалії, типового явища чи типової ознаки життя громадян. Брендом може бути ключове слово для позначення культурно-маркованого концепту, стереотипу, прецедентного феномену тощо [3, с. 392]. Бренди є лінгвосоціальними артефактами, пов'язаними з певним хронотопом, що інтегрують у собі як денотат, так і концепт, і в яких, завдяки кумулятивній функції мови, накопичується і відображається загальнокультурна інформація [4, с. 7]; тому бренди становлять інтерес як для дослідників номінативного потенціалу мови, так і для лінгвістів, що вивчають зв'язок мови та культури.

Створення назв комерційних брендів називають штучною ономастикою, оскільки ці групи онімів є результатом змушеної номінації, адже отримують назву в ситуації, коли предмет має бути позначений через сам факт свого існування, а не лише тоді, коли його треба виділити з низки однорідних предметів, на відміну від традиційних, "природних" онімів [5, с. 7]. У межах теорії штучної ономастики бренди вивчали Н. В. Шимкевич, О. Є. Яковлєва, І. І. Файзулліна, О. Н. Бурмістрова, І. І. Ільїна, Є. А. Сотникова,

М. Д. Дюжева, Н. В. Слухай, Н. М. Фролова та інші лінгвісти. Переважна більшість досліджень штучних онімів здійснена на матеріалі назв торговельних брендів (прагматонімів / прагмонімів) та ергонімів (Н. В. Шимкевич 2002, Н. В. Слухай 2009). Також вивчалися назви творів мистецтва (О. А. Бурмістрова 2006), суден – кароніми / карабоніми (І. І. Ільїна 1998), парфумоніми (Є. А. Сотникова 2006), назви музичних груп (М. Б. Дюжева 2007) і деякі інші штучні ономастичні одиниці.

Дискурсивні функції брендів лише нещодавно привернули увагу лінгвістів. Зокрема, у дослідженні Н. М. Фролової (Фролова 2006) на матеріалі літературних текстів різних стилів і жанрів виокремлено дискурсивну функцію брендів створювати комічний ефект.

На сьогоднішній день одним з найменш досліджених аспектів функціонування брендів залишається їхня роль у національному брендингу, який широко розуміємо як повідомленні ідентичності країни. Натомість, роль комерційних брендів у повідомленні національної ідентичності та формуванні іміджу країни вже понад десятиліття вивчається у маркетингу, зокрема, в аспекті, що отримав назву "ефект країни походження" (Eng. *country of origin effect*) [8]. Результати досліджень взаємодії іміджу країни у світі та товарів, що виробляються нею, підтверджують існування між ними тісного двостороннього зв'язку [8], який влучно описаний у словах голландського дослідника національного брендингу Петера ван Гама:

"We all know that "America" and "Made in the U.S.A." stand for individual freedom and prosperity; Hermès scarves and Beaujolais Nouveau evoke the French art de vivre, BMWs and Mercedes-Benzes drive with German efficiency and reliability. In fact, brands and states often merge in the minds of the global consumer. For example, in many ways, Microsoft and McDonald's are among the most visible U.S. diplomats, just as Nokia is Finland's envoy to the world. In today's world of information overload, strong brands are important in attracting foreign direct investment, recruiting the best and the brightest, and wielding political power" [12, с. 2].

У вищенаведеному уривку відображено тісний зв'язок уявлень про країну з товарами, які асоціюються з нею. Деякі з цих товарів мають статус культурних символів (e. g.: *Nokia*, *McDonald's*, *BMWs*) і є національними цінностями країни (e. g.: *[American] individual freedom and prosperity*, *German efficiency and reliability*, *French art[e] de vivre*). П. ван Гам також завважив іншу важливу річ: у добу

надмірної кількості інформації лише потужні комерційні бренди здатні привернути увагу до країни, сприяючи її економічному розвиткові та зростанню політичного впливу – важливих складників іміджу країни в світі.

Існують цілі групи товарів, що тісно асоціюються з країною свого походження. Цей зв'язок існує не лише в свідомості адресатів, а й відображено в родовій назві продукції: e. g.: *Swiss watches*, *French perfumes*, *Belgian chocolates*, *Cuban cigars*, *Afghan rugs*, *Colombian coffee*, *Scotch whiskey* тощо. Деякі з цих назв (*Scotch whisky*, *Colombian coffee, Port*) офіційно захищені правом власності, тоді як інші (e.g. *Swiss made, Belgian chocolates)*, хоча й незахищені юридично, широко використовуються поруч з офіційною назвою бренду на упаковці та в рекламі товару.

Тісне поєднання уявлень про країну з комерційними брендами насамперед притаманне представникам молодшого покоління. Як свідчать результати досліджень асоціацій, пов'язаних з різними країнами, респонденти молодшого віку, на відміну від представників старшого покоління, тісно асоціюють країни з брендами. Так, якщо люди старшого покоління асоціюють Швейцарію з Вільгельмом Телем (культура), сиром, шоколадом, годинниками із зозулями, банками – іншими словами, речами, що не є торговельними марками, а також із горами, катанням на лижах (туризм), нейтральним статусом (політика), то найпершими асоціатами молодих людей є слова *Swatch* (марка годинників) і *Swiss Army* (марка годинників, складаних ножиків та інших аксесуарів) – назви виробів, що є брендами [8, с. 90]. Це свідчить про зростаючу роль брендів у мовній картині світу молоді.

Ураховуючи вищезгадане, можемо говорити про певний "симбіоз", що існує між брендом країни і продукцією, що виробляється нею. З одного боку, виробники використовують позитивний імідж країни у якості так званого "парасолькового" брендингу (Eng. *umbrella branding*) для своєї продукції, а, з іншого, імідж країни може покращуватися або погіршуватися завдяки товарам, що походять з неї або виробляються нею. Прикладом "парасолькового" брендингу є використання виробниками національних цінностей країни – процес, що отримав назву "комерціалізації" національної ідентичності [1]. Апеляція до цінностей країни може здійснюватися в різних складниках комерційного бренду: у назві, слогані, логотипі, рекламі та упаковці.

Одним з проявів "парасолькового" брендингу є використання виробниками продукції логотипу, який свідчить про автентичність і гарантує високу якість товару. Такі логотипи мають неоднаковий статус в різних країнах; деякі використовуються упродовж довгого часу, тоді як інші спеціально створюються для якоїсь події (всесвітньої виставки, ярмарку тощо). Поширеною мовною стратегією повідомлення країни походження товару є використання в логотипах фрази *Made in,* обов'язковим компонентом якої є хоронім – назва країни. Доказом тісного зв'язку цієї фрази з національною ідентичністю є те, що несумлінні виробники нерідко вдаються до "крадіжки" чужої ідентичності, вказуючи на своїх виробах іншу, більш престижну країну походження.

В інших фразах, що також повідомляють ідентичність країни, як правило, використовується назва країни або похідний від неї відтопонімний прикметник. Такі фрази можуть містити посилюючі прислівники, прислівникові фрази, e.g. *truly*, *genuinely*, *100 %* тощо. Наприклад, в Італії існує логотип – знак автентичного походження товарів *True Italy* (Рис. 1). Цей логотип використовується для маркування італійської продукції з метою підтримки виробника та захисту споживача від підробок [11]. Кожний товар з логотипом, у якому використано кольори італійського прапору – зелений, білий і червоний, має унікальний двадцятизначний код, ввівши який на одному зі спеціальних вебсайтів, покупці можуть переконатися в автентичності виробу.

Маркерами ідентичності країни в логотипах, окрім національних кольорів і зображень державних прапорів, є культурні символи країни (Рис. 2-4). Також у логотипах може здійснюватися апеляція до стереотипних, як правило позитивних, уявлень про країну. Наприклад, у логотипі, що підтверджує німецьке походження товару, окрім традиційної фрази *Made in Germany*, вжито іменник *quality* (Рис. 3), а в американському логотипі *Proudly made in USA*, завдяки використанню прислівника *proudly*, здійснюється апеляція до патріотичних почуттів американців (Рис. 2).

Апеляція до емоцій споживачів може відбуватися також за допомогою візуальних засобів. Наприклад, у британському логотипі напис "British Made" розміщено на тлі національного прапора, зображеного у вигляді серця (Рис. 5), яке в цьому випадку може символізувати як любов до Великої Британії, так і те, що

товар зроблено з любов'ю. Повідомлення національної ідентичності в логотипі може здійснюватися лише виключно візуальними засобами, як, наприклад, у французькому логотипі, у якому використано зображення півника – символу Франції, розфарбованого в національні кольори країни (Рис. 4). Окремі логотипи, що вказують країну походження товару та гарантують його високу якість, створені спеціально для конкретних груп товарів, наприклад, "*100 % New Zealand ham"* (Рис. 6).

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5

Рис. 6

Логотипи країн, окрім країни походження товару, можуть містити додаткову інформацію. В Австралії, наприклад, використовують цілу низку логотипів, які надаються виробникам якісної продукції: *Product of Australia*, *Australian made*, *Australian*

grown, *Australian made and owned*, *Australian seafood* та *Australian* (Рис. 7) [6]. Логотип містить стилізоване зображення золотого кенгуру на тлі зеленого трикутника (зелений і золотий – неофіційні кольори країни), під яким розміщено одну з вищезгаданих назв, кожна з яких повідомляє про автентичність товару, сировини тощо. Так, логотип *Product of Australia* підтверджує, що всі основні інгредієнти мають австралійське походження, і весь (або майже весь) процес виробництва товару та / або переробка сировини (або принаймні її більшої частини) відбувалися в Австралії. Логотип *Australian made* гарантує, що вихідна сировина зазнала значної переробки в Австралії (наприклад, пшениця вирощена в країні з імпортованого зерна або сорочка, пошита з імпортованої тканини), а щонайменше 50% вартості продукції було вироблено в Австралії.

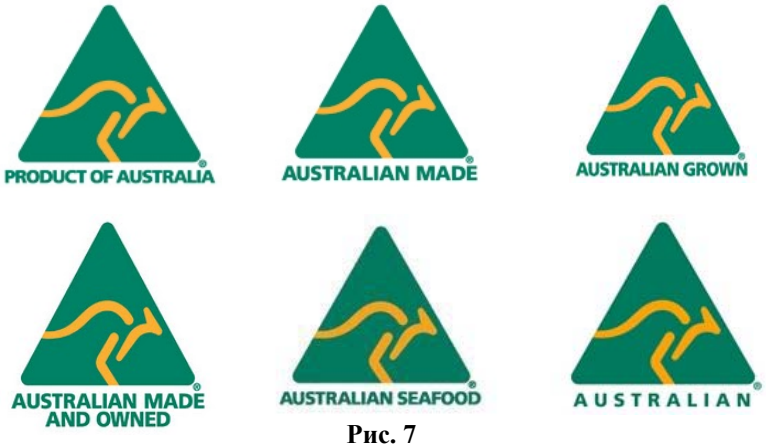

Рис. 7

Оскільки право власності є надзвичайно важливим для австралійців, деякі виробники надають перевагу логотипові з підписом *Australian made and owned.* Цей логотип не можуть використовувати австралійські компанії, які виробляють свою продукцію в іншій країні. Логотип з написом *Australian grown* гарантує, що всі важливі інгредієнти продукції були вирощені в Австралії, а також те, що весь або майже весь процес виробництва здійснювався в країні. Цей логотип може також містити назву основного інгредієнту, e.g. *Australian grown potatoes*, *Australian seafood*. У той час, як всі розглянуті логотипи використовуються як всередині країни (де вони насамперед призначені для патріотично

налаштованих громадян), так і за її межами, логотип *Australian* використовується лише за межами Австралії [6].

Класичним прикладом тісного зв'язку комерційного бренду з країною походження є авіалінії. Поширеною практикою, що свідчить на користь цього, є розміщення на хвості літака державного прапора країни, внаслідок чого авіалінії ще називають "прапороносцями" країни (Eng. *flag carriers*). Країна походження, як правило, зазначається у назвах авіаперевізників, але може також згадуватися у їхніх логотипах і слоганах. Зокрема, назви чисельних авіаперевізників містять інформацію не лише про територіальну (географічну) ідентичність країни (e.g. *North Sea Airways, Arctic Circle Air Service, Aero Tropical*), а й політичну (e.g. *Congressional Air*, *Crown Air Systems*, *Air Sultan, Monarch Airlines, Republicair*), етнічну (e.g. *Arab Wings*, *Africa One*, *Air Inuit*), релігійну (e.g. *Buddha Air, Air Whitsunday*), а також культурну ідентичність, повідомлення якої здійснюється за допомогою мовних одиниць, що позначають культурні символи країни: e.g. *Air Alps* (Австрія), *Air Great Wall*, *Dragonair* (Китай), *Monarch Airlines* (Велика Британія), *Yeti airlines* (Непал), *Olympic Airlines* (Греція), *Viking Airlines* (Швеція), *Motor Sich Airlines* (Україна), *Frontier Airlines*, *Grand Canyon Airlines* (США), *SilkAir* (Сінгапур), *Tulip Air* (Голландія), *Air Niagara Express* (Канада), Edelweiss Air (Швейцарія), *Blue Nile Ethiopia Trading* (Ефіопія), *Turtle Airways* (Фіджі), *Transilvania Express* (Румунія) [2, с. 283, 285].

Рис. 8

Апеляція до національної ідентичності здійснюється у слоганах авіаліній, значна частина яких побудована за схожою моделлю: e.g. "*Alitalia. The wings of Italy.*"; "*Qantas. The Spirit of Australia*"; "*Swiss. The refreshing airline*"; "*Eva Air. The wings of Taiwan*"; "*Hawaii Starts Here.*"; "*Braathens. The wings of Norway.*" Маркерами національної ідентичності в логотипах авіаперевізників, окрім державних прапорів, є також культурні символи країни (Рис. 8). Наприклад, логотипом "Канадських авіаліній" слугує зображення кленового листка – офіційного символу країни, австралійський авіаперевізник "Quantas" використовує у своєму логотипі зображення кенгуру, "Японські авіалінії" – журавля, грецький авіаперевізник "Olympic Air" – олімпійських кілець, авіалінії Брунею – зображення королівської корони, авіаперевізник штату Аляска – представника корінного населення штату, на що вказує його традиційне вбрання.

Іншим різновидом комерційних брендів, один або декілька елементів якого містять апеляцію до країни походження, є назви мереж закладів швидкого харчування, продуктів харчування і напоїв. Як правило, це робиться у випадках, коли країна походження є оригінальним місцем появи комерційного бренду, або він тісно асоціюється з нею у споживачів. Маркерами національної ідентичності у слоганах таких брендів є переважно топоніми – офіційні або неофіційні назви країни (у називному або присвійному відмінку) чи відтопонімні прикметники: e.g. "*America Loves Burgers and We're America's Burger King"* (Burger King),*"America Runs On Dunkin"* (Dunkin' Donuts).

Ще однією стратегією повідомлення ідентичності країни є використання іншомовної лексики, як, наприклад, у слогані мережі мексиканської кухні *Taco Bell*: *"Yo Quiero Taco Bell"* (укр. "Я люблю Taco Bell"). Інша, схожа, стратегія повідомлення "чужомовної" ідентичності з метою доведення автентичності продукції, відбувається за допомогою фонетичних засобів: приміром, на американському телебаченні можна почути рекламу французьких косметичних товарів, у якій актори розмовляють англійською мовою з фальшивим французьким акцентом.

Апеляція до національної ідентичності широко використовується не лише в слоганах мегабрендів. Ця стратегія також є поширеною в рекламі менш відомих комерційних брендів, наприклад, численних марок пива. Зокрема, це пов'язано з тим, що апеляція до емоцій є поширеною стратегією реклами алкогольних напоїв у цілому, на відміну від інших груп товарів, де може здійснюватися апеляція до логіки або соціального статусу споживачів. Маркерами ідентичності

країни походження у рекламі пива є топоніми (переважно, назви країни та, в деяких випадках, регіонів або міст), відтопонімні прикметники та, в окремих випадках, етноніми, наприклад: "*He who thinks Australian, drinks Australian.*", *"Foster's – Australian for Beer."* (Foster's Beer*); "Old Milwaukee. Taste as great as its name."* (Old Milwaukee beer); *"And now, for a Bavaria."* (Bavaria Holland beer); *"Kokanee. Straight from the Kootenays."* (Kokanee Glacier Beer); *"Newcastle Brown Ale. The Other Side of Dark."* (Newcastle Brown Ale); *"Australians wouldn't give a XXXX for anything else."* (Castlemaine XXXX); *"Beck's, German brand."* (Beck's); *Staropramen. Get A Taste Of Prague."* (Staropramen). Поширеною стратегією в слоганах пива є використання назви країни в присвійному відмінку, що ще більше підкреслює зв'язок напою з країною походження, наприклад: *"Schaefer. America's Oldest Lager Beer."* (Schaefer); *"Germany's Fun-Loving Beer."* (St. Pauli Girl); *"Samuel Adams. America's World Class Beer."* (Samuel Adams).

Упаковка – ще один елемент бренду, в якому відбувається апеляція до ідентичності країни (Рис. 9-12). Зокрема, упаковка може мати вигляд стилізованого культурного символу країни,

Рис. 9

Рис. 10

Рис. 11

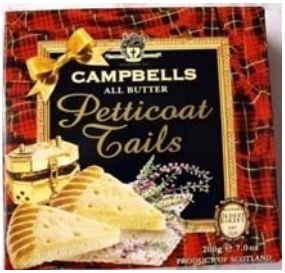

Рис. 12

як, наприклад, коробка французького печива у вигляді Ейфелевої вежі (Рис. 10), пляшка кленового сиропу у формі кленового листка –

символу Канади (Рис. 11) або пляшка мінеральної води *Evian* у вигляді льодової монолітної скульптури, схожої на гору у французьких Альпах, де добувають воду (Рис. 9). Пляшку, що має назву *Origine* (укр. *початок*, *походження*, *джерело*), створили дизайнери компанії *Landor*, зробивши акцент на головній частині бренду *Evian* – французьких Альпах. Прозорість і простота оформлення пляшки підкреслюють кришталеву чистоту води, а червона кришка – яскравий акцент, що підкреслює молодий дух *Evian* [10].

Ще однією стратегією повідомлення національної ідентичності на упаковці продукції є використання національних кольорів і орнаментів, як, наприклад, на упаковці шотландського печива *Petticoat Tails* (Рис. 12), назва якого походить від "petticoat tallies" [7] (укр. *фалди нижньої спідниці*). Пісочне печиво почали виготовляти ще в 12-му столітті. Спочатку його робили із залишків тіста для випічки хліба, яке висушували, інколи додаючи до нього цукор. Пізніше до тіста почали додавати вершкове масло, у результаті чого вартість печива зросла, і його почали пекти лише на Різдво та шотландський Новий рік. З історичних джерел відомо, що в 16-му столітті печиво було улюбленими ласощами королеви Шотландії Марії Стюарт.

Апеляція до національних цінностей Шотландії, до яких належать почуття національної ідентичності, працелюбство та історичні традиції [1], здійснюється не лише в назві, а й на упаковці печива, зокрема в рекламному тексті, розміщеному на зворотному боці упаковки: *"The very mention of Scotland conjurs up images of wild and mythical romance. The purest waters, the tranquillity of the landscape and the most naturally delicious produce. From the grouse in the field, to the smoothest whiskey in the tumbler and the finest Campbells shortbread for over 175 years, cherished as a family business for over 6 generations. Thankfully, some things in life never change. Campbells shortbread continues to be made using nothing less than the finest natural ingredients, crafted to a recipe passed down through time".*

Під цим написом розміщено слоган товарного бренду: *"Forever a true taste of Scotland"*. У рекламі перераховуються цінності "Бренду Шотландія": лицарські романи (й імпліцитно згадується сер Вальтер Скотт, який започаткував їх) (*wild and mythical romance*), кришталево чиста вода (*the purest waters*), спокійні пейзажі (*the tranquillity of the landscape*), смачна їжа (*delicious produce*), шотландська куріпка (*the grouse*) та віскі (*the smoothest whiskey in the tumbler*). Згадування пісочного печива "Campbells" (до речі, єдиної назви комерційного бренду в переліку шотландських брендів) має на меті, з одного боку, підвищити його

статус і, з іншого, виділити з-поміж інших виробників пісочного печива. Класичною стратегією апеляції до традицій у цій рекламі є використання прийменникових груп, що вказують на довгий відрізок часу (*for over 175 years, for over 6 generations)*.

Шотландська ідентичність повідомляється на упаковці печива як вербальними (назва, рекламний текст), так і невербальними засобами. У дизайні упаковки використано традиційний шотландський орнамент – тартан. Поряд зі шматочками печива зображено польові квіти і скриньку з дорогоцінностями, що є невербальним маркером цінності печива. Упаковку виготовлено таким чином, що вона нагадує подарунок в обгортці з тартану. Цей ефект посилюється завдяки зображенню золотистого бантика. Таким чином, упаковка шотландського пісочного печива є яскравим прикладом того, як відбувається комерціалізація національної ідентичності, яку "упаковують" та "продають" так само, як товар.

Отже, комерційні бренди відіграють важливу роль у повідомленні національної ідентичності, апеляція до якої може здійснюватися за допомогою вербальних і візуальних засобів у різних складниках комерційного бренду: в назві, слогані, рекламі, логотипі та упаковці, а також в декількох з них одночасно. Мовними маркерами національної ідентичності в цих елементах є: топоніми (переважно назви країн) в називному і присвійному відмінках, відтопонімні прикметники, іменники (власні, загальні назви), що позначають культурні символи та національні цінності країни. Візуальними маркерами національної ідентичності в логотипах, рекламі та упаковці брендів є національні кольори, орнаменти, зображення державного прапору і культурних символів країни.

Одним з напрямів подальших досліджень зв’язку комерційних брендів з країною походження може бути вивчення комунікативних стратегії і тактик повідомлення національної ідентичності за допомогою брендів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Касенов А.* Бренд "Казахстан" [Електронний ресурс] / А. Касенов. – Режим доступу до ст.: //http://www.arba.ru/article/451.

2. *Фоменко О.С.* Брендинг і неймінг: відображення національної ідентичності в назвах авіаперевізників / О. С. Фоменко // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи / НАН України. Центр наук. дослідж. і викладання іноз. мов; редкол. А. Д. Бєлова (голов. ред.) [та ін.] – К.: Логос, 2011. – С. 280-287.

3. *Фоменко О.С.* Королівське весілля як стратегія корекції іміджу британської монархії (на матеріалі англійської мови) / О. С. Фоменко // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць / відп. ред.

О. І. Чередниченко. – К. : Видав. Дім Дмитра Бураго, 2011. – Вип. 37. – С. 392-399.

4. *Фролова Н. Н.* Дискурсивные функции маркировочных наименований (брендов): лингвокультурологический и лингвопрагматический аспекты: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук.: 10.02.01 "Русский язык" / Н. Н. Фролова; ФГБОУ ВПО "Ростовский государственный экономический ун-т". – Краснодар, 2011. – 24 с.

5. *Шимкевич Н.В.* Русская коммерческая эргономика: прагматический и лингвокультурологический аспекты: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. филол. наук.: 10.02.01 "Русский язык" / Н. В. Шимкевич; Уральский гос. ун-т им. А. М. Горького. – Екатеринбург, 2002. – 24 с.

6. Australian Made [Електронний ресурс] – Режим доступу до ст.: http://www.australianmade.com.au/why-buy-australian-made/about-the-logo/

7. British Food: A History [Електронний ресурс] – Режим доступу до ст.: // http://britishfoodhistory.wordpress.com/2012/06/10/shortbread/

8. *Anholt S.* Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions / Simon Anholt. – Palgrave Macmillan, 2007. – 134 p.

9. *Romaine S.* Communicating Gender / Suzanne Romaine. – New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1999. – 406 p.

10. Evian Origine: A breakthrough bottle for a mineral water [Електронний ресурс] – Режим доступу до ст.: http://landor.com/#!/work/case-studies/evian-origine/

11. The True Italy Concept [Електронний ресурс] – Режим доступу до ст.: http://www.trueitaly.com/en/madeinitaly.cfm

12. *Van Ham P.* The rise of the brand state: The postmodern politics of image and reputation / Peter Van Ham // Foreign Affairs, 2001. – V. 8 (5). – P. 2-6.

Стаття надійшла до редакції 20.06.13.

Фоменко Е., к.филол.н., доц.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ВЕРБАЛЬНЫЕ И ВИЗУАЛЬНЫЕ МАРКЕРЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В КОММЕРЧЕСКИХ БРЕНДАХ (на материале английского языка)

В статье рассматриваются вербальные и визуальные средства сообщения национальной идентичности в названиях, слоганах, рекламе, логотипах и упаковке коммерческих брендов. В результате исследования установлено, что языковыми маркерами идентичности страны в этих элементах бренда являются топонимы,

оттопонимные прилагательные, существительные (собственные, нарицательные), обозначающие культурные символы и национальные ценности, а визуальными – национальные цвета, орнаменты, изображения государственного флага и культурных символов страны.

Ключевые слова: *бренд, национальная идентичность, национальный брендинг, культурный символ, вербальные и визуальные маркеры идентичности.*

Fomenko O., PhD, Associate professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv

VERBAL AND VISUAL MARKERS OF NATIONAL IDENTITY IN COMMERCIAL BRANDS (ON THE ENGLISH LANGUAGE DATA)

The paper studies verbal and visual means conveying national identity in names, slogans, advertising, logos, and packaging of commercial brands. It is found that toponyms, toponymic adjectives, nouns (common and proper names) denoting cultural symbols and national values are the primary language markers of country's identity, while national colours and ornaments, images of national flags and cultural symbols are the main visual communicators of national identity.

Keywords: *brand, national identity, national branding, cultural icon, verbal and visual means of identity.*

УДК 81''25 +81'42: 821.112.2

Хайдер Є.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ПОВТОРУ ЯК ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ Г.ГЕССЕ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ)

Статтю присвячено проблемам перекладу українською та російською мовами з німецької мови повторів та передачі авторського задуму, вкладеного в них. Особливу увагу приділено окремим видам повторів як елементам ідіостилю Г. Гессе.

Ключові слова: *міжкультурна комунікація, ідіостиль, жанрово-стилістична домінанта, повтор.*

Актуальність статті зумовлена необхідністю подальшого узгодження та уніфікації наукової термінології, за допомогою якої

здійснюється оцінка художнього перекладу. Різновекторність дослідницьких підходів до перекладацької діяльності лише ускладнює розв’язання проблем, які виникають на цьому ґрунті. Також недостатньою є диференціація методичних та методологічних завдань.

При здійсненні перекладу навіть тексту художньої літератури, який зорієнтовано на стереотипи сприйняття цільової культури, адекватність тексту перекладу досягається за умов збереження комплементарного характеру застосування текстотворчих стратегій автора та перекладацьких стратегій. А отже, переклад як своєрідний тип міжмовної та міжкультурної комунікації, наділений багатогранним характером і відповідно може оцінюватись з різних точок зору – перш за все, з точки зору відповідності оригіналу (незважаючи на ефект, створений перекладом), або з точки зору комунікативного ефекту, досягнутого за допомогою перекладу (його прагматичною адекватністю) [2, с. 196; 462; 573].

Основною метою перекладу є здійснення міжкультурної комунікації, що за визначеннями таких науковців як Л.К. Латишев, В.Н. Коміссаров, Г.В. Чернов, та ін. – це обмін, взаємодія, зняття бар'єрів, взаємність та солідарність. Оскільки міжкультурне спілкування, як сфера активності людини, розгортається на межі різних етносів, формується на стику культурології, лінгвістики, етнічної психології – знаходимо у Донця П.М [6].

Твори Гессе, що аналізуються, нерозривно пов’язані зі східною культурою та історією Європи. Читати їх поза культурним фоном – загальноєвропейським і німецьким – неможливо; тому одним із основних положень міркувань, висловлених у дослідженні, є твердження, що літературний переклад – це акт міжкультурної комунікації. Він функціонує одночасно щонайменше в двох культурах як інструмент для контактів між двома літературами.

На сучасному етапі розвитку лінгвістичних досліджень одним із перспективних напрямків щодо вивчення художнього тексту є системний підхід. Уявлення про системний характер творчості дає можливість досліджувати ідейно-художню та стилістичну домінанти авторського ідіостилю.

Стилістична домінанта постає у нашому дослідженні як сукупність маркованих елементів мікро- та макростилістичного рівня тексту в межах жанру, обраного автором, де елементи всіх рівнів співвіднесені між собою і зумовлені творчою манерою

автора, особливостями авторської картини світу, його та тематичною спрямованістю.

Вивчення жанрово-стилістичної домінанти передбачає проведення наскрізного аналізу маркованих елементів мікрорівня тексту з урахуванням їх особливостей, що дає можливість розкрити своєрідність авторського ідіостилю. Досить часто увагу дослідників привертають такі елементи мікрорівня тексту, як епітети, порівняння, метафори та метонімії. Повтор, натомість, стає об'єктом розвідок нечасто.

Повтор – це найпоширеніша стилістична фігура, зумовлена емоційними та смисловими чинниками [4, с. 540]. Для К. Брінкера повтор є фігурою когезії, тією граматичною умовою, що визначається експліцитним повторенням слів чи словосполучень [7, с. 27].

У цьому дослідженні ми розглядатимемо особливості лексико-синтаксичного повтору, оскільки синтаксис, як і лексика, є елементами мікрорівня тексту.

Аналізовані твори Г. Гессе містять в собі такі види повторів, як:

Полісиндетон – повторювані для посилення ліричної виразності чи медитативності однакові сполучники, градація – поступове нагнітання засобів художньої виразності задля підвищення чи пониження їхньої емоційно-смислової значимості, анафора – лексичний повтор чи повторення в усьому творі або його частині синтаксичних структур, контактний повтор – повтор одного й того ж словосполучення або слова, які займають у реченні контактну позицію, епіфора – повторення однакових слів, словосполучень, фраз наприкінці речень, асиндетон – будова мовлення, з якого усунені сполучники для стислості та увиразнення тексту [4].

У повісті "Siddhartha" найчастіше використовуються контактний повтор, градація та анафора. В анафоричному повторі домінує використання займенника "er". Зазначений займенник використовується автором твору для створення мелодики і темпу, а також передає епічність викладення: "Schon verstand er, lautlos das Om zu sprechen, das Wort der Worte. Schon verstand er, im Innern seines Wesens Atman zu wissen, unzerstörbar, eins mit dem Weltall". Такий тип повтору створює свого роду тональність, що вказує на дистанцію між образом автора та змістом тексту. Використання такої тональності підказує читачеві цілі, мотиви та налаштовує на настрій персонажів, тримаючи адресата постійно в напрузі.

В українському перекладі ми маємо такий варіант: "Він уже вмів нечутно вимовляти Ом,– це слово слів (…). Він уже вмів у глибині свого єства пізнавати Атмана – твердо й несхитно, в єдності зі світом", а в російському: "Уже он в состоянии был беззвучно произносить слово"Ом", это слово слов (...) Уже в глубине своего существа он познавал Атмана, непреходящего, со вселенной единого". На наш погляд обидва переклади не втратили свою "епічність" (див.нижче), оскільки структура тексту не була змінена перекладачами.

М. Брандес вважає, що саме від стилістичної тональності тексту залежить загальна емоційна атмосфера висловлювання та його настрій. Визначення тональності у творі означає створення у читача естетичної готовності для проникнення до внутрішнього світу письменника [1, с. 267]. Ця дослідниця виділяє три манери викладу, від яких залежить тональність тексту – це драматичний, епічний та ліричний способи [1 с.269]. У драматичній та епічній манері викладу предметом зображення є зовнішні щодо автора-розповідача та оповідача події. На відміну від епічного викладу, основу якого складає рефлектуюча подія, предметом драматичного викладу є те, що відбувається в описуваний момент, і характеризується він імпульсивністю, збудженістю, полемічністю та внутрішнім напруженням [1, с. 269]. Експресивна функція повтору свідчить про те, що саме епічний тип викладу є більш притаманним даному творові Г.Гессе.

Створенню тональності та ритмічності тексту сприяє також асиндетичний зв'язок "Gotama lehrte die Lehre vom Leiden, von der Herkunft des Leidens, vom Weg zur Aufhebung des Leidens". Найбільш частотними в повістях є полісиндетичні конструкції з однорідними присудками "Bei mir selbst will ich lernen, will ich Schüler sein, will ich mich kennen lernen, das Geheimnis Siddhartha". "Я буду учнем і вчитимусь у самого себе, я пізнаю себе, пізнаю тайну Сіддхартхи!", так перекалав О.Логвиненко, дещо скоротивши однорідні присудки, проте не змінивши при цьому емоційне навантаження речення. Б. Прозоровська ще більше скоротила однорідність присудків: "К самому себе я поступлю в учение, у самого себя я буду изучать тайну, именуемую Сиддхартхой", втративши підвищений модус емоційність.

Нечасто зустрічаються конструкції з однорідними підметами. У будь-якому випадку такий тип зв’язку є основним типом

рематизації, тобто засобом вираження найбільш важливої, з точки зору автора, інформації [5, с. 146].

На окрему увагу заслуговує використання градації у повісті. Ця стилістична фігура створює неабияку напругу в текстах "…sah den unverrückt Stehenden, füllte sein Herz mit Zorn, füllte sein Herz mit Unruhe, füllte sein Herz mit Zagen, füllte es mit Leid". Для стилістичного прийому градації характерним є те, що кожен її наступний член має більш вагоме семантичне значення. У такому разі ми маємо справу зі зростаючою градацію. Щодо наведеного випадку, то тут ми зустрічаємо семантично зростаючу градацію, в якій саме остання фраза "füllte es mit Leid" підсилює значення висловлювання.

Так передає цю фразу український переклад: "…зазирав усередину й бачив, що син стоїть нерухомо, і батьківське серце сповнював гнів, сповнювала тривога, сповнювала нерішучість, сповнював біль". Перекладач не змінив порядок слів, зберігши градацію повністю, проте додав слова, відсутні в тексті оригіналу (порівн. sah den unverrückt Stehenden /син стоїть нерухомо та füllte sein Herz mit Zorn/ і батьківське серце сповнював гнів). А ось таким чином перекладено російською мовою: "…видел неподвижно стоящего, – и сердце его наполнялось гневом, тревогой, трепетом и горем", на нашу думку, градація тут невитримана через відсутність дієслів-повторів, таким чином емоційної напруженості оригіналу в тексті перекладу немає.

Ще один приклад градації "Nun beginnt es, nun geht Siddhartha seinen Weg, nun beginnt sein Schicksal zu sprossen, und mit seinem das meine" підкреслює емоційний стан іншого героя повісті – Говінди.

В обох перекладах: "Ось воно й починається, тепер Сіддхартха піде своїм шляхом, доля його в же пускає паростки, а разом з його долею – і моя" та "Вот оно – началось! Уже Сиддхартха вступает на свой путь, уже начинает свершаться его судьба, а с ней и моя" не збережений повністю градаційний повтор, який в тексті оригіналу призводив до напруження перед маленьким, так би мовити, висновком "und mit seinem das meine".

Використання повторів в повісті Г.Гессе сприяє смисловому та емоційному підсиленню висловлювання "Wie hättest du Versenkung, wie hättest du Anhalten des Atems, wie hättest du Unempfindsamkeit gegen Hunger und Schmerz dort bei jenen Elenden lernen sollen?". Такий вид повтору насичений надзвичайною емоційністю і наведені рядки допомагають авторові зобразити емоцію

нерозуміння і недовіри героя, який сумнівається в словах свого друга. В українському перекладі, так само, як і в російському, цей повтор взагалі опущено і замінено на однорідні присудки: "Як це ти вчився б в отих злидарів заглиблюватися в себе, затримувати подих, не відчувати ні голоду, ні болю?", О. Логвиненко; "Каким образом ты мог бы у таких жалких созданий научиться самопогружению, задерживанию дыхания, нечувствительности к голоду и боли?", Б.Прозоровська.

Оскільки основною темою повісті "Siddhartha" є проблема самопошуку, то майже всі стилістичні функції мікростилістичних фігур спрямовані на її реалізацію. Як приклад – простий контактний повтор: "Dann fühlt er sein Selbst nicht mehr, dann fühlt er die Schmerzen des Lebens nicht mehr, dann findet er kurze Betäubung". Такий повтор, як "Nicht um Streit mit dir zu suchen, Streit um Worte, habe ich so zu dir gesprochen. Aber lass mich dies eine noch sagen: Nicht einen Augenblick habe ich an dir gezweifelt. Ich habe nicht einen Augenblick gezweifelt, dass du Buddha bist, dass du das Ziel erreicht hast, das höchste, nach welchem so viel tausend Brahmanen und Brahmanensöhne unterwegs sind" створює емоційну промову особи, що прагне пояснити свої думки та наміри, та перебуває у деякому ваганні. Обидва переклади не змінили та не перефразували це речення, намагаючись розрідити повтори, обидва перекладачі зберегли емоційну інтенцію: "Я так заговорив до тебе не для того, щоб завести суперечку про слова. Твоя правда, судження важать не багато. Одначе дозволь мені сказати ще одне: я жодної миті не мав у тобі сумніву. Я жодної миті не мав сумніву, що ти – Будда, що ти домігся своєї мети – найвищої, до якої прагнуть тисячі брахманів і брахманських синів"; "Не затем, чтобы спорить, препираться из-за слов, я позволил себе так говорить с тобой. Воистину, ты прав, не во мнениях дело. Но позволь мне заметить еще одно: ни на одно мгновение я не усомнился в тебе. Ни на одно мгновение не возникало во мне сомнение в том, что ты Будда, что ты достиг той высшей цели, к какой стремятся столько тысяч брахманов и сыновей брахманов."

Необхідним є також аналіз повторів деяких слів, які лейтмотивом проходять через повість Гессе. Зазначимо, що під лейтмотивом ми розуміємо конкретний образ, головну тему чи ідею, що пронизує твір і є ключовою для розкриття задуму митця [4, с. 387, с.540]. Як стверджують Д.Фаульзайт та Г.Кюн, повторення слова чи словосполучення, що має характер лейтмотиву, допомагає читачу правильно зрозуміти змістову інформацію та її важливість. У творі Г. Гессе такими лейтмотивними

словами-характеристиками є "die Lehre" та поняття Атман, що символізує своє найвище "я", яке власне і шукав Сіддхартха .

Проаналізувавши всі вище наведені приклади, можна зробити висновок, що повтор, як вагомий елемент стилістичної домінанти на мікрорівні тексту, є значущим комунікативним засобом, що проявляється в певних мовних характеристиках особи. Цей стилістичний прийом виконує експліцитну дескриптивну функцію, що завжди має певну прагматичну настанову. У творах Германа Гессе домінуючі позиції займають анафоричний, градаційний та контактний повтори і використання лейтмотивних слів або речень, що виконують вагому текстотвірну, архітектонічну та емоційно-експресивну функції. Слід також зазначити, що повтори в тексті Гессе відіграють ще й функцію стилізації під сакральні тексти – цей фактор є чи не найвагомішим у питанні авторської стратегії та текстотворчої діяльності. Як бачимо, обидва перекладачі в ході трансляції тексту дещо розрідили повтори за допомогою вставлення окремих слів, відсутніх в оригіналі, або навпаки випустили повторювані слова, що деякою мірою викривило суть повторів, хоча й в цілому зуміли зберегти емоційну інтенцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Брандес М.П.* Стилистика текста Текст.: Теоретический курс: Учебник / М.П. Брандес. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004.-416 с.

2. *Демецька В. В.* Теорія адаптації в перекладі: дис... доктора філол. наук: 10.02.16/ Демецька Владислава Валентинівна. К. – 2008.- 240с. , с. 196; 462; 573.

3. *Донец П.М.* Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. – Х., 2001.

4. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. – К.: Академія, 2006. – 752 с.

5. *Мороховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В.* Стилистика английского языка. – К.: Вища школа, 1984. – 247 с.

6. *Пермінова А. О.* Культуромовне буття художнього твору як перекладознавча проблема : Дис... канд. наук: 10.02.16 – 2008. http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/341616.html

7. *Brinker K.* Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2005. – 179 s.

Стаття надійшла до редакції 17.04.13

Хайдер Е.М., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СПОСОБЫ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ПОВТОРА КАК ОСОБЕННОСТИ АВТОРСКОГО СТИЛЯ ГЕССЕ (на материале украинских и русских переводов)

Данная статья посвящена проблемам перевода повторов с немецкого языка на русский и украинский языки и передачи авторского замысла, вложенного в них.

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, идиостиль, жанрово-стилистическая доминанта, повтор.*

Heider E.M.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The ways of the repetition reproduction as the peculiarities of German Gesse's signature style (based on Ukrainian and Russian translations)

This article reveals the problem of translation of the repetitions from German into Russian and Ukrainian languages and the problem of the author's plan reproduction enclosed in them.

Keywords: *cross-cultural communication, idiostyle, genre-stylistical keynote, repetition.*

УДК 811.14'02

Харик О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОЗИЦІЇ "СВІЙ – ЧУЖИЙ" У ДИСКУРСІ СТРАБОНА

Стаття присвячена аналізу особливостей вербалізації опозиції "свій – чужий" через характеристику представників різних етносів давньогрецьким вченим-літератором Страбоном.

Ключові слова: *опозиція "свій-чужий", світогляд автора, оціночні судження, греко-римське суспільство, етнічні особливості.*

У сучасних наукових дослідженнях особливої актуальності набувають питання міжкультурної комунікації, толерантності та інтолерантності у взаєминах та взаємодії різних соціальних груп, представлених класами або етносами. У цьому аспекті однією з

найважливіших є проблема соціально-психологічної опозиції "ми – вони", або ж "свої – чужі", адже будь-яка соціальна група, колективний суб'єкт соціальної дії ідентифікує себе як "ми" на відміну від "вони", причому позитивна самоідентифікація нерозривно пов'язана з негативною ідентифікацією опонента. Зазначене протиставлення справедливо вважається виявом основного "бінарного архетипу", який, за визначенням М. Уварова, є "сформованим "інструментарієм" аналізу культурно-історичного процесу /…/, своєрідним семантичним "кодом" класичної європейської культури, стрижнем проблематизації мислення" [Уваров 1996, 71].

Як слушно зазначає Ю. Степанов, протиставлення "свій-чужий" пронизує всю культуру і є одним із головних концептів будь-якого колективного, масового, народного, національного світосприйняття [Степанов 1997, 473]. Тому ця опозиція є базовою для багатьох наук, зокрема філософії, культурології, соціології, психології тощо, які розглядають її в різноманітних аспектах. Ця проблема не є новою і в мовознавчих студіях [Кузнєцова 2007, 37]. У лінгвосеміотиці, когнітивній, етно- та психолінгвістиці, дискурсології опозиція "свій – чужий" вивчається з точки зору семіотичного та асоціативного моделювання, концептуального й текстово-інтерпретаційного аналізу, когнітивного тестування, дискурсивного проектування тощо (зокрема, К. Леві-Стросс, Ю.М. Лотман, О.О. Селіванова, Ю.С. Степанов, В. М. Топоров та ін.).

Метою дослідження є аналіз особливостей вербалізації характеристики представників різних етносів на матеріалі "Географії" Страбона, яка відображає становлення етнополітичних поглядів античності. **Об'єктом** дослідження є мовна специфіка змалювання Страбоном представників інших етнічних груп, які наводяться у праці при географічному описі місцевості.

Аналіз різних підходів до вирішення проблеми місця і значення опозиції "ми-вони" в соціокультурному розвитку та власні розвідки дозволили нам підтримати гіпотезу вченого-культуролога А. Шипілова [Шипилов 2005], основні положення якої зводяться до наступного. Соціальна реальність має два основних виміри: вертикальне − політичне, і горизонтальне − етнічне. У суспільстві, політична організація якого будується на відносно максимальній цивільно-правовій нерівноправності груп еліти і маси, вертикальний варіант опозиції "ми-вони" домінує над горизонтальним, тобто

протиставлення "вищі-нижчі" при ідентифікації та категоризації індивідом себе та інших як членів певних груп отримує пріоритет над протиставленням "свої-чужі". У суспільстві, політична організація якого будується на відносно мінімальній цивільно-правовій нерівноправності, горизонтальний варіант опозиції "ми-вони" домінує над вертикальним, тобто протиставлення "свої-чужі" в процесі ідентифікації та самокатегоризації отримує пріоритет над протиставленням "вищі-нижчі". Кожне конкретне історичне товариство в кожен момент свого існування знаходиться на певній стадії соціокультурного розвитку, еволюціонуючи від становості до етнічності, або навпаки.

Для Страбона, етнічного грека, який більшу частину свого життя провів у Римі (оскільки на зламі тисячоліть, у період написання "Географії", у Греції остаточно утвердилася римська гегемонія), еталоном культури і державного устрою є Греція (практично у всьому) та Рим. Саме тому автор у своїй праці "Географія", зображуючи різні народи (як-от їх зовнішність, звичаї, традиції, вірування тощо), проводить порівняння із зовнішністю, традиціями та звичаями греків і римлян (універсальна особливість, яка імпліцитно міститься у будь-якому описі представників іншої соціокультурної спільноти).

Грецію і Рим автор підносить над іншими. Грецьке суспільство він описує із захопленням, розповідає про його надбання, про колишню могутність, про залишки старих традицій і здобутки матеріальної культури. У описі своєї батьківщини автор дотримується порядку опису грецьких племен, який наводиться у "Списку кораблів" [Strabo 8.3.3]. На нашу думку, це свідчить про ототожнення Страбоном себе з великим минулим грецького народу, з однією з найвизначніших його сторінок. Цей сюжет сповнений певною ностальгією за минулим Греції, адже під час Троянської війни грецькі племена об’єдналися у боротьбі проти ворога, а в часи Страбона Греція була вже давно роздробленою, підкореною, багато міст, які мали славетне минуле, занепали або ж взагалі зникли. Особливу увагу автор приділяє Спарті [Strabo 8.4.11], акцентуючи на її занепаді, колишній військовій могутності. Згадує він і оповідь про Леоніда, про 300 спартанців, про їх хоробру боротьбу з персами.

Окремо автор зупиняється на описі Афін [Strabo 9.1.16]. Він розповідає легенду про те, як місто було створено, про об’єднання 12 міст, про демократичний лад в Афінах. Оповідь про столицю Аттики має яскраво виражену позитивну конотацію, що свідчить

про суб'єктивне "тепле" ставлення автора до Афін. Страбон згадує про те, що тут завжди збирався увесь вчений люд, що саме сюди з'їжджалися філософи і науковці. Автор також описує визначні місця Афін (зокрема, називає найвидатніші храми, як от Парфенон, Ерехтейон та ін.), не вдаючись, однак, до надто детального їх опису, бо зазначає, що все це вже було створено раніше.

Оповідь про Римську імперію досить неоднозначна, але відчувається, що деякі моменти були випущені, а події змальовуються заангажовано, адже їхня суть розкрита зовсім не так, як було прийнято у історичній і літературній традиції. Римлян Страбон позиціонує вже як "своїх". Це зумовлюється, з одного боку, об'єктивними соціально-політичними та історичними умовами в час, коли була написана "Географія", з іншого боку, тим, що більшу частину свого життя автор провів саме в столиці Римської імперії. Дуже часто географ вводить у свої описи і магічні оповіді. Він розповідає, що на території Італії є священні гаї, у яких дикі тварини стають ручними, а олені пасуться в одному стаді з вовками, тварини дозволяють навіть людям наближатися до них, а собаки припиняють переслідувати дичину, якщо вона ховається в такому гаю [Strabo 5.1.9]. Негативно автор відгукується тільки про мешканців Корсики: "вони більш хижі, ніж дикі звірі" [Strabo 5.2.7]. Деякі висловлювання Страбона досить яскраво свідчать про "підлабузництво" автора щодо римської влади, зокрема, автор зазначає: "Узагалі давні римляни, зайняті іншими дуже важливими і більш необхідними справами, мало уваги звертали на красу Риму. Навпаки, люди, які жили пізніше, особливо мої сучасники, не відстали в цьому і прикрасили місто великою кількістю чудових споруд. Справді, Помпей, Божественний Цезар, Август, його сини, друзі, дружина і сестра перевершили всіх інших, не шкодуючи зусиль і витрат на будівництво" [Strabo 5.3.8].

Описуючи завоювання Римом інших території, Страбон не називає їх діяння експансією, не розцінює їхні дії як негативні: римляни просто не мали іншого виходу, ніж розширити свої території, а оскільки сусідні народності не завжди були дружніми до римлян, то вони мусили нападати і силою відбирати землі [Strabo 6.4.2]. Жодної негативної нотки в описі Страбоном римлян не відчувається, на відміну від його описів войовничих кельтів або скіфів, чиї напади на сусідні етноси оцінюються досить негативно [Strabo 6.4.2].

Єдиний випадок, коли оцінка автором римлян (під якими Страбон розуміє усіх мешканців Кампанії, а не лише мешканців міста Рим) є досить неоднозначною, – опис Сицилії: "Греки і варвари протягом довгого часу воювали одне з одним. Сицилійські тирани, а потім і карфагеняни, ведучи війни з римлянами спочатку за Сицилію, а потім і за саму Італію, нашкодили всім народностям цих місць, особливо грекам. З часів Троянської війни греки відібрали в місцевих більшу частину внутрішніх областей і так укріпили свої положення, що назвали цю частину Італії (південну) разом із Сицилією Великою Грецією. Зараз всі частини країни, за винятком Таранта, Регії і Неаполя, виглядають як варварські; одні області зайняли левканці і бреттії, інші – кампанці; хоча останні зайняли тільки по імені, а насправді – римляни, оскільки кампанці стали римлянами" [Strabo 6.1.2].

Іноземців Страбон описує часто досить детально, в усьому порівнюючи їх з греками та римлянами, які були для автора еталоном. Одяг, зовнішній вигляд, прикраси, − усе зображується в порівнянні.

Страбон подає дуже багато інформації про інші народи: легенди про утворення племен, міст, детальний опис побуту, вірувань, релігійних обрядів, традицій, способу життя. Велику увагу Страбон приділяє зовнішньому вигляду. Він, часто детально, описує якісь певні риси, називає чинники, які спричинили їх наявність у представників тих чи інших народів. Часто можна простежити і досить детальний опис одягу як багатого, так і бідного населення. Нерідко інформація подається уривчасто, неповно, що дозволяє припустити про недостатню обізнаність Страбона в побутових умовах того чи іншого народу. Про жителів гірських районів Іберії (сучасна Іспанія) Страбон говорить, що вони, як і жінки, носять довге волосся, яке спускається на плечі густими пасмами, але в бій вони йдуть, обв’язавши волосся навколо лоба, щоб не заважало. Щодо одягу, то тут дізнаємось, що чоловіки носять чорний одяг, більшість – плащі; у цих плащах вони і сплять. Жінки ж носять довгий одяг і кольорові сукні [Strabo 3.3.7].

Страбон згадує про прикраси деяких іберійських жінок: вони носять на шиї залізні прикраси з гачками, загнутими над головою, які стирчать над лобом. Такий вид прикрас автор характеризує як "варварські" ("Можна вважати варварськими по зовнішньому вигляду прикраси деяких жінок…" [Strabo 3.4.17]), що відображає негативне ставлення та цілковите неприйняття Страбоном подібного типу прикрас, які були нетиповими для грецьких чи римських жінок.

Негативна конотація присутня також у описі Страбоном мешканців Бреттанії. Автор зазначає, що він одного разу бачив у Римі бреттанських підлітків, які на півфута були вищі за найвищих чоловіків у Римі, але були кривоногими і не відрізнялись особливою статурою [Strabo 4.5.2].

Дуже багато у Страбона описів населення Індії, які базуються на переказах інших очевидців. Через це факти, які автор наводить, деколи суперечать один одному (наприклад, спочатку Страбон зазначає, що індуси носять білий одяг, і тут-таки наводить дані, отримані з іншого джерела, що одяг у них яскраво пофарбований [Strabo 15.1.71]).

В описі побутових умов, ритуалів, традицій того чи іншого народу імпліцитно присутнє порівняння з греко-римським світом, що відображається в оціночних судженнях з точки зору світогляду автора. Зокрема, у описі Страбоном народностей, які без спротиву прийняли римську гегемонію і перейняли звичаї римлян, вони характеризуються як розвинені, писемні, культурні. Описуючи ж віддалені та малознайомі племена, автор акцентує увагу на їх відсталості, наводячи неетичні з точки зору римського (а часто – і сучасного) громадянина, приклади. Так, іберійське плем'я турдентанців у Страбона отримує позитивну характеристику: воно мало власні писемні традиції, закони, навіть літературні твори; тут же автор зазначає, що більшість турдентанців повністю перейняла римський спосіб життя, прийняла римських колоністів, і врешті їхня народність перетворилася на римську [Strabo 3.2.15]. Також автор зазначає, що раніше багато іберійських племен були дикими, не підтримували контакти з іншими, але із завоюванням Іберії Римом спосіб життя цих племен вже не був настільки варварським (у значенні диким) [Strabo 3.4.20]. Кельтів, які підтримували дружні стосунки з римським народом, автор характеризує як культурних людей, які намагаються займатися мистецтвом красномовства і філософією [Strabo 4.1.7]. Осуд Страбона викликає нерозсудливість, нерозумність інших кельтів, які не підкорилися Риму: вони люблять золото, часто аж надміру, одягають його на себе як прикраси, або ж розшивають золотими нитками одяг [Strabo 4.4.5].

Негативною є також характеристика Страбоном мешканців острова Ієрна (сучасна Ірландія) біля Бреттанії: вони дикі, займаються канібалізмом і відрізняється особливою ненажерливістю; діти повинні з'їдати тіла батьків після їх смерті; чоловіки, крім будь-яких інших жінок, можуть мати сексуальні стосунки з матерями та сестрами [Strabo 4.5.4]. Однак сам Страбон

зазначає, що особисто це не спостерігав, а подає такі дані відповідно до свідчень очевидців.

Аналіз особливостей характеристики Страбоном представників різних етносів дає підстави стверджувати, що для протиставлення "свого" "чужому" основним для автора був не етнічний критерій (тобто, не було протиставлення греко-римського варварському у значенні іншоетнічному), а етичний (незалежно від етнічної приналежності, автор звертає увагу на морально-етичні якості, особливості суспільного ладу, традиції, звичаї тощо). Важливо також зазначити, що варвар етичний у свідомості вченого-літератора домінує над варваром етнічним, що підтверджується семантичним навантаженням прикметника βάρβαρος 2 "варварський", який широко використовується автором у характеристиці інших племен.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Грицианская Л. И.* Варвар этнический и варвар этический (проблемы источниковедения) // Античный мир и археология. – Вып. 11. – Саратов: 2002. – С. 3-4.

2. *Кузнєцова Т. В.* Концепт "свій-чужий" у лінгвокультурологічних дефініціях // Вісник Сумського державного університету: Серія Філологія. − Вип.2. – Суми, 2007. − С. 37-40.

3. *Степанов Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1997. – 824 с.

4. *Уваров М.С.* Бинарный архетип – СПб: Изд-во БГТУ, 1996. – 214 с.

5. *Шипилов А. В.* Оппозиция "мы – они" в социокультурном развитии: автореф. дисс. на соискание уч. степени док. культурологии: спец. 24.00.01 "Теория и история культуры" / А. В. Шипилов. – Воронеж, 2005. – 20 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Strabo.* Γεωγραφικά [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0197.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Харик О., студ.,
КНУ им. Т. Шевченко

АКТУАЛИЗАЦИЯ ОППОЗИЦИИ "СВОЙ – ЧУЖОЙ" В ДИСКУРСЕ СТРАБОНА

Статья посвящена анализу особенностей вербализации оппозиции "свой – чужой" сквозь характеристику представителей разных этносов древнегреческим ученым- литератором Страбоном.

Ключевые слова: *оппозиция "свой-чужой", мировоззрение автора, оценочные суждения, греко-римское общество, этнические особенности .*

Kharyk O., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The actualization of the opposition "own – strange" in the discourse of Strabo

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of verbalization of the opposition "own-strange" through the characterization of different ethnic groups by the Greek scientist and writer Strabo.

Key words: *opposition "own-strange", worldview of the author, evaluative judgements, Greek-Roman society, ethnic peculiarities.*

УДК 801.82:81’255.4=134.2=161.2

Хоменко С.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ НА ПРИКЛАДІ ІСПАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІВ

У статті здійснено аналіз засобів вираження категорії оцінки на прикладі іспанських художніх творів та їх українських перекладів. Відзначено збереження образності та оцінного знаку при перекладі.

Ключові слова: *оцінка, категорія, лексичні засоби, синтаксичні засоби, морфологічні засоби, конотація, відповідник.*

Категорія оцінки цікавить багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців і тому існує чимало праць, присвячених цій проблемі. Значну увагу цьому питанню приділяли такі дослідники, як Н.Д. Арутюнова, Т.І. Вендіна, О.М. Вольф, В.І. Банару та інші. Проте, воно не досить досліджене. Плідним матеріалом з цієї точки зору може бути іспаномовна художня література. Саме це і зумовлює актуальність даної статті.

Об’єктом дослідження є засоби вираження оцінки в іспанських художніх текстах.

Предметом аналізу виступають особливості вираження категорії оцінки в іспанських художніх текстах та їхнє відтворення в українських перекладах.

Метою статті є дослідження специфіки вираження категорії оцінки та розгляд особливостей її відтворення при перекладі.

Матеріалом дослідження стали твори Карлоса Фуентеса "Аура", Маріо Варгаса Льйоси "Щенята" та Хуліо Кортасара "Гонитва".

Варто зазначити, що в тексті оцінка частіше за все не є незалежною, а функціонує як частина загальної побудови опису або міркування й органічно пов'язана з дескриптивним аспектом тексту в цілому. Оцінний аспект тексту складається зі значень, які реалізуються на всіх рівнях мови – в морфології, синтаксисі, лексиці [Вольф 1985; 13].

На лексичному рівні категорія оцінки може виражатися за допомогою різноманітних частин мови. Велика роль у цьому належить прикметникам та дієприкметникам. Вони поєднують у своїй структурі семантичний та прагматичний аспекти мови, що відображається як у значенні лексичних одиниць, які відносяться до класу прикметників, так і в їх уживанні. Для них є характерною наявність суб'єктивно-оцінювальних значень та відповідних конотацій. Саме тому вони і мають найбільшу здатність характеризувати предмети і у творах, які ми розглядаємо, прикметники та дієприкметники відіграють основну роль при відтворенні категорії оцінки. У творі Маріо Варгаса Льйоси "Щенята", наприклад, прикметники є одним із засобів вираження оцінки:

...del Terrazas, y eran ***traviesos, lampiños, curiosos, muy ágiles, voraces****. [Llosa Vargas 2010; 13] – ...і були* ***допитливими, моторними, непосидющими, ще зовсім безвусими*** *хлопчаками* [Покальчук 1978; 279].

У даному прикладі характеристику хлопцям дає один з головних героїв, який має на увазі й самого себе. Автор, таким чином, демонструє гарне ставлення до персонажів та хоче наголосити на недосвідченості молодих людей. Переклад містить прямі відповідники та зміни значень прикметників не відбувається. Однак, цей лексичний засіб виражається не лише використанням прикметників чи дієприкметників. Для передачі категорії оцінки використовуються також й інші частини мови, зокрема прислівники, наприклад:

1) *Dédée ha traído otra taza de nescafé, pero Johnny mira* ***tristemente*** *su vaso vacío* [Cortázar 1993; 9] – *Деде принесла ще*

чашечку кави, але Джонні ***сумно*** *дивиться на свою порожню склянку* [Покальчук 1978; 203]

2) *... y no lo podían hacer salir de eso, y a partir de entonces* ***todo anduvo mal*** [Cortázar 1993;5]… – *І ми ніяк не могли йому вибити з голови, й відтоді* ***все пішло шкереберть****...* [Покальчук 1978; 205]

У другому прикладі перекладач Ю. Покальчук застосовує прийом смислового розвитку задля підсилення негативної оцінки ситуації. Тому використовується фразеологізм "йти шкереберть", який має глибшу стилістичну та емоційну конотацію. Ця трансформація є вдалою, оскільки далі в тексті йде пояснення причини складності ситуації.

Дієслова також можуть брати участь у відтворенні значення оцінності. Наприклад:

Todavía ***llevaban pantalón*** *corto ese año, aún* ***no fumábamos****, entre todos los deportes* ***preferían el fútbol*** *y* ***estábamos aprendiendo a correr olas****,* ***a zambullirnos desde el segundo trampolín****…* [LlosaVargas 2010; 3] − *Того року, коли ми ще* ***не курили****, ще* ***носили коротенькі штанці****, ще тільки* ***вчилися пірнати*** *під хвилі та* ***стрибати з другого трампліна*** *"Терас" коли ми більше від усього на світі* ***любили грати в футбол*** *...*[Покальчук 1978; 281]

У цьому прикладі виражається схвальна характеристика діяльності хлопців, тобто оцінка є позитивною. Л. Олевський та С. Коваль при перекладі використали прямі відповідники, що не змінює змісту твору та є цілком виправданим.

Необхідно зазначити, що на лексичному рівні поширені також стилістично знижені засоби вираження оцінки такі, як простонародна лексика, розмовні слова, жаргонізми, лайливі слова:

...suéltenme, ***delirando****,* ***le importaba un pito****,* ***buitreando****…* [LlosaVargas 2010; 15] − *Пустіть мене,* ***горлав*** *він,* ***плювати я хотів на все****,– аж* ***заходиться криком****...* [Покальчук 1978; 296]

В наведеному прикладі перекладачі Л. Олевський та С. Коваль вдаються до контекстуальної заміни відтворюючи українською мовою дієслово delirar, що має значення *марити* дієсловом *горлати*, а дієслово *buitrear* фразеологізмом *заходитися криком*. Сам фразеологізм *importar un pito*, яке має значення "не значити нічого", відтворюється фразеологізмом "на все наплювати". Тобто перекладачі Л. Олевський та С. Коваль підсилюють значення цих слів, роблять їх більш експресивними, щоб наголосити на стані

люті, в якому на той момент знаходився Куельяр. Ці слова надають негативної оцінки головному герою, вони використовуються, щоб показати лють Куельяра, його роздратованість та гнів.

До морфологічних засобів вираження оцінки, які зустрічаються у творах Карлоса Фуентеса "Аура", Маріо Варгаса Льйоси "Щенята" та Хуліо Кортасара "Гонитва" відносяться суфіксація, префіксація та ступені порівняння прикметників. Слова, утворені за допомогою таких морфологічних засобів мають найбільшу оцінну семантику. Наприклад:

1) *A medida que pasaban los días, Cuéllar se volvía más huraño con las muchachas, más lacónico y esquivo…* [LlosaVargas 2010; 15] − *Що не день, то похмурішим і мовчазнішим ставав Куельяр у товаристві дівчат*. [Покальчук 1978; 296]

2) *No pasa nada, ya sé; eso es lo terrible. ¿Te das cuenta de que es terrible que no pase nada?* [Cortázar1993; 5]

У наведеному прикладі автор вдається до повтору прикметника з негативним значенням, однак використовує його в різних ступенях порівняння, щоб показати крайність ситуації, в якій перебуває головний герой. При перекладі даний прийом залишається незмінним:

І нічого не відбувається – оце ***найжахливіше****. Ти розумієш, як це жахливо?* [Покальчук 1978; 205]

Також автор порівнює предмет з іншими, характеризуючи його як найгірший з-поміж усіх, що при перекладі відтворюється за рахунок прямих відповідників:

Era uno de los peores saxos que he tenido nunca [Cortázar 1993; 2] −*Це один з найгірших саксофонів, які я будь-коли мав* [Покальчук 1978; 198]

Суфіксація та префіксація також присутні у текстах. Наприклад, у творі Маріо Варгаса Льйоси "Щенята" автор використовує зменшувально-пестливі суфікси, щоб показати лагідне ставлення одного героя до іншого та вираження позитивної оцінки та захоплення. Наприклад:

... y le metía por los ojos sus ***manitas*** *blancas, seguiría abogacía, sus* ***deditos*** *gordos y sus uñas largas, ¿abogacía? ¡uy, que feo!, pintadas color natural, entristeciéndose y él pero no para ser picapleitos sino para entrar a Torre Tagle y ser diplomático, alegrándose,* ***manitas,*** *ojos, pestañas, y él sí, el Ministro era amigo de su viejo, ya le había hablado, ¿diplomático?,* ***boquita****, ¡uy, qué lindo!*

[LlosaVargas 2010; 18] − *І Тересіта манірно всміхалася: ой, як чудово! Ким же він хоче бути? Ще білі* ***рученята*** *в нього перед очима,– адвокатом? пальчики* ***пухкенькі****, а нігті довгі, лаковані, фе і цікаво! – і на обличчі гримаска. Куельяр ні, він не є крутієм чи базікалом, він стане дипломатом і адвокатом у Торре Тагле, Тересіта у захваті,* ***рученята****, очі, вії…*[Покальчук 1978; 299]

До синтаксичних засобів вираження оцінки в художніх текстах відносимо елементи інфраструктури речення: вставні одиниці, такі як porsuerte, poralegría, pordesgracia, що утворюються за схемою прийменник por+sustantivo. Однак ці конструкції рідко використовуються у творах, що розглядаються. Наприклад:

Johnny está sentado en la cama, en una sala donde hay otros dos enfermos que ***por suerte*** *duermen* [Cortázar 1993; 32] − *Джонні сидить на ліжку, в кімнаті з двома іншими хворими, які, на щастя, сплять* [Покальчук 1978; 220]

Для оцінки ситуації загалом використовуються атрибутивні конструкції. Наприклад:

1) *Parece que Roy Friend tiene uno.* ***Lo malo es que*** *el contrato de Johnny...* [Cortázar 1993; 20] − *Здається, сакс є у Рорі Френда.* ***На жаль,*** *контракт у Джонні…* [Покальчук 1978; 198]

2) *Bueno, lo importante es que no se sienta usted sola* [Fuentes 2003; 9]– *Що ж, головне, щоб ви не почували себе самотньою* [Покальчук 1978; 264]

Таким чином, в першому прикладі конструкцією прийменник "на" + іменник відтворюється конструкція *lo malo es que,* а в другому випадку конструкція *lo importante es que* автор передає прикметником *головне*.

Для вираження оцінки на синтаксичному рівні використовуються також і питальні та окличні конструкції. Вони дають змогу надати більшої експресивності оцінці. Наприклад:

Se había pasado los tres meses sin ir a las matinés ni a las playas, sólo viendo y jugando fútbol mañana y tarde, toquen esas pantorrillas, ***¿no se habían puesto duras?*** [Llosa Vargas 2010;4]

При перекладі питальна конструкція відтворюється за допомогою окличного речення, що надає експресивності оцінці, яку головний герой дає собі сам. Ця оцінка виражає хизування головного героя, однак не несе в собі негативної конотації. Оскільки в оригіналі

питальна конструкція є риторичною, а відтак не потребує відповіді, то перекладачі Л. Олевский та С. Коваль вирішили за доцільне відтворити його за допомогою окличного речення:

*Усі три місяці ніде не бував – ні в кіно, ні на пляжі: цілими днями – футбол, грав і вчився, ось помацайте**, які в мене на ногах м'язи!*** [Покальчук 1978; 281]

Окличні речення також використовуються для вираження оцінки:

¡Ay, pero como tarda en morir el mundo! [Fuentes 2001; 6] − *О, де ж він, де кінець світу!* [Покальчук 1978; 258].

У цьому прикладі автор вдається до використання окличного речення, щоб показати всю трагічність ситуації. У цьому випадку оцінка є негативною і її виражає не лише певний член речення або словосполучення, а за допомогою знаку оклику оцінним стає усе речення.

Отже, у проаналізованих нами творах категорія оцінки виражена на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Відтворення засобів вираження оцінки в українських перекладах характеризуються певними трансформаціями, зокрема досить часто перекладачами було застосовано прийом контекстуальної заміни, у результаті чого посилювалась експресивність оцінки. Усе ж варто зазначити, що трансформації до яких вдавались перекладачі не вели до зміни образів та оцінних значень оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки/ А. М. Вольф. − М.: Наука, 1985 -228 с.

2. Кортасар, Х. Гонитва/ Латиноамериканська повість/ Х. Кортасар. – Київ: Дніпро, 1978 − С. 197-249.

3. Льйоса Варгас, М. Щенята/ Латиноамериканська повість/ М. Льйоса Варгас. – Київ: Дніпро, 1978 − С. 279-315.

4. Покальчук, Ю. В. Латиноамериканська повість/ Ю. В. Покальчук. – Київ: Дніпро, 1978 – 432 с.

5. Фуентес, К. Аура / Латиноамериканська повість/ К. Фуентес. – Київ: Дніпро, 1978 − С. 249-279.

6. Cortázar J. El perseguidor/ J.Cortázar. – Madrid: Alianza Editorial, 1993 – 56 p.

7. Fuentes C. Aura/ C. Fuentes. − México: Ediciones Era, 2001 – 120 p.

8. Llosa Vargas M. Cachorros/ M. Llosa Vargas. – Pamplona: Leer-eS.L., 2010 – 28 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Хоменко С.В., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ КАТЕГОРИИ ОЦЕНКИ В ИСПАНСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ И ИХ УКРАИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ

В статье произведен анализ средств выражения категории оценки на примере испанских художественных произведений и их украинских переводов. Отмечено сохранение образности и оценочного знака при переводе.

Ключевые слова: *оценка, категория, лексические средства, синтаксические средства, морфологические средства, коннотация, соответствие.*

Khomenko S., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Means of expressing evaluation in Spanish literature and its Ukrainian translations

In the article were analyzed means of expression of evaluation class on example of Spanish literary works and their Ukrainian translations. Preservation of the imagery and the evaluation character in translation is observed.

Key words: *evaluation, class, lexical means, syntactical means, morphological means, connotation, correspondence.*

УДК 821.161.2

Циганок О., к.філол.н., докторант,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРО НАУКУ ПИСАННЯ ЛИСТІВ У XVII– XVIII СТ. У КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ:

У статті підтверджено необхідність дослідження науки листування, яка викладалася у Києво-Могилянській академії у XVII–XVIII ст. На думку автора публікації, це – дефініція поняття та етимологія слова "лист", аналіз його структури, визначення достоїнств і вад, які є роди листів, які типи (види, підвиди) відносяться до кожного роду. Для реконструкції давньої української теорії епістолографії важливо дослідити усі збережені курси риторики, вибрати з них і проаналізувати трактати чи глави про листи.

Ключові слова: *листи, риторики, Києво-Могилянська академія.*

Листи в давню добу мали особливий статус. Поряд із листуванням приватного характеру, у формі листа писалися літературні твори, наукові трактати і навіть документи. Мистецтву епістолографії навчали, у ньому вправлялися. Існували спеціальні підручники, а також збірки листів-взірців ледь не на всі випадки життя.

У Києво-Могилянській академії правила листування переважно викладали у середніх класах, у курсах словесності: поетики або (частіше) риторики, бо віршові та прозові листи-послання розглядалися як малі промови. Подекуди відомості про науку складання листів подавали вже наприкінці останнього із молодших класів – у синтаксимі. Наприклад, у збірці вправ та завдань початку XVIII ст. натрапляємо на "Brevis doctrina de epistolis roxolanae juventuti tradita in syntaxi anno Domini 1707 mense Aprili die 25" [Коротка наука про листи, викладена роксолянській молоді у синтаксимі року Божого 1707 місяця квітня 25 дня] [Петров 1896, 233].

Дослідження науки складання листів, яка викладалася у Києво-Могилянській академії, лише розпочинається. У всякому випадку, ми не можемо назвати жодної, навіть підготовчої, праці на цю тему. Віталій Маслюк у монографії про українські поетики та риторики XVII – першої половини XVIII ст. [Маслюк 1983] про теорію листування навіть не згадує.

На сьогодні єдиним джерелом знань широкого наукового загалу про давню українську теорію епістолографії є риторика Феофана Прокоповича, у якій шоста книга присвячена методу писання історії і листам [Прокопович 1979, 337–366]. Риторика 1706 р. перекладена українською мовою, а інші залишаються в рукописах і фактично не досліджуються. Прийнято вважати, що риторика Феофана Прокоповича мала значний вплив на наступні курси словесності Києво-Могилянської академії. Щодо теорії листування, потрібні подальші дослідження. Поки що, виходячи з наукового опису курсів риторики Києво-Могилянської академії, який здійснив Володимир Литвинов, можна сказати, що тільки у хронологічно більш ранній риториці Ігнатія Миштальського "Rostra Tulliana..." [Туллієва ростра...] (1701/1702 навч. р.) історію і листи об’єднано, як у Прокоповича [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 46]. У інших київських курсах ці дві ґалузі творчості розмежовуються. Наприклад, у риториці Сильвестра Кулябки 1734 р. про історію йдеться у 4 розділі п’ятої книги [Libri 1734, 169–171], а про листи – у 7 розділі першої книги [Libri 1734, 126–134].

У науковому описі курсів риторики Володимира Литвинова бачимо окремі розділи, підрозділи чи просто фрагменти про науку написання листів у двадцяти трьох із дев'яносто шести збережених риторик Києво-Могилянської академії: від найбільш ранніх курсів до трактатів 70-років XVIII ст. [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982]. У рукописі невідомого автора "Три трактати: 1. Про хрію. 2. Про поезію. 3. Про листи" (1686/1687р.) листам відводиться більше місця, ніж усій теорії віршування разом узятій. Поетика на глави не ділиться, а от трактат про листування складається із трьох глав [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 16–17]. Іларіон Ярошевицький, автор курсу "Cedrus Apollinis..." [Кедр Аполлона...], який читався у класі поетики (1702/1703) р.), подає відомості з епістолографії на 69 аркушах, з поетики – на 87 аркушах, початкові відомості з риторики – на 47 арк. [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 49]. Усе це вказує на вагоме місце науки листування в системі тогочасної освіти, що ніяк не відповідає стану дослідження цієї дисципліни в наш час.

Виклад епістолографії кожного давнього автора мав свою структуру. Наприклад, трактат про листи Іларіона Ярошевицького складався з таких підрозділів: 1. Про листи, у витонченому стилі писані; 2. Пропонуються заголовки листів до царя московського; 3. Розглядаються почуття, які використовуються в різних листах; 4. Про листи, що відносяться до урочистого роду; 5. Розглядаються різні почуття; 6. Про листи дорадчого роду; 7. Решта почуттів, які відносяться до листів – запрошень; 8. Про судовий рід; 9. Про листи різного роду [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 49–50].

Вважаємо, що при вивченні теорії листування у Києво-Могилянській академії слід у першу чергу розглянути таке коло питань:

1. Що таке лист, від чого походить назва, які завдання листа? Феофан Прокопович дає визначення листа як розмови відсутнього з відсутнім за допомогою письма, а не голосу. Учений виводить етимологію терміну від старогрецького слова "επιστελλω" [посилати]. Завдання листа він вбачає, услід за Цицероном ("До близьких", кн. II, лист 4-й), в тому, щоб повідомити відсутніх про те, що важливо їм знати про вас чи про них самих [Прокопович 1979, 354]. Такої ж думки Сильвестр Кулябка [Libri 1734, 127]. Необхідно з'ясувати, як трактують ці питання інші київські теоретики красномовства: чи існувала єдина точка зору, чи думки розходилися.

2. Яка структура (які частини) листа? Поки що можемо сказати, що викладач красномовства Києво-Могилянської академії Тихін Александрович, посилаючись на риторику Сильвестра Кулябки третього року викладання, виділяє шість частин листа: salutatio, exordium, narratio, conclusio, valedictio et inscriptio [привітання, вступ, розповідь, завершення, прощання і підпис] [Summulae 1737, 38; Libri 1734, 127]. Про обов'язкові частини листа пише також автор риторики "Cytheron bivertex..." [Кіферон із двома вершинами...] (1694/95 навч. р.) [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 23].

3. Які достоїнства і вади листа? Сильвестр Кулябка визначає такі найбільші достоїнства: стислість і ясність [Libri 1734, 128]. Феофан Прокопович називає основними помилками при написанні листів брак знань, про що треба писати на ту чи іншу тему, а також незнання стилю та характеру висловлювання [Прокопович 1979, 354].

4. Які існують роди листів? Іларіон Ярошевицький виділяє такі самі роди листів, як і промов: урочистий рід, дорадчий та судовий [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 50]. Такої самої думки Феофан Прокопович [Прокопович 1979, 356], автор анонімної риторики 1719/1720 навч. р. [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 71], Степан Калиновський [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 80], Сильвестр Кулябка [Libri 1734, 129–132] і Тихін Олександрович [Summulae 1737, 38]. На основі вищесказаного складається враження, що переважна більшість, якщо не всі київські теоретики поезії, у цьому питанні одностайні.

5. Які листи відносяться до якого роду? До листів показового типу у риториці Феофана Прокоповича відносяться три типи: листи-повідомлення, сповіщальні та жартівливі листи [Прокопович 1979, 361–363]. Сильвестр Кулябка пише про п'ять різновидів листів показового типу: листи-повідомлення, хвалебні, вітальні, подячні й веселі або жартівливі листи [Libri 1734, 129–130]. Тихін Александрович виділяє чотири типи листів показового типу: листи-повідомлення або розповідні, хвалебні, подячні, веселі або жартівливі листи [Summulae 1737, 38]. До дорадчих листів Феофан Прокопович відносить п'ять видів [Прокопович 1979, 356–359], а Сильвестр Кулябка та Тихін Александрович – сім видів: листи-переконування, відраджування, заохочування, втішання, прохання, доручення та рекомендації [Libri 1734, 130–132; Summulae 1737, 38]. Листи судового роду Феофан Прокопович, Сильвестр Кулябка та Тихін Александрович одностайно ділять на звинувачувальні та виправдовувальні [Прокопович 1979, 359–

361; Libri 1734, 132; Summulae 1737, 38]. Цікаво, що Феофан Прокопович спочатку розглядає листи дорадчого роду, а двоє інших згаданих вище стовпів українського красномовства на перше місце ставлять показовий рід листів.

Щодо видів листів, то деякі автори риторик говорять лише про окремі з них (можливо, ті, які вважають важливими). Анонімна риторика без назви XVII ст. аналізує способи написання лише політичних листів [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 33]. У рукописі невідомого автора "Три трактати: 1. Про хрію. 2. Про поезію. 3. Про листи" (1686/1687 навч. р.) йдеться про алегоричний лист і його види [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 17]. Феофан Трохимович у поетиці "Via" [Шлях] (1729) говорить про важливі листи [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 83]. Автор риторики "Cytheron bivertex" [Кіферон із двома вершинами] (1694/1695 навч. р.) знайомить із тайнописом [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 23].

6. Стиль листів.

7. Формули (готові мовні звороти) для листів. Такі готові "кусочки", латинські та польські фрагменти, які можна використовувати у різних типах листів, подає, наприклад, Іларіон Ярошевицький [Impetus ad ... epistolas] [Стратій, Литвинов, Андрушко 1982, 49–50]. Сильвестр Кулябка також подає такі готові мовні звороти: для подяки, заохочення, щоб частіше писав, прохання чогось, переривання довгого листа, завершення листа, тощо [Libri 1734, 133–134].

8. Зразки листів. Взірцем для багатьох поколінь освічених людей були листи-послання римських письменників – Цицерона, Горація, Сенеки, Плінія Молодшого, тощо. Феофан Прокопович рекомендує наслідувати також послання св. Павла та інших апостолів, листи Василія Великого й Григорія Назіанзіна [Прокопович 1979, 355]. Крім того, говорить автор риторики, ніщо не перешкоджає, щоб ми читали ще листи видатних сучасних діячів. У Сильвестра Кулябки взірців листів немає, у деяких інших курсах вони наводяться.

Для реконструкції давньої української Е епістолографії треба дослідити усі збережені курси словесності, де йдеться про листи. Саме це дозволить дослідити, хто з авторів українських поетик та риторик найповніше висвітлив тогочасну теорію листування, хто вніс вагомий вклад у її розбудову. Чи був це Феофан Прокопович, мають з’ясувати майбутні дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Маслюк В. П.* Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. і їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / Віталій Маслюк. – К. : Наукова думка, 1983. – 232 с.
2. *Петров Н.И.* Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве / Николай Иванович Петров. – Вип. 2. – М., 1896. – 294 с.
3. *Прокопович Ф.* Про риторичне мистецтво / Феофан Прокопович // Прокопович Ф. Філософські твори. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 1. – С. 103–507.
4. *Стратий Я.М., Литвинов В.Д., Андрушко В.А.* Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии. – К. : Наукова думка, 1982. – С. 11– 151.
5. *Libri* V de arte rhetorica ... 1734 ... – Нац. бібліотека України ім. В. І. Вернадського, ІР, шифр 689 /483С. – Арк. 114–211.
6. *Summulae* praeceptionum rhetoricarum ... 1737 ... – Там само. – Шифр 325/п99. – Арк. 1–122.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2013

Циганок О., к.филол.н., докторант,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

О НАУКЕ НАПИСАНИЯ ПИСЕМ В XVII-XVIII В. В КИЕВО-МОГИЛЯНСКОЙ АКАДЕМИИ

В статье указывается на необходимость исследования науки написания писем, которая преподавалась в Киево-Могилянской академии в XVII–XVIII вв. По мнению автора публикации, это дефиниция понятия и этимология слова "письмо", анализ его структуры, определение достоинств и недостатков, какие есть роды писем, какие типы (виды, подвиды) относятся к каждому роду. Для реконструкции древней украинской теории эпистолографии важно исследовать все сохранившиеся курсы риторики, выбрать из них и проанализировать трактаты или главы о письмах.

Ключевые слова: *письма, риторики, Киево-Могилянская академия.*

Tsyganok O., PhD, Doctoral Candidate
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ON ARS EPISTOLANDI IN 17th -18th CENTURIES IN KYIV-MOHYLA ACADEMY: A PROBLEM STATEMENT

The article identifies the need to the study art of writing letters, taught at the Kyiv-Mohyla Academy in the 17th -18th centuries. The range of issues, which should be studied first, is determined. In author's opinion, these are

the notion's definition and etymology of the word "letter", analysis of its structure, identification of strengths and weaknesses, genres of letters, types (species, subspecies) which are attributed to each genre. It is important for the reconstruction of the ancient Ukrainian theory of epistolography to explore all the extant courses of rhetoric, choose and analyze treatises or chapters on the letters.

Keywords: *letters, rhetoric, Kyiv-Mohyla Academy.*

УДК 81'255.4'38=134.2=161.2

Циркунова І.В., *асп.,*
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІРОНІЇ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В ІСПАНСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглядаються засоби реалізації іронії на різних рівнях, а також принципи створення іронічного ефекту. На матеріалі творів іспаномовних авторів та їх українських перекладів проаналізовано засоби відтворення іронії, виявлено основні закономірності та проблеми перекладу іронічних висловлювань.

Ключові слова: *іронія, іронічний ефект, засоби відтворення іронії, принципи створення іронічного ефекту.*

Існує достатньо праць присвячених іронії, її використанню, функціонуванню, а також засобам вираження, тощо. Зокрема серед останніх варто назвати дисертації С.І. Походні, Т.І. Балашова, Т.Є. Некряч, на матеріалі англійської мови, М.Є. Лазарева, на матеріалі норвезької мови, Є.В Мартьянова., на матеріалі німецької та інші. Тим не менш, тема іронії ще не вичерпана, до того ж, як нам відомо, ця тема не розглядалася в розрізі іспансько-українського перекладу

Як відомо, іронія може виражатися на різних рівнях тексту: лексичному, граматичному, синтаксичному. Як правило, кожен з цих рівнів аналізується окремо, однак, реальність художнього тексту говорить про контамінацію й певну єдність усіх мовних рівнів. Отже, не можна обмежуватися лише лексичною формою, вживанням слова чи словосполучення для створення іронічного ефекту, оскільки, як зазначає С.І. Походня, іронія існує у формі висловлювань, синтаксична структура яких відіграє не менш важливу роль [С.И. Походня 1989: 58–59].

Іронія – це фігура думки, і тому вона не може засновуватися лише на якомусь слові чи словосполученні, а полягає у вживанні певного слова у широкому контексті, тобто іронічний ефект досягається саме використанням цього слова в певній текстовій єдності.

Незважаючи на те, що іронія – це макрофігура, вона має на щось спиратися, саме тому засоби її реалізації аналізують на кожному рівні окремо.

Серед засобів вираження іронії на лексичному рівні С.І. Походня розрізняє реалізацію іронічної модальності окремим самостійним словом, словосполученням, авторськими новотворами та через реалізацію двох лексико-семантичних варіантів полісемантичного слова (див. С.І. Походня). Аналіз речень показав, що навіть якщо іронія реалізується на якомусь одному рівні, принцип, за яким створюється іронічний ефект може бути різним. Наприклад, іронічний ефект може досягатися на референтному рівні, коли авторська оцінка або репліка персонажа суперечить контексту або "здоровому глузду", чи коли іронія ґрунтується на переносному значенні, наприклад модель каламбуру, метафоризації, персоніфікації тощо.

Розглянемо приклад, де іронія розуміється на референтному рівні:

A Roberto le gustan mucho los chicharros fritos. – Pues también es un ***gustoso*** [Cela 2008, 128]. – *Роберто дуже смакують смажені ставридки. – А він* ***гурман*** [Села 2011, 74].

Те, що речення "*А він гурман"* іронічне зрозуміло, оскільки відомо, що смажені ставридки – це зовсім не делікатес. До того ж іронію підтверджує реакція персонажа: – *Déjalo, ¿A ti qué daño te hace* [Cela 2008, 128]*? – Дай йому спокій. Ну, що поганого він тобі зробив* [Села 2011, 74]*?*

Іменник ***gustoso*** вжито іронічно. У своєму прямому значення це слово має позитивну семантику і вживається на позначення людини зі смаком або смачної їжі. Перекладач відтворив іспанське ***gustoso*** його контекстуальним відповідником ***гурман***, забезпечивши той самий іронічний ефект.

Наступне речення – приклад іронії, яка створюється за принципом каламбуру:

Aquél era un ***purgatorio*** *para bolsillos pudientes* [Zafón 2008, 109]. – *Це було* ***чистилище*** *для людей із туго напханими гаманцями* [Сафон 2011, 101].

Іронія виражена словом "чистилище", яке по-перше вжито метафорично, оскільки властивості чистилища, місця, де померлі грішники очищуються від неспокутуваних гріхів переносяться на

лікарню, а по-друге, одночасно вживається його переносне значення – місця, де чистять кишені, що і забезпечує іронічний ефект. Відтворення іронії в цьому випадку не становить жодних труднощів, перекладач експлікував *para bolsillos pudientes (для багатих гаманців) – для людей із туго напханими гаманцями.*

Наступний приклад демонструє нам створення іронічного ефекту за принципом метафоризації, а саме персоніфікації:

Fui un niño débil y enfermizo, propenso a fiebres e infecciones que me arrastraban al borde de la tumba pero que, a última hora, siempre se arrepentían y partían en busca de una presa de mayor altura pudientes [Zafón 2008, 50]. –

Я був хлопчиком кволим і хворобливим, схильним хворіти на гарячку та підхоплювати всякі інфекції, які майже затягували мене в могилу, але в останню мить завжди розкаювалися й ішли шукати собі якусь принаднішу жертву [Сафон 2011, 45].

У перекладі цей принцип відтворюється. Перекладач застосував деякі трансформації: *propenso a fiebres e infecciones (схильний до гарячки та інфекцій)* – схильний хворіти на гарячку та підхоплювати всякі інфекції, також відбулася зміна числа іменника *fiebres – гарячка,* що пояснюється особливістю вживання в українській мові;

presa de mayor altura (здобич більшого зросту) – відтворено контекстуальним відповідником *принадніша жертва.*

У наступному прикладі іронія ґрунтується на персоніфікації та на оксюмороні:

La madre naturaleza no tenía pudor en deleitarme con su extenso código penal de gérmenes y miserias, pero nunca encontró el modo de aplicarme del todo la ley de la gravedad pudientes [Zafón 2008, 50]. – *Мати-природа не знала сорому, обдаровуючи мене всім тим розмаїттям хвороб і нещасть, але так ніколи й не зібралася застосувати до мене закон земного тяжіння в усій його повноті* [Сафон 2011, 45].

У цьому прикладі іронія спирається на саме вживання: *мати-природа не знала сорому,* тут іронія виражена на аксіологічному рівні, оскільки поняття *мати-природа* у нашому уявленні уособлює щось ідеальне, беззаперечне, що вимагає поваги, можна віднести до архетипів, а таке його вживання зі словосполученням *не знати сорому* створює іронічний ефект.

У перекладі відбулись такі трансформації: дієслово deleitar (радувати) замінено на обдаровувати; *código penal de gérmenes y*

miserias (карний кодекс хвороб та нещасть) – розмаїття хвороб та нещасть; nunca encontró el modo (ніколи не знайшла способу) – ніколи не зібралася.

На синтаксичному рівні поширеним засобом реалізації іронії є вставні речення. Структури вторинної предикативності лише уточнюють зміст основного висловлювання, відіграють другорядну роль у будь-якому функціональному стилі (науковому, діловому), окрім художнього. Тут вони можуть докорінно змінювати зміст висловлювання та його модальність [С.И. Походня : 41].

Наприклад:

Otilio, ***que así se llamaba aquel talento****, me mostraba el juego de planos de la casa que me había entregado el administrador junto con las llaves y argumentaba que la culpa la tenía la casa, que estaba mal construida pudientes* [Zafón 2008, 76]. – *Отілio,* ***бо таке ім'я мав той талант****, тицьнув пальцем у план будинку, який передав мені управитель разом із ключами, і став доводити, що в усьому винен будинок, бо він неправильно збудований* [Сафон 2011, 69].

Іронічний ефект створюється на референтному рівні, оскільки оцінка персонажа, виражена у вставному реченні суперечить контексту. Це приклад висловлювання, де іронія виражається на лексико-синтаксичному рівні. На синтаксичному – іронія реалізується у вставному реченні, імпліцитно в ньому закладено оцінку головного героя. На лексичному – фокус іронії припадає на слово "***талант***", що має позитивну конотацію, однак у цьому висловлюванні означає протилежне – *нездару*. У перекладі, як і в оригіналі, іронія виражена на синтаксичному рівні, пасивну конструкцію ***que así se llamaba aquel talento – бо так звався той талант*** (дослівно), виражену зворотнім дієсловом ***llamarse*** в перекладі відтворено активною, вираженою словосполучення ***мати ім'я***, що не порушує зміст та характер висловлювання.

До засобів реалізації іронії на рівні синтаксису належать також риторичні запитання, речення з нагромадженням семантично неоднорідними членами та транспоновані конструкції, тобто, йдеться про, так званий стилістичний синтаксис.

Риторичні запитання не потребують відповіді, вони ставляться з метою підсилення твердження, та надання емоційності висловлюванню.

Наприклад:

(1) – *Doña Carmen no deja fumar en la pensión – advertí.*

- *¿Por qué?* ***¿El humo enturbia el olor de cloaca?***

- *Донья Кармен не дозволяє курити в пансіоні, – застеріг його я.*

– Чому не дозволяє? ***Боїться, щоб запах диму не забив сморід клоаки?***

(2) – *Le dije que te despidiese porque tengo algo mucho mejor para ti.* – ***¿La mendisidad*** *pudientes* [Zafón 2008, 70]***?***

- Я сказав йому, щоб він так зробив, бо маю для тебе щось краще. – ***Жебрацтво*** [Сафон 2011, 61]**?**

Переклад не створив жодних труднощів, іронія відтворена риторичним запитанням.

Розглянемо приклад, де іронія виражена зевгмою:

Murió de orgullo y de asfixia absoluta*. Ahí lo tienes, un epitafio gratis pudientes* [Zafón 2008, 32]. – ***Помер від гордості та нестачі свіжого повітря.*** *Ось епітафія, яку я дарую тобі безкоштовно* [Сафон 2011, 26].

Через поєднання семантично неоднорідних членів створюється іронічний ефект. Перекладач замінив словосполучення ***asfixia absoluta*** *– повна асфіксія або повне удушшя* словосполученням *нестача свіжого повітря.*

Під транспозицією синтаксичних структур розуміємо "вживання синтаксичних структур у невластивих їм денотативних значеннях із додатковими конотаціями" [Арнольд 1973, 205], тобто вираження заперечення шляхом ствердження або призирство шляхом схвалення, та інше.

Розглянемо такий приклад:

*Ahora te parece el fin del mundo****, pero.....pronto me daré cuenta de que es lo mejor que podía haberme pasado*** *– completé pudientes* [Zafón 2008, 69]. *– Зараз тобі здається, ніби для тебе настав кінець світу, але…* – ***але незабаром я зрозумію, що зі мною сталося найкраще з того, що могло статися, –*** *закінчив я його думку* [Сафон 2011, 60].

Репліка другого персонажа іронічна, по-перше – це зрозуміло з контексту, йдеться про звільнення з роботи, по-друге, це видно з того, як він це говорить, а саме перериває свого співрозмовника, немов би закінчує його фразу. Хоча його репліка позитивна, насправді читач розуміє, що герой у розпачі.

Таким чином, іронія може реалізовуватися на різних рівнях тексту, а іронічний ефект може створюватися за різними принципами. Перекладач відтворює засоби реалізації іронії, а також принципи та моделі за яким створюється іронічний ефект в оригіналі. Перекладач застосовує різні трансформації, які, однак, жодним чином не впливають на іронічний задум автора оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арнольд И.В.* Стилистика современного английского языка. – Л.: Просвещение, 1973 – 304 с.
2. *Походня С.И.* Языковые виды и средства реализации иронии / Походня С.И. – К.: Наукова думка, 1989. – 126 с.
3. *Села К.Х.* Вулик / Пер. з іспанської С.Ю. Борщевський – К.: КМ, 2011 – 253 с.
4. *Сафон К.Р.* Ігри янгола / Пер. з іспанської В. Шовкун. – Харків: Видавництво "Клуб сімейного дозвілля", 2009. – 559 с.
5. *Cela Camilo José.* La colmena. – СПб.: КАРО, 2008. – 448 с.
6. *Zafón Carlos Ruiz.* Juego del angel – Planeta, 2008. – 672 p.

Стаття подана до редакції 19.04.2013 р.

Цыркунова И.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

РЕЧЕВЫЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ИРОНИИ И ИХ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ В ИСПАНСКО–УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

В статье рассматриваются средства реализации иронии на разных уровнях, а также принципы создания иронического эффекта. На материале произведений испаноязычных авторов и их украинских переводов проанализированы средства воспроизведения иронии, обнаружены основные закономерности и проблемы перевода иронических высказываний.

Ключевые слова: *ирония, иронический эффект, средства реализации иронии, принципы создания иронического эффекта.*

Tsyrkunova I.V., postgraduate student
Institute of Pilology, Taras Schevchenko National University of Kyiv

Language means of realization of the irony and its reproduction in the Spanish-Ukrainian translation

The article deals with the means of realization of the irony at different levels, as well as the principles of creating an ironic effect. On the material of the literary works of Hispanic authors and their Ukrainian translations, means of reproduction of irony are analyzed, the basic laws and problems of ironic utterances are discovered.

Keywords: *irony, ironic effect, the means of realization of the irony, the principles of creating an ironic effect.*

УДК 811.133.1'373.43’’20’’

Чаленко Ю.А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ ПОЧАТКУ XXI ст. (на матеріалі преси та словникових видань)

У статті досліджуються актуальні способи утворення неологізмів, запозичення, акроніми, такі явища як "бельгіцизми", "квебеканізми". Аналізуються закономірності їх виникнення та вживання у французькій пресі. Розглянуто динаміку розширення словникового складу, відображеного у передових французьких словникових виданнях першої декади XXI ст.

Ключові слова: *неологізм, акронім, запозичення.*

Утворення та розвиток неологізмів завжди було актуальним питанням лінгвістики. Мова збагачується за рахунок запозичень, завдяки таким процесам, як суфіксація, префіксація, словотвір, телескопія, абревіація. Кожен із цих феноменів має свою особливість. Людство постійно стає свідком не тільки прогресу технічного, але й "мовного". Живий організм, яким усі ми користуємося з дитинства, те, що допомагає нам встановлювати стосунки, нові контакти, реалізовувати свої думки, ідеї – з одного боку, та висловлювати свої почуття, проявляти себе – з іншого.

"Мова постійно змінюється. Історична змінність мови – її суттєва ознака, внутрішня властивість. Як зазначав О.О. Шахматов, у цей момент мова не є такою, як вона була 10 хвилин тому. Здатність мови зазнавати змін забезпечує її відповідність новим потребам комунікативної і пізнавальної діяльності людини. Однак людина за своє життя не помічає змін у мові. Очевидно, саме цим можна пояснити факт, що вчені дійшли висновку про здатність мови змінюватись аж у XIX ст. Це настільки захопило їх, що вони майже протягом ста років вивчали тільки історичний аспект мови" [2, с. 184].

Один із напрямків динаміки мовної системи – збагачення її лексичного складу, яке відбувається різними шляхами.

Найпоширенішими способами утворення нових слів є такі процеси як суфіксація, префіксація, словотвір та абревіація. Порівняно нещодавно у сучасному мовознавстві стало актуальним вивчення акронімів. Акроніми – мовні одиниці, утворені зазвичай від початкових літер,елементів або цілих слів, що входять до

вихідного словосполучення, і набувають фонетичну будову та відповідну орфографію слова. М.А. Цюпа виділяє 4 типи акронімів.

1) Акроніми-сиглі, за походженням сиглі, які не стали повністю лексикалізованими (OVNI – **O**bjet **V**olant **N**ON **I**dentifié);

2) Власне акроніми, які стали повністю лексикалізованими Radar (Radio detection and ranging);

3) Акроніми – усічені одиниці, які утворюються шляхом усічення (prof – professeur);

4) Акроніми – телескопні слова, які за походженням є телескопними словами (smog – smoke+ fog (angl), brunch (breakfast+ lunch).

Залежно від фонетико-гафічного складу існують:

1) повні – акроніми, які читаються повністю по складах (Organic – Organisation autonome d'assurance vieillesse de l'industrie et de commerce);

2) змішані – акроніми, які читаються частково по складах (COPEFA Compagnie de petrole France-Afrique) [3].

Інший шлях поповнення вокабуляру – запозичення. У статті Т.М. Гейко зазначено, що наразі існує 3233 запозичені лексеми французької мови, що пов'язані у першу чергу зі сферами музики, кіно, образотворчого і прикладного мистецтва, архітектури та декору, літератури, театру і видовищ. При цьому "*найбільший вплив на макрополе культури та мистецтва французької мови здійснили англійська –946 л. од. (55,32 %), італійська –412 л. од. (24,09 %) та іспанська – 119 л. од. (6.96 %) мови, при-чому у XVIII – XIX ст. переважали італізми (187 л. од.), а у XX –XXI ст. домінують англо-американізми (850 л. од.). Разом із тим з 1970-х рр. спостерігається активний процес запозичення з неіндоєвропейських мов (арабської, африканських) у сфері сучасної музики та шоу-бізнесу, що зумовлено соціокультурною інтеграцією в контексті глобалізації, яка стикає простір і час. Наприклад: араб. – shaaby, chioukh (вокально-інструментальні традиції); африк. – mbaqanga, mbube (інструментальні традиції), soukous, kwassa-kwassa (музично-танцювальні традиції)"* [1].

Але провідне місце займають звичайно англіцизми та американізми. Англійські запозичення широко використовуються у спортивній термінології. Наприклад, у щоденній газеті Le Monde читаємо: *"Au 2e jour de la course, les duos, Zilliam Bon Mardion-Mathéo Jacqumound chez les hommes"* [7] (Le Monde, article "Grand angle sur la Pierra Menta 2013" 27.03.2013). Ален Деко, член Французької академії, наголошує на тому, що перш за все, аби

уберегти чисту французьку мову, необхідно навести лад в англійській: *"Бо та мова, яка зараз так широко використовується по всьому світу, все менше й менше подібна до справжньої англійської. Це певне мовне утворення, що виникло з англо-американської мови, яка зберегла англійські корені, але повна неологізмів, слів із приблизним сенсом та лінгвістичними деформаціями. Це вже не мова культури, адже мова і культура неподільні… Усім у Європі, включаючи жителів Британських островів, доведеться захищати свою рідну мову"* [4] .

Набирають ваги запозичення внутрішньомовні, із соціолектів, що не включалися раніше до складу унормованої мови. Загалом, за останні півсторіччя, стверджують учені, статус нормативної французької мови значно знизився. Якщо раніше мова арго була мовою певного прошарку населення, то зараз вона просочується в усі верстви населення за допомогою різноманітних ЗМІ, де ми знаходимо приклади вживання цієї лексики:

"Depuis le tournant pris par François Hollande, le groupe, en cas de désaccord, n'a qu'une alternative : le conflit majeur ou le baroud d'honneur, déplore M. Guedj." Le Monde 21.12.2011

"Il faut passer la frontière sous les barbelés, avec les snipers qui patrouillent, puis crapahuter pendant des kilomètres sur une moto ou à cheval, comme ce journaliste du New York Times mort après une crise d'asthme, il n'y a pas longtemps." Le Monde 22.02.2012

Восьме видання "Словника Французької академії" 1932–1935 рр. налічувало 32 тис. слів. Наразі готується нове 9-те видання словника, яке має охопити 55 тис. слів. Таке зростання кількості нових слів пояснюється тим, що у нове видання увійдуть дієслова, прикметники, іменники з нового арго – "верлану". Адже словники покликані сприяти збереженню чистоти мови, однак, повинні зважати і на її мобільність. У найавторитетніших виданнях словників "Petit Robert" та "Petit Larousse" вводять такі слова як "ripou" – верлан, утворений від слова "pourri", "beur" від слова "arabe"; так називають молодих арабів,які народилися у Франції у сім'ї іммігрантів, та "meuf" від слова "femme".

У 9-те видання "Словника Французької академії" планується додати такі арготичні терміни: *baroud, berge, came/camé, -ée, cave, crapahuter/crapahutage, dope, joint, marlou, III. marron, mataf (marine), III. mater, mateux, -euse, II. maton, -onne, patouille, I. pige, planque (argot de la police et militaire), planqué (argot militaire), poisse, II. postiche.* [5]

Видавництво **"Petit Larousse"** у 2010 додало 150 нових слів. У 2011 р. 150 загальних та 50 власних імен. Слова, які найбільше звертали на себе увагу у виданні 2012 року, зазначені на сайті [6]:

- Cabossé : adj. et n. Se dit d'une personne sur qui le sort s'est acharné : Les cabossés de la vie. "*Sur cette route cabossée, les flancs des voitures"* Le Figaro 12.10 2012

- Cross-média : n.m. Déclinaison d'une campagne publicitaire sur différents supports (affichage, presse, Internet, téléphone, hors-média, etc.).

- Papy-boomeur : n.m. Membre de la génération des baby-boomeurs qui atteint l'âge de la retraite.

- Big bang : n.m. sing. 2. Fig. Bouleversement provoquant un changement radical dans un secteur. Ex : Le big bang de l'énergie solaire.

- Continent : n.m. 2. Nouveau domaine de la connaissance, de la science. Ex : Le cerveau, continent que l'on découvre à peine.

- Crocodile : n.m. 3. Fig. Personne dure et impitoyable. Ex : Les crocodiles de la finance.

"Le Petit Robert" у 2013 році уводить до тлумачного словника такі слова з різних тематик (до них наводимо приклади з газети "Le Monde"):

Новини: agence de notation,

"Jeudi 21 mars, l'agence de notation Standard & Poor's a abaissé d'un cran, à " CCC ", la note de la dette de l'île et mis en garde contre une faillite du pays". Le Monde 23.03.2013

Продукти харчування :
acérola, bento, blender, bo bun, cachaça, cupcake, goji, gravlax, lager, makrout, panna cotta…

"A Paris, les experts en bento se multiplient à l'instar de Culinary Messengers qui décline des "paniers dégustation" typiquement japonais en plus de ses masters class avec de grands chefs." Le Monde 17.12.2012

Нові технології: audiodescription, billet (d'un blog), objet communicant, cyberdépendance

"Destiné aux netbooks, Chrome OS combine les fonctionnalités d'un navigateur Web et celles d'un système d'exploitation.." Le Monde 12.05 2012.

Медицина та біологія :
biomarqueur, chimérisme, granulomatose

"Cet examen a été plus fiable pour prédire l'extension de la maladie que des biomarqueurs classiques (tels l'antigène CA15-3) et la recherche de cellules tumorales circulantes.." Le Monde 16.03.2013

Наука, навколишнє середовище :

anthropisation, anthropisé, anthropocène, archéométrie

"Ces minutes de téléportation vers des lieux aquatiques insondables sont bientôt gâchées par de douloureux étirements du dos et des jambes" Le Monde 15.12.2012

Мистецтво: biopic, burlesque, dystopie, art modeste, œuvre orpheline, oscariser...

"Voilà dix ans que Spielberg songe à réaliser un biopic sur Lincoln" Le Monde 16.12.2012

"Квебеканізми": ambitionner ("aller trop loin, exagérer"), agent et agente de bord ("personne qui assure le service auprès des passagers d'un avion"), bar laitier, bobettes ("sous-vêtement masculin ou féminin qui couvre le bassin")

"Sur son chiffre d'affaires, la jeune femme reste discrète, mais elle ambitionne de dépasser les 10 millions de dollars annuels d'ici à 2016"

Le Monde 26.03.2013

"Бельгіцизми": panade ("goûter pour bébé, à base de fruits et de biscuits écrasés") [8]

"Comment ai-je fait pour me fourrer dans pareille panade?" Le Monde 16.03.2012

Підсумовуючи, можна сказати, що французька мова досить гнучка до сприйняття змін у мовному вокабулярі. Найбільший вплив на французьку мову має англійська. За рахунок мас-медій, мережі Інтернет, соціальних мереж запозичення швидше та легше проникають у іншу мову і започатковують серед молоді тенденцію до збагачення, а інколи й до мовного "забруднення".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гейко Т.М.* Культурологічні запозичення у світлі глобалізації (на матеріалі лексем французької мови) http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_41_1/248_255.pdf

2. *Кочерган М.П.* Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти.-К.: Видавничий центр "Академія",1999.-288с.(Альма-матер)

3. *Цюпа М.А.* Фонографічні й орфографічні особливості акронімів сучасної французької мови.-2008р.

4.http://www.infrance.ru/francais/francais-art/destin/destin.html

5.http://www.academie-francaise.fr/le-dictionnaire-la-9e-edition/exemples-de-mots-nouveaux

6.http://www.planet.fr/dossiers-de-la-redaction-les-nouveaux-mots-du-petit-larousse-illustre-2012.80530.1466.html
7. http://www.lemonde.fr/sport/portfolio/2013/03/27/grand-angle-sur-la-pierra-menta-2013_3148299_3242.html?xtmc=pierra_menta_2013&xtcr=2
8. http://www.linternaute.com/actualite/societe-france/les-nouveaux-mots-du-petit-robert-2013-0612.shtml

Стаття надійшла до друку 19.04.2013

Чаленко Ю.А., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОБРАЗОВАНИЕ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ НЕОЛОГИЗМОВ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ НАЧАЛА XXI В. (на материале прессы и словарных изданий)

В статье рассматриваются актуальные способы образования неологизмов, заимствования, акронимы, такие явления, как "бельгицизмы", "квебеканизмы". Анализируется их появление и употребление во французской прессе. Прослеживается динамика расширения словарного состава, отраженного в ведущих французских словарных изданиях в первую декаду XXI века.

Ключевые слова: *неологизм, акроним, заимствования.*

Chalenko J.A.

Formation and usage of neologisms in the French language in the first decade of the 21st (based on the press and dictionaries)

This article investigates current ways of neologisms' formation, loanwords, acronyms, and notions as "belgicism", "quebecanism". It describes their appearance and usage in the French press. The expansion dynamics of vocabulary reflected in the main French dictionary editions of the first decade of XXI century is observed.

Key words: *neologism, acronym, loanwords.*

УДК 821.222.1

Черенкова Д., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЙ В. МАЯКОВСЬКОГО ПЕРСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю привячено питанням лексико-семантичних та стилістичних особливостей перськомовних перекладів поезій В. Маяковського. Аналізується процес пошуку стилістично адекватних

відповідників до унікальних неологізмів та передачі специфіки авторського стилю.

Ключові слова: *неологізм, описовий переклад, компресія, логізація, експресивізація, реалія.*

Загально відомим є той факт, що художній переклад – один з найважливіших способів здійснення духовних контактів, що сприяють прогресу кожного народу й усього людського суспільства. Саме переклад є важливим фактором взаємозбагачення національних літератур та культур у цілому.

Вільгельм фон Гумбольт вважав, що добрий переклад повинен максимально близько дотримуватися оригінального тексту. Спроба ж пристосувати чужомовний текст до ментальності народу приречена на поразку, тому метою перекладу має бути якнайточніше відтворення духу іншого народу. [Нямцу, 2008, 215]

Але чи можливо стовідсотково дотримуватися оригінального тексту, якщо мова йде про переклад поетичного твору? На думку Персі Біші Шеллі: "Прагнути передати творіння поета з однієї мови на іншу – це те ж саме, якби ми кинули в тигель фіалку з метою відкрити основний принцип її барв і запаху. Рослина має виникнути знову з власного насіння, або вона не дасть квітки" [Нямцу, 2008, 217].

Отже, перекласти поетичний твір досконало неможливо, а відтак майстер поетичного слова вбачає своє завдання в тому, щоб передати якомога більше елементів твору, тобто стилю мови, образів, віршованого розміру і ритму, рух вірша, гру слів та звуків.

Саме на таких засадах і проаналізуємо перськомомовний переклад поеми В. Маяковського "Облако в штанах". Вважається, що поетичний переклад має справити на читача такий само вплив, як і оригінал, нехай навіть іншими художніми засобами ніж в оригіналі. Використання тих чи інших методів перекладу залежить як від специфіки двох мов, так і особистості перекладача.

Процес перекладу поезії – це дуже творчий процес, тому не можна обмежувати суворими рамками використання засобів перекладу. Хоча якщо перекладач узявся створити переклад, він має все ж таки створювати твір, який відображав би задум автора, а не відверто фантазувати.

Поезії В. Маяковського важко перекладати, оскільки він писав у специфічній манері публічного виступу-промови. У чотирьох частинах проаналізованої поеми звучить протест проти кохання, соціального устрою та мистецтва. Це поезія, що пересичена

важкими мозаїчними образами, поєданнями непоєднуваного, відверто нецензурною лексикою і словами високого стилю.

Перед перекладачем постало сладне завдання не просто перекласти зміст твору, оскільки навряд чи такий переклад нестиме якесь смислове навантаження, а й зрозуміти, що ховається за контрастними образами і донести це до читача у такий спосіб, щоб ці образи стали зрозумілими для тих, хто зовсім не знайомий з реальністю, яка оточувала автора.

Природно, що для такої роботи знадобилася ціла низка художніх прийомів. Зрозуміло також, чому їх використання не дало досконалого результату. Переклад – це вираження реалій однієї мови засобами іншої. Засоби мови мають певні межі і не можуть повністю збігатися з засобами іншої. Таким чином і виникають особливості перекладу, які варто розглянути, проаналізувати і по можливості полегшити шлях для більш повного розуміння слухача.

Зупинимося більш детально на прикладах, які зробив М. Кошігяр:

من
بیست و دو ساله
تندر صدایم
می درد
گوش دنیا
پس میخرامم
[کاشیگر, م.2003,15]

В оригіналі ця частина звучить так:

"Мир огромив мощью голоса,
иду – красивый,
двадцатидвухлетний." [Маяковський, 1977, 15]

Таким чином у перекладі чітко видно прийом експресивізації, тобто заміну мовної одиниці на одиницю з більшим емоційно-експресивним забарвленням. Якщо в оригіналі герой лише "огромив" (тобто "ошелешив" світ), то в перекладі від його голосу "заболіли вуха світу". Крім того, В. Маяковський використовує стилістично нейтральне дієлово "йти", перекладач використовує стилістично стилістично-марковане слово خرامیدن (xarāmidan), що означає "граціозно виступати".

Дієслово "огромить" є авторським неологізмом. У перекладі використовується конструкція з двох іменників, які б звучать так "громовий голос". Важливим є те, що вони пов’язані між собой не прямим, а перевернутим ізафетом. Тобто, означуване слово стоїть не перед, а після означення.

А наприклад такі рядки:

"А себя, как я, вывернуть не можете,
чтобы были одни сплошные губы!" [Маяковський, 1977, 23]

перекладені таким чином:

حتی یک نفرتان
نمی تواند
پوستش را
چون من
شیار اندازد
تا نماند بر ان
[2003,19م. کاشیگر,]

У цьому прикладі дуже чітко можна прослідкувати застосування описового методу. Дієслово "вывернуть" передається у перекладі за допомогою описової конструкції "поміняти свою шкіру по швах". Також у цьому уривку використовується явище компресії, оскільки з перекладу вилучена така мовна одиниця як "губы".

Серед інших прийомів перекладач часто використовує логізацію. Це пов'язано з тим у перській мові важко підібрати відповідну оригінальну етно-марковану та емоційно забарвлену лексику. Емоційно забарвлена лексика у В. Маяковського дуже тісно пов'язана з реаліями життя суспільства тих часів. Таким чином, для того, щоб читач перекладу відчув усі аспекти таких реалій і пов'язаної з ними лексики варто подавати поряд із перекладом досить широкий перекладацький коментар, що дуже часто ускладнює сприйняття поезії цілісно. Іншим шляхом до вирішення цієї проблеми є підбір більш-менш відповідної етномаркованої лексики мови перекладу, що часто призводить до неправильного трактування поетичних образів і сворює у читача хибне враження невідірваності від реалій його суспільства. Одним із найоптимальніших шляхів у цьому випадку є заміна сильно емоційно-забарвленої лексики не менш емоційну, сильно пов'язаної з певними аспектами життя на більш загальну.

من به گلبازار باور ندارم
چه بسیار فخرفروختهاند به من
مردان و زنان
مردانی
کهنه تر از هر مریضخانه
فرسودهتر از هر ضربالمثل زنان
[2003,24م. کاشیگر,]

В оригіналі ці рядки звучать так:

"Не верю, что есть цветочная Ницца!
Мною опять славословятся
мужчины, залежанные, как больница,
и женщины, истрепанные, как пословица."

[Маяковський, 1977, 29]

У цих рядках типовим прикладом логізації є слово "залежанные", яка передане через перське کهنه (kohne), що означає стилістично нейстральне – старий. Не варто забувати також, що в оригіналі це слово також є авторським неологізмом. Дієприкметник فرسوده (farsude) більше відповідає за стилістикою та емоційною забарвленістю оригіналу.

Цікавим у цьому прикладі є слово "славословить", що зазвичай у російській мові має значення хвалити, прославляти і дуже часто вживається у релігійному контексті. Переклад цього слова виглядає таким чином: "як багато презирства я пізнав від чоловіків й жінок". У першому випадку слово асоціюється з чимось підлабузницьким, у перекладі ж має аспект чогось цинічного та жорстокого.

Образ Ніцци як такої в перекладі відсутній, проте тема "квітучості" передана завдаки образу ринку квітів. Можливо, це появ'язано з тим, що у сучасників В. Маяковського вживання назви Ніцца викликала рад потрібних автору позитивних асоціацій таких як весна, квіти, відпочинок. Проте в іранського читача скоріше за все не було сталих асоціацій пов'язаних із назвою цього міста. Тому автор перекладу вирішує цю проблему одним із трьох способів, описаних вище, а саме добирає близьку до іранського читача реалію "базару квітів".

Ще однією ілюстрацією подібної проблеми перекладу можуть бути рядки:

"... хотите -
буду безукоризненно нежный,
не мужчина, а – облако в штанах!"

[Маяковський, 1977, 32]

Які перекладаються як:

اگر می خواهید
حتی از نرم نرمتر میشوم
مرد
نه
ابری شلوارپوش می‌شوم
[2003,27م. کاشیگر,]

Таким чином ми бачимо, що до російського слова "безукоризненно" не знайшлося відповідника і автор перекладу використав словосполучення "м’якіше за м’який", що дасть перськомовному читачеві більш-менш конкретні та точні уявлення про те, що цим хотів сказати автор.

Такі рядки як:

"Вы думаете, это бредит малярия?
Это было,
было в Одессе."
[Маяковський, 1977, 35]

تب نوبه
:شعر می بافد
در فکری
دره اودسا بود
اودسا
[2003,28م. کاشیگر,]

Важливим нюансом у цьому уривкові перекладу є те, що риторичне питання було випущене з тексту. В оригіналі завдяки цьому риторичному питанню автор по-перше спілкується з читачем, а по-друге таке риторичне питання створює відтінок насмішки як над іншими образами поеми, так і над самим ліричним героєм, що відповідно не відображено в перекладі.

З іншого боку, суттєвіші риторичні питання від яких залежить розуміння певної частини твору перекладач намагається передати засобами своєї мови, і хоча при цьому все ж таки певні аспекти змісту втрачаються, загалом суть збережена.

Приклад:

"Меня сейчас узнать не могли бы вы:
жилистая громадина
стонет,
корчится.
Что может хотеться этакой глыбе?
А глыбе многое хочется!"
[Маяковський, 1977, 38]

من
دیگرم
نه ان منم
کوهی
از رگ به خود پیچانم
مگر گوه هم دل دارد؟

خیلی هم دل دارد
[2003,33م. کاشیگر,]

В оригіналі В. Маяковський займенником "Вы" звертається до свого читача, роблячи його немов співучаником твору, даючи можливість поспівчувати ліричному герою. Поняття "громадина", яке саме по собі є дуже абстрактним передано іменником із конкретним значенням "гора". Слово "жилистая" є реалією російської мови і тому цей аспект образу переданий за допогою описового звороту "обкручена власними венами". У цьому уривку збережено риторичне питання проте аспекти сприйняття цього питання і відповіді на нього дещо різняться. В оригіналі йшлося про те чи може людина, переживши такі зміни, може хотіти чогось, чи має вона на це право, чи їй вже марно сподіватися на взаємність почуття та щастя. У перекладі ж робиться аспект на те чи може людина після таких змін взагалі щось відчувати.

Отже, розгляд перськомовного перекладу твору В. Маяковського "Облако в штанах" показав, що перекладачем було збережено основну думку і задум автора, проте деякі частини перекладу не відображають повноту емоційного забарвлення твору. Хоча, оскільки це твір-протест, емоційна виразність перекладу є ключовою для розуміння мети усього твору.

Також слід зазначити, що крім лексичних змін, при перекладі застосовувалися граматичні та контекстні. Проте ці зміни не порушили, а в деяких випадках покращили ідейно-змістовну композицію твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Нямцу А. Є., Дащенко О. І.* Основи перекладознавства/ А. Є. Нямцу, О. І. Дащенко – Чернівці: Рута, 2008 – 309 с.
2. *Маяковський В.* Хорошо!/ В. Маяковський – Київ: Веселка, 1977 – 370 с.
3. *Ікрамі Д.* Проблемы перевода русской литературы в Иране/ Д. Ікрамі – Душанбе: Академія наук Таджикської ССР, 1988 – 143 с.
4. *Шаріпов Д.* Некоторые проблемы поэтического перевода/ Д. Шаріпов – Ташкент: Видавництво академії наук Узбекської ССР, 1958 – 144 с.
5. *Чередніченко А. І. Бех П. А.* Лингвистические пролемы воссоздания образа в поэтическом переводе/ А. І. Чередніченко П.А. Бех – Київ: КДУ, 1980 – 67 с.
6. ۱۳۸۳و. مایاکوفسکی. ابر شلوار پوش. برگردان م. کاشیگر. تهران

Стаття надійшла до редакції 17.04.13.

Черенкова Д., студ.,
Институт Филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДОВ ПОЭЗИИ В. МАЯКОВСКОГО НА ПЕРСИДСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящена лексико-семантических и стилистическим особенностям переводов поэзии В. Маяковского. Анализируется процесс поиска стилистически адекватных соответствий к уникальным неологизмам и передачи специфики авторского стиля.

Ключевые слова: *неологизм, описательный перевод, компрессия, логизация, экспрессивизация, реалия.*

Cherenkova D., Stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Features of translation of V. Mayakovsky's poems into Persian language

This article is concerned with the problems of lexical semantics and stylistic features of translation of V. Mayakovsky's poems into Persian language. The process of searching of stylistically adequate matches to the unique neologism and author specificity transfer is analyzed.

Keywords: *neologism, descriptive translation, compression, logization, expressivation, reality.*

УДК 81'255=133.1=161.2:070.446

Черкес Г., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ОГЛЯДІВ ФУТБОЛЬНИХ МАТЧІВ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

У статті розглядаються особливості перекладу футбольних оглядів із французької мови на українську. Особлива увага приділяється проблемам, що можуть виникнути при перекладі футбольних оглядів та шляхи їх вирішення.

Ключові слова*: футбольний огляд, перекладацькі трансформації, еквівалентність, адекватність, синонімія.*

Футбол – це вид спорту, що має велику популярність як у Франції, так і в Україні. Футбольні матчі викликають особливий

інтерес, тому періодичні видання (спортивні і не тільки) приділяють значну увагу футбольним оглядам. Мова футболу перебуває у постійному розвитку, оскільки відображає найрізноманітніші аспекти цієї гри. Футбольна лексика поповнюється запозиченнями з інших мов, термінами, що відображають нові поняття, уболівальницьким арго. Через те, що більшість футбольних термінів є запозиченими, а аналоги деяких футбольних явищ і зовсім відсутні в українській мові – виникає питання про адекватність їх відтворення при перекладі з французької мови. Проблема перекладу оглядів футбольних матчів стосується особливостей перекладу всього загалу термінологічної лексики та віднайдення найточнішого відповідника для лексеми, що перекладається, з урахуванням лексичних, граматичних, стилістичних особливостей тексту та його комунікативно-прагматичної спрямованості.

Незважаючи на значну кількість наукових розробок, присвячених перекладу текстів суспільно-інформативного типу, можемо констатувати відсутність робіт, які б розкрили особливості перекладу футбольних оглядів, як одного з основних джерел висвітлення результатів такого популярного у всіх країнах світу спорту як футбол. Саме відсутність подібних досліджень зумовила вибір об’єктом нашого дослідження футбольний огляд, що є собою соціолінгвістичним і культурним явищем. Переклад цього виду суспільно-інформативного тексту є важливим у межах міжкультурної комунікації. Усі вищезазначені причини зумовлюють потребу дослідити особливості перекладу футбольних оглядів у пресі, враховуючи стилістичні особливості тексту інформаційного типу.

Метою нашого дослідження є виявлення характерних особливостей, притаманних футбольним оглядам у французькій пресі та аналіз способів їх перекладу українською мовою.

Об’єкт дослідження – огляди футбольних матчів у французькій періодичній пресі та їх українські переклади.

Предмет дослідження – особливості перекладу французьких футбольних оглядів українською мовою.

У роботі використано загальнонаукові та лінгвістичні методи дослідження, зокрема дескриптивно-емпіричний, порівняльно-зіставний, описовий, лексико-семантичний, метод системного аналізу.

Компетентність, тобто сума знань, навичок та умінь в професійній сфері відіграє надзвичайно важливу роль у

перекладацькій діяльності [Миньяр-Белоручев 1999, 8]. У нашому випадку для перекладу футбольних оглядів необхідно не лише досконало володіти французькою та українською мовами, але й розбиратися у футбольній термінології, розуміти правила гри, знати історію розвитку цього спорту у Франції та Україні. Необхідність знання футбольної історії перекладачем можна проілюструвати за допомогою наступних прикладів: *la main de Dieu, faire du petit bois, l'effet Magnus*. Появі першого терміна, що перекладається як *"рука Бога"*, завдячуємо Дієго Марадоні. На Чемпіонаті світу 1986 року, в одній четвертій фіналу Марадона забив гол рукою і його було зараховано. На післяматчевій прес-конференції Марадона пожартував: "Це була "рука Бога". Коли говорять про гравця, що б'є суперника по ногах, то вживають у французькій мові словосполучення *faire du petit bois*. Це пов'язано з тим, що колись щитки робили з дерева і від ударів вони ламалися. Що стосується терміну *l'effet Magnus ("ефект Магнуса")*, то він запозичений із галузі фізики. Цей термін означає "відхилення тіла, що обертається, від прямолінійного руху". У футболі цей термін використовується при описі траєкторії польоту м'яча, особливо під час виконання кутових та штрафних ударів.

Характерною рисою футбольних оглядів є те, що вони насичені футбольними термінами, адже в них коротко описують події матчу. Особливістю футбольної термінології є її відкритість широкому колу людей, як професіоналам (футболістам, тренерам, спортивним журналістам), так і звичайним уболівальникам. При перекладі футбольних термінів використовують в основному три типи перекладацьких трансформацій: лексичні, лексико-семантичні та лексико-граматичні [Дяков, Кияк, Куделько 2000, 54].

Оскільки футбол – явище інтернаціональне, то футбольна термінологія містить багато запозичень з інших мов. Вони становлять понад сімдесят відсотків загальної кількості спортивних номінацій, найбільшим джерелом поповнення є англійська мова [Боровська 2004, 7]. Для їхнього перекладу найкраще застосовувати транскодування – спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Наприклад: *un dribbling – дриблінг, un transfert – трансфер, le pressing – пресинг*.

Терміни також підлягають іншому лексичному прийому перекладу – калькуванню – передаванні не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складники слова (морфеми) чи

фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Цей прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів. Наприклад: *la règle du but en or – правило золотого гола, un quart de finale – чвертьфінал, le groupe de mort – "група смерті"*.

Для перекладу футбольних термінів, що не мають абсолютного відповідника у мові перекладу використовують прийомом експлікації. Експлікація (описовий переклад) – це заміна лексичної одиниці мови оригіналу словом (словосполученням), яке передає його значення. Такий перекладацький прийом доречно застосовувати при перекладі футбольних термінів на позначення різних технічних прийомів. Наприклад: *un coup de foulard – удар з-під опорної ноги, un coup de sombrero – перекидання м'яча через голову суперника собі на хід, le petit pont – прокидання м'яча між ногами суперника.*

За відсутності у словнику точного еквівалента того чи іншого терміна, або ж коли застосування калькування, транслітерації чи описового перекладу недоречне, можливими також є інші прийоми перекладу. До таких трансформаційних прийомів, що застосовуються при перекладі футбольних термінів, відносять прийом контекстуальної заміни. Під "контекстуальною заміною" ми маємо на увазі використання в перекладі іншого слова або словосполучення (чи образу) замість тих, які в мові перекладу формально відповідають слову або словосполученню оригіналу.

У випадку, коли слово у мові оригіналу має кілька еквівалентів, що зафіксовані у словнику, проте жоден з них не підходить для точної передачі інформації, перекладач вдається до таких прийомів контекстуальної заміни як конкретизація та генералізація. Наприклад: *une passe décisive – гольова передача, la surface de réparation – карний майданчик, une séance de tirs au but – серія післяматчевих пенальті.*

Зважаючи на всі досягнення в галузі перекладознавства, доцільно було б виокремити способи перекладу саме футбольної термінології зокрема з урахуванням процесуального та текстового рівнів перекладу – тобто розглянути особливості перекладу термінології цього типу з точки зору функціонально-стильового призначення тексту, в якому вона вживається.

Використовуючи класифікацію В.С. Виноградова [Виноградов 2001, 16], який виділяє шість основних функціонально-стильових типів текстів, відносимо футбольні огляди до текстів суспільно-інформативного типу (тексти газет, журналів, радіо та телебачення).

Тексти цього типу розраховані не лише на повідомлення інформації, але й на певний вплив на суспільну думку. Засоби масової інформації (ЗМІ) мають велике значення у рекламі спорту, як у національному, так і в міжнародному масштабі. Це найбільш масові, найдоступніші й найоперативніші засоби висвітлення подій, що відбуваються у світі спорту. Крім того, ЗМІ сприяють удосконаленню діяльності всієї сфери фізичної культури і спорту. Преса як один із найбільш значущих засобів масової інформації формує громадську думку, визначає ціннісні орієнтації читачів, популяризуючи сучасний спорт. Важливим моментом є те, що спортивні журналісти не просто стисло подають хід подій футбольного матчу, а намагаються зробити з нього ефектне шоу, використовуючи різноманітні експресивні засоби [Marchand 1989, 45]. Тому важливою постає проблема адекватності та еквівалентності при перекладі футбольних оглядів українською мовою. За В.С. Виноградовим, еквівалентність – це збереження відносної рівності смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації в оригіналі та перекладі. Еквівалентність оригіналу та перекладу – це, насамперед, спільність розуміння інформації, що є в тексті, включаючи і ту, яка впливає не лише на розум, але й на відчуття реципієнта, і яка не лише експліцитно виражена в тексті, а й імпліцитно віднесена до підтексту [Виноградов 2001, 18].

Зауважимо, що деякі футбольні слова-терміни характеризуються багатозначністю, оскільки поява нових футбольних термінів відбувається не лише за рахунок зовнішніх запозичень, а й внутрішніх, усередині самої мови [5]. Тому слово може позначати не тільки футбольний термін, але й використовуватися у звичайній мові. Так, наприклад, терміни *le capitaine (капітан), un transfert (трансфер)* та *la défense (захист)* у французькому словнику Larousse визнаються не лише, як спортивні терміни, а й як слова широкого вжитку та терміни, що входять до складу інших терміносистем [8]. У порівнянні з наведеними вище лексемами, їх українські еквіваленти вирізняються тільки кількістю та варіативністю сем, а відтак – є проблемою для фахівця лише з огляду на функціональну приналежність стилю тексту, що перекладається.

Проблема адекватності перекладу футбольної термінології стосується існування в термінології такого явища як синонімія. Синоніми виконують функцію пояснення або, навпаки, являють собою відповідники офіційних термінів і використовуються для мовної економії (наприклад, вболівальниками). Наприклад: *l'angle*

supérieur du but – la lucarne, le carton jaune – la biscotte. Важливо звернути на це увагу при перекладі українською і обрати з синонімічного ряду адекватний термін (*верхній кут воріт – дев'ятка, жовта картка – гірчичник*). Іншою особливістю є те, що найчастіше до терміна іншомовного походження виникає синонім, створений на рідному ґрунті (*форвард – нападник, голкіпер – воротар, лайнсмен – суддя на лінії, плей-офф – гра на виліт, un linesman – l'arbitre assistant, le manager – l'entraîneur*). Це так звані терміни-дублети. У такому випадку можливості перекладача необмежені і використання таких синонімів дозволить полегшити сприйняття інформації читачем.

У матеріалах ЗМІ дуже часто трапляються перифрази як один із видів синонімії, що допомагає уникнути повторення тих самих слів у тексті. Наприклад, замість французького *marquer le but (забити гол)* у французьких футбольних оглядах маємо вирази: *inscrire un but, faire trembler les filets, fusiller le gardien, trouver la lucarne, trouver le chemin des filets, signer un but, conclure, concrétiser une occasion, і навіть prendre les mesures*. При перекладі українською мовою варто намагатися відтворити перифрази, використовуючи характерні для української мови відповідники. Наприклад, *записати гол на свій рахунок, проштовхнути м'яч у отвір воріт, розстріляти воротаря, відправити м'яч у сітку воріт*.

Велика зацікавленість уболівальників тим, що відбувається на полі, а також їх роль активного учасника, а не простого спостерігача, призвела до того, що у футбольній лексиці з'явилися терміни, які використовуються уболівальниками заради підкреслення своєї належності до кола фанатів футболу. Журналісти, орієнтуючись саме на коло людей, зацікавлених футболом, часто використовують подібні слова під час написання футбольних оглядів матчів. Це, наприклад, прізвиська відомих футболістів та футбольних клубів (*El Niño – Фернандо Торес, Zizou, El Maestro – Зінедін Зідан, Barça, Blaugrana – ФК Барселона, Merengues – ФК Реал Мадрид*). Переклад таких слів вимагає застосування прийому транскодування або використання слів, що розповсюджені серед українських вболівальників (*ФК Реал Мадрид – вершкові, ФК Барселона – блаугранас, El Niño – Ель Ніньйо, Zizou – Зізу*).

Отже, серед футбольних термінів переважна більшість належить до інтернаціональної лексики. Такі слова або повністю, або частково транскрибуються. При перекладі футбольних термінів з французької на українську варто використовувати різні способи – вдаватися до аналогій, у випадку, якщо французький термін має

українській відповідник; описового перекладу, якщо вищезазначений варіант перекладу неможливий; використовувати еквівалент, якщо словосполучення не буде залежним від контексту і матиме образний характер.

Футбольна термінологія і загальновживана лексика знаходяться в семантичній єдності. Про це слід пам'ятати при перекладі французьких футбольних оглядів українською мовою. В українській мові необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно контексту або стилістичних вимог.

Встановлено, що оскільки футбольний огляд належить до суспільно-інформативного функціонального стилю, то його основною функцією є повідомлення інформації. Однак спортивні журналісти часто вдаються до використання експресивних засобів задля більшої ефектності описуваних подій на полі, а також задля того, щоб вразити читача. Тому для адекватного еквівалентного перекладу французьких футбольних оглядів українською мовою варто також відтворювати експресивні засоби, використані журналістами, зокрема велику кількість перифраз.

Проаналізувавши деякі приклади синонімії у французькій футбольній лексиці, потрібно зазначити, така значна кількість можливих номінацій може призвести до проблем, оскільки вона певним чином стирає критерії чіткості поняття, з'являються сумніви, чи правильно вжите те чи інше слово для певного конкретного поняття. В цьому полягає основна проблема явища синонімії у футбольній лексиці французької мови. Перекладачу не варто забувати про те, що деякі синоніми мають особливе стилістичне забарвлення і вимагають при перекладі на українську мову такого ж стилістично забарвленого відповідника. Слід також пам'ятати про терміни-дублети, що функціонують в українській мові на рівні з запозиченими словами і мають використовуватися для полегшення сприйняття тексту і в перспективі повністю замінити собою іншомовні поняття.

Також встановлено, що при перекладі французької футбольної лексики потрібно не лише користуватися спеціалізованими словниками, але, якщо вони не дають перекладу того чи іншого терміна, слід вдаватися до такого корисного джерела інформації як Інтернет. Часто саме там можна знайти потрібний варіант перекладу або хоча б приблизно зрозуміти, що саме значить даний термін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Боровська О. В.* Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту [Текст]: автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / О. В. Боровська ; Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2004.

2. *Виноградов В .С.* Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М.: Издательство Института общего среднего образования РАО, 2001.

3. *Дяков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. В.* Основи термінотворення / А. С. Дяков, Т. Р. Кияк, З. В. Куделько. – К.: Видавничий дім "КМ Academia", 2000.

4. *Миньяр-Белоручев Р. К.* Как стать переводчиком?/ Р.К. Миньяр-Белоручев. – М.: Готика, 1999.

5. Мова футболу: Ілюстрований шестимовний словник футбольної лексики / [Помірко Р. С., Дубяк М. Б., Іваньо Т. Р., Проців М. І.]. – Л.: Українські технології, 2009.

6. *Рылов Л. С.* Сопоставительная характеристика спортивной и научной терминологии / Л. С. Рылов. – М.: Публикации института "Открытое общество", 1999.

7. *Marchand J.* La presse sportive / J. Marchand. – P.: La Découverte, 1989.

8. Larousse *[Електронний ресурс]*. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/

Стаття надійшла до редакції 18.04.2013

Черкес А., студ.,
КНУ имени Тараса Шевченка

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ФРАНЦУЗСКИХ ФУТБОЛЬНЫХ ОБЗОРОВ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

В статье рассматриваются особенности перевода футбольных обзоров с французского на украинский язык. Особое внимание уделяется проблемам, которые могут возникнуть при переводе футбольных обзоров и способы их решения.

Ключевые слова*: футбольный обзор, переводческие трансформации, эквивалентность, адекватность, синонимия.*

Cherkes A., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Lexical peculiarities of translation of football match reviews from French into Ukrainian

The author regards peculiarities of translation of football match reviews from French into Ukrainian. The attention is particularly paid to the problems that can appear in translation of football match reviews and to the methods of resolving them.

Key words: *football match review, translation transformations, equivalence, adequacy, synonymy.*

УДК 811.161.1+811.111]'362

Чобан М.В., к.филол.н., доц.,
Национальная академия СБ Украины

ВЫРАЖЕНИЕ ПАРТИТИВНОСТИ В РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье рассматриваются способы выражения партитивности в русском языке в сопоставлении с английским. Детально освещается понятие партитивности в лингвистической литературе.

Ключевые слова: *партитивность, родительный падеж, квантификаторы*

Понятие партитивности существовало, по свидетельству Ф.Ф.Фортунатова, еще в общеиндоевропейском языке в эпоху его распадения [Фортунатов 1957, 314]. Традиционная русистика связывает формальное выражение партитивности с родительным падежом, основная функция которого в приглагольном употреблении, согласно схеме падежных значений, выработанной сравнительно-исторической грамматикой индоевропейских языков, заключается в противопоставлении винительному падежу, так как в отличие от него *genetivus partitivus* обозначает, что предмет не во всем объеме подвергается действию, выраженному глаголом. Эта функция глагольного родительного отражена в его названии, ср.: родительный "неполного объектирования" [Пешковский 1956, 298], родительный "частичный" [Шахматов 1925, 320] и т.д. Осознавая, что содержательные характеристики родительного приглагольного чрезвычайно широки и не ограничиваются указанной функцией,

исследователи рассматривают его как частный случай употребления родительного "количества" [Буслаев 1959, 460], "количественного, или разделительного" [Пешковский 1956, 298], "количественно-отделительного" [Виноградов 1972, 145] и т.д. Цель настоящей статьи – на основе освещения понятия партитивности в лингвистической литературе рассмотреть способы его выражения в русском языке в сопоставлении с английским.

Наличие двух формальных признаков партитивности в русском языке – флексии *а/у, у/ю* – позволило ряду лингвистов [Якобсон 1958, Зализняк 1967 и др.] выделить самостоятельный падеж (второй родительный). Целесообразность такого выделения является дискуссионной, поскольку исследования современного русского языка указывают на отсутствие в данном случае последовательной соотнесенности плана содержания и плана выражения, характеризующей самостоятельный падеж [Горбачевич 1978, 174]. В.И. Борковский и П.С. Кузнецов называют родительный падеж с флексией *–у* "количественно-определительным", обозначающим "часть вещества" ("кило гороху, кусок сахару, стакан чаю") [Борковский, Кузнецов 1965, 201]. С.Л. Попов выделяет три терминологических понимания партитивности: 1) частичный охват объекта, противопоставляемый полному его охвату, представленному винительным падежом; 2) неопределенное количество объекта; 3) смешанное понимание: частичный охват объекта и неопределенное количество объекта [Попов 2008, 24-25]. Употребление родительного падежа со значением партитивности вместо винительного не является ***строгим*** грамматическим правилом и рассматриваются грамматиками русского языка как вариативное управление [Русская грамматика 1982, 36]. Современные исследования партитивности констатируют вытеснение партитива с флексиям – *у(-ю)* генетивом с флексиями *–а(-я)*, но в партитивном значении [Граудина, Ицкович, Катлинская 2001, 169-170; Ефремова, Костомаров 2000, 28; Розенталь 2007, 427; Плунгян 2000, 179]. В немецком языке партитивный родительный полностью вытеснен винительным падежом с количественным определителем или предложным дополнением [Адмони 1973, 109].

В английском языке партитивность выражается исключительно с помощью квантификатора, чаще всего – *some*, ср.: *Я тебе* ***воды*** *со льдом принесу…* (М. Горький. Мать) и *I'll bring you* ***some ice water.***

(M. Gorky. Mother); *If you want to do something for me you can get me* ***some milk. (***W.S. Maugham. The Moon and Sixpence) и *Если хотите что-нибудь для меня сделать, принесите* ***молока… (*** С. Моэм. Луна и грош).

Известно, что падеж, будучи морфологической категорией, не может быть изучен с функционально-семантической точки зрения без учета тех синтаксических единиц, в построении которых он участвует. Исследования показывают, что партитивный родительный чаще всего употребляется с глаголами передачи: *давать, передавать, подавать, придавать, дарить, наливать, подносить, присылать, насыпать, добавлять* и др., например: *… она* ***подала*** *захожим солдатам свежего* ***хлеба, молока****, густого, как сливки, соленых* ***огурцов*** (Э. Казакевич. Звезда); *… старалась* ***дать*** *мне* ***работы*** *возможно больше… (*М. Горький. В людях). Как видно из приведенных примеров, существительное, обозначающее часть передаваемого предмета, может быть конкретным и отвлеченным, исчисляемым и неисчисляемым. Конкретное неисчисляемое существительное, как правило, обозначает предмет пищи, питья, лекарства, например: *А я тебе* ***колбасы привез*** (Е. Евтушенко. Ягодные места); *Торвальдсен* ***налил*** Кипренскому ***вина*** (К. Паустовский. Орест Кипренский); ***Дай мышьяку****, отрави…* [М. Горький. Мать].

Другая группа глаголов разнообразной семантики, требующая употребления партитивного родительного, указывает, что действие совершается в интересах какого-либо лица, например: ***Вскипяти нам*** *лучше* ***водицы****…* (К. Паустовский. Повесть о лесах).

Поскольку частичный объект часто представляет предмет пищи, питья, лекарства, с ним могут сочетаться глаголы физического действия (*есть, пить, нюхать* и др.), например: Однажды, наскоро ***попив чаю****…*, я побежал в школу (А. Гайдар. Школа); …ей давали ***понюхать соли****…* (Ю. Нагибин. Смерть на вокзале). Е.В. Падучева подчеркивает сочетаемость партитива с глаголами совершенного вида ("Он выпил чаю") [Падучева 1996].

В английском языке, помимо квантификатора *some*, для указания на частичность объекта могут выступать различные количественные определители с предлогом *of*, ср.: *He got off the train at the next station, bought* ***a piece of meat*** *at a butcher shop…* (J. London. Brown Wolf) и *На следующей станции он вышел из поезда, купил в лавке* ***мяса****…* (Дж. Лондон. Бурый волк); *Fire* ***a couple of***

sticks *into the stove!* (J. London. An Odyssey of the North) и *Подброська* ***дров*** *в печку!* (Дж. Лондон. Северная Одиссея).

Русские приставочные глаголы с приставками *–под, -по, -на, -вы* и др. , как правило, требуют употребления родительного в партитивном значении (*налить кипятку, купить табаку, положить чесноку, добавить* сахару). В английском языке в подобных случаях отмечается преимущественное использование квантификатора с неисчисляемыми существительными и различных количественных определителей с предлогом *of* с существительными во множественном числе, ср.: *Дед помолчал,* ***накрошил*** *в похлебку черного* ***хлеба***. (К. Паустовский. Мещорская сторона) и *He stopped for a moment to crumble* ***some black bread*** *into the soup.* (K. Paystovsky/ Meshchora Country); *Говорят, что дома не знали, куда его посадить,* ***накупили*** *ему* ***подарков***… (А. Гайдар. Школа) и *At home, people said, they made a terrible fuss of him, bought him* ***all kinds of presents*** … (A. Gaidar. School); *Он приволок в кают-компанию чемодан и* ***вывалил*** *на стол румяных* ***матрешек*** … (К. Паустовский. Ценный груз) и *He dragged his case into the mess and tipped* ***a pile of*** *red-cheeked* ***matryeshkas*** … (K. Paystovsky/ Precious Cargo).

Использование количественных слов для выражения партитивности возможно и в русском языке, ср.: *I suggested that he should get a thermometer, and* ***a few grapes****, and* ***some bread*** (W.S. Maugham. The Moon and Sixpence) и *Я вмешался, сказав, что надо купить градусник,* ***немного винограду и хлеба*** (С. Моэм. Луна и грош).

В ряде случаев в английском языке партитивность не имеет эксплицитного выражения, не релевантно в этом отношении и наличие определенного или нулевого артикля, ср.: *Продай ему* ***лесу****, пусть не мучается* (Ю. Нагибин. Как был куплен лес) и *Sell him* ***the timberland****, Vassily Sergeyevich, he's suffering so!* (Y. Nagibin. A Deal in Timber); *Запасливый Алтынов… предложил Поздышеву и Хоботневу* ***горячего кофе*** (Д. Гранин. Иду на грозу) и *…the health-minded Altynov… offered Pozdyshev and Khobotnev* ***hot coffee*** (D. Granin. Into the Storm); … *the captain gave me* ***money***…(J. London. An Odyssey of the North) и … *капитан дал мне* ***денег*** … (Дж. Лондон. Северная Одиссея); *Daw fed the dogs and chopped* ***ice*** *and* ***firewood*** (J. London. The End of the Story) и *Доу покормил собак, нарубил* ***льда*** *и* ***веток*** *для костра* (Дж. Лондон. Конец сказки).

Представители генеративной семантики – носители английского языка – понимают под партитивностью подмножество объектов

некоего множества. Так, У.Л. Чейф усматривает партитивные отношения в группе подлежащего, если оно является не агенсом, а патиенсом, сочетающегося с так называемым "общим" глаголом. Формальным признаком партитивности в поверхностной структуре считается предлог *of*, например: ***Some of the elephants*** *are big* "***Некоторые из*** *(этих) слонов большие*" [Чейф 1975, 237-239. Данная, на наш взгляд, перспективная теория партитивности требует дальнейшей разработки, тем более, что исследование У.Л. Чейфа ограничено только исчисляемыми существительными.

Таким образом, партитивность в традиционном понимании выражается в русском языке флексиями родительного падежа и иногда в сочетании с количественными словами. В английском языке эксплицитное выражение партитивности может отсутствовать вообще, либо для этой цели используется ряд квантификаторов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Адмони В.Г.* Синтаксис современного немецкого языка. /В.Г. Адмони.. – Л.: Наука, 1973. – 365с..
2. *Борковский В.И., Кузнецов П.С.* Историческая грамматика русского языка. /В.И. Борковский, П.С. Кузнецов. – 2-е изд., доп. – М.: Наука, 1965. – 555с.
3. *Буслаев Ф.И.* Историческая грамматика русского языка. /Ф.И. Буслаев. – М.: Гос. уч.-пед. изд-во Мин-ва просвещения РСФСР, 1959.- 623с.
4. *Виноградов В.В.* Русский язык. /В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1972. – 614с.
5. *Горбачевич К.С.* Вариантность слова и языковая норма. /К.С.Горбачевич.- Л.: Наука, Ленинград. отдел.., 1978, – 238с.
6. *Граудина Л.К., Ицкович В.А., Катлинская Л.П.* Грамматическая правильность речи. Стилистический словарь вариантов. /Л.К. Граудина, В.А. Ицкович, Л.П. Катлинская. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Наука, 2001. – 557с.
7. *Ефремова Т.Ф., Костомаров В.Г.* Словарь грамматических трудностей русского языка. /Т.Ф. Ефремова, В.Г. Костомаров. – 5-е изд., стереотип. – М.: Рус.яз., 2000. – 347с.
8. *Зализняк А.А.* Русское именное словоизменение. /А.А. Зализняк. – М.: Наука, 1967. – 370с.
9. *Падучева Е.В.* Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива). /Е.В. Падучева. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1996. – 464с.
10. *Пешковский А.М.* Русский синтаксис в научном освещении. /А.М. Пешковский. – М.: Гос. уч.-пед. изд-во Мин-ва просвещения РСФСР, 1956. – 512с.

11. *Плунгян В.А.* Общая морфология: Введение в проблематику: Учебное пособие. /В.А. Плунгян. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 384с.

12. *Попов С.Л.* Проблема партитивности в современном русском языке: семантико-морфологический аспект. /С.Л. Попов. – Русская филология. Украинский вестник: Республиканский научно-методический журнал. – Харьков, 2008. – №2 (36). – С. 23-27.

13. *Розенталь Д.Э.* Русский язык. Справочник-практикум: Управление в русском языке. Практическая стилистика. /Д.Э. Розенталь. – М.: 000 "Издательство Оникс": 000 Издательство "Мир и образование", 2007. – 752с.

14. Русская грамматика, т.2, М.: Наука, 1982. – 708с.

15. *Фортунатов Ф.Ф.* Избранные труды, т.2. /Ф.Ф. Фортунатов. – М.: Гос. уч.-пед. изд-во Мин-ва просвещения РСФСР, 1957. – 471с.

16. *Чейф У.Л.* Значение и структура языка. /У.Л. Чейф. – М.: Прогресс, 1975. – 430с.

17. *Шахматов А.А.* Синтаксис русского языка. /А.А. Шахматов. – Л.: Учпедгиз, 1925. – 620с.

18. *Якобсон Р.О.* Морфологические наблюдения над славянским склонением. /Р.О. Якобсон. – Gravenhage, 1958 (American contribution tothe 4-th International Congress of Slav.). – 30с.

Чобан М.В., к.філол.н., доц.,
Національна академія СБ України

ВИРАЖЕННЯ ПАРТИТИВНОСТІ У РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглядаються способи вираження партитивності в російській мові в зіставленні з англійською. Детально висвітлюється поняття партитивності у лінгвістичній літературі.

Ключові слова: *партітивність, родовий відмінок, квантифікатори*

Choban M.V., PhD, Assistant Professor
National Academy of Security Service of Ukraine

EXPRESSING PARTITIVENESS IN RUSSIAN AND ENGLISH

The paper deals with the means of expressing partitiveness in Russian in comparison with English. The notion of partitiveness in linguistic literature is covered in detail.

Key words: *partitiveness, genitive case, partitives*

Шабуніна В. В., к.ю.н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

THE ROLE OF LANGUAGES IN THE PROCESS OF GLOBAL INTEGRATION

Стаття присвячена вивченню значення лінгвістичного різномаїття в сучасних умовах. Значну увагу приділено впливу процесів глобалізації на існування і розвиток мов, особливо мов національних меншин. Зроблено висновок про можливі шляхи усунення негативних наслідків глобальної інтеграції для збереження мов.

Ключові слова: *глобалізація, лінгвістичне різномаїття, багатомовність, мови національних меншин, міжнародна комунікація.*

Globalization is a complex phenomenon which engulfs various spheres of people's life. First of all, it embraces economy, politics, science and technology, education. Due to the historical origin of this process it is the English language which dominates on the international arena. Since the end of the XXth century it has become *lingua franca* for representatives of different cultures in their strive to cooperate and find mutual understanding.

At the same time it is necessary to emphasize that a great number of other languages, minority languages in particular, face the risk of being lost in the nearest future. And all this is happening due to the widespread popularity of the English language in particular. Representatives of almost all spheres of human activity, politicians, scientists and scholars, are trying to find the ways to preserve and develop linguistic diversity, to protect minority languages, endangered and even at the edge of extinction [May 2008]. Considering the aforementioned certain steps must be taken to carry out, protect and promote language rights.

Co-operation, whether it is interactional or transactional, is the most important function of the language. It is the interactional purpose that promotes global integration. Ogundare [Ogundare 2005, 60-63] describes language as a facilitator and an index of a people’s capacity to conquer nature and civilize their environment. It is the language that helps values, ideas and achievements be passed from one generation to another. It is a mighty tool in conquering territories and lands. Being one of the most widely spoken languages in the world English has united all the nations in many respects. The best examples are the United Nations Organization, the Council of Europe and the European Union.

The necessity and want to communicate, to connect and to share are primary and ancient. Unlike other living creatures, human beings are endowed with this ability to speak, which is apparently the only distinguishing factor to success. Although there are other ways to communicate, language is the most important and determining one among them. Scientific research in the study of the influence of language acquisition on the human brain shows that the shape of the brains is being changed tremendously [Osterwalder 2008].

Analysing the meaning of the two words, 'global' and 'integration', it should be emphasized that 'global integration' or 'globalization' has been invented to bring people of diverse cultures and languages together under one roof, regardless of whether it is political, economic or linguistic one. According to Lawal, globalization is a unity of three equally important concepts, such as trade liberalization, liberal democracy and international communication [Lawal 2006].

The prominent British sociologist, Anthony Giddens, has defined globalization as: "the intensification of worldwide social relations which link distant localities in such a way that local happenings are shaped by events occuring many miles away and vice versa" [Giddens 1990, 64]. And one cannot but agree with this definiton, as there are a lot of examples supporting it to mention just a few. The increase or dicrease of prices on any category of goods in the world stock-exchange results in relevant change of prices in any country of the world. Terroristic attacks in the USA greatly influence home policy of any other country. There is no such sphere which would stay away of the impact of global processes.

One of the issues about globalization is whether it serves unification or separation, and whether it is possible to preserve national identity, be it linguistic, cultural or ethnic. Mostly concerned have treated globalization and the processes connected with it as an obvious threat to diversity, which results in growing "McDonaldization" of the world [Ritzer, 1996].

Concerns over the effects of globalization on diversity are especially clear in the area of language rights and language education, especially due to close ties between globalization and English as one of international languages. As the world becomes more interconnected with increasing pressure for people to learn and speak English, often at the expense of their native languages, the prospects for maintaining linguistic diversity do not seem bright. The well-known predictions by linguists such as Michael Krauss [Krauss 1992], that up to 90% of the

world's 7000 spoken languages are endangered and that over 50% will 'die' – that is, be no longer spoken – by the end of this century, would seem to reinforce this pessimistic view about the impact of globalization on the world's languages [May 2008].

The threads of history and human experience run through the sharp machinery of modernisation and globalization. These threads connect people with their past and lead them to the future along the paths of the present.

It is evident that globalizing processes are having a tangible impact on the use, knowledge and preservation of languages. On the one hand, by means of information and communication technologies, globalization facilitates the promotion of other cultures and thereby promotes cultural dialogue and ultimately peace. On the other hand, it has the risk of moving towards uniformity, which puts many languages in danger and thus threatens linguistic diversity.

What are the key issues relating to languages in the context of globalization? It is very important to state that a true linguistic policy is nothing other than society accommodating and adjusting to linguistic diversity. If it is possible to avoid linguistic discrimination on a political level by according all languages the same chances of promotion and development, in reality it is impossible to obtain an equality of roles and functions and therefore an equality of prestige and status. Howeverm is such equality necessary? In a multilinguistic context, different languages assume different functions and play different roles. It is essential to work towards a dynamic complementarity between these roles and functions. The vision of one uniform language is really just a fiction. All languages are characterised by a complex stratification of genders, registers, styles, dialectsand by an interaction between these categories.

There are a number of myths relating to languages. One of them is that linguistic multiplicity forms an obstacle to national unity within states. The European Union is worth mentioning in this context. It is considered that national unity requires officical monolinguaism and the use of several languages accentuates inter0-ethnic conflicts.

The real picture is that multilingualism is a norm, the normality. Monolingualism is the exception, whereas the practice of multilingualism is widespread. In African countries, for example, an average of more than 30 per cent of the population speaks at least three languages.

Actually globalization may be a solution as well as a problem. Over the last few centuries there has been an idea of a single national language. Previously existed social and political structures did not

require this degree of linguistic uniformity. Although, speaking about legal English, the need for lawyers from different European countries to understand each other appeared a long time ago, in the 5th century A.D.. Then it was called Anglo-Saxon or Old English. It is still partly alive.

This is where globalization has to play a key role by linking the local and the global, by making the borders of states more transparent, by challenging nations to get involved into the sphere of linguistic forms' multiplicity. Indeed globalization can foster rather than threaten linguistic diversity.

Given the critical role of languages in transmitting knowledge and information to all segments of society, there can be no doubt about their strategic importance in expanding access to the benefits of globalization. For example, as factors of social integration, languages play a strategic role in the eradication of extreme poverty. As a support for literacy, learning and life skills, they are essential to promote universal primary education, efficiently preventing HIV/AIDS, malaria and other diseases. Moreover, languages are strategic to ensuring the environmental sustainability.

Linguistic diversity is an essential part of a culturally diverse world because it is through language that people build, understand and express their emotions, intentions, values and concept of he world. Language shapes the cultural identity of diverse groups and individuals. They are an inherent part of who we are. In this, languages are not only important tools for communication between individuals, groups and nations, they are the link between the past and the future, the medium through which cultural memory is transmitted from generation to generation, and an important reference point in today's fast changing world.

Over the years all the countries have repeatedly connected languages and culture in the legal instruments in order to safeguard cultural diversity. UNESCO is one of the world organizations, which aims at preserving cultural and ethnic diversity. Within the framework of this UN body a number of important documents have been passed: the 1960 Convention against Discrimination in Education, the 2001 UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity and its action plan, the 2003 Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, the 2003 Recommendation concerning the Promotion and Use of Multiliguaism and Universal Access to Cyberspace, and the 2005 Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions.

In 2007, to increase awareness among governments, UN organisations, educational institutions and civil society about the importance of promoting

and protecting all languages, especially indigenous, minority and endangered, UNESCO launched a public campaign under the slogan "Languages Matter!". It was designed to increase support for the celebration of the international Year of Languages.

Furthermore, in view of the increasing importance of languages, an intersectoral platform was created, involving all five of UNESCO 's programme sectors: education, the natural and social sciences, culture and communication and information.

The United Nations General Assembly has been an international body committed to global integration through education. For instance, the year 2000 was proclaimed the international year for the Culture of Peace by the United Nations General Assembly. A culture of peace is a set of values, attitudes, traditions and modes of behaviour and ways of life based on respect for life, promotion and practice of non-violence through education, dialogue and co-operation.

Taking into consideration all mentioned above it is evident that languages can be used, and are being used, as a genuine instrument for integration both national and global. Literature humanizes through language used in education. Globalization, however, has both positive and deleterious effects on indigenous languages. The role of languages is pivotal to human growth, national development, and global integration. The negative effects of linguistic globalization can, however, be reduced through effective corpus and status planning, particularly multilingual and multi-cultural education. Languages have to be well developed, codified, standardized, modernized and used for the implementation of multilingual education. This is the role of linguists and language educators.

It is therefore vitally important to develop language policies that enable each linguisitc community to use its national language as widely and as often as possible, including all aspects of human life, namely in education, government and law, while also acquiring an international language to promote international communication. With multilinguaism being accepted as an inevitable part of human interaction all languages will possess their decent place in the globalized world.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Giddens A.* The Consequences of Modernity / A. Giddens. – Cambridge, 1990.

2. *Krauss M.E.* The World's Languages in Crisis M.Krauss. – Language, 68(1). – 1992. – P. 4-10.

3. *Lawal R.A* Linguistic Globalization and Sustainable Democracy in Nigeria / R.A.Lawal // 1st National Conference of the School of Languages [6th - 9th June 2006]. – Federal College of Education, Kontagora, Niger State, Nigeria.

4. *May St.* Language rights: linking the local and the global: [Електронний ресурс] / Professor Stephen May // University of Waikato, New Zealand. – Режим доступу: http://archive.unu.edu/globalization/2008/files/UNU-UNESCO_May.pdf.

5. *Ogundare M.A.* The Role of Language Teaching in National Development / Ogundare M.A. // Language and Literature in Education for a Better Society. – COE Ankpa, 2005. – P. 60-63.

6. *Osterwalder K.* Globalization and Languages Building on our Rich Heritage: [Електронний ресурс] / Konrad Osterwalder. – Режим доступу: http://archive.unu.edu/globalization/2008/files/UNU-UNESCO_Osterwalder.pdf.

7. *Ritzer G.* The McDonaldization of Society / G. Ritzer. – SAGE Publications, Inc. Thousand Oaks, 1996.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Статья посвящена изучению значимости лингвистического разнообразия в современных условиях. Значительное внимание уделяется влиянию процессов глобализации на существование и развитие языков, особенно языков национальных меньшинств. Делается вывод о возможных способах устранения негативных последствий глобальной интеграции для сохранения языков.

Ключевые слова: *глобализация, лингвистическое разнообразие, многоязычие, языки национальных меньшинств, международная коммуникация.*

The article is devoted to the study of linguistic diversity importance and significance. Special attention is given to the impact of globalization processes on the existence and development of languages, especially minority languages. Possible ways to avoid negative consequences of global integration for the preservation of languages are outlined in conclusions.

Key words: *globalization, linguistic diversity, multilinguaism, minority languages, international communication.*

УДК 811.111’37

Шебуніна О.М., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СУЧАСНИЙ АНГЛОМОВНИЙ ГОТЕЛЬНИЙ ДИСКУРС ЯК РІЗНОВИД ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ

У статті проаналізовано базові категорії готельного дискурсу як різновид інституційного дискурсу. Розглянуті типові учасники дискурсу, умови та способи їхньої комунікативної взаємодії, особливості організації спілкування. Визначено деякі чинники, що впливають на комунікативну поведінку співрозмовників.

Ключові слова: *інституційний дискурс, готельний дискурс, комунікація, категорія дискурсу.*

Особливе місце в комунікативній лінгвістиці посідає вивчення інституційного дискурсу. Інституційність дискурсу зазвичай розуміють як спеціалізованість і клішованість спілкування між людьми, які можуть не знати один одного, але повинні спілкуватися відповідно до норм соціуму [Карасик, 2002: 195]. На сьогодні інституційний дискурс функціонує у великій кількості прагматичних різновидів, з-поміж них достатньо досліджені на матеріалі різних мов політичний, медичний, педагогічний, науковий, релігійний, медійний, економічний, правовий [Карасик 2000; Ільченко 2002; Серажим 2003; Бобырева 2007; Кравченко 2007; Олешков 2007; Пилипенко 2007; Жура 2008; Михалева 2009; Рудніченко 2009; Габідулліна 2010; Кулик 2010; Литвиненко 2010; Павлова 2010; Какзанова 2011; Левенкова 2011; Бурцев 2012]. Проте готельний дискурс як різновид інституційного ділового дискурсу досі залишається поза увагою лінгвістів.

Мета статті – проаналізувати базові категорії англомовного готельного дискурсу. **Актуальність** пропонованої теми визначається загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень на вивчення інституційності як найважливішої характеристики мовленнєвих взаємодій у прагматичному вимірі, що викликає велику зацікавленість лінгвістів. **Об’єкт дослідження –** сучасний англомовний готельний дискурс, а **предмет** – соціо- та прагмалінгвістичні характеристики англомовного готельного дискурсу як різновиду інституційного дискурсу.

Наукова новизна полягає в застосуванні соціолінгвопрагматичного підходу до вивчення англомовного готельного дискурсу, який досі не був предметом спеціального аналізу у вітчизняній лінгвістиці.

Досліджуючи англомовний готельний дискурс як одну із форм реалізації інституційного спілкування, ми виходимо із постулатів теорії В. Карасика, який виокремлює такі категорії дискурсу:

1) учасники спілкування (статусно-рольові і ситуативно-комунікативні характеристики);

2) умови спілкування (пресупозиції, сфера спілкування, хронотоп, комунікативне середовище);

3) організація спілкування (мотиви, цілі і стратегії, розвертання і членування, контроль спілкування і варіативність комунікативних засобів);

4) способи спілкування (канал і режим, тональність, стиль і жанр спілкування) [Карасик 2002, 200–201].

Розглянемо як реалізуються вищезгадані категорії у готельному дискурсі.

Учасники спілкування. Ядром готельного дискурсу є спілкування базової пари статусно нерівних комунікантів: клерк – клієнт.

До клерків зараховують:

– тих, хто веде записи чи рахунки в офісі;
– тих, хто допомагає людям у магазині;
– тих, чия робота полягає у тому, щоб допомагати людям, коли вони прибувають до готелю і живуть у ньому [Mayor 2009, 275].

У сфері готельного бізнесу клерк – це працівник готелю, який надає відповідні послуги. Залежно від покладених на нього функцій, клерк може бути: менеджером, адміністратором, працівником ресепшн, портьє, покоївкою, офіціантом, швейцаром. Клерком готелю також може бути канцелярист (працівник, який виконує дрібну роботу, веде рахунки), черговий (готельний працівник, який відповідає за розподіл кімнат).

Назва посади клерка та його функціональні обов’язки варіюються залежно від типу готелю, традицій країни тощо. Зокрема американський кваліфікаційний довідник пропонує такі посади клерків у готельному бізнесі: швейцари, коридорні (заносять речі до кімнати), підношувачі багажу, ліфтери, консьєржі, розсильні, водії (паркують автомобілі гостей).

Клієнт – це той, хто прагне отримати послугу від готелю. Він, як правило, має вищий соціально-рольовий статус, що знаходить відображення у мовній комунікації [Яшенкова 2004, 199–200].

Отже, соціально-рольова позиція є визначальним чинником комунікативної поведінки клерка і клієнта, якій властива сувора регламентація мовленнєвих дій. Обидва учасники чітко знають свої ролі та намагаються діяти відповідно до прийнятих у готельному бізнесі норм і правил спілкування. Комунікативні права й обов'язки клерка і клієнта нерівномірно розподілені: головна роль в ієрархії комунікативних інтенцій належить клієнтові, підпорядкована – клеркові, що є прямим свідченням інституційності готельного дискурсу [Карасик 2002, 208].

Умови спілкування. Хронотоп розгортання готельного дискурсу зазвичай чітко окреслений територією готелю та його структурних підрозділів, а також часом надання послуг. Однак у випадку бронювання готельного номеру, що переважно здійснюється через опосередковане спілкування по телефону або електронною поштою, хронотоп значно ширший, не обмежений конкретними територіальними межами. На території готелю спілкування з клієнтами відбувається на ресепшн, у готельному номері, ресторані, що належить готелеві; коридорі готелю, холі, у ліфті тощо.

Готельні послуги можуть надавати у будь-який час доби. Умовно час розгортання готельного дискурсу можна окреслити в межах чітко визначених тривалою традицією дій: "реєстрація і поселення клієнта" – "здавання клієнтом ключів від готельного номеру і виселення".

Організація спілкування. Комунікативна поведінка клерка зумовлена його службовими обов'язками, як от реєстрація та поселення в готелі, допомога в перенесенні вантажу, прибирання кімнати, замовлення та резервування різноманітних послуг, обслуговування клієнта у ресторані готелю, у ліфті, у номері тощо. Головною комунікативною метою клерка є змусити клієнта скористатися послугами готелю та спонукати до подальшої співпраці. На відміну від клерка клієнт керується своїми власними потребами і має за мету отримати послугу з тимчасового проживання і обслуговування такого проживання.

Цілі зумовлюють комунікативні стратегії мовців, що визначають головну лінію їхньої мовленнєвої поведінки в межах

конкретної комунікативної події. Отже, у готельному дискурсі виокремлюємо такі головні комунікативні стратегії: пропонування послуги, отримання послуги, інформування, спонукання до дії, отримання інформації.

Комунікативна стратегія мовця визначає конкретний спосіб реалізації його інтенційної програми дискурсу – тактику ведення розмови. У природній комунікації існують різні способи досягнення стратегічної мети [Яшенкова 2010, 156]. Тому стратегії клерка і клієнта можуть бути реалізовані різними тактиками і мати різну мовну репрезентацію в англомовному готельному дискурсі.

На організацію комунікативної взаємодії клерка з клієнтом значною мірою впливає так звана клієнтоцентричність. За К. Гараніною, клієнтоцентричність розуміємо як баланс очікувань і дозволів ключового клієнта; при цьому очікування клієнта – це те, за що клієнт, на його думку, платить готелю як постачальнику продуктів чи послуг, а дозволи – це блага, ресурси, інформація, які клієнт дозволяє отримати готелю в процесі взаємодії з собою [Гаранина 2010, 9]. Клієнтоцентричність складають такі компоненти:

1. Загальноідеологічний – предмет готельного бізнесу, спрямований на задоволення конкретних інтересів клієнта. Готельний продукт чи послуга має відповідати очікуванням споживачів.

2. Дезагрегований – бізнес-процеси усередині готельної компанії вибудовують так, щоб максимально забезпечити задоволення потреб клієнта. Це стосується не тільки основних бізнес-процесів, але й додаткових – тих, що забезпечують основну діяльність компанії.

3. Фронт-офісний – контакти готельної компанії з клієнтом організовані так, щоб зробити ці процеси максимально зручними, комфортними, необтяжливими, приємними для клієнта [Гаранина 2010, 9–10].

Клієнтоцентричність змушує клерка шукати оптимальні шляхи для досягнення поставлених цілей через спілкування і підвищує шанси клієнта отримати очікуваний перлокутивний ефект [Яшенкова 2003:463].

Способи спілкування. Каналами передавання повідомлень у готельному дискурсі є слуховий (аудіоканал) і зоровий (візуальний канал) [Яшенкова 2010, 45–46], оскільки основною формою вияву спілкування між клерком і клієнтом є усно-мовленнєва. Така комунікація спонукає до активного і швидкого обміну

інформацією, забезпечує негайний зворотний зв'язок. Комуніканти можуть отримувати додаткові значення (смисли) завдяки невербальним сигналам, що зазвичай супроводжують усні вербальні повідомлення [Яшенкова 2010, 55].

Комунікація між клієнтом і клерком у готельному дискурсі зазвичай формальна з яскраво вираженим вертикальним напрямком – від ієрархічно вищого клієнта до ієрархічно нижчого клерка чи навпаки. Клерк і клієнт вибудовують своє мовлення за заздалегідь прописаними сценаріями розгортання відповідних комунікативних стратегій.

Основні мовленнєві жанри готельного дискурсу – розмова віч-на-віч і телефонна розмова. Такі розмови мають періодичний або епізодичний характер і, як правило, є короткотривалими.

Проаналізуємо такі мовні фрагменти:

(1) – *Hello.*

– *Mr. Eisenhower? This is your five day wake up call.*

– *Yeah?*

– *Yes, I'm afraid of that. Have a nice day, sir* [Ocean's Thirteen 2007, 01:15:39-51'];

(2) – *Good evening, Mr. Lewis. Will be you needing the car anymore tonight?*

– *I hope not* [Pretty Woman 1990, 15:15'].

Приклад (1) ілюструє комунікативну взаємодію з ініціативи портьє, який телефонує клієнту. Метою портьє є надати клієнту послугу – розбудити його. Надання такої послуги зазвичай реалізується через спілкування по телефону, що є опосередкованою комунікацією з використанням слухового каналу передавання повідомлення. Спілкування відбувається у готелі в ранковий час, воно має офіційний характер, про що свідчать насамперед форми звертання (*Mr. Eisenhower*, *sir*). Портьє вибудовує свою комунікативну поведінку з огляду на пріоритетну позицію клієнта. Свою мету він реалізує за допомогою таких мовленнєвих актів, як метакомунікативи, репрезентативи, експресив [Яшенкова 2010, 86–87], що забезпечують досягнення поставленої мети.

Приклад (2) також ілюструє комунікативну взаємодію з ініціативи портьє, що пов'язана із наданням клієнту послуги – забезпечення транспортним засобом. Спілкування відбувається в готелі у вечірній час. Головна комунікативна мета портьє – дізнатися, чи потрібна буде клієнту машина. Портьє визнає пріоритетну позицію клієнта, тому вживає офіційні форми

звертання і привітання (*Good evening, Mr. Lewis*), ввічливу форму запитання (*Will be you needing…?*). Спілкування характеризується високим ступенем офіційності. Хоча клієнт відмовляється від машини, портьє успішно реалізує свою комунікативну мету, оскільки отримує відповідь на своє запитання.

Висновки. Готельний дискурс як різновид інституційного ділового дискурсу реалізує комунікативні взаємодії, спрямовані насамперед на надання та отримання послуг у сервісній сфері (готельний бізнес). Основні прагматичні характеристики готельного дискурсу, з одного боку, відображають базові характеристики ділового дискурсу, а з іншого – виявляють специфічні ознаки.

Диференційними ознаками англомовного готельного дискурсу є:

– чітка окресленість хронотопу дискурсу територією готелю та часом надавання послуг з проживання та супровідних сервісів;

– клієнтоцентричність;

– нерівні соціально-рольові статуси учасників, що є визначальним чинником комунікативної поведінки клерка і клієнта;

– регламентованість комунікації за формою і змістом;

– наявність специфічних стратегій комунікативної взаємодії, таких як пропонування та отримання послуг;

– домінування усно-мовленнєвих комунікативних взаємодій з високим ступенем інтерактивності;

– використання слухового і візуального каналів передавання повідомлень;

– безпосереднє спілкування віч-на-віч або опосередковане телефоном;

– основні мовленнєві жанри: розмова віч-на-віч і телефонна розмова;

– перевага короткотривалої епізодичної та періодичної комунікації.

Перспективи дослідження пов’язуємо з поглибленим вивченням англомовного готельного дискурсу в лінгвопрагматичному аспекті, визначенням його структурно-семантичних і функціональних особливостей, виявленням тактико-стратегічного потенціалу учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бобырева Е. В.* Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии (на материале православного вероучения) автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория

языка" / Екатерина Валерьевна Бобырева ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2007. – 37 с.

2. *Бурцев В. А.* Дискурс русской православной проповеди: способы производства высказываний : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Владимир Анатольевич Бурцев ; Елец. гос. ун-т им. И. А. Бунина. – Елец, 2012. – 50 с.

3. *Габідулліна А. Р.* Навчально-педагогічний дискурс: категоріальна структура та жанрова своєрідність (на прикладі шкільного предмета "Російська мова") : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова" / Алла Рашатівна Габідулліна ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – К., 2010. – 40 с.

4. *Гаранина Е. Л.* Клиентоцентричность как инструмент повышения потребительской ценности гостиничных услуг : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – сфера услуг, маркетинг)" / Евгения Леонидовна Гаранина ; Рос. экон. акад. им. Г. В. Плеханова. – Москва, 2010. – 20 с.

5. *Жура В. В.* Дискурсивная компетенция врача в устном медицинском общении : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Виктория Валентиновна Жура ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2008. – 43 с.

6. *Ільченко О. М.* Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ольга Михайлівна Ільченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 37 с.

7. *Какзанова Е. М.* Лингвокогнитивные и культурологические особенности научного дискурса (на материале математических и медицинских терминов-эпонимов) : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.21 "Прикладная и математическая лингвистика" / Евгения Михайловна Какзанова ; Ин-т языкознания РАН. – М., 2011. – 46 с.

8. *Карасик В. И.* Структура институционального дискурса / Владимир Иванович Карасик // Проблемы речевой коммуникации. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2000. – С. 25–33.

9. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Иванович Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.

10. *Кравченко Н. К.* Міжнародно-правовий дискурс: когнітивно-комунікативний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Наталія Кимівна Кравченко ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2007. – 32 с.

11. *Кулик В.* Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки : [монографія] / Володимир Кулик. – К. : Критика, 2010. – 655 с.

12. *Левенкова Е. Р.* Конвергентные и дивергентные тенденции в политическом дискурсе великобритании и США : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Елена Романовна Левенкова ; Поволж. гос. соц.-гуманитар. академия. – Саратов, 2011. – 41 с.

13. *Литвиненко Н. П.* Сучасний український медичний дискурс : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Ніна Павлівна Литвиненко ; Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2010. – 37 с.

14. *Михалёва О. Л.* Политический дискурс: Специфика манипулятивного воздействия / Ольга Леонидовна Михалёва. – М. : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009. – 256 с.

15. *Павлова Е. К.* Политический дискурс в глобальном коммуникативном пространстве : автореф. дисс. на соиск. уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание " / Елена Касимовна Павлова ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2010. – 47 с.

16. *Пилипенко Р. Є.* Інституційний комунікативний простір Німеччини (фахова мова економіки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ростіслав Євгенович Пилипенко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 40 с.

17. *Олешков М. Ю.* Системное моделирование институционального дискурса (на материале устных дидактических текстов) : автореф. дисс. на соиск. уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Михаил Юрьевич Олешков ; Перм. гос. ун-т. – Нижний Тагил, 2007. – 42 с.

18. *Рудніченко Н.М.* Дискурс електронних засобів масової комунікації в інформаційному суспільстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Наталія Миколаївна Рудніченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20 с.

19. *Серажим К. С.* Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу) : дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: 10.01.08 "Журналістика" / Серажим Катерина Степанівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 408 с.

20. *Яшенкова О. В.* Типи мовленнєвих інтеракцій в сфері послуг / Ольга Володимирівна Яшенкова // Проблеми семантики слова,

речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – Вип. 9. – С. 454–463.

21. *Яшенкова О. В.* Комунікативний паспорт американців у сфері послуг / Ольга Володимирівна Яшенкова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць|. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2004. – Вип. 13. – С. 199–209.

22. *Яшенкова О. В.* Основи теорії мовної комунікації : [навч. посібник] / Ольга Володимирівна Яшенкова. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – 312 с.

23. *Mayor M.* Longman Dictionary of Contemporary English / Michael Mayor. – 5th ed. – London : Pearson Longman, 2009. – С. 2081.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

24. Ocean's Thirteen [Electronic resource]. – 2007. – Mode of access : http://thecia.com.au/reviews/o/ocean-s-thirteen/

25. Pretty Woman [Electronic resource]. – 1990. – Mode of access : http://thecia.com.au/reviews/o/ocean-s-thirteen/

Стаття надійшла до редакції 12.04.13

Шебунина О.Н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

СОВРЕМЕННЫЙ АНГЛОЯЗЫЧНЫЙ ГОСТИНИЧНЫЙ ДИСКУРС КАК РАЗНОВИДНОСТЬ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО ДИСКУРСА

В статье проанализированы базовые категории гостиничного дискурса как разновидности институционального дискурса. Рассмотрены типичные участники дискурса, условия и способы их коммуникативного взаимодействия, особенности организации общения. Определены некоторые факторы, влияющие на коммуникативное поведение собеседников.

Ключевые слова: *институциональный дискурс, гостиничный дискурс, коммуникация, категория дискурса.*

Shebunina O.M., assist.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Modern English hotel discourse as a kind of institutional discourse

The article analyzes the basic categories of hotel discourse as a sort of institutional discourse. The article considers the typical participants of discourse, conditions and ways of their communicative interaction, as well

as peculiarities of the communication organization. It also reveals some factors that influence the communicative behavior of the interlocutor.

Keywords: *institutional discourse, hotel discourse, communication, category of discourse.*

УДК 811.112.2:303.623:82-92

Шах Б., студ.,
КНУ імені Тараса Шевченка

КОНСТРУКТИВНІ ТА ДЕСТРУКТИВНІ КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ЖУРНАЛІСТІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ІНТЕРВ'Ю

У статті розглядаються основні комунікативні стратегії, які використовують журналісти в інтерв'ю з політиками, та здійснюється їх класифікація на дві групи – конструктивні та деструктивні.

Ключові слова: *дискурс, комунікація, стратегія, політичне інтерв'ю.*

Журналістику не без підстав називають "четвертою владою". Стосунки між політиками і журналістами впливають, зокрема, на функціонування суспільства, оскільки перші ухвалюють рішення, а останні детально їх вивчають та інформують про них громадськість. Отже, інтерв'ю з політиком вимагає від журналіста особливої підготовки і може стати справжнім викликом, адже потрібно продумати цілий сценарій ведення розмови, зрозуміти мотивацію, бути готовим до імпровізації та не дозволяти собі та співрозмовнику ухилятися від теми чи запитання. Під час інтерв'ю журналіст змушений дотримуватись відповідних принципів спілкування та повинен вміти обрати таку модель комунікативної поведінки, що сприятиме досягненню комунікативної мети. А комунікативна поведінка, у свою чергу, передбачає використання певних комунікативних стратегій.

Актуальність роботи зумовлена недостатнім вивченням лінгвістами комунікативних стратегій саме в рамках політичної комунікації та неналежною увагою до комунікативного аспекту інтерв'ю. Адже дослідженням інтерв'ю займаються переважно у жанрології, мікро- та макростилістиці, рідше – в риториці. Ми

вважаємо, що інтерв'ю варто дослідити перш за все в комунікативному аспекті.

Мета: розглянути специфіку використання журналістами основних комунікативних стратегій у німецькомовному політичному інтерв'ю та класифікувати їх на конструктивні та деструктивні.

Об'єктом дослідження є німецькомовні політичні інтерв'ю.

Предметом дослідження є комунікативні стратегії та тактики журналістів у німецькомовних політичних інтерв'ю як комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення інтенцій мовця.

Якщо розглядати комунікацію як стратегічний комплекс, то комунікативні стратегії є її невід'ємною складовою. Існують різні підходи до визначення комунікативних стратегій і тактик в цілому та в межах політичного дискурсу зокрема.

Комунікативну стратегію розуміють як головну лінію мовленнєвої поведінки в межах конкретної комунікативної події, що визначається загальною метою комунікації, ситуативним контекстом і уявленням про адресата. Реалізація комунікативної стратегії здійснюється за допомогою різних тактик – сукупності прийомів і засобів для досягнення поставленої мети [Яшенкова 2010, 154-157]. О. Іссерс наголошує на тому, що мовна комунікація – це стратегічний процес, базою для якого є вибір оптимальних мовних ресурсів. Стратегія мовної поведінки охоплює всю сферу побудови процесу комунікації, коли метою є досягнення певних результатів [Иссерс 2002, 10].

Т.ван Дейк описує поняття комунікативної стратегії як "ознаку когнітивних планів, які являють собою загальну організацію певної послідовності комунікативних дій і включають ціль або цілі взаємодії, реалізація яких передбачає декілька способів, вибір яких регулюється комунікативною стратегією" [Т.А. ван Дейк 1989, 272]. За Ф.С. Бацевичем стратегія мовленнєвого спілкування, або комунікативна стратегія – оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування і гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації [Бацевич 2009, 133]. Комунікативні стратегії вирізняються гнучкістю та динамікою, оскільки у процесі спілкування вони зазнають постійних коригувань, безпосередньо залежать від мовленнєвих дій опонента та від контексту дискурсу, що постійно доповнюється та змінюється [Макаров 2003, 194]. Тобто

комунікативним стратегіям притаманні такі ознаки як динамічність, гнучкість та варіативність. А процес вибору конкретної комунікативної стратегії відбувається під впливом різноманітних чинників та складається з певних кроки.

Попри значний інтерес дослідників до проблеми комунікативних стратегій і тактик питання їхньої типології залишається відкритим, адже ще досі не розроблена єдина класифікація. До того ж слід зауважити, що більшість уже існуючих типологій стосуються комунікації в цілому і не враховують особливостей конкретних комунікативних ситуацій. Тому в цій роботі ми робимо спробу розробки класифікації комунікативних стратегій з урахуванням специфіки німецькомовного політичного дискурсу. Опираючись на теоретичні дослідження провідних учених, ми виділимо дві групи комунікативних стратегій, що використовують журналісти у політичних інтерв'ю – конструктивні та деструктивні, а також дамо коротку характеристику тактик, за допомогою яких вони реалізуються.

Інтерв'юер може займати різні позиції під час інтерв'ю і таким чином впливати на його хід або спрямовувати в потрібний напрямок. Дуже часто процес встановлення контакту з співрозмовником відбувається ще до початку запису розмови.

Тому перш за все слід говорити про стратегію контактовстановлення або емоційно-налаштувальну стратегію, яка у нашій класифікації належить до конструктивних. Її мета – "розговорити" інтерв'юера та спонукати до максимального викладу інформації. Журналіст в такому випадку використовує тактику формування довіри і часто підкреслює важливість саме цього інтерв'ю (*"Im exklusiven Interview mit…", Angela Merkel im persönlichen Gespräch mit…*), починаючи розмову не зі стандартних та звичних запитань, аби не створити враження, ніби політику достатньо розповісти те, про що він і так завжди говорить.

Frage: Lassen Sie uns über den wichtigsten Tag der vergangenen Woche sprechen …

Wolfgang Schäuble: Samstag, Deutschland – Argentinien. 2:1!

Frage: Sie sind mutig! Dieses Interview erscheint erst nach dem Spiel. Aber gut, Sie gelten als Prophet. Nach dem ersten Bundespräsidentenwahlgang sollen Sie gesagt haben, im zweiten Anlauf müssten es wenigstens 615 Stimmen für Christian Wulff werden

Дана стратегія реалізується у мовленні завдяки спонукальним реченням та емоційно забарвленій лексиці з позитивним відтінком.

Наступною є стратегія отримання інформації, що має на меті підтвердити або спростувати певні факти і реалізується за допомогою тактики прямого запитання або прямого спонукання, наприклад:

In einer Woche will die SPD Ihren ehemaligen Finanzminister Peer Steinbrück zum Kanzlerkandidaten nominieren. Wie ernst nehmen Sie ihn trotz Fehlstart als Herausforderer?

Надзвичайно важливою є стратегія контролю за темою та основною лінією розмови, для реалізації якої журналіст використовує тактику повторного запиту інформації і уточнення раніше сказаного. Такі питання як *"Wie meinen Sie das? Können Sie das mit einem Beispiel deutlich machen? Könnten Sie das jetzt noch mal zusammenfassen?",* а також повторення ключових понять останніх реплік допоможуть сконцентруватися на головних моментах інтерв'ю.

Ці комунікативні стратегії роблять комунікацію більш ефективною для обох сторін – інтерв'юера та респондента й підпорядковані спільній меті – максимальному донесенню інформації до громадськості. Але як у політиків, так і в журналістів є своя власна аудиторія і прихильники. Тому часто політичне інтерв'ю стає місцем гострих дискусій та навіть конфліктів. У своєму прагненні до сенсаційності або викриття скандальної інформації, журналісти користуються іншими стратегіями і тактиками, які ми називатимемо деструктивними.

Серед них, зокрема, стратегія провокації. Вона передбачає використання інтерв'юером таких тактик як:

- питання з підтекстом *(Warum sollen Ihnen die Bürger erneut den Regierungsauftrag geben?)*

- критика з посиланням на третіх осіб *(Der designierte Kanzlerkandidat der SPD, Peer Steinbrück, hat Sie im Bundestag dazu aufgefordert, die volle Wahrheit über die Lage Griechenlands und ihre Folgen für Deutschland zu sagen. Verschweigen Sie den Bürgern, dass die dicke Rechnung noch kommt?)*

-вказівка на протиріччя *(Verbinden Sie mit der Euro-Krise Ihr politisches Schicksal in dem Sinn, dass Sie sagen: Ich habe es nur dann verdient wiedergewählt zu werden, wenn der Euro nicht crasht?)* –

-сугестивні питання

Особливо цікавими є останні. Сугестивна тактика полягає в тому, що кожна відповідь на одне питання стає основою

наступного. Таким чином журналіст має змогу поставити питання, отримати відповідь і підвести респондента до заздалегідь запланованої думки. Наприклад, *"Haben Sie nicht auch manchmal das Gefühl, dass rot-grün seinen ganzen Idealismus an der Realität abgeschliffen hat?"*

Ще однією стратегією є так звана "наступальна позиція". Журналісти застосовують її для того, щоб виставити політика у негативному світлі або поставити під сумнів його репутацію та вказати на певні "промахи" у роботі.

(Fragen nach Ihrem größten Erfolg oder Ihrer bittersten Niederlage weichen Sie beharrlich aus. Was war denn in den vergangenen Jahren Ihr schwerster Fehler?

... und damit die Schulden weiter erhöhen)

Ця стратегія реалізується за допомогою таких мовних засобів, як лексика з негативною семантикою(*schwerster Fehler, Schulden erhöhen*). І в реченні ця лексика зв'язується з самим політиком, у якого беруть інтерв'ю.

Отже, процес комунікації передбачає постійний вибір (свідомий чи несвідомий) такої моделі поведінки (комунікативних стратегій), яка в конкретній ситуації буде найбільш сприятливою у досягненні поставленої мети. Механізмами реалізації комунікативних стратегій є комунікативні тактики.

Проаналізовані фрагменти у даній статті свідчать не лише про різноманіття комунікативних стратегій, які використовують журналісти в інтерв'ю з політиками, а й про широку варіативність тактик їх втілення. До конструктивних комунікативних стратегій ми відносимо стратегію контактовстановлення (або емоційно-налаштувальну), отримання інформації, контролю за темою та основною лінією розмови, а до деструктивних – стратегію провокації та "наступальної позиції".

У подальшому доцільно буде дослідити, яким чином кожна з визначених стратегій впливає на комунікативну поведінку конкретних журналістів та як реагують політики на використання журналістами саме деструктивних тактик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бацевич Ф.С.* Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Флорій Сергійович Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К.: ВЦ "Академія", 2009. – 376 с.

2. *Дейк ван Т.А., Кинч В.* Стратегии понимания связного текста // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – С. 153–211.

3. *Иссерс О.С.* Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 284 с.

4. *Макаров М.Л.* Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2003. – 280 с.

5. *Яшенкова О.В.* Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник/ О.В. Яшенкова. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – 312 с.

6. Frankfurter Rundschau *[Електронний ресурс]*. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.fr-online.de/spezials/interview-mit-angela-merkel--sparkurs-waere-teurer-fuer-deutschland-,1472610,2784178.html

7. Neue OZ *[Електронний ресурс]*. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.noz.de/deutschland-und-welt/politik/68999599/angela-merkel-mahnt-im-interview-mit-unserer-zeitung-nicht-bequem-werden

8. Zeit ONLINE *Електронний ресурс]*. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.zeit.de/politik/2010-07/schaeuble-interview-politik.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013

Шах Б., студ.,
КНУ имени Тараса Шевченка

КОНСТРУКТИВНЫЕ И ДЕСТРУКТИВНЫЕ КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ ЖУРНАЛИСТОВ В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ИНТЕРВЬЮ

В статье рассматриваются основные коммуникативные стратегии, которые используют журналисты в интервью с политиками, и предлагается их классификация на две группы – конструктивные и деструктивные.

Ключевые слова: *дискурс, коммуникация, стратегия, политическое интервью.*

Shakh B., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The constructive and destructive communicative strategies of journalists in the German interview

The proposed article regards the main communicative strategies, which the journalists use in the interview with politicians. The communicative strategies are classified into two groups – constructive and destructive.

Key words: *discourse, communication, strategy, political interview.*

УДК 81’373.7= 030.811.111

Швець Л.А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У АНГЛОМОВНОМУ КІНОТЕКСТІ

У статті розглянуті основні проблеми передачі фразеологізмів у кінотексті, розкрито специфіку їх перекладу. Висвітлено прийоми перекладу англійських фразеологізмів на матеріалі телесеріалу "Теорія великого вибуху".

Ключові слова: *кіноперекладі, кінотекст, еквівалент, фразеологізм, діалог.*

Популярність кінематографа невпинно зростає. Цей різновид мистецтва став невід’ємною частиною повсякденного життя більшості людей нашої країни. Кінотекст поєднує в собі властивості художнього та аудіо-медіального текстів, тому завдання перекладача – забезпечення впливу на глядача тексту перекладу, адекватного чи й тотожного до того, який здійснює оригінал на глядача вихідного тексту – вирішується за рахунок передачі як комунікативної, так і естетичної інформації, що міститься в мовній характеристиці персонажів [Слишкін 2004, 12].

Фразеологізми займають важливе місце у кінодіалогах, оскільки вони одні з тих мовних зворотів, що доповнюють характеристику кожного персонажа, і тому неправильне їх трактування призведе до викривлення характеру героя.

Переклад фразеологічних одиниць пов’язаний із значними труднощами. При кіноперекладі можна користуватися такими способами: фразеологічним еквівалентом або аналогом, дослівним перекладом, описовим перекладом та контекстуальними замінами.

Мета статті – виокремити основні труднощі перекладу фразеологізмів у англомовному кінотексті та визначити способи подолання їх у комедійному телесеріалі Чака Лора та Біла Преді "Теорія великого вибуху", перекладеного "Так Треба Продакшн" на замовлення телекомпанії "Інтер" у 2008 році. Ця мета зумовлена складністю адекватної передачі змістового наповнення серіалу.

"Теорія великого вибуху" – американський комедійний серіал про двох фізиків Леонарда та Шелдона, а також про їхніх друзів, астрофізика Раджеша та інженера Говарда. Прем’єра серіалу відбулася в 2007 році й одразу ж привернула увагу молоді з усього світу. Мова

героїв насичена різноманіттям американських реалій, молодіжним сленгом, науковим жаргоном та фразеологізмами, які підкреслюють характер кожного персонажа. Працюючи над цим серіалом, перекладач має знати, який регістр мовлення обирати для окремого епізоду. Буває, що герої говорять науковим жаргоном, а буває, навпаки, починають вживати суто американські вуличні фрази, які несуть свій зміст для ситуації і мають бути правильно перекладені.

У той час, як Шелдон розмовляє науковими термінами та любить похизуватися знанням англійських та американських фразеологізмів, Леонард іноді висловлюється простішими фразами, а Говард взагалі часто жартує, при цьому завжди спираючись на наукові теорії та дослідження. Перекладаючи мову Раджеша, важливо враховувати його характер та менталітет. За сюжетом, Раджеш приїхав до Америки з Індії, але він часто стверджує, що Америка стала йому другою батьківщиною і намагається вживати якомога більше сленгу та американських ідіом, які треба відтворити так, щоб і український глядач зрозумів, чим саме вирізняється Раджеш.

Серіал призначений для молодої аудиторії, яка і виступає головним критиком. Саме тому, не варто насичувати мову героїв нейтральними фразами та літературною мовою. Діалоги, навпаки, мають бути "живі" та близькі глядачам, щоб передати експресію оригіналу. Отже, успіх серіалу в Україні залежатиме від якості перекладу та природності звучання мови героїв.

Проаналізуємо його переклад, запропонований українському глядачеві.

"I think Mrs. Tishman's got her eye on you. – Гадаю, Місіс Тішман накинула на тебе оком". Це приклад того, як можна перекладати фразеологізми за допомогою їх абсолютного еквівалента у цільовій мові. Тим більше, що український фразеологізм повністю відповідає по змісту англійському, базується на одному з ним образі і має таке ж значення, а саме: *"накинути оком на когось"* – сподобатися комусь.

Часто трапляється, що слова відомих особистостей чи вислови з творів літератури стають афоризмами не лише на батьківщині автора, але й у всьому світі. Наприклад, Шелдон говорить про зеленоокого монстра, що символізував ревнощі у трагедії Шекспіра "Отелло", а тепер настільки прижився, що має свої відповідники у багатьох мовах: *"Jealousy is an ugly green-eyed monster, not unlike the Hulk, who, by the way, also has a girlfriend. – Заздрість це*

паскудний зелений монстр, зовсім не схожий на Халка, у якого, до речі, теж є дівчина".

Кількість фразеологічних одиниць, які збігаються за змістом та образністю в англійській та рідній мовах, порівняно невелика. Значно частіше перекладачеві треба використовувати український фразеологізм, аналогічний за змістом англійському, але такий, що базується на іншому образі [Кунін 1964, 127]. Наприклад, Шелдон хоче, щоб Леонард допоміг йому прибирати, і каже: *"If you have time to lean, you have time to clean. – Гуляй сміло, як зробив діло"*. Це американська приказка, яка має цілком точний відповідник з аналогічним значенням в українській мові.

Обидві мови, як українська, так і англійська, насичені фразеологізмами біблійного походження: *"He's stubborn! He may stay in there till the Rapture. – Він впертий. Сидітиме там до Воскресіння"*. У англійській мові для того, щоб підкреслити довгу тривалість дії, використовується вислів *"till the Rapture"*, що базується на біблійному образі *"Rapture (Воскресіння)"*, але в українській мові фразеологізм із таким самим значенням базується на іншому образі з Біблії, тому відповідник цього вислову в українській мові *"до другого пришестя"*.

"Thankfully he blessed me with two other children who are dumb as soup. – На щастя, Він благословив мене ще двома, тупими як поліно, дітьми". Мова Мері, матері Шелдона, насичена різноманіттям фразеологізмів та сталих виразів, тому для того, щоб відтворити справжній характер та мовні уподобання героїні, треба намагатися передавати не лише зміст, а й форму, тобто англійський фразеологізм перекладати українським. Звичайно, не кожен вираз має свій відповідник у цільовій мові, тому перекладачеві нерідко доводиться передавати лише значення ідіоми. Однак втрату одних фразеологізмів при перекладі можна компенсувати їх появою у тих репліках, де в оригіналі фразеологізму не було, проте треба перевіряти за відеорядом, чи не буде він зайвим у певній сцені і чи й справді за допомогою нього вдасться компенсувати втрачений комічний ефект.

При перекладі фразеологізмів часто виникають нетипові труднощі, оскільки кожен кінотекст має свої особливості. Перекладаючи серіал, варто зважати на його жанр, на характери, поведінку та настрій героїв, на часові рамки тощо, і до кожного авторського тексту добирати свій підхід.

"No, I mean since the Shamy hit a reef. – Ні, я про те, відколи Шемі налетіла на риф". Намагаючись зберегти образність оригіналу при перекладі фразеологізму, який не має ні еквівалента, ні аналога в рідній мові, перекладач вдається до дослівної передачі образу. Такий спосіб може бути застосований в тому випадку, якщо в результаті калькування отримаємо вираз, образність якого легко сприймається глядачем та не створює враження непридатності загальноприйнятим нормам цільової мови [Іванова 1980, 48]. Вислів *"hit a reef"* означає *"потерпіти провал, зруйнуватися, провалитися, розпастися"*, але у цьому випадку дослівний переклад буде зрозумілим для глядачів і, крім того, варіант *"налетіти на риф"* цілком передає комічне значення, чого, на жаль, не можна сказати про наступний приклад: *"If ifs and buts were candy and nuts, we'd all have a merry Christmas. Think about that, Dr. Tyson. – Якби "якщо" та "але" були цукерками, у нас було б веселе Різдво. Подумайте про це, докторе Тайсоне"*. Важко здогадатися, що цим хоче сказати Шелдон. Загалом зрозуміло, що Тайсон почав виправдовуватися і Шелдон таким чином хоче сказати, що його слова не змінять ситуації. Але не можна завжди покладатися на відеоряд, адже переклад – найважливіший складник для успіху фільму. В українській мові існує гарна приказка "*Якби та якби та в роті виросли гриби",* яка чудово вписується і в контекст, і в часові рамки епізоду.

"– This isn't a desk. This is a Brobdingnagian monstrosity. – Is that the American idiom for giant, big-ass desk? – It's actually British. – Це не стіл. Це здоровече монстровисько. – Це український фразеологізм, що означає величезний крутий стіл? – Це галицька говірка". Такий діалог відбувся у Шелдона з Раджешем. Протягом усього серіалу герої ні разу не згадували нічого "українського", а тут раптом перекладач робить з американських героїв справжніх українців. Дивлячись серіал, глядачі знають, що події відбуваються в Америці. Чи не здасться дивним те, що американці почали згадувати галицьку говірку? *"Brobdingnagian"* означає *"здоровецький, величезний"*, очевидно, що фраза з "Мандрів Гулівера" Дж. Свіфта стала фразеологізмом, а отже, першу репліку було перекладено дослівно. Тоді коли Раджеш запитав, що він має на увазі, почалося цілковите одомашнення перекладу. В "одомашненні" немає нічого поганого, якщо вміти делікатно впроваджувати українське в іноземний кінотекст. Таким чином, щоб не був помітний значний контраст між двома культурами. Не можна культурно своєрідний фільм цілком перетворити на

культурно своєрідний для мови перекладу. Будь-який переклад є адаптацією оригіналу до культурного середовища іншої мовної спільноти. Ані фільм, ані мову неможливо повністю передати кодом іншої культури [Gottlieb 1994, 269].

Трапляється, що перекладач обрав не той прийом для перекладу фразеологізмів: *"– I'm game. – Shotgun. – No, no, no, Leonard gets nauseous unless he sits in front. – Я за кермом. – Кулеметник. – Леонарда захитує, якщо він не сидить спереду"*. Друзі раптово вирішили поїхати в Лонг-Айленд, і Раджеш попереджує, що буде сидіти спереду, але глядач цього не знатиме, оскільки *"to ride shotgun"*, що значить *"їхати на передньому сидінні"*, було перекладено дослівно *"кулеметник"*. Перекладач не врахував, що часто може вживатися лише частина фразеологізму, і тому, коли варіант "кулеметник" не підходить до контексту, варто перевірити всі значення слова, тим більше, що в цьому різновиді кіноперекладу можна користуватися словниками та іншими допоміжними джерелами.

Якщо ж англійський фразеологізм не має в рідній мові еквівалента або аналога, а дослівний переклад міг би привести до малозрозумілого буквалізму, є сенс відмовитися від передачі образності і вдатися до описового перекладу, пояснивши зміст фразеологічної одиниці за допомогою вільного сполучення слів [Солодухо 1982, 26]. Наприклад, перекладач передає англійську ідіому "go out on a limb" описово: *"I won't go out on a limb but I think we may be looking at my new Tuesday hamburger. – Не хочу ризикувати, та ми можливо дивимося на мій новий вівторковий гамбургер"*.

Часто описовий переклад може врятувати ситуацію, але не слід забувати й про інші засоби перекладу фразеологізмів, тому перед тим, як передавати вислів описово, варто переконатися, що це насправді необхідно. Наприклад: *"Well, you-sa can go think that at the back of the line. No cuts, no buts, no coconuts. – Ну твоя може подумати про це у кінці черги. Ніяких але"*. На жаль, переклавши "*no cuts, no buts, no coconuts*" описово *"ніяких але"* втрачається комічний ефект, закладений у словах Шелдона. Але навіть якщо передати вислів дослівно, він може здатися глядачам і несмішним, і незрозумілим, тому в цьому разі довелося пожертвувати гумористичною наповненістю репліки.

"You realize he's just rubbing our noses in the fact that he has a girlfriend, and we don't. – Ти ж розумієш, що він хоче нам носа

втерти, бо у нього є дівчина, а в нас нема". У той час як вислів "*to rub one's nose in something*" означає *"постійно нагадувати про щось"*, його було замінено українським фразеологізмом *"втирати носа"*. Контекстуальні заміни й полягають в тому, що перекладач намагається знайти таку українську фразеологічну одиницю, яка хоч і не відповідає по значенню англійському фразеологізму, але з достатньою точністю передає його зміст у даному конкретному контексті [Щепель 2003, 67].

Отже, для того, щоб український переклад звучав природно і щоб в українського глядача не виникало непорозумінь щодо характерів персонажів, слід подолати низку труднощів передачі художніх функцій фразеологізмів.

Ці труднощі вельми різні. Фразеологізми треба насамперед розпізнати в потоці мовлення героя. У Раджеша сталася неприємна ситуація на роботі, про що він ні з ким не хотів ділитися, але Леонард почав у нього допитуватися: *"– Really? You waited months for time with that telescope. What happened? – Why? You writing a book? – Правда? Ти місяці чекав черги попрацювати з телескопом. Що сталося? – А що? Ти пишеш книгу?"* Американці часто вдаються до фрази *"Are you writing a book?"*, коли хтось починає ставити їм забагато особистих питань, і це їх дратує. Але не всім глядачам це відомо, тому, можливо, краще було б передати її *"Чого ти чіпляєшся?"* тощо, щоб підкреслити саме реакцію Раджеша.

У перекладача серіалу трапляється несприйняття національного відтінку фразеологізму [Арсентьєва 2006, 123]. Наприклад, коли Лаліта каже: *"Us Indian or come-to-our-casino Indian? – Нашого індійського чи приходьте-у-наше-казино індійського?"* – вона має на увазі корінних американців, тобто індіанців. Колись уряд США дозволив корінним американцям відкривати казино, які б приносили їм гроші, у зв'язку з тим, що сталося з їхніми землями. У Америці багато людей асоціюють казино з корінним населенням, оскільки більшість таких закладів належить саме індіанцям. Крім того, *"Indians"* може означати не лише індіанців, а й індійців, тому Лаліта уточнила запитання Шелдона. Іншими словами, вона могла б сказати: "Do you mean Native Americans or Asian Indians?"

Найпоширеніші труднощі при перекладі фразеологічних одиниць пов'язані з передачею образу, якщо у мові перекладу відсутній еквівалент. Наприклад: *"– I don't want to hug you, either. I was just feeling blue. – Blue, as in depressed. – Well, not so much*

depressed as lonely. – Я теж не хочу з тобою обійматися. У мене все так сіро. – Сіро, тобто депресивно? – Не те що б депресивно, швидше – самотньо". Варто визнати, що перекладач гарно справився з перекладом ідіоми "*to feel blue*", що означає *"почуватися пригніченим, сумувати"*, адже з наступної репліки очевидно, що у перекладі має залишитися згадка про колір, оскільки весь діалог базується на кольорах та почуттях, які вони позначають в англійській мові.

Маючи справу з фразеологічними одиницями, перекладач не обмежується знанням двох мов, а й аналізує стилістичні та культурно-історичні аспекти вихідного тексту, роблячи їх проекцію на можливості мови свого перекладу, де пошук відповідників може тривати доти, доки не згасає інтерес до твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арсентьева Е.Ф.* Национально-культурная специфика фразеологических единиц/ Е.Ф.Арсентьева//III Международные Бодуэновские чтения: И.А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания: труды и материалы: в 2 т./Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К.Р.Галиуллина, Г.А.Николаева. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006.– Т.2.– С.122-124.
2. *Иванова О.П.* Русские наречные фразеологизмы и их соответствия в английском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. – Саратов, 1980. – С. 48.
3. *Кунин А.В.* О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре/А.В.Кунин//Тетради переводчика. – М., 1964.– С. 127.
4. *Слышкин Г.Г.* Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) Текст./Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. – М.: Водолей Publishers, 2004. – С. 12.
5. *Солодухо Э.М.* Проблемы интернационализации фразеологии. – Казань: Изд-во Казанс. ун-та, 1982. – С. 26.
6. *Щепель Ю.А., Петрова Г.С., Беляков В.И.* Общая и английская фразеология/Под. общ. ред. Щепеля Ю.Я. – Днепропетровск: Наука и образование, 2003. – С. 67.
7. *Gottlieb H.* Subtitling: people translating people // Teaching translation and interpreting. –Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publ. & Co., 1994. – P. 269.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Швець Л.А., студ.,
Института филологии КНУ імені Тараса Шевченко

ПЕРЕВОД ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ КИНОТЕКСТЕ

Исследование посвящено рассмотрению основных проблем передачи фразеологизмов в кинотексте, раскрытию специфики их перевода и влиянию этого на конечный результат. В статье кратко изложено приемы перевода английских фразеологизмов, которые сопровождаются примерами с телесериала "Теория большого взрыва".

Ключевые слова: *киноперевод, кинотекст, эквивалент, фразеологизм, диалог.*

Shvets L., stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

TRANSLATION OF IDIOMS IN ENGLISH FILM TEXT

The research focuses on studying the major problems of translating idioms in film text and on specifics of translation and its influence on the result. The article deals with the methods of translating English idioms and gives the examples from TV series "The Big Bang Theory".

Key words: *film translation, film text, equivalent, idiom, dialogue.*

УДК: 81’255=111=162.2

Шевцова О.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ КОНВЕНЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена дослідженню перекладу англійських граматичних категорій конвенцій українською мовою та опису їх перекладацьких граматичних трансформацій.

Ключові слова*: трансформація, синтаксичне уподібнення, членування, об'єднання, граматичні заміни.*

Переклад граматичних категорій конвенцій становить окремий проблематичний аспект на шляху до досягнення еквівалентності. Значні граматичні відмінності спричинені передусім особливостями граматичної будови англійської та української мов,

адже українська мова є синтетичною, а англійська – аналітичною мовою, тобто, в українській мові слова в реченні поєднуються за допомогою флексій, тоді як в англійській мові – за допомогою службових частин мови [Левицький 2007, 15].

Нерідко категорія граматична тісно пов'язана з категорією лексичною, і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій залежить певною мірою від їх лексичного наповнення. Однак існують деякі закономірності співвідношення та відповідності граматичних форм і конструкцій англійських текстів конвенцій та їх українського перекладу. .КАРАБАН Скрупульозне дослідження таких співвідношень і трансформацій є необхідним для досягнення еквівалентності в перекладах документів даного типу.

Варто наголосити, що граматичний буквалізм при перекладі призводить не тільки до порушення норм мови перекладу, а й до різних викривлень у передачі смислу оригіналу. КАРАБАН У тексті конвенцій можна виявити одиниці, для яких у мові перекладу немає прямих відповідників. Однак в цьому випадку наявність безеквівалентної одиниці не є перешкодою для встановлення відношень еквівалентності між висловлюванням в оригіналі та в перекладі. Воно здійснюється трьома основними способами: 1) нульовий переклад, тобто відмова від передачі граматичної одиниці через її надлишковість, тобто її опущення у перекладі (*right to be informed – право на інформацію*); 2) приближений переклад, який полягає у використанні в перекладі граматичної одиниці мови перекладу, яка частково відповідає безеквівалентній граматичній одиниці вихідної мови в наявному контексті (*bringing the matter before a judicial authority – передача справи до судового органу*); трансформаційний переклад, який полягає у передачі значення безеквівалентної одиниці за допомогою однієї з граматичних трансформацій. [Комиссаров 2004, 89]

"Під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі". [Карабан 2004, 15] До найбільш поширених граматичних трансформацій належать:

1. Синтаксичне уподібнення або дослівний переклад: *Nothing in this Convention shall prevent Parties from applying rules more favourable to the promotion and the exercise of children's rights – Ніщо у цій Конвенції не перешкоджає Сторонам застосовувати більш сприятливі правила для підтримки та здійснення прав дітей*;

2. Членування речення: *In proceedings affecting a child the judicial authority shall act speedily to avoid any unnecessary delay and procedures shall be available to ensure that its decisions are rapidly enforced. – У справах, які стосуються дитини, судовий орган діє швидко, уникаючи будь-яких невиправданих зволікань. Швидке виконання його рішень мають забезпечувати наявні процедури;*

3. Об'єднання речень: *Any declaration made under the two preceding paragraphs, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn by a notification to the Secretary General. The withdrawal shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of three months. – Будь-яка заява, зроблена відповідно до двох попередніх пунктів, може бути відкликана стосовно будь-якої території, визначеної в цій заяві, шляхом подання відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря, яке набирає чинності в перший день місяця по закінченню трьохмісячного періоду.*

4. Граматичні заміни форми слова, частини мови чи члена речення. КРІМ ПРИКЛАДІВ: Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с. ЦИТ. ЗА: Нікітенко Крістіна Володимирівна **Основні способи перекладу цитати як одного з засобів вираження інтертекстуальності (на матеріалі текстів публіцистичного стилю соціального спрямування).** http://sconference.org/publ/nauchno_prakticheskie_konferencii/filologicheskie_nauki/perevodovedenie/11-1-0-994

Найпоширенішими граматичними трансформаціями при перекладі конвенцій Ради Європи та ООН є граматичні заміни. Розглянемо детально кожну з них. У підрядних реченнях часу та умови форми Present Indefinite, Present Continuous, які зазвичай перекладаються формою майбутнього часу дієслова-присудка, при перекладі конвенцій перекладаються дієсловами-присудками теперішнього часу, наприклад:

If a request for confiscation concerns a specific item of property, the Parties may agree that the requested Party may enforce the confiscation in the form of a requirement to pay a sum of money corresponding to the value of the property. – Якщо клопотання про конфіскацію стосується конкретного предмета власності, Сторони можуть дійти згоди про те, що запитувана Сторона може застосувати конфіскацію у вигляді вимоги сплати грошової суми, еквівалентної вартості власності.

Або:

If a request does not comply with the provisions of this chapter or the information supplied is not sufficient to enable the requested Party to deal with the request, that Party may ask a requesting Party to amend the request of to complete it with additional information. – Коли прохання не відповідає положенням цієї глави або надана інформація є недостатньою для розгляду прохання запитуваною Стороною, ця Сторона має право вимагати від запитуючої Сторони виправлення прохання або надання їй додаткової інформації.

Для передачі минулих подій часто застосовується Present Perfect *– have agreed – погодилися, has already formed the subject – вже була темою*. Простежимо це на прикладі таких речень:

Nothing in this Convention shall be interpreted as imposing an obligation to extradite if the requested State has substantial grounds for believing that the request for extradition for an offence mentioned in Article 1or Article 2 has been made for the purpose of prosecuting or punishing a person on account of his race, religion, nationality or political opinion, or that that person's position may be prejudiced for any of those reasons. – Ніщо у цій Конвенції не тлумачиться як таке, що покладає зобов'язання видавати правопорушника, якщо запитувана Сторона має достатньо підстав вважати, що запит про видачу правопорушника за вчинення правопорушення, згаданого у статті 1 або 2, був зроблений з метою кримінального переслідування або покарання особи на підставі її раси, релігії, національної приналежності чи політичних переконань або що становище такої особи може бути зашкоджене з будь-якої з цих причини.

Ми не погоджуємося з офіційним перекладом останньої частини цього речення *person's position may be prejudiced – становище такої особи може бути зашкоджене*, адже форми пасивного стану дієслова-присудка перекладаються переважно формою активного стану дієслова-присудка іноді з певними синтаксичними трансформаціями, зокрема, з перетворенням додатку англійського речення у підмет українського речення, коли агент дії, позначеної присудком, виражений у додатку, наприклад:КАРАБАН

An intervention in the health field may only be carried out after the person concerned has given free and informed consent to it. This person shall beforehand be given appropriate information as to the purpose and nature of the intervention as well as on its consequences and risks.

– Будь-яке втручання у сферу здоров'я <u>може здійснюватися</u> тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи. Такій особі заздалегідь <u>надається відповідна інформація</u> про мету і характер втручання, а також про його наслідки та ризики.

Англійська форма майбутнього часу shall + verb, яка є характерною для англійських текстів конвенцій, в українському перекладі відображається дієсловом теперішнього часу, така структура носить зобов'язуючий характер, наприклад:

On the express request of the requesting Party the requested Party <u>shall state</u> the date and place of execution of the letters rogatory. – Запитувана Сторона, на ясно висловлене прохання запитуючої Сторони, <u>повідомляє</u> їй дату і місце виконання судового доручення.

Або:

Each State Party <u>shall ensure</u> that decisions relating to the acquisition, retention, loss, recovery or certification of its nationality be open to an administrative or judicial review in conformity with its internal law. – Кожна держава-учасниця <u>забезпечує</u>, щоб рішення стосовно набуття, збереження, втрати, поновлення чи засвідчення її громадянства могли переглядатися в адміністративному чи судовому порядку відповідно до її внутрішньодержавного права.

Більшість форм непрямих способів мають в англійській мові переважно подібні значення і тому перекладаються формою умовного способу:

An international convention on special missions would complement – Міжнародна конвенція про міжнародні представництва могла б доповнити;

Герундіальні форми, які часто зустрічаються у конвенціях, при перекладі українською мовою відтворюються по-різному. У функції обставини вони можуть перетворюватися на дієприслівники доконаного або недоконаного виду: *recalling – відзначаючи, having in mind – беручи до уваги, considering – враховуючи, believing – вважаючи, realizing – усвідомлюючи, affirming – підтверджуючи.*

Прийменниково-герундіальні звороти можуть також перекладатися підрядними обставинними реченнями, де відповідником герундія виступає особова форма дієслова-присудка [Корунець 2000, 301]:

None of the provisions of this Convention shall be interpreted as limiting or otherwise affecting the possibility for a Party to grant a wider measure of protection with regard to the application of biology and medicine than is stipulated in this Convention. – Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитися як таке, що обмежує чи в інший спосіб зашкоджує можливості Сторони надавати щодо застосування біології та медицини більш широкий захист, ніж захист, який передбачається цією Конвенцією.

Герундіальний зворот з прийменником without перекладається дієприслівниковим зворотом, якому передує заперечувальна частка "не":

Without violating basic principles – Без порушення основних засад.

Звороти з перфектним герундієм можуть вводитися прийменниками after, on тощо і в такому разі перекладаються дієприслівниковими зворотами або підрядними обставинними реченнями, які вводяться відповідними сполучними словами [Карабан 2004,138] :

The European Court of Human Rights may give, without direct reference to any specific proceedings pending in a court, advisory opinions on legal questions concerning the interpretation of the present Convention at the request of the Government of a Party, <u>after having informed</u> the other Parties. – Європейський суд з прав людини, не посилаючись безпосередньо на жодну конкретну справу, що розглядається тим чи іншим судом, може надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення цієї Конвенції, на прохання уряду однієї зі Сторін <u>після надання інформації</u> про це іншим сторонам. Такий варіант перекладу ми спостерігаємо в офіційному перекладі. На нашу думку, враховуючи те, що у вищевказаному прикладі вжито перфектний герундій та з метою передати стилістичне маркування адекватним перекладом буде: *<u>після того, як була надана інформація</u>*.

Крім того, герундій може перекладатися дієприкметниковою формою: *increasing number of cases – зростаюча кількість справ*.

Для досягнення еквівалентності в перекладі граматичних категорій конвенцій, якщо форма -ing виконує функцію підмета, то українською мовою вона перекладається іменником, міститься переважно на початку речення і досить часто супроводжується залежними від неї словами (зокрема, іменниками-додатками до нього) [Корунець 2000, 296]:

The taking or attempted taking of the life of a Head of State or a member of his family shall not be deemed to be a political offence for the purposes of this Convention. – Для цілей цієї Конвенції вбивство або замах не вбивство глави держави або члена його сім'ї не вважається політичним правопорушенням.

Герундій в текстах конвенцій, який виступає у функції додатка, українською мовою перекладається прийменниково-іменниковим словосполученням, наприклад:

The central authority in the State addressed shall take or cause to be taken without delay all steps which it considers to be appropriate, if necessary by instituting proceedings before its competent authorities. – Центральний орган опіки запитуваної держави без зволікань вживає чи забезпечує вжиття всіх, на його думку, відповідних заходів, якщо необхідно шляхом порушення судового розгляду в компетентних органах.

Неозначеною формою дієслова, простежимо це на такому прикладі:

Desirous of making suitable provision to enable the custody of children which has been arbitrarily interrupted to be restored. – Бажаючи запровадити відповідні положення, які дозволяють поновлювати опіку над дітьми у випадках її свавільного припинення.

Особовою формою дієслова у складі підрядного речення:

The central authority receiving the application may refuse to intervene where it is manifestly clear that the conditions laid down by this Convention are not satisfied. – Центральний орган опіки, який отримує заяву, може відмовитися виконувати свої обов'язки у випадках, коли ясно зрозуміло, що умови, викладені у цій Конвенції, не задовольняються.

Крім того, форми на -ing при перекладі з англійської мови українською можуть перетворюватися на прикметники. Простежимо це на такому прикладі:

Considering that for the attainment of this aim a well-functioning system of international cooperation must also be established. – Вважаючи, що для досягнення цієї мети обов'язково необхідно також створити життєздатну систему міжнародного співробітництва.

Іншою граматичною категорією, яка становить труднощі для досягнення еквівалентності в перекладі конвенцій з англійської мови українською, є інфінітив.

У переважній більшості випадків інфінітив, вжитий у текстах конвенцій, не виконує функцію підмета.

У функції обставини інфінітивна конструкція в українському перекладі перетворюється на підрядне речення мети: [Карабан 2004, 124]

In order to monitor scientific developments, the present Convention shall be examined within the Committee no later than five years from its entry into force and thereafter at such intervals as the Committee may determine. – З метою відстежити наукові досягнення ця Конвенція розглядається у Комітеті не пізніше ніж через п'ять років від дати набрання нею чинності, а у подальшому – через такі проміжки часу, які Комітет може визначити.

При перекладі конвенцій у функції додатка інфінітив перекладається звичайно неозначеною формою дієслова:

Each Party shall adopt such legislative and other measures as may be necessary to enable it <u>to confiscate</u> instrumentalities and proceeds or property the value of which corresponds to such proceeds – Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення її спроможності <u>конфісковувати</u> засоби і доходи або власність, вартість якої відповідає таким доходам.

Або іменником:

Варто відзначити, що при перекладі конвенцій інфінітив може перекладатися частиною складеного іменного присудка, наприклад:

Considering that the aim of the Council of Europe <u>is to achieve</u> a greater unity between its members – Враховуючи, що метою Ради Європи <u>є досягнення</u> більшого єднання між її членами.

Інфінітив, який входить до складеного дієслівного присудка при перекладі конвенцій з англійської мови українською перекладається неозначеною формою дієслова:

The sentencing State shall ensure that the person required to give consent to the transfer in accordance with Article 3.1.d. does so voluntarily and with full knowledge of the legal consequences thereof. – Держава винесення вироку забезпечує, щоб особа, яка повинна дати згоду на передачу відповідно до статті 3.1.d, робила це добровільно і з повним розумінням правових наслідків такої згоди.

Ми простежили, що інфінітив, який виконує функцію означення, перекладається українською мовою неозначеною формою дієслова:

Any person shall be <u>enabled to establish</u> the existence of an automated personal data file, its main purposes, as well as the identity

and habitual residence or principal place of business of the controller of the file, to obtain at reasonable intervals and without excessive delay or expense confirmation of whether personal data relating to him are stored in the automated data file as well as communication to him of such data in an intelligible form. – Будь-якій особі має бути надана можливість встановлювати існування файлу даних особистого характеру для автоматизованої обробки, його головні цілі, а також особистість та постійне помешкання чи місце знаходження головної штаб-квартири контролера файлу, отримувати через розумні проміжки часу та без надмірної затримки або витрат підтвердження або спростування зберігання даних особистого характеру, що її стосуються, у файлі даних для автоматизованої обробки, а також отримувати такі дані у доступній для розуміння формі.

Останньою ми розглядаємо категорію артикля та його значення для досягнення еквівалентного перекладу конвенцій з англійської мови українською.

Варто зазначити, що здебільшого неозначений артикль, який виконує суто граматичну функцію, не перекладається, наприклад:

Any State may, at any time, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, define, as far as it is concerned, the term "national" for the purposes of this Convention. – Для цілей цієї Конвенції будь-яка держава у будь-який час може у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи визначити, у тому, що стосується, термін "громадянин".

При наявності додаткового смислового навантаження, артикль, вжитий в англійському тексті конвенцій перекладається таким чином:

- Числівником

A person sentenced in the territory of a Party may be transferred to the territory of another Party, in accordance with the provisions of this Convention, in order to serve the sentence imposed on him. – Особу, засуджену на території однієї Сторони, може бути передано на територію іншої Сторони, відповідно до положень цієї Конвенції, для відбування призначеного їй покарання.

- Неозначеними займенниками:

A sentenced person to whom this Convention may apply shall be informed by the sentencing State of the substance of this Convention. – Держава винесення вироку інформує будь-яку засуджену особу, до якої може застосовуватися ця Конвенція, про зміст цієї Конвенції.

- Вказівними займенниками:

In exceptional cases, Parties may agree to a transfer even if the time to be served by the sentenced person is less than that specified in paragraph 1.c. – У виняткових випадках Сторони можуть погодитися на таку передачу засудженої особи, навіть якщо засудженій особі залишилося відбувати покарання протягом меншого часу, ніж визначено у пункті 1.с.

Як і неозначений артикль, означений артикль здебільшого безпосередньо не перекладається, оскільки має суто структурно-граматичну функцію: *Convention on the Transfer of Sentenced Persons – Конвенція про передачу засуджених осіб*. Коли він відображає певну конотацію, то в українському перекладі текстів конвенцій відтворюється такими способами: [Корунець 2000, 214]

Займенниками "цей", "такий":

Where the acquisition of nationality is subject to the loss of a foreign nationality, the provisions of Article 16 of the Convention shall apply. – Якщо набуття громадянства зумовлюється втратою громадянства іншої держави, застосовується положення статті 16 цієї Конвенції.

Займенником "всі", наприклад:

The retention of the nationalities mentioned in paragraph 1 is subject to the relevant provisions of Article 7 of the Convention. – Збереження всіх громадянств, зазначених у пункті 1, регулюється відповідними положеннями статті 7 цієї Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Карабан В. І.* Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – В.: Нова книга, 2004. – 576 с.

2. *Комиссаров В. Н.* Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС. – 2004. – 424 с.

3. *Корунець І. В.* Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – В.: Нова книга, 2000 – 448 с.

4. *Левицький А. Е.* Порівняльна граматика англійської та української мов. – К.: Освіта України, 2007. – 136 с.

5. *Сдобников В.В, Петрова О. В.* Теория перевода: (ученик для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков) / В.В. Сдобников, О. В. Петрова. – М.:АСТ: Восток-Запад; Владимир: ВКТ, 2008. – 448 с.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Шевцова А.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Эквивалентность в переводе с английского грамматических категорий конвенций на украинский язык

Статья посвящена исследованию перевода английских грамматических категорий конвенций на украинский язык и описанию переводческих грамматических трансформаций.

Ключевые слова*: трансформация, синтаксическое уподобление, членение, объединение, грамматические замены.*

Shevtsova O., PhD.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

EQUIVALENCE IN TRANSLATION OF THE ENGLISH GRAMMAR CATEGORIES OF CONVENTIONS INTO UKRAINIAN

The article deals with the study of translation of the English grammar categories of conventions into Ukrainian and depiction of the translation grammatical transformations.

Key words*: transformation, syntactic assimilation, splitting, uniting, grammar replacements.*

УДК 81-112

Шевченко О., здобувач,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ДЕСКРИПЦІЇ ДІЄСЛОВА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ В ІРАНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ XIX-XX СТОЛІТТЯ

У статті розглядається процес формування поглядів на дієслово як частину мови в іранській лінгвістиці XIX-XX ст. XIX століття характеризується догматичним і ненауковим підходом до вивчення граматики перської мови, яке відбувалось за багатовіковою традицією на основі більш розробленої арабської граматики, що було непорушною догмою для більшості лінгвістів того часу. Наукові праці, що створювалися упродовж цього століття віддзеркалювали лише лінгвістичні погляди іранських вчених попередніх століть.

XX століття є періодом підвищеного інтересу до граматики перської мови в цілому та дієслова як частини мови зокрема з боку іранських та закордонних лінгвістів. Формується науковий та більш ґрунтовний підхід до вивчення усіх аспектів граматики сучасної перської мови. Лінгвістичні кола Ірану врешті-решт відходять від догматичних норм вивчення своєї мови попередніх століть та переймають досвід європейської лінгвістичної школи.

***Ключові слова**: лінгвістика, дієслово, класифікація дієслів, просте дієслово, складне дієслово, компонувальне дієслово.*

Постановка проблеми й завдань дослідження. У нашій статті ми визначимо ключові особливості формування поглядів лінгвістів на дієслово як частину мови в іранській лінгвістиці XIX-XX ст., окреслимо відмінності в підході до вивчення перського дієслова протягом цих століть.

Аналіз останніх публікацій і актуальність дослідження. До XVIII ст. історія та становлення перської граматики були поза увагою як іранських, так і європейських учених. Лише у XVIII столітті граматика отримала статус окремої науки й дістала поштовх для подальшого розвитку. Оскільки іранська граматика є молодою наукою, то більшість її розділів, включаючи дієслово як частину мови, є недостатньо вивченими.

Мета дослідження. Нашою метою є визначення особливостей дескрипції дієслова як частини мови в іранській лінгвістиці XIX-XX століття.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є лінгвоісторіографічні посібники з граматики перської мови XIX-XX століття, а предмет нашого дослідження становлять погляди вчених на дієслово як частину мови в лінгвістиці Ірану в зазначений період.

Основний матеріал і наукові результати дослідження. На відміну від європейських граматичних учень, перська граматика є відносно молодою наукою і її аспекти, зокрема дієслово як частина мови, потребують подальшого більш ґрунтовного вивчення.

Як зазначають деякі вітчизняні та закордонні вчені, до останнього часу історія та становлення перської граматики не викликали особливого інтересу з боку іранських та європейських лінгвістів. Дослідження граматики перської мови та її аспектів, зокрема й частин мови, мало ситуативний характер і відрізнялося поверхневим підходом до її проблем та відбувалося на основі більш

розробленої арабської граматичної традиції [Сухоруков 2012, 272]. Унаслідок історичних процесів до XVII століття єдиним засобом спостереження за мовою іранського народу була лексикографія.

Лише у XVIII столітті в Ірані розпочалося становлення граматики як окремої науки, унаслідок чого постала необхідність у вивченні частин мови як одного з аспектів перської граматики. Однак, вивчення граматичного матеріалу перської мови в цей період являє собою перекази попередніх праць з коментуваннями й поясненнями.

Такий підхід до вивчення граматичних аспектів перської мови в Ірані тривав майже до кінця XIX століття. Так, у 1891 р. в Ірані вперше була опублікована навчальна праця "Данешнаме-є елаї" – "Велика енциклопедія", написана в Ісфахані в 980 році Абу Алі Ібн Сіною (Авіценною), яка містила відомості про граматичні правила перської мови. В одному з розділів своєї книги "Логіка" автор серед частин мови виокремлює дієслово. Загалом, перській граматиці Авіценна присвячує не більше трьох сторінок.

У зазначений період використовувалися й інші наукові праці, створені упродовж попередніх століть, а саме: "Халіят аль-енсан фі халабат аль-лісан" – "Поточні питання людини в царині мови", автором якої є Сейд Джамалладдін Ахмад бен Алі бен Мехна. У своїй праці автор розглядає граматичні правила трьох мов: перської, арабської та монгольської, що було необхідним у той час, через те що Іран тривалий час перебував під протекторатом арабських, а згодом монгольських династій, внаслідок чого засобом спілкування політичних, наукових й культурних кіл були саме ці мови. Серед інших граматичних категорій учений приділяє увагу відмінюванню дієслів.

Іншою працею з перської граматики була книга Мохаммеда бен Хакім аль-Зініні аш-Шандуні ас-Сіні під назвою "Менхадж ат-Талаб" – "Метод підходу", написана ще у XVII столітті в Китаї. Зокрема, у книзі розглядається дієслово, його особові форми, дієслово-зв’язка.

У Туреччині 1872 року (тоді ще – Османська імперія) вихідцем з Ірану Мірзи Хабіба Ісфахані було видано книгу "Граматика мови". У своїй праці Ісфахані визначає десять частин мови, серед яких і дієслово, та вперше вводить термін "dästur", замінивши арабську назву для позначення граматики [Сухоруков 2012, 276].

Запропонований Ісфахані термін "dästur" використовується й до цього часу. Книга "Граматика мови" віддзеркалювала європейській підхід до вивчення частин мови і спочатку не мала підтримки в колах іранських лінгвістів.

Через 15 років після першого видання "Граматики мови" Ісфахані в 1887 в Тегерані виходить книга "Лісан аль-Аджам" – "Мова персів" Мірзи Хасанхана Талегані, яка повністю відповідала традиціям написання граматики перської мови того часу, оскільки базувалася на основі арабської граматики. Перший розділ книги було присвячено морфології. Він ділилася на підрозділи, які описували іменник, дієслово та службові слова.

Вплив європейської, зокрема французької граматичної школи, посилився лише наприкінці XIX століття. До цього часу вивчення перської граматики відбувалося хіба що через призму арабської мови і нових поглядів деяких лінгвістів, які відрізнялися своєю нетрадиційністю в цьому напрямку, не сприймалися лінгвістичними колами Ірану XIX століття, як це було з Ісфахані.

XX століття є новим етапом розвитку перської граматики загалом та вивчення перських дієслів зокрема. На відміну від попереднього століття, граматика перської мови та її дієслівний склад стає об'єктом посиленого інтересу з боку європейських, американських, іранських та радянських лінгвістів. Значний внесок у вивчення граматики перської мови зробили: В. Джонс, Д. Платс, Г. Віндфур, М. Батені, М. Дабір-Мокаддам, Х. Табаян, П. Ханлярі, Ю. Рубінчик та інші.

Одним із найавторитетніших радянських учених із вивчення дієслівного складу сучасної перської мови вважається Ю. Рубінчик, який, на відміну від закордонних лінгвістів, представив найбільш повну концепцію з дослідження цього аспекту перської мови, яка актуальна й до нашого часу.

Загальновизнано, що на важливість вивчення дієслова як частини мови та на його специфіку вказав свого часу видатний російський учений В. В. Виноградов. На його думку, дієслово − найскладніша й найоб'ємніша граматична категорія [Виноградов 1972, 337].

Проте Ю. Рубінчик у своїй науковій праці дає визначення саме перського дієслова, визначає класи дієслів та їх граматичні категорії. На його переконання, у сучасній перській мові дієслово посідає важливе місце серед інших частин мови й вирізняється не лише різноманітністю значень, а й різними формами [Рубинчик 2001, 197].

Дієслово є частиною мови, семантика якої позначає процес, дію осіб, предметів, явищ. Ю. Рубінчик виділяє такі структурні типи дієслівних одиниць: прості, префіксальні та складні дієслова [Рубичник 2001, 205].

Прості дієслова складаються з одного слова, у формі інфінітива вони формуються з двох морфем – основа минулого часу та суфікс "än", наприклад: neveštän "писати", xordän "їсти", āmädän "приходити", bāftän "ткати".

Згідно з їхніми структурними особливостями прості дієслова поділяються на похідні та непохідні. Похідні утворюються за моделлю "ім'я + основотворчий суфікс id + суфікс än". Роль іменної частини цих дієслів можуть виконувати іменники, прикметники, звуконаслідувальні слова: nām "ім'я" – nāmidän "називати", torš "кислий" – toršidän "прокисати", järäng "дзвін" – järängidän "дзвеніти".

Непохідні становлять правильні, подібноправильні та неправильні дієслова.

Правильними дієсловами є такі, у яких основа минулого часу є похідною від основи теперішнього часу, яка утворюється шляхом додавання до неї основотворчого суфікса d або id й інфінітивного суфікса än: rān – основа теперішнього часу + d = rānd – основа минулого часу + än – інфінітивний суфікс = rāndän "гнати", kub – основа теперішнього часу + id = kubid – основа минулого часу + än – інфінітивний суфікс = kubidän "бити", nuš – основа теперішнього часу + id = nušid – основа минулого часу + än – інфінітивний суфікс = nušidän "пити", xär – основа теперішнього часу + id = xärid – основа минулого часу + än – інфінітивний суфікс = xäridän "купляти".

Подібноправильні дієслова містять суфікси ād, est, t, oft та st, на які закінчуються основи теперішнього часу: istādän "стояти", dānestän "знати", šekoftän "розквітати", päziroftän "приймати". Проте, вищезгадані суфікси є "мертвими" і не утворюють дієслова: іменні, каузативні та інші.

Неправильні дієслова становлять групу дієслівних лексем, у яких основа теперішнього часу утворюється відкиданням інфінітивого суфіса tän або dän та відбувається чергуванням звуків, які передують вищезгаданим інфінітивним суфіксам: sāxtän "будувати" – інфінітивний суфікс än, звук x переходить у z = основа теперішнього часу sāz, āmixtän "змішувати" – інфінітивний суфікс än, звук x переходить у z = основа теперішнього часу āmiz,

färmudän "наказувати" – інфінітивний суфікс dän, звук u переходить в ā = основа теперішнього часу färmā.

Префіксальні дієслова утворюють за допомогою префікса, який додається до простого дієслова. За структурою і способом творення префіксальні дієслова поділяються на три види: 1) дієслова з морфологічно невіддільним префіксом, наприклад: ā – āmädän "приходити"; 2) дієслова з морфологічно віддільним префіксом, наприклад: āmädän – **bär**āmädän "підійматися"; 3) складні дієслова, які складаються з імені й компонувального дієслова, наприклад: kār kärdän "працювати".

Однак, низка лінгвістів розглядає префіксальні дієслова разом зі складними. Отже, спостерігається нечітке розмежування префіксальних і складних дієслів [Бертельс 1926, 67]. Зважаючи на це, представлена класифікація дієслів може вважатись умовною.

Серед структурних типів дієслів сучасної перської мови найбільше поширення отримали складні дієслова. Вони складаються з двох, трьох і навіть кількох компонентів. У ролі іменної частини складного дієслова може виступати ціла низка лексем, що мають одне або кілька значень і за походженням можуть бути як перськими, так і запозиченнями з інших мов, наприклад: pišpärdāxt kärdän "авансувати", xodkār kärdän "автоматизувати", molhägh kärdän "анексувати", äsfālt kärdän "асфальтувати".

Іменна частина може позначатись іменниками, прикметниками, дієприкметниками, прислівниками та іншими категоріями слів. Як правило, вона є носієм семантики всього дієслівного словосполучення, наприклад: käf zädän "аплодувати", fäghir šodän "бідніти", särzäde āmädän "ввалюватися".

Дієслівна частина складного дієслова виконує роль показника дії і тією чи іншою мірою формує його загальне значення. Вона може бути виражена простими, префіксальними та складними дієсловами. Дієслова, що входять до складу стійких двочленних дієслівних словосполучень, отримали назву компонованих [Рубинчик 2001, 221]. Натомість у західній лінгвістиці багатьма вченими, замість терміна "компонувальне дієслово", вживається термін "просте дієслово" [Moghaddam 1997, 28]. За своїми ознаками складні дієслова належать до фразеологічних одиниць із граматичною спрямованістю.

За структурно-семантичною типологією складні дієслова сучасної перської мови поділяються на модельовані та немодельовані [Рубинчик 2001, 222].

У модельованих складних дієсловах іменна частина повністю зберігає своє лексичне значення, а компонувальне дієслово може також зберігати його, частково послаблювати або повністю змінювати. При цьому, змінення значення компонувального дієслова може відбуватися регулярно.

Модельовані складні дієслова залежно від того, чи зберігає компонувальне дієслово своє значення, чи змінює його, поділяються на мотивовані й частково мотивовані.

Як компонувальні дієслова з мотивованим значенням часто вживаються дієслова kärdän "робити", dādän "давати", yāftän "знаходити" та інші. Саме так утворюються дієслова: ejrā kärdän "виконувати", entešār dādän "публікувати", edāme yāftän "тривати".

Натомість до компонувальних дієслів із частково мотивованим значенням належать прості дієслова з конкретним лексичним значенням: "sāxtän "будувати", nemudän "показувати", zädän "бити", färmudän як ввічлива форма дієслова, kärdän "робити" та деякі інші.

Ці компонувальні дієслова утворюють такі складні дієслівні словосполучення: rowšān sāxtän "освітлювати", fekr nemudän "думати", häds zädän ijād färmudän "створювати".

На відміну від модельованих складних дієслів, у немодельованих компонувальне дієслово втрачає службово-формальну функцію, яку воно виконує в модельованих складних дієсловах.

Крім зазначених типів дієслів, у сучасній перській мові вживаються двочленні дієслова, іменна частина яких містить прийменник. За своєю структурою цей тип дієслів є найбільш близьким до складних дієслів, однак деякі лінгвісти розглядають їх окремо й називають "дієслівними виразами" [Ханляри 1349, 81]. Однак, Ю. Рубінчик пропонує розглядати цей тип прийменникових дієслів як структурований вид складних дієслів [Рубинчик 2001, 225]. До цього типу дієслів можна віднести такі прийменникові дієслова: be sär bordän "жити", äz kār oftādän "виходити з ладу", be ämäl āvärdän "вчиняти", där miyān nehādän "розповідати" й низку інших.

Представлений вид дієслів у складі іменної частини може мати інші взаємозамінні прийменники без зміни значення, а також різні компонувальні дієслова: där fekr budän "думати", bär (be) bād dādän "розтрачувати", (be) där däst gereftän "захоплювати".

Щодо класифікації перських дієслів на прості та складні, то в західних лінгвістів існують різні погляди, деякі з лінгвістів вважають, що немає різниці між простими і складними дієсловами і не існує необхідності у їх розподілі, навіть на семантичних чи синтаксичних підставах [Tabaian 1979, 208].

До іншого, менш поширеного типу дієслів сучасної перської мови, належать каузативні дієслова, які утворюються від простих та префіксальних дієслів шляхом додавання до основи теперішнього часу суфікса "ān", основи минулого часу "id", або "d" та інфінітивного суфікса "än", таким чином від простого дієслова gozäštän "проходити" утворюється каузативне дієслово gozärānidän або gozärāndän "проводити", чи від префіксального bär-gäštän "виртатися" утворюється каузативне дієслово bär-gärdānidän "виртати".

У незначній кількості в перській мові представлені також дієслова з двома станами – двовидові (укр. *інтенсифікувати*, *воєнізувати* і под.)

Ці дієслова мають перехідне й неперехідне значення й представлені усіма структурними дієсловами: āmixtän "змішувати", "змішуватися", där-āmixtän "сплавляти", "сплавлятися", äks gereftän "фотографувати", "фотографуватися". Перехідність та неперехідність визначається за контекстом.

Дієслівний склад сучасної перської мови представлений також модальними дієсловами зі значенням можливості, повинності, бажання, що вказують на ставлення мовця до змісту висловлювання: xāstän "хотіти", ghāder budän "бути спроможним", tävānestän "могти" та низка інших.

Дієслова xāstän і tävānestän мають особові форми: u mitävānäd be fārsi sohbät konäd "він може говорити перською"; ān šäb män nätävānestäm äz mänzel birun berävām "того вечора я не міг вийти з дому".

Крім цього вживається безособова форма дієслова tävānestän – mitävān "можна", після якої вживається скорочена форма інфінітива основного дієслова: mitävān räft "можна йти".

А у дієслова xāstän, як зазначає Л. Пейсіков, під впливом розмовної мови з'явилося інше значення – висловлювання необхідності [Пейсиков 1959, 308]: mixāsti "тобі треба було" mixāst "йому треба було" mixāstid "вам треба було" та інше.

Висновки. Лінгвістичні погляди XIX століття на дієслово як частину мови відрізняються своєю ненауковістю, несистематичністю, поверхневим підходом та догматичністю. Дієслово, як і інші частини мови, традиційно розглядалося в перській лінгвістичній літературі лише через призму арабської граматики.

Інші підходи до вивчення частин мови в перській не сприймалися науковими колами Ірану того часу. Переважна кількість наукових праць з вивчення частин перської мови спиралася на дослідження попередніх століть.

Унаслідок історичних та політичних причин робота над дослідженням перського дієслова та граматики в цілому велась і в сусідніх країнах іранськими утікачами, які вимушені були покинути свою батьківщину внаслідок феодальних міжусобиць, відсутності гарантій недоторканності особистості й майна та свавілля монархії в Ірані XIX століття.

Але ці дослідження обумовлювалися не науковими, а скоріше особистими потребами певних людей, тому вони носили ненауковий характер. На користь цього твердження говорить такий факт, вищезгаданий Мірза Хабіб Ісфахані зайнявся дослідженням перської граматики та створенням праці "Граматика мови", керуючись практичною метою – викладанням перської мови в одному з навчальних закладів Стамбула.

XX століття характеризується руйнуванням догматичного підходу до вивчення дієслова й інших частин мови та посиленим інтересом лінгвістів до перської граматики як в Ірані, так і в інших країнах. Спостерігається науковий та більш ґрунтовний підхід до вивчення перського дієслова як частини мови. Зрештою, було запропоновано найбільш точне визначення перського дієслова, визначені його основні структурні типи та граматичні категорії. Зважаючи на те, що перська граматика є молодою наукою, існує досить багато суперечностей стосовно класифікації перських дієслів та дієслівної термінології. Так, для позначення дієслівної частини складного дієслова лінгвістами вживаються різні терміни для її позначення, а саме: компонувальне дієслово, допоміжне дієслово, дієслівний інфінітив. Ці та інші питання є об’єктом суперечок серед лінгвістів до цього часу.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки в нашій статті ми розглянули лише частину проблем щодо дескрипції перського дієслова як частини мови і зважаючи на те, що зазначений комплекс проблем є недостатньо вивченим та дискусійним, ці та інші аспекти перського дієслова, зокрема зіставлення структурних типів дієслів сучасної перської мови та дарі-кабулі, стануть об’єктами нашого подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бертельс Е. Э.* Грамматика персидского языка. / Е. Э. Бертельс – Л.: Издание Института живых восточных языков, 1926. – 124 с.

2. *Виноградов В. В.* Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1972. – 616 с.

3. Пейсиков Л. С. Вопросы синтаксиса персидского языка. / Л. С. Пейсиков. – М.: Издательство Института международных отношений, 1959. – 410 с.

4. *Рубинчик Ю. А.* Грамматика современного персидского литературного языка. / Ю. А. Рубинчик. – М.: Восточная литература, 2001. – 584 с.

5. *Сухоруков А. Н.* История изучения грамматики персидского языка в Иране и сопредельных с ним странах до конца 19 века. / А. Н. Сухоруков // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия "Филология. Социальные коммуникации". – Том 25 (64). – № 3, ч. 1. – 2012. – С. 272-279.

6. *Dabir-Moghaddam M.* Compound verbs in Persian. / Dabir-Moghaddam M. Allameh Tabataba'i University. Studies in the Linguistic Sciences. Volume 27, Number 2, 1997. – 59 p.

7. *Tabaian H.* Persian compound verbs. / Tabaian H. Lingua, Volume 7, Number 2/3. – 1979. – p. 189-208.

8. پرویز ناتل خانلری. تاریخ زبان فارسی. بخشی از جلد دوم. ساختمان فعل. – تهران 1349

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Шевченко А., соиск.,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ ДЕСКРИПЦИИ ГЛАГОЛА КАК ЧАСТИ РЕЧИ В ИРАНСКОЙ ЛИНГВИСТИКЕ XIX-XX ВЕКА

В данной статье рассматривается процесс формирования взглядов на глагол как часть речи в иранской лингвистике XIX-XX вв. XIX века характеризуется догматическим и ненаучным подходом к изучению грамматики персидского языка, которое осуществлялось в соответствии с многовековой традицией на основе более разработанной арабской грамматики, что было незыблемой догмой для большинства лингвистов того времени. Научные работы, которые создавались в течение этого века, лишь отражали лингвистические взгляды своих предшественников.

XX век является периодом повышенного интереса к грамматике персидского языка в целом и глагола как части речи в частности со стороны иранских и зарубежных лингвистов. Формируется научный и более основательный подход к изучению всех аспектов грамматики

современного персидского языка. Лингвистические круги Ирана в конце концов уходят от догматических норм предыдущих столетий в изучении своего языка и перенимают опыт европейской лингвистической школы.

Ключевые слова: *лингвистика, глагол, классификация глагола, простой глагол, сложный глагол, компонирующий глагол.*

Shevchenko A., Researcher,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

A part of speech This article describes the process of forming opinions on the verb as a part of speech of the Iranian Linguistics XIX-XX centuries. XIX century is characterized by a dogmatic and unscientific approach to the study of the Persian language.

According to a centuries-old tradition the study of the Persian language was based on Arabic grammar and it was a dogma for linguists of the time. The scientific works of this period just show the views of linguists previous centuries.

XX century is a period of increased interest in the grammar of the Persian language in general and the verb as a part of the speech in particular by the Iranian and foreign linguists.

We can see the scientific and more fundamental approach to the study of all aspects of the grammar of modern Persian language. Linguistic circles of Iran finally adopted the experience of European linguistic school.

Key words: *linguistics, verb, classification of verbs, light verb, compound verb, auxiliary verb.*

УДК 81’255.4=134.2=161.2:821.134.2

Шендрик О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІСПАНОВМОВНИХ ВЕРЛІБРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (на прикладі поезій Х.Л. Борхеса та Ф.Ґ. Лорки)

У статті розглядаються особливості перекладу верлібрів українською мовою на прикладі поезій Х.Л. Борхеса та Ф.Ґ. Лорки. Аналізуються принципові перекладацькі проблеми та шляхи їх подолання вітчизняними перекладачами.

Ключові слова: *художній переклад, верлібр, іспаномовна література.*

Донині проблема перекладу верліброва поезії у парі мов іспанська-українська перебувала на маргінесах перекладознавчих студій. Саме тому ця тема є актуальною для подальшого поглибленого вивчення. Об'єктом дослідження є особливості функціонування стилістичних прийомів синтаксису в іспаномовній верлібровій поезії, а предметом – відтворення стилістичних засобів синтаксису та виконання перекладацьких завдань, пов'язаних із синтаксисом верлібрів загалом. Мета дослідження полягає в аналізі перекладацьких трансформацій, застосованих для адекватного відтворення засобів експресивного синтаксису в оригінальній поезії. Дослідження відбувається на матеріалі українських перекладів поезій Х.Л. Борхеса та Ф.Ґ.Лорки, виконаних С. Борщевським, Г. Латником і М. Москаленком.

Починаючи з середини XIX століття, верлібр, або "вільний вірш", активно використовується поетами поруч із традиційною римованою лірикою. Ба навіть більше, сучасні поетичні тенденції свідчать про майже тотальне домінування цієї віршової форми, особливо в західних літературах (візьмімо до прикладу хоча б творчість поляка Марціна Свєтліцького, американця Чарльза Буковскі, аргентинки Карли Правісані й лауреата Нобелівської премії з літератури 2011 року шведа Томаса Транстремера). Виникненню верлібру ми завдячуємо передусім США, де його "батьком" вважають Волта Вітмена, а також Франції, де його розвитку посприяли поети-символісти [1].

Базуючись на особистих переживаннях поета, верлібр відкриває йому поле для творчої свободи, дає можливість вільно використовувати бажані слова та звуки, не обтяжуючи себе рамками форми. На перший погляд може здатися, що верлібр є спробою зруйнувати канони поезії, запровадити нове мистецтво, відкинути всі правила та традиції, проте це цілком хибне враження. Про художні особливості верлібрів, слушно висловлюється О.Л. Жовтис, стверджуючи, що верлібр "будується на повторенні фонетичних сутностей різних рівнів, що змінюють одна одну", причому компонентами повтору в паралельних рядах (кореспондуючих) рядах можуть бути фонема, склад, стопа, наголос, група слів і фраза [3; 188].

Попри досить довгу традицію верлібрів, питання щодо особливостей їхнього перекладу досі лишається об'єктом полеміки. Зокрема цьому сприяють розбіжності в підходах щодо дефініції

цього літературного жанру. Так, укладачі "Літературознавчого словника-довідника" Т. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко пропонують таке визначення: "неримований ненаголошений віршорядок (і вірш як жанр)"[2; 109]. Також учені не ототожнюють поняття "верлібр" і "вільний вірш", який вони розглядають як частину парадигми силабо-тонічної поезії [2;125].

До проблеми перекладу верлібрів зверталися у своїх дослідженнях багато вітчизняних і зарубіжних перекладознавців: В. Коптілов, О. Гайнічеру, Г. Гачечіладзе, Є. Еткінд, Д. Самойлов та інші. Зокрема, на думку останнього, основні складнощі перекладу верлібру полягають у трьох головних причинах. По-перше, це його обов'язкова ритмічна структура та звукова організація, сутність законів якої полягає у виявлені природного ритмічного ладу, закладеного в мові, а не підпорядкованого зовнішнім законам віршування. По-друге, у верлібрі, за відсутності рими й розміру, провідне значення отримують моменти часом досить складної композиції. І нарешті, по-третє, всі компоненти повинні бути сплавлені в єдиній, неповторній для кожного вірша інтонації [4; 70].

Доречним на наш погляд видається дослідити синтаксичний аспект перекладу верлібрів, адже саме він досить часто викликає труднощі для перекладача. Це стосується як стилістичних фігур, так і синтаксичних особливостей іспанської мови взагалі. Однією з таких особливостей є асиметрична для української мови категорія складного інфінітива. У вірші Хорхе Луїса Борхеса *El Sur* складні інфінітиви (haber sentido, haber mirado) виконують не лише граматичну функцію, але й стилістичну, адже автор використовує їх під час епіфоричного повтору:

Desde uno de tus patios **haber mirado**
las antiguas estrellas,
desde el banco de sombra **haber mirado**
esas luces dispersas
que mi ignorancia no ha aprendido a nombrar
ni a ordenar en constelaciones,
haber sentido el círculo del agua
en el secreto aljibe,
el olor del jazmín y la madreselva,
el silencio del pájaro dormido,
el arco del zaguán, la humedad
esas cosas, acaso, son el poema

У двох перекладах цього вірша українською мовою перекладачі застосували різні підходи до відтворення цієї граматичної категорії. Так, С. Борщевський вирішив відтворити його найближчим за значенням українським відповідником, тобто простим інфінітивом: "*На одному з твоїх подвір'їв* ***дивитись****на прадавні зорі, в сутінках сидіти на лаві й* ***дивитись****…*" Інший перекладач, Г. Латник, вирішив передати завершеність дії складного інфінітива, її попередність дієприслівником минулого часу доконаного виду: *"З одного з твоїх патіо* ***надивившись*** *на давні зірки, з темної лави* ***надивившись****…"* Якщо говорити про індивідуальний стиль обох перекладачів, то для Г. Латника важливим є максимально точно передати авторське послання, прагнучи відтворити авторські лексику й синтаксис ледь не стовідсотково, тому подекуди його переклади справляють враження підрядкових. С. Борщевський же навпаки намагається охудожнити, поетизувати мову Борхеса всіма можливими ресурсами мови української.

Цікавим з точки зору відтворення синтаксичних фігур постає Борхесів вірш "Альгамабра":

Grata la voz del agua
a quien abrumaron negras arenas,
grato a la mano cóncava
el mármol circular de la columna,
gratos los finos laberintos del agua
entre los limoneros,
grata la música del zéjel,
grato el amor y grata la plegaria
dirigida a un Dios que está solo,
grato el jazmín.

Vano el alfanje
ante las largas lanzas de los muchos,
vano ser el mejor.
Grato sentir o presentir, rey doliente,
que tus dulzuras son adioses,
que te será negada la llave,
que la cruz del infiel borrará la luna,
que la tarde que miras es la última.

Ця поезія рясніє анафоричними повторами, що характерно для верлібрової поезії. Проте окрім цього її особливістю є синтаксична структура типу *Grata[sea] la voz del agua*, яка була запозичена

іспанською мовою з арабської поетичної традиції [5;155]. У такому випадку слушним видається рішення С. Борщевського щодо максимально наближеного до оригіналу відтворення цієї синтаксичної структури в українському перекладі: "*Голос води утішний… утішні звивисті рівчаки, якими тече вода серед лимонних дерев, утішна мелодія заджаля, утішна любов і утішна молитва, звернена до самого Бога, утішний жасмин…*". Прийом інверсії, застосований перекладачем, підкреслює переживання ліричного героя. Варто розглянути ще один цікавий синтаксичний аспект цього вірша, а саме рядок *que te será negada la llave*, в якому використовується нехарактерна для української мови форма пасиву. Щоб не нагромаджувати неозначено-особові структури, С. Борщевський вдається до заміни та семантичного розвитку при перекладі: *"що тобі не дадуть ключа"*.

Іноді перекладачеві доводиться вдаватися до синтаксичних трансформацій у перекладі верлібрів не лише через мовну асиметрію чи для подолання незв'язності, а й через необхідність збереження ритмомелодики оригінальної поезії. Так, у вірші "Маленька нескінченна поема"іспанського поета Федеріко Ґарсіа Лорки є строфа:

Pero si la nieve se equivoca de corazón
puede llegar el viento Austro
y como el aire no hace caso de los gemidos
tendremos que pacer otra vez las hierbas de los cementerios

рядок *puede llegar el viento Austro*якої перекладач М. Москаленко передав, як "із Півдня може налетіти вітер", вдавшись до реструктуризації вихідного речення українською мовою, а також застосовавши стилістичний прийом гіпербатону.

Також важливим аспектом перекладу верлібрів з точки зору синтаксису є відтворення еліптичних речень, які функціонують як особливий стилістичний засіб в іспанській мові і не є ним в українській. Так у вірші "Ода Волту Вітмену" у рядку

Peroningunosedormía,
ninguno quería ser el río,
ninguno amaba las hojas grandes,
ninguno la lengua azul de la playa.

М. Москаленко вдається до заміни іспанського займенника *ninguno* українським сполучником *або*:

Але ніхто не спав,
ніхто не хотів бути рікою,
ніхто не любив великого листя
або синього язика узбережжя.

Таким чином, попри не стовідсоткове відтворення анафори, було досягнуто зв'язності та сполучуваності характерної для української мови.

У ще одному вірші Лорки "Смерть" важливим перекладацьким завданням є переклад однорідних присудків у рядку *Yyo, porlosaleros, ¡qué serafíndellamasbuscoysoy!..* Оскільки прямі відповідники іспанських *buscar* і *ser* "шукати" і "бути" в українській мові керують різними відмінками, перекладачеві довелося вдаватися до прийому додавання: "А я, під навісами, – якого вогняного серафима я шукаю, і він – це я!" і в такий спосіб подолати потенційну несполучуваність при перекладі.

Отже, головні труднощі під час перекладу верлібрів стосуються не лише адекватного перекладу стилістичних засобів мови оригіналу мовою перекладу, а й належного відтворення усіх синтаксичних структур, які їй притаманні й передусім тих, які є асиметричними для певної пари мов. Як показує практика, невиправдане тяжіння до максимального збереження синтаксичних структур оригінального тексту часто ускладнює сприйняття перекладеного художнього твору, надає йому рис підрядковості, незв'язності. Саме подолання останньої і є чи не найважливішим аспектом при перекладі художньої літератури загалом і верлібрів зокрема. Необхідно застосовувати весь наявний інструментарій цільової мови (у нашому випадку української) для досягнення головної мети перекладу художньої літератури – збереження художності того чи іншого літературного твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.*Mehler Dave.*Exploring the origins of free verse and the prose poem: a partial summary and dateline of influences / D.Mehler Режим доступу: http://nowculture.blogspot.com/2009/05/exploring-origins-of-free-verse-and.html (дата звернення: 20.04.2013)

2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – 752 с.

3. *Жовтис А.* Границы свободного стиха / А.Жовтис // Вопросы литературы. – 1966. – № 5. – С.118.
4. Редактор и перевод: Сборник статей. – М.:Издательство "Книга", 1965.
5. *Lapesa Rafael.* Historia de la lengua española. / R.Lapesa – Madrid: Gredos, 1981. – 690 p.
6. *Борхес Хорхе Луїс*. Вибрані поезії / Х.Л. Борхес. – Львів: Кальварія, 2010. – 160 с.
7. *Ґарсіа Лорка Федеріко*. Поет у Нью-Йорку / Ф.Ґ.Лорка // Світовид. 1998. № III (32) – С. 5-51.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013

Шендрик А., студ.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ИСПАНОЯЗЫЧНЫХ ВЕРЛИБРОВ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК (на примере поэзий Х.Л.Борхеса и Ф.Г.Лорки)

В статье рассматриваются особенности перевода верлибров на украинский язык на примере стихов Х.Л. Борхеса и Ф.Г. Лорки. Анализируются принципиальные переводческие проблемы и пути их преодоления отечественными переводчиками.

Ключевые слова: *художественный перевод, верлибр, испаноязычная література.*

Shendryk O., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Translation of Hispanic free verses into Ukrainian (based on the Ukrainian translations of J.L. Borges and F.G. Lorca poetry)

The article highlights the principal issues of the translation of free verses into Ukrainian on the example of the Federico García Lorca and Jorge Luis Borges poetry. It analyzes the main translation problems and the ways of their solving by Ukrainian translators.

Key words: *literature translation, free verse, Hispanic literature.*

УДК 811.161.1+316.647.8+119

Шерепитко А.С., маг.,
Институт филологии, КНУ им. Тараса Шевченко

ОБРАЗНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ ВОСПРИЯТИЯ ВЕЧНОСТИ В РУССКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Статья посвящена анализу образных стереотипов восприятия вечности и выделению основных принципов их объективации в русской лингвокультуре. Исследование основывается на текстахудожественной литературы, а также данных психолингвистического эксперимента, связанного с интерпретацией содержания образных стереотипов.

Ключевые слова*: образный стереотип, лингвокультура, культурная традиция, структура концепта, психолингвистический эксперимент.*

> ***Нам вот всё представляется вечность как идея, которую понять нельзя, что-то огромное, огромное! Да почему же непременно огромное? И вдруг, вместо всего этого, представьте себе, будет там одна комнатка, эдак вроде деревенской бани, закоптелая, а по всем углам пауки, и вот и вся вечность. Мне, знаете, в этом роде иногда мерещится.***
>
> ***Достоевский Ф.М. Преступление и наказание***

Знаменитая свидригайловская баня с пауками – не что иное, как попытка деструкции стереотипного образа – условной стандартизированной "картинки", регулярно коррелирующей в сознании носителей русской культурной традиции со словом "вечность". Причем, деструкция эта производится путем замены основных свойств объекта прямо противоположными: огромное, бесконечное и безграничное пространство вечности представляется максимально маленьким и замкнутым (даже не комната, а комнатка), перемещается из реестра высокого, сакрального в область профанного, бытового. Примером стандартизированного русской культурной традицией образа вечности может послужить описание из сборника православных рассказов архимандрита Пантелеймона: "Еще несколько минут, – и человек ступает в вечность. Что же он видит и чувствует? Он видит предметы, для которых у нас нет названий; слышит то, что на земле не может

быть изображено никаким голосом или звуком; его созерцания и не могут быть выражены никакими словами… Он встречает там и подобные себе существа и узнает в них людей, так же отошедших из этого мира… А там, далее, дух видит бесконечное море непостижимого света, из которого выходят и другие существа, более могучие; их природа и жизнь – одно необъятное добро, неизобразимое совершенство, невыразимая любовь: божественный свет наполняет все существо их и сопровождает каждое движение" [Тайны 1998, 16-17]. У Достоевского вечность представлена с точностью до наоборот: вместо "бесконечного моря непостижимого света" – закоптелая банька, вместо душ умерших и других "могучих" существ, постоянно творящих добро – пауки; подчеркнутая идея "неизобразимости", невозможности на человеческом языке описать то, что дух узрит в вечности, сводится на нет ("вот и вся вечность"). Отсюда следует вывод, что каким бы оригинальным не был индивидуальный художественный образ (в данном случае свидригайловский образ вечности), в своей основе он содержит определенный образ-стереотип, стандартизированный данным культурным сообществом. Образный стереотип определяется как некая устойчивая "картинка", регулярно связываемая с определенным явлением в данной культурной традиции [Шведова 2008, 3]. Вслед за такими учеными, как З.Д. Попова, И.А. Стернин, В.В. Красных, С.Г. Воркачев, С.М. Толстая, Е.И. Зиновьева и др., рассматриваем образные стереотипы как базовую составляющую концепта.

Цель настоящей работы – выделить и проанализировать основные образные стереотипы восприятия вечности в русской лингвокультуре. Материалом для исследования послужили тексты русской художественной литературы, а также данные ассоциативно-образного эксперимента, проведенного нами в период с февраля по март 2013 г. среди 100 носителей русского языка как родного возрастом 20-25 лет.

В ходе нашего исследования было выделено две условные группы образов-стереотипов вечности. К первой группе можно отнести образные стереотипы, представляющие вечность сущностью отвлеченной от человека и его экзистенциальных проблем; ко второй – образы-стереотипы, в которых отражено представление о вечности как об одной из форм бытия человека

(или человеческой души). Рассмотрим более подробно обе разновидности образных стереотипов.

Вечность – сущность, находящаяся в близких отношениях со временем, отсюда тесная связь систем образов-стереотипов времени и вечности. Образу времени как потока, реки соответствует образ вечности как водоема, куда эта река впадает, представлению о времени как о пути соответствует осмысление вечности как конечного пункта, цели пути. Вечность, как и время, может быть представлена в антропоморфных образах. Вечность,как и время, наиболее часто представляется в терминах пространства.

1. В первую очередь, это пространство, откуда начинаетсяи куда направлено движение времени. Такое представление о вечности реализовано в следующих образах:

Вечность каксобранное время, резервуар времени. Разворачивание метафоры, лежащей в основе образного стереотипа "время – река", привело к появлению устойчивого образа вечности как водоема, куда эта река впадает: *Как в море льются быстры воды, так в вечность льются дни и годы* (Державин), *Слетает с урной роковою Младый сын Солнца – Новый год!.. Предшественник его с лица земли сокрылся*, *И по течению вратящихся времен, Как капля в океан, он в вечность погрузился*! (Тютчев). Данный образ согласуется с такими реакциями участников эксперимента на слово-стимул вечность, как: *океан, море, озеро, река, кануть*. Сопоставление образов-стереотипов времени-реки и вечности-океана (моря, озера) согласуется с трактовкой вечности как резервуара накопленного времени, "собранного времени", характерной для традиционной метафизики [Смолина 2005, 85]. Несмотря на то, что современная философия в целом отвергает это представление о вечности, в обыденном сознании оно остается актуальным, что подтверждает наличие в ответах респондентов описание вечности как *круговорота времени, целого времени*, *неискончаемого периода времени, безлимитного времени* (ср. *"вечность это воспринимать все дни как единое целое"*).

Вечность как бездна, пропасть, откуда всё происходит и куда все ниспадает. Этот образ развивается из предыдущего с акцентуацией идеи абсолютной глубины: вечность –бездонная глубина, из которой происходит и куда со временем погружается весь мир: *Хаоса бытность довременну Из бездн ты <Бог> вечности воззвал* (Державин), *Из бездны вечности*, *из глубины*

творенья (Майков), *И тихими я шел шагами, Провидя вечность в глубине* (Блок). Признак абсолютной глубины объективируется и с помощью маркеров *пропасть, пучина, жерло*, но в этих случаях подчеркивается идея опасности вечности, неминуемости вечности: *В пучину вечности желалось Ему тебя с собой увлечь* (Капнист), *Всё ужасалось и разверзалось, зияя. Над головою повисла пасть – пропасть Вечности* (Белый). С этим образом тесно связано обозначение вечности как **пространства во тьме**: *таинственная тьма недвижной вечности* (Фофанов), *Из мрака вечности, небытия из бездны…Летит к нам Новый Год* (Костров Е.). Среди ассоциаций, представленных в ответах испытуемых, часто встречались слова *бездна*, *пропасть, яма, что-то глубокое, поглощающий; мрак, тьма, темнота (*ср. также ответы*: "Черная пустота, в которой все исчезает со временем, не черная дыра, а пространство, из которого все возникает и куда усе уходит").*Однако на оси вертикали вечность равным счетом может располагаться как в области абсолютного низа (*бездна, пропасть*), так и в области абсолютного верха (*небо, космос*), причем вектор движения времени может и не менять направление: *Промчатся быстрые года и канут в небо голубое* (Белый), *Рано, рано, друг сердечный, ты востек на облака* (В.Н. Олин).

Вечность изоморфна абсолютнойвыси, к которой все восходит и откуда ниспадает. Данный образный стереотип реализуется в отождествлениях вечности и неба: *Над ним есть нечто голубое, та бесконечность, вечность та, Где с всякой дремой о покое О жизни смешана мечта* (Адамович), *Стекали с неба на степной чернозем плавленные дни* (Лавренев), вечности и звездного неба, космоса, вселенной: *Небо звездно, Из него мерцает грозно Вечность мудрая сама* (Фофанов), *Черным бархатом на плечи Вечность звездная легла* (Г. Иванов). Образ вечности как звездного неба является, как показали результаты психолингвистического эксперимента, особо актуальным для современного обыденного сознания. Так, в ответах испытуемых встречались следующие "зарисовки" вечности: "*огромнейшее звездноепространство, которое невозможно объять*", "*красивая небесная сфера с огромным количеством звезд", "вечность – это вселенная, в ней неизменно будут тысячи звезд и десятки планет, будут различные существа, которыми движут неизменные истины: борьба за справедливость, место под солнцем,*

общественное признание, любовь и создание семьи", "космос, бесконечный, темный, звездный", "что-то похожее на космос","*космос, пустое пространство со звездами и галактиками где-то далеко*", "*черная пустота, в которой все исчезает со временем*; *не черная дыра, а пространство, из которого все возникает и куда уходит*".Актуальность данного образа подтверждается и тем, что самыми частотными ассоциациями на слово-стимул "вечность" были следующие: *космос, вселенная, звездное небо, звезды.*

К первой группе образов-стереотипов можно также отнести основные антропоморфные образы вечности (*руки вечности* (Блок), *ропот вечности* (Брюсов), *глаза вечности*, *взгляд вечности* (Л. Андреев), *очи вечности* (Цветаева). Трактовка вечности как сущности, дающей начало и конец времени, мотивировало распространение таких образов вечности, как: **матери времени** (*О, время, время! Вечность родила Тебя из мглы бесчувственного лона* (К. Фофанов), **старшей сестры времени** (*не знает вечность ни родства, ни племени, Чужда ей боль рождений и смертей, а у меньшой ее сестры – у времени – бесчисленное множество детей… Бегущая минута, незаметная Рождает миру подвиг или стих. Глядишь – и вечность, старая бездетная, усыновит племянников своих* (Маршак). То, что у Маршака вечность называется старой неслучайно, этот же признак был отмечен в ответах участников эксперимента: *старик с палкой, старый дед, образ старца в горах, но почему-то с детьми.* Последний пример следует особо отметить, так как в нем отражена идея совмещения в вечности двух противоположных начал: младенчества и старости, рождения и смерти – и совмещение это неслучайно, что подтверждается данными этимологии [Степанов 2004, 848-849].Совмещение двух контрарных начал в структуре вечности дало рождение третьему– идее бессмертия. Это нашло свое отражение в ответах испытуемых, которые представляли **вечность в виде бессмертного божества**: "*представляю себе вечность женщиной античных времен, которая правит всем. Женщина в белом платье античного стиля, волосы золотистые, струятся по плечам. Она держит в руках книгу всех поколений, где хранятся все достижения мира. Эта женщина воинственна, горда и независима, но при этомодинока. Ведь вечность – это скука. Ей уже надоело править, она хочет стать смертной", "Вечность –*

бородатый бог из древнегреческой мифологии". Данные образы-стереотипы согласуются с идеей противопоставлять *вечность абсолютную*, полностью преодолевающую время, и *вечность относительную*, в которой вечное бытие сочетается с временным, где временное (смена старого новым) есть необходимая часть содержания мирового бытия" [Аскольдов 1922, 29-30].

Тот же семантический признак реализован в стереотипном образе вечности как книги. Примечательно, что стереотипным в русской культуре является изображение времени в виде книги жизни человека [Шведова 2008, 16]. Вечность же часто воплощается в образе**книги жизни всего человечества, книги всемирной истории**: *Книгу вечности на людских устах не вотще листав* (Цветаева), *И всей их жизни дни внесенны Уж в книге вечности читал* (Капнист), *Книга вечности разверзлась* (Радищев). Устойчивость данного образа подтверждается данными эксперимента: *книги, много книг, библиотека* – одни из наиболее частотных реакций на слово-стимул "вечность". В данном образе, а также в ассоциациях типа *руины храма Афины, руины старых городов, развалины цивилизаций, пирамиды, памятник павшим солдатам,* по сути, отражен единая идея – противостояние времени, победа над временем, сохранение памятью, резервация времени.

2. Вторую группу составляют образные стереотипы, представляющие вечность как пространство, которое окружает человека в его посмертном бытии. Образ вечности как места, куда душа отправляется после смерти, может объективироваться в терминах выше названных пространств: водоема (*Все, все валятся сверстники мои … уносятся, как по реке струи, Текут в бездомный водоем творений, Отколе не бегут уже ручьи Обратно в мир житейских треволнений!* (Кюхельбекер), бездны (*Смерть мужа праведна – прекрасна! … в неизмеримы бездны, От мира тленного спеша, Летит сквозь мириады звездны Блаженная твоя душа* (Державин), неба (*И только смертного-зениц Ты, ангел слез, дотронешься крылами- Туман рассеется слезами И небо серафимских лиц Вдруг разовьется пред очами* (Тютчев) и т.д. Этому образу соответствуют такие реакции участников ассоциативного эксперимента, как: *душа, смерть, бессмертие, кладбище, могила, гробница*(а также: *"вечность это допустим "душа" которая после смерти тела переходит в другое новорожденное тело рандомного существа на всех обитаемых землях космоса"*).

Стереотипным для русской культуры является представление времени в образе дороги, пути, по которому движется человек [Шведова 2008, 12]. Этому соответствует образ вечности как **конечного пункта дороги жизни, последнего пристанища души**: *Достиг пристанища ты в кроткой ладие И вечности с холмов житейско видишь море: Твое превыше туч вспокойстве бытие; А мы в волнах сует И со страстями в споре!* (Костров), *У мускусных перелесиц Замедлят времени кони. И сойду я с певчей кобылы, Кунак в предвечном ауле* (Клюев) (ср. сассоциациямитипа *конец, край, точка).*

Характерным является представление вечности в образе **помещения, которое находится непосредственно за дверью / порогом / занавесом смерти:** *От мира дух твой возлетает Так вечности в прекрасный дом* (Державин), *Завесу вечности колеблет смертный час* (Пушкин), *Кулисы вечности задвинулись* (Бенедиктов), *Бархат темный вечности* (Белый). Этот образ объективируется в устойчивых выражениях со значением "умереть": *занести ногу в вечность, отворить дверь в вечность, переселиться в вечность, пристать к вечности*; *стоять на пороге вечности, находиться в преддверии вечности (*"быть при смерти"*)*.

Как локус, помещенный за дверью смерти, **вечность** становится **изоморфной сакральным пространствам**: *Когда я по лестнице алмазной поднимусь из жизни на райский порог* (Набоков), *Милый друг, ушедший в вечное плаванье, – Свежий холмик меж других бугорков, – Помолитесь обо мне в райской гавани, Чтобы не было других моряков* (Цветаева), *Над виноградными холмами Плывут златые облака. Внизу зелеными волнами Шумит померкшая река. Взор постепенно из долины, Подъемлясь, всходит к высотам И видит на краю вершины Круглообразный светлый храм. Там, в горнем, неземном жилище, Где смертной жизни места нет, И легче, и пустынно-чище Струя воздушная течет, Туда взлетая, звук немеет... Лишь жизнь природы там слышна, И нечто праздничное веет, Как дней воскресных тишина* (Тютчев). Вечность в образе некоего сакрального локуса ("райского уголка" либо места размещения Мирового древа) была также неоднократно представлена в ответах участников эксперимента: *"Представляю большое поле с одиноким большим деревом и много солнца вокруг"*, *"представляю, что сижу на каком-то усыпе высоком в пустыне, а вокруг один песок и много солнца – все вечно и нескончаемо, огромный необитаемый остров посреди океана, где всегда тепло"*,

"*тихая счастливая гавань под названием любовь и бесконечное здоровье родителей*".

Другим вариантом образа вечности как пространства послесмертного пребывания человека является представление о вечности как о **месте абсолютного покоя, тишины**: *Мы теперь уходим понемногу, в ту страну, где тишь и благодать (Вяч.Иванов), Я уходил в страну молчанья и могил* (Брюсов), *Вы, приметы бессмертья души <…>, не готов я к такой тишине! Не к живым, а к следам от живых* (Кушнер). Наряду с признаками тишины и покоя – яркими приметами смерти – в структуру стереотипного образа вечности переносится и признак **холода**: *куда бы ни попали Мы после смерти, будет, как зимой: Звук отменен, завален тишиной* (Кушнер), *В этой ясности – холод, холод Вечности в ней* (Мориц), "*ты думал вообще почему все поэты кончают жизнь самоубийством да от ужаса бессмертия своего от страха вечности от холода ее зеркал от льда ее губ оттого что вечность это проклятие а не победа над временем*" (Коровин). Ассоциации: *покой,спокойствие, умиротворенно, мирно*; "*образ не тронутой человеком природы с дикими животными и неконтролируемыми природными явлениями (водопады, северное сияние и т.п.)", "тихое умиротворенное существование".*

Вопрос о вечности ада является спорным в христианской теологии и решается путем различной интерпретации слов Иисуса: "и пойдут сии [грешники] в муку вечную, а праведники в жизнь вечную" [Мф 25: 46, цит. по:Махов 2006, 14].Согласно более распространенной трактовке, выражение "в муку вечную" следует понимать буквально, но есть и другое мнение, основывающееся на вере в милость и прощение Бога, который не мог бы допустить вечность мук грешных детей своих и лишить их возможности раскаяния, соответственно прилагательное "вечный" интерпретируется в значении очень "долгий, длительный", но не "бесконечный" [Махов, 2006: 14-15]. По-видимому, для обыденного русского сознания более близкой является вторая точка зрения: анализ материала показал, что образ вечности изоморфной пространству преисподней не является для русского сознания стереотипным. При этом можно встретить индивидуальные художественные образы вечности-ада, например: *Я так продрог, малютка Герда, средь этой вечности безмозглой, средь этой пустоты промозглой, под ненадёжной этой твердью. Кружатся бесы, вьются черти* (Кибиров), *Мне, кстати, давно уже приходило в голову, что русским душам*

суждено пересекать Стикс, когда тот замерзает, и монету получает не паромщик, а некто в сером, дающий напрокат пару коньков (Пелевин). Примечательно, что в данных примерах представлен холодный пейзаж ада. Несмотря на то, что во многих средневековых христианских описаниях преисподней присутствует чередование крайностей огня и холода, все-таки более распространенным является ад огненный, объективированный в текстах и изображениях с помощью метафор *печи, кухни, кузницы* [Махов 2006, 27-33]. Стереотипность именно такого образа ада подтверждает характер реакций у современного носителя русского языка на слово-стимул "ад": *раскаленный, огнедышащий, жаркий* и др. [Снитко 2000, 316], *огонь, костер, душный, жарко, котел с кипящей водой, сковородка* [Русский ассоциативный словарь], – среди которых не встретилось ни одного "холодного" атрибута ада. Почему же тогда вечность ада предстала в художественных текстах холодной, а не традиционно горячей? Этот вопрос требует отдельного рассмотрения. Очевидно, что образ огненной вечности вступает в явное противоречие с другими образами (вечности-океана, вечности-неба, вечности-бездны и др.). Кроме того, свой отпечаток накладывают и стандартные представления об огне, который может символизировать как жизненную, созидательную, так и разрушительную силу, но никак не коррелирует с идеей покоя, статики, неподвижности.

Таким образом, на основании проведенного анализа можно утверждать, что организация системы образных стереотипов восприятия вечности в русской лингвокультуре обусловлена межконцептуальными связями вечности и времени (вечность как пространство, откуда происходит и куда уходит время), вечности и души (вечность как пространство посмертного бытия души). Перспективным представляется дальнейшее исследование принципов внутренней организации концептуальной структуры вечности, базовое положение в которой занимают образные стереотипы.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аскольдов С.* Время и его преодоление // Мысль. – СПб., 1922, вып. 3. – С. 80–97.

2. *Махов А.Е.*Ад // Махов А.Е. Hostisantiquus. Категории и образы средневековой христианской демонологии. Опыт словаря. – М.: Intrada, 2006. – С. 12–42.

3.*Русский ассоциативный словарь*. Ассоциативный тезаурус современного русского языка. В 3-х частях, 6-ти книгах / Ю.Н.

Караулов и др. – М., 1994, 1996, 1998. Электронная версия http://tesaurus.ru/dict/dict.php

4. *Смолина А.Н.* Модель вечности как модель организации истории // Фигуры истории или "общие места" историографии. – СПб.: Изд-во "Северная звезда", 2005. – С.83–91.

5.*Снитко О.С.* Образні стереотипи негативної оцінки в контексті проблеми "Етнос і мова" // Мовні і концептуальні картини св.іту. – К., 2010. – С. 314–320.

6. *Степанов Ю.С.* Константы: Словарь русской культуры. – 3-е изд. – М.: Академический проект, 2004.

7. *Тайны загробного мира*: свидетельства умершихо бессмертии души и о загробной жизни / сост. архимандрит Пантелеймон. – Краматорск, 1998.

8. *Шведова М.О.*Вербалізаціяобразнихстереотипів часу в російськіймові: автореф. дис…канд. філолог.наук: 10.02.02. – К., 2008.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2013 г.

Шерепітко А.С.,маг.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОБРАЗНІ СТЕРЕОТИПИ СПРИЙНЯТТЯ ВІЧНОСТІ В РОСІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Стаття присвячена аналізу образних стереотипів сприйняття вічності та виділенню основних принципів їхньої об'єктивації в російській лінгвокультурі.Дослідження базується на текстах художньої літератури, а також даних психолінгвістичного експерименту, спрмованого на выдтворення змісту образного стереотипу..

Ключові слова: *образний стереотип, лінгвокультура, культурна традиція, структура концепту, психолінгвістичний експеримент*

SHEREPITKO A.,mag.,
Kyiv National Taras Shevchenko University

STEREOTYPE IMAGES OF ETERNITY PERCEPTION INTHERUSSIANLINGVOCULTURE

In the article the Stereotype Images of Eternity and the main principles of its objectivation in the Russian Lingvoculture are analysed. The research bases on the texts of Russian Literature and the psycholinguisticexperiment data.

Key words: *stereotype image, lingvoculture, cultural tradition, concept structure, psycholinguistic experiment.*

УДК 81'255.4'27:821.111(73) Ден Браун

Шигаєва К.В.,студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СЛОВА-РЕАЛІЇ І СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (на матеріалі романів Дена Брауна "Код да Вінчі" та "Цифрова фортеця")

Стаття присвячена проблемі перекладу культурномаркованих одиниць. На основі порівняльного аналізу перекладів романів Дена Брауна "Код да Вінчі" і "Цифрова фортеця" російською та українською мовами розглядаються різні типи реалій і засоби, які використовуються для їх перекладу.

Ключові слова:*культурно маркована одиниця, реалія, безеквівалентна лексика, слова-реалії,фонові знання,іншомовні вкраплювання, засоби перекладу.*

Актуальність цієї статті визначається необхідністю висвітлення існуючих підходів до відтворення культурно маркованої лексики на матеріалі сучасної англомовної прози та розробки критеріїв оцінки адекватності перекладу цього складного лінгвокультурного феномену.

Метою даної статті є визначення особливостей різних способів перекладуанглійських слів-реалійросійською та українською мовами.

Предметом дослідження єпереклади англійських слів-реалій російською та українською мовами в тексті художньої літератури.

Об’єктом дослідження є лексико-семантичні особливості перекладу англійських слів-реалій російською та українською мовами.

Матеріалом дослідження стали романи Дена Брауна"Код да Вінчі" і "Цифрова фортеця".

Наукова новизнастатті полягає в тому, що в наше поле зору потрапиввесь спектр культурно зумовлених реалій і способи їхнього перекладу, що оцінювався з точки зору адекватності та обґрунтовувався теоретично.

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах глобалізації, інтеграції та інтенсифікації контактів і взаємозв'язків між країнами, що належать до різного лінгвокультурного простору, особливого значення й, відповідно, масштабів набуває перекладацька діяльність.

Більшість людей сприймають культурний стандарт своєї нації, країни, середовища як єдино можливий і правильний, що створює проблеми під час спілкування [Трошина 2000, 59]. Прийняття тези про рівноправність усіх культур створює необхідні вихідні передумови для взаєморозуміння у процесі міжкультурної комунікації, хоча й висуває дуже високі вимоги до середньостатистичної людини, адже позбавляє її звичних ціннісних орієнтирів. Оскільки співрозмовники далеко не завжди можуть і хочуть відмовитись від своїх культурних упереджень, це спричиняє взаємне непорозуміння. Крім того, воно може виникнути і внаслідок недостатньої культурологічної підготовленості комунікантів навіть попри їх відкритість до діалогу. [Проскурин 2004, 29].

Усі особливості народу та його культури знаходять своє відображення в мові. Специфічні риси культури та побуту відображені у культурно маркованих словах, або словах-реаліях, які містять у собі інформацію про країну, її традиції та звичаї.

Як лінгвістичне явище реалії відносяться до категорії безеквівалентної лексики. Вони є частиною фонових знань і становлять значнийінтерес при дослідженні взаємодії мови і культури.

У перекладознавчих працях слово "реалія" як термін з'явилося у 40-х роках. Уперше його використав А. Федоров у праці "О художественном переводе" (1941).

Багато вчених і фахівців давали визначення поняття "реалії". Найглибше цю перекладознавчу категорію опрацьовували болгарські науковці – С. Влахов і С. Флорин. Вони є авторами книги "Непереводимое в переводе" (1980) і, як ми вважаємо, дали найточніше визначення поняття "реалій":"Це слово і словосполучення, які позначають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу і чужі іншому; таким чином, вони постають носіями національного та/або історичного колориту, реалії, як правило, не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, а отже, не можуть бути перекладені на загальних основах, вони вимагають особливого підходу" [Влахов, Флорин 1980, 47].

Окрім цих болгарських перекладознавців проблемами передачі реалій засобами рідної мови також займалися А.В. Федоров, В.Н. Коміссаров, Я.І. Рецкер, А.Д. Швейцер, Р.П. Зарівчак, О.Ф. Бурбак, Л.С. Бархударов та багато інших учених. Слід відмітити, що не тільки вітчизняні, але й зарубіжні дослідники розглядали та розглядають проблему культурно маркованих одиниць і засоби їх перекладу. Для позначення реалій англомовні дослідники найчастіше вживають терміни "cultural words" і "cultural terms" [Lyons 1981; Newmark 1981].

Р. Зорівчак у праці "Реалія і переклад" (1989) визначає реаліїяк моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (у плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [Зорівчак 1989, 58].

В. Виноградов наголошує на лінгво-культурному аспекті поняття "реалія": "Специфічні факти історії й державного устрою національної спільноти, особливості її географічного середовища, характерні предмети матеріальної культури минулого й сьогодення, етнографічні та фольклорні поняття і т. п. – все це зазвичай іменують реаліями" [Виноградов 2001, 19].

Деякі перекладознавців використовують поняття "екзотизм" як абсолютний синонім до "реалії": "Екзотизмами або словами-реаліями називають такі лексеми у мові, які позначають реалії побуту і суспільного життя, притаманні певному народу, країні, місцевості"[Алексеева 2004, 181].

Р. Зорівчак називає реалії"чи не найнебезпечнішими з "підводних каменів", які доводиться долати перекладачам, покликаним якомога правдивіше, точніше, вірніше передати авторський почерк засобами іншої мови " [Зорівчак 1989, 38].

Г. Томахін відносить реалії до складу безеквівалентної лексики і визначає їх як "слова, що позначають властиві тільки певним націям і народам предмети матеріальної культури, факти історії, державні інститути, імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот і т. п." [Томахин 1988, 5].

Перекладознавці пропонують різні підходи до класифікації реалій. Зокрема Р. Зорівчак пропонує розрізнювати реалії в історико-семантичному та структурному планах[Зорівчак 1989, 70].

Найчастіше дослідники вдаються до предметної, зовнішньої, позамовної класифікації реалій, яку найпослідовніше, найґрунтовніше здійснили С. Влахов і С. Флорін.

За **предметною ознакою** вони виділяють такі типи реалій: *географічні* реалії, *етнографічні* реалії (реалії побуту: їжа, напої, одежа, житло, меблі, посуд, транспорт; реалії людської праці; реалії мистецтва й культури: музика, танці, фольклор, театр, звичаї та ритуали, свята та ігри, міфологія, культ; етнічні об'єкти: етноніми, прізвиська, власні імена; реалії одиниці мір і грошей), *суспільно-політичні* реалії (реалії адміністративно-територіального устрою; населені пункти; політична діяльність та діячі; соціальні явища та рухи; звання, титули, звернення; заклади та установи; станові знаки і символи), *військові* реалії (підрозділи; обмундирування; військові службовці й командири).

За **місцевою ознакою** у площині однієї мови виділяють *власні* реалії (слова даної мови) і *чужі* реалії (це або запозичення, тобто слова іншомовного походження, які ввійшли до словникового складу мови, або кальки, тобто дослівні переклади найменувань чужих для даного народу об'єктів, або транскрибування реалій іншої мови). У площині пари мов розрізнюють *зовнішні* реалії (однаково чужі для обох мов)і внутрішні реалії (слова, які належать одній з пари мов, і отже, чужі для іншої мови [Влахов, Флорин 1986, 55 – 88].

За **часовим поділом** усі реалії можна поділити на *сучасні* та *історичні*.

Основні труднощі при перекладі реалій – це, по-перше, відсутність у мові-переймачі відповідника – повного чи часткового – у зв'язку з відсутністю в носіїв цієї мови позначуваного реалією референта; і, по-друге, необхідність, водночас із денотативним значенням реалії, передавати колорит і конотації її національного та історичного забарвлення. Справа ускладнюється й потребою врахувати цілу низку умов, що надають певним явищам життя різне словесне відображення [Зорівчак 1989, 39].

Розглядаючи проблему відтворення семантико-стилістичних функцій реалій засобами цільової мови, слід зауважити, що твердження, нібито реалії перекладаються, – неточне. У випадку реалій доречно говорити не про переклад у буквальному розумінні, а лише про віднайдення семантико-стилістичного відповідника або про трансляційне перейменування реалій [Зорівчак 1989, 92].

Проте відсутність точних або постійних лексичних відповідників у того чи іншого поняття не означає неможливості передати його значенняв контексті, хоча б описово.

Дослідники пропонують різноманітні прийоми перекладу слів-реалій. За С. Флоріним і С. Влаховим, у практиці перекладу зустрічаються такі засоби передачі реалій.

Транскрипція передбачає механічне перенесення звукової форми слова з мови оригіналу в цільову мову графічними засобами останньої із максимальним наближенням до оригінальної форми.

Транслітерація передбачає графічне перенесення форми слова з мови оригіналу в цільову мову [Бархударов 1975, 97].

Перекладреалії (або заміна/субституція) вживається у тих випадках, коли транскрипція (або транслітерація) за тих чи інших обставин неможлива або небажана. Розрізнюють такі види перекладу реалій (за С. Флоріним і С. Влаховим):

неологізми – найбільш придатний після транскрипції спосіб збереження змісту йколориту реалії (**калька** – це запозичення шляхом буквального перекладу; **напівкалька** – це свого роду часткові запозичення, "складені частково із свого власного матеріалу, а частково з матеріалуіншомовного слова"; **освоєння** – це адаптація іншомовної реалії; тобто надання їй на основі іншомовного матеріалувигляду рідного слова; **семантичний неологізм** – це нове слово або словосполучення, "вигадане" перекладачем і якедозволяє передати смисловий зміст (склад) реалії);

приблизний переклад реалій застосовується частіше, ніж будь-який інший спосіб; використовуючи цей спосіб вдається, хоча і не досить точно, передати предметний зміст реалії, алеколорит дуже часто втрачається, тому що відбувається заміна очікуваного конотативного еквівалентунейтральним за стилем, тобто словом або словосполученням з нульовою конотацією

функціональний аналог – це елемент остаточного вислову, який викликає схожу реакцію в читача цільової мови; цей засіб перекладу реалій дозволяє, наприклад, одну гру незнайому читачу "замінити іншою, знайомою" або замінити один музичний інструмент іншим, "нейтральним", не забарвленим у національні барви цільової мови, лише б аналог дійсно зображав функціональну заміну реалії, яка перекладається;

опис, пояснення, тлумачення як спосіб приблизного перекладу застосовується в тихвипадках, кяоли немає іншого шляху: поняття,

яке не може бути передане транскрипцією, доводитьсяпросто пояснювати) [Влахов, Флорин 1986, 87 – 93].

Реалії у романах Д. Брауна відіграють дуже важливу роль, саме завдяки їм читачпереноситься в атмосферу країн Франції, Великобританії та США, тому переклад реалій вимагає особливогопідходу.

Наразі транслітерація та транскрипція при перекладі художньої літератури використовуються менше. Вони не розкривають значення лексичної одиниці читачу, який не знає іноземної мови, та без пояснень залишаються незрозумілими. Але незважаючи на це, у перекладі романів Дена Брауна ці засоби залишаються найпоширенішими.Транскрипція та транслітерація є переважними засобами для перекладу ономастичних реалій: імен,прізвищ, прізвиськ, імен літературних героїв, назв творів, імен відомих людей, письменників, видатнихосіб, топонімів, назв компаній, музеїв, ресторанів, магазинів, аеропортів та ін.

Розглянувши й теоретично обґрунтувавши основні засоби передачі реалій рідною мовою, порівняємо переклади й прийоми, до яких вдались російські та українські перекладачі в романах Дена Брауна"Код да Вінчі" і "Цифрова фортеця".

They were in the *Smoky Mountains* at their favorite *bed-and-breakfast* [Brown 1998, 5]. Они были вдвоем в *Смоки-Маунтинс*, в своем любимом отеле [Браун 2005, 3]. Вони відпочивали в *національному парку "Туманні гори"*, у своєму улюбленому готелі *типу "нічліг та сніданок"* [Браун 2011, 10].

Російський перекладач А. Файнгар використав транскрипцію при перекладі реалії "*SmokyMountains* ", у той час як український перекладач В. Горбатько поєднав прийом пояснення (національний парк) з калькуванням "Туманні гори" . Здебільшого транскрипція використовується для передачі топонімів. На нашу думку, в українському перекладі виникає буквалізм, який є зайвим. Однак необхідно зауважити, що український перекладач зберіг іншу реалію "*bed-and-breakfast*", використавши напівкальку, яка передала зміст даного поняття. Російський перекладач опустив цю реалію.

"But I made reservations," Susan said, hurt. "I got our old room at *Stone Manor*" [Brown 1998, 5]. "Но я уже забронировала номер, – обиженно сказала Сьюзан, – нашу старую комнату в"*Стоун-Мэнор*" [Браун 2005, 3]. "Але ж я вже все замовила, – ображено

залопотіла вона, – ну, оту нашу традиційну кімнату в готелі "*Кам'яна садиба*" [Браун 2011, 10].

Український перекладач В. Горбатько знову використовує кальку при перекладі, а А. Файнгар – транскрипцію.

Renowned curator *Jacques Saunière* staggered through the vaulted archway of the museum's *Grand Gallery*[Brown 2003, 7]. Знаменитый куратор *Жак Соньер*, пошатываясь, прошел под сводчатой аркой *Большой галереи* [Браун 2005, 9]. *Відомий куратор Лувру Жак Соньєр*, заточуючись, пройшов під склепінчастою аркою *Великої галереї*[Браун 2006, 3].

Російський та український перекладачі (Н. Рейн і А. Камянець відповідно) застосовують транскрипцію при перекладі власної назви "JacquesSaunière", при перекладі "GrandGallery" вони вдаються до напівкальки. Український перекладач також використовує прийом пояснення "відомий куратор *Лувру*", тим самим пояснює читачу, що місце дії відбувається у Великій галереї музею Лувру.

Thecurator'strueidentity, alongwiththe identities of his three *sénéchaux,* was almost as sacred as the ancient secret they protected[Brown 2003, 7].Ведь истинная личность куратора и личности трех его *senechaux** были столь священны и неприкосновенны, как и древняя тайна, которую они хранили (* Старые слуги, прислужники (фр.) [Браун 2005, 10]. Діяльність куратора й особи трьох його *сенешалів** були майже такою ж священною й непорушною таємницею, як і та Давня таємниця, яку вони оберігали (Сенешалі – тут: втаємничені) [Браун 2006, 3].

Ден Браун використовує іншомовне вкраплення з французької мови "*sénéchaux*". Російський перекладач Н. Рейн залишає його в перекладі і робить виноску, аби розтлумачити це поняття читачеві. Український перекладач А. Камянець також використовує виноску, але в тексті вона вдається до прийому освоєння, додавши український суфікс -ів.

"It's *Strathmore*," the voice replied. *Susan* slumped. "Oh." She was unable to hide her disappointment. "Good afternoon, *Commander*." [Brown 1998, 6]"Это *Стратмор*", – прозвучал знакомый голос. *Сьюзан* плюхнулась обратно в ванну. "Ох!" – она не могла скрыть разочарование. "Здравствуйте, *шеф*"[Браун 2005, 4]. "Ні, це *Стретмор*", – відповів голос. *Сюзанна* похнюпилася."А,

зрозуміло", – вона не змогла приховати свого розчарування. "Доброго дня, *командире*"[Браун 2011, 11].

У цьому реченні ми маємо дві власні назви "*Strathmore*" "*Susan*". Російський перекладач А. Файнгар переклав першу назву за допомогою транслітерації, а другу – транскрипції. Український перекладач В. Горбатько у першому випадку також використав транслітерацію, а у другому він подав повну форму цього імені. Обидва варіанти передачі імені "*Susan*" є можливими, оскільки в російській та українській мові існує декілька варіантів транскрипції цього іменні, таким чином, вибір залишається за перекладачем. Слово "*Commander*" також має декілька варіантів перекладу російською та українською мовами. Оксфордський словник дає таке визначення: "a person in authority, especially over a body of troops or a military operation". Таким чином, якщо брати тільки першу частину цього визначення "a person in authority", такий переклад як "шеф, бос, начальник" є цілком прийнятний. Однакварто зазначити, що Сьюзен працювала в Управлінні національної безпеки, яке входить до складу Міністерства оборони США, але залишається повністю автономною організацію, тоді переклад "командир" є також цілком прийнятним.

Thirty thousand feet above a dead-calm ocean, David Becker stared miserably from the Learjet 60's small, oval window [Brown 1998, 7]. На высоте тридцать тысяч футов, над застывшим внизу океаном, Дэвид Беккер грустно смотрел в крохотный овальный иллюминатор самолета "Лирджет-60" [Браун 2005, 4]. А Девід Бекер із висоти тридцяти тисяч футів із нещасним виглядом розглядав гладеньку поверхню океану крізь маленьке овальне віконце літачка "Лірджет-60" [Браун 2011, 12].

Обидва перекладачі, А. Файнгар і В. Горбатько, використали транскрипцію при перекладі назви моделі літака. Згідно з класифікацією С. Флоріна і С. Влахова одиниці вимірювання, за винятком тих, що зазначені у таблиці "Міжнародна система одиниць", також є реаліями. Фут (англ. "foot")– це міра довжини, що дорівнює 30,48 см, використовується в країнах з англійською системою мір, зокрема в Англії та США. Для російського та українського читача більш звично вимірювати висоту в кілометрах, проте дія роману відбувається головним чином у США. На нашу думку, російський та український перекладачі відмовились від конвертації одиниць вимірювання з метою підкреслити приналежність героїв роману до іншого лінгвокультурного суспільства.

Susan’s volvo sedan rolled to a stop in the shadow of the ten-foot-high, barbed Cyclone fence [Brown 1998, 8]. "Вольво" Сьюзан замер в тени высоченного четырехметрового забора с протянутой поверху колючей проволокой [Браун 2005, 5]. Сюзаннин "вольво" зупинився біля високого сітчастого паркану з колючого дроту [Браун 2011, 12].

А. Файнгар і В. Горбатько застосували прийом транскрипції при перекладі назви автомобіля, однак російський та український перекладачі оминули в перекладі назву моделі кузова "sedan".

Trailing her was the faint scent of Johnson’s Baby Powder [Brown 1998, 9]. От нее исходил легкий аромат присыпки "Джонсонс беби" [Браун 2005, 5]. За нею линув легенький запах спеціальної присипки для волосся [Браун 2011, 14].

На відміну від А. Файнгара, котрий застосував прийом транскрипції при перекладі назви присипки " Johnson’s Baby", український перекладач, В. Горбатько, використовує описовий переклад. На нашу думку, необхідно було зберегти назву даного засобу, адже американська компанія " Johnson & Johnson " вже давно працює на українському ринку, а її товари знайомі українському споживачу.

"What sport did you say you play?" Susan teased. "Zucchini?" Becker groaned. "It’s called squash." She gave him a dumb look. "It’s like zucchini," he explained, "but the court’s smaller" [Brown 1998, 14]. "Я забыла: как называется вид спорта, которым ты увлекаешься?" – спросила Сьюзан. "Цуккини?" "Сквош", – чуть не застонал Беккер. Сьюзан сделала вид, что не поняла. "Это похоже на цуккини", – пояснил он, – "только корт поменьше" [Браун 2005, 8]. "Яким ти, кажеш, спортом займаєшся? Здається, він називається "бадмінтон", – підштрикнула його Сюзанна. "Не бабмінтон. І не бадмінтон. А сквош", – досадливо простогнав Девід. Жінка поглянула на нього з удаваним нерозумінням. "Це схоже на бадмінтон, але майданчик менший", – пояснив він [Браун 2011, 20].

Оксфордський словник англійської мови дає наступне визначення слова "zucchini": 1. a courgette; 2. a green variety of smooth-skinned summer squash. Отже, перше значення слова "цукіні" – кабачок, а друге – різновид гри "сквош", яка так і називається "цукіні" або "малий сквош" ("little squash"). Популярність цієї гри в Україні та Росії значно зросла протягом останніх декількох років. Зараз у переліку послуг фітнес клубів часто можна зустріти "сквош". Однак різновиди

цієї гри залишаються малознайомими для широкого загалу. На нашу думку, більш вдалим є переклад В. Горбатько, який застосував прийом функціонального аналогу, обігравши слово "бадмінтон" ("бабмінтон"). Адже слово "цукіні" більш асоціюється з овочем, а не з видом спорту. Таким чином, читаючи російський переклад, важко зрозуміти, чому головна героїня плутає назву виду спорту й овочу.

The spiked cilice belt that he wore around his thigh cut into his flesh, and yet his soul sang with satisfaction of service to the Lord [Brown 2003, 12]. Подвязка с шипами, сплетенная из человеческих волос, которую он носил на бедре, больно впивалась в кожу, однако душа его пела от радости. Еще бы, он славно послужил Господу [Браун 2005, 19]. Пасок із шипами – "волосяниця" – що його він носив на стегні, вп'явся йому в тіло, а проте душа співала, сповнена почуття виконаного обов'язку перед Господом [Браун 2006, 8].

Оксфордський словник англійської мови дає два визначення слова "cilice": 1. a hair shirt (тканина з волосся); 2. a spiked garter or other device worn by penitents and ascetics (пасок з шипами, виготовленний з волосу). Російський та український перекладачі використовують прийом описового перекладу. Український перекладач поряд з описом цієї реалії – "пасок із шипами", використовує слово "волосяниця". Волосяниця – це грубий шорсткий одяг, виготовлений із волосу, вовни, який носили на голому тілі аскети. Слово "волосяниця" позначає саме тканину, а не засіб самокатування, а тому не може виступати еквівалентом англійського слова "cilice".

В історії кожної мови є випадки постійного оновлення словникового складу у зв'язку зі змінами в життісуспільства, з розвитком виробництва, культури та науки [Федоров 1983, 137]. Прикладом цього є реалії в романі Д. Брауна "Код да Вінчі". Ще декілька років тому слово laptop можливо було перекласти тільки описово,тобто "портативний комп'ютер", як це і зробив російський перекладач Н. Рейн [Браун 2005, 37], але поступово увжиток ввійшло і слово лептоп, яке використано в українському перекладі А. Кам'янець [Браун 2006, 33].

Використання тільки одного прийому при перекладі реалій може бути причиноюнеправильного сприйняття, перевантаження іншомовними словами, втрати національного колориту чизбіднення змісту; отже, слід використовувати декілька засобів для адекватного перекладу.

У зв’язку з тим, що кожен із засобів має позитивні та негативні якості, найбільш ефективним будекомбіноване використання цих засобів для перекладу культурномаркованих слів. Наприклад, можливекомбінування транскрипції та описового перекладу, а також пояснення в коментарі.

Під час дослідження було відмічено, що переважними засобами перекладу реалій в романі Дена Брауна"Код да Вінчі" і "Цифрова фортеця" є транскрипція татранслітерація, які були використані для перекладу ономастичних реалій. Досить вдало були підібрані аналоги при приблизному перекладі. У цілому реалії в романі перекладенібез утрат для змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Алексеева И. С.* Введение в перевод: Учеб. пособие для студ. филол. и лингв, фак. высш. учеб. заведений / Алексеева И. С. – М.: Издательский центр "Академия", 2004. – 352 с.

2. *Бархударов Л. С.* Язык и перевод / Бархударов Л. С. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.

3. *Виноградов В. С.* Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / Виноградов В. С. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

4. *Влахов С., Флорин С.* Непереводимое в переводе / Влахов С., Флорин С. – М.: Международные отношения, 1980. – 340 с.

5.*Зорівчак Р. П.* Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Зорівчак Р. П. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.

6. *Проскурин Е. Г.* Когнитивная лакунарность текста как проблема межкультурной коммуникации: диссер. на соискание уч. степени к-та филол. наук: 10.02.19 "Теория языка" / Проскурин Е. Г.; Алтайский гос. тех. ун-тет. – Барнаул, 2004.

7. *Томахин Г. Д.* Америка через американизмы / Томахин Г. Д. – М.: Высш. школа, 1982. – 256 с.

8. *Томахин Г. Д.* Реалии – американизмы: Пособие по страноведению / Томахин Г. Д. – М.: Высш. школа, 1988. – 239 с.

9. *Трошина Н. Н.* Лингвистический аспект межкультурной коммуникации / Трошина Н. Н. // Лингвистические исследования в конце XX в.: Сб. обзоров / исслед. – Серия "Теория и история языкознания" / отв. ред. Ф. М. Березин – М., 2000. – 216 с.

10. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Федоров А. В.. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Высшая школа, 1983. – 303 с.

11. *LyonsJ.*Language, meaningandcontext / J. Lyons. – Bungay: Fontana, 1981. – 256 p. 12. *NewmarkP.*Approachestotranslation / P. Newmark. – Oxford: PrenticeHall, 1981. – 200 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. *Браун Д.* Код да Вінчі / пер. з анг.: А. Камянець. – Харків: Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2006. – 480 с.

14. *Браун Д.* Код да Винчи / пер. с англ.: Н. В. Рейн. – М.: АСТ, 2005. – 542 с.

15. *Браун Д.* Цифрова фортеця / пер. з. анг.: В. Горбатко. – Харків: Книжковий клуб "Клуб сімейногодозвілля", 2011. – 416 с.

16. *Браун Д.* Цифровая крепость / пер. с анг.: А. А. Файнгар. – М.: АСТ, 2005. – 188 с.

17. Тлумачнийсловникукраїнськоїмови // http://eslovnik.com

18. *BrownD.*Digitalfortress / BrownD. – NewYork: St. Martin'sPress, 1998. – 380 p.

19. *BrownD.*ThedaVinchicode / D. Brown. – CorgiBooks, 2004. – 605 p.

20. OxfordDictionary // http://oxforddictionaries.com

Шигаева К.В.,студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

РЕАЛИИ И СПОСОБЫ ИХ ПЕРЕВОДА ВКОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ (на материале романов Дэна Брауна "Код да Винчи" и "Цифровая крепость")

Статья посвящена проблеме перевода культурно-маркированных единиц. На основе сравнительного анализа переводов романов Дэна Брауна "Код да Винчи"и"Цифровая крепость" на русский и украинский языки рассматриваются разные типы реалий и способы,которые используются для их перевода.

Ключевые слова: *культурно-маркированное слово, реалия,безэквивалентная единица, слово-реалия, фоновые знания, иноязычные вкрапления, способы перевода.*

Shygaieva K.,Stud.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

THE WAYS OF TRANSLATION OF CULTURE-BOUND WORDS IN THE CONTEXT OF INTERCULTURALCOMMUNICATION (in Dan Brown's novels "Digital Fortress" and "The Da Vinci Code")

This article deals with the problem of translation of culture-bound words. Based on the comparative analysis of the translations of Dan Brown's novels "The Da Vinci Code"and"Digital Fortress" into the Russian

and Ukrainian languages, the author defines types of culture-bound words and the ways of their translation.

Key words: *culture-bound words,cultural terms, realia, background knowledge, the ways oftranslation.*

УДК 811.112'373.43:004.81

Шірінян Е.А., магістр
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

НОВОУТВОРЕННЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОЛОДІЖНІЙ ІНТЕРНЕТ-МОВІ

Розглянуто поняття новоутворення, а також виявлені та досліджені особливості та тенденції розвитку лексичних інновацій у сучасній німецькій молодіжній Інтернет-мові.

Ключові слова: *Інтернет-мова, блог, новоутворення, неологізм, мовна економія, скорочення.*

В умовах глобалізації словниковий склад німецької мови зазнає структурних змін. Найбільшою мірою вищезазначене явище позначається на Інтернет-мові, яка є потужним інструментом масової комунікації.

Одним із головних негативних наслідків дії Інтернету є спотворення розмовної мови користувачів. Феномен впливу всесвітньої мережі на мову є одним із аспектів загального славнозвісного концепту "мова і комп'ютер". Ця проблема в прикладному плані була поставлена в ході створення перших комп'ютерів в середині минулого століття.

Кількість публікацій із цих питань надзвичайно велика. Скласти уявлення про загальний стан речей і їхню актуальність дозволяють, наприклад, видання К.П. Піотровського, М.К. Пилиповича, Г.Л. Родіонова, Н.І. Черкасової. З останніх робіт, присвячених використанню комп'ютера в дослідженнях культури мови, варто назвати нарис Л. Граудіна. Відзначаючи важливі результати в цьому питанні вчених слід зауважити, що на сьогодні залишаються не розробленими повною мірою питання про можливість зворотної дії комп'ютерів і штучних мов на мову людського спілкування, зокрема на загальнолітературну і розмовну мову. У зв’язку з цим виникає потреба дослідити цей напрямок в німецькій мові, адже

саме це дасть змогу надалі визначити перспективи розвитку мовної ситуації в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є новоутворення в сучасні німецькій мові. **Предметом дослідження** є види неологізмів, що мають місце Інтернет-спілкуванні. Відповідно основною **метою дослідження** є виявлення тенденцій і особливостей Інтернет-мови в контексті новоутворень з огляду на блоги та переписки.

Кількість користувачів Інтернету стрімко зростає, але в той самий час збільшується і продуковане його роботою навантаження на мову. Багато людей вже в буквальному сенсі слова жити не може без віртуального спілкування, вони постійно відчувають потребу у вираженні своїх вражень та переживань в режимі "он-лайн". Останніми роками фахівці все частіше говорять про нове психологічне захворювання – так звану Інтернет-залежність.

За останніми даними, кількість щоденників, розміщених в мережі Інтернет, досягла 35,3 млн і кожні півроку їх кількість подвоюється. Такий великий обсяг користувачів можна пояснити тим, що в мережі існує повна свобода: анонімність, а отже здатність видати себе за зовсім іншу особу, вільний вибір співбесідника та манери спілкування, можливість висловлення як надзвичайно позитивних так і вкрай, різко негативних думок. Загалом спостерігається тенденція до розвитку паралельної з форматом реального часу лінії життєдіяльності, яка більшістю сприймається як нормальна. У зв'язку з цим можна говорити про культуру Інтернет-мови, а отже і про неологізми, які її стосуються.

Соціальні мережі створені для того, щоб скоротити дистанцію між людьми [Ольшанский 2006, 84]. Як і в житті, у блогах люди не спілкуються літературною мовою, використовують жаргон, спрощені і перероблені слова. Утім цілком природнім є той факт, що слова, які нещодавно виникли, нові найменування, займають не те саме місце в словниковому складі мови що й вже наявні, тому що не всі лексичні одиниці узуалізуються, тобто використовуються всією мовною громадою. Деякі лишаються лише випадковими утвореннями. Тому в цьому відношенні логічно оперувати поняттям "неологізм".

Неологізм – це лексична одиниця, а поряд з тим і значення, яке постає в певний період мовного розвитку в групі людей, які спілкуються, там поширюється, визнається всіма в якості мовної норми і в цей період розвитку рахується більшістю користувачів мови

протягом певного проміжку часу як нове явище. Поняття "неологізм" (від грецьк. νέος – молодий, новий і λογισμός – судження, вислів) розглядається як новостворений термін, слово або фраза, що перебуває в процесі входження в загальне використання і ще не включена до державної та загальновживаної мови [5]. Неологізм розуміється також як категорія історично змінна, один з розрядів пасивного словника, тобто це одиниці, які ще не встигли ввійти (або вже не ввійдуть, оскільки, виникнувши, майже відразу ж і зникли) до активного слововжитку. Таким чином, спостерігаємо різноманітність підходів до поняття "неологізм", які втім об'єднуються за головною ознакою інноватиного характеру нових слів.

Як тільки слово, яке нещодавно виникло, стає загальновідомим і таким чином втрачає свій новітній характер – воно перестає бути неологізмом. Так, велика кількість нових у вжитку німецькомовної громади слів належать до англоамериканізмів, їх часто позначають як англіцизми-неологізми: *Carsharing, Event, Callcenter, Direktbanking, Energydrink, Globalplayer, Outsourcing*.

До найважливіших критеріїв відокремлення неологізмів від інших лексичних нововведень є їхнє загальне використання і поширення, їхня лексикалізація та інтеграція. При вивченні неологізмів слід звернути увагу на їхнє написання та вимову, їхнє значення та порядок вживання.

Коли у вжиток потрапляє нове слово, мовці часто мають сумніви щодо норми його використання у:

- правописі (наприклад, *Spinnoff замість Spin-off* чи *Spinn-Off*);
- вимові (наприклад, у слові *Download* вимова розвинулась від */…loúd/* до */…loát/*);
- морфології (наприклад, при визначенні роду іменника *Der Blog - das Blog, або коли йде мова про флексію des Piercing - des Piercings*);

Головна функція неологізму не завжди полягає у найменуванні нового предмету дійсності. Використання неологізмів часто підкріплене необхідністю уточнення: належність до певної групи, фешенебельність, або ж з метою привернення уваги (як, наприклад, *Entschleunigung* замість *Verlangsamung*). Ці прагматичні функції слугують причинами того твердження, що в першу чергу мова реклами використовує новоутворення. Сигнальна функція нових слів підсилюється ще й тим характерним явищем, що часто

спостерігається порушення граматичних правил (*unkaputtbar, hier werden Sie geholfen*).

Неологізми мають також культурну цінність. Новоутворення можуть викликати порухи до мисленнєвої діяльності та нові асоціації (*Die bigsten Hits gratis downloaden*).

Слід додати, що неологізми використовуються в якості замінників позначень, коли позначуваному потрібні інша оцінка або ж погляд під іншим кутом зору. Яскравим прикладом є підприємство Deutsche Bahn, термінологія якого передбачає наступні зміни найменувань: з *Schaffner* стає *Zugbegleiter*, *der Schalter* стає *Servicepoint*, а на даний момент взагалі називають *Counter*.

Підсумовуючи вищезазначену інформацію, робимо висновок, що неологізми служать, з одного боку, для номінації нових чи ще не названих понять, реалій, а з іншого – для заміни попередніх найменувань новими, зумовленої різними чинниками тенденцією до мовної економії, уніфікації номінативних моделей, виразнішого, точнішого найменування, експресивно-стилістичного оновлення, з причин соціально-політичного, пуристичного, евфемістичного характеру.

Потреба у власне номінативних неологізмах постає особливо гостро під час формування літературної мови народу або її окремих стилів, коли зростає роль свідомого, цілеспрямованого їх творення окремими особами. Номінативно-експресивні неологізми особливо швидко виникають (так само й зникають) у розмовній мові [3].

Розрізняють такі види неологізмів:

Нові слова. Вирази та значення є новими. Один з найсучасніших прикладів, який варто навести, є дієслово *simsen,* утвореневід SMS на позначення явища відправлення коротких повідомлень.

Нові значення. Предмет дійсності отримує нове (додаткове) значення. Як дещо застарілий приклад може виступати слово *Maus* в якості технічного приладу, частини комп'ютерної периферії.

Нові словосполучення. Уцьому випадку варто розрізняти сполучення часто вживаних слів (*Internetcafe*, *Laptop-Tasche*) від метафоричних новоутворень. Для останніх вирішальним для використання є не основне значення, а характерна ознака. Прикладами можуть слугувати такі слова як *Modezar, Literaturpapst, Börsenzwerg, Wirtschaftsauguren, Erzeinwohner.*

*Нові слова в якості замінників з однаковим значенням:Idemnität*замість *Identität*, але варто не плутати з *Indemnität*.

Злиття. Сполучення нових слів з існуючих є найпродуктивнішим способом словотвору в німецькій мові й виступає відповідно невичерпним джерелом для неологізмів: *Dosenpfand*,*Genmais.*

*Деривація.*Розподіл за допомогою афіксів (особливо використовуючи префікси та суфікси) також є важливим способом. Вони можуть утворювати ще більші групи нових слів (*Cyberpunk*, *Cyberkriminalität*).

*Скорочення.*Ефективний спосіб мовної економії. Як тільки закріплюється їхнє використання, вони можуть бути розглянуті як неологізми (*Hiwi*,*Azubi*). Закон мовної економії – прагнення мовця зекономити мовленнєві зусилля як одна з причин мовних змін. Тенденція до мовної економії пов'язана насамперед зі збільшенням кількості інформації й прискоренням життєвого ритму, з одного боку, та з прагненням звести до мінімуму розумову та фізичну діяльність мовця, з іншого боку. Мовна економія – це не лише відмова від невиправданих повторень, але й скорочення малоінформативних сегментів, які не змінюють загальний зміст висловлювання. Реалізація мовної економії простежується при вживанні скорочень [2]. Можна стверджувати, що процес утворення скорочень у сучасній німецькій мові досить активний, і кількість їх постійно зростає. Вони сприяють сконденсованості, семантичній насиченості мовлення та є однією із форм компресії на лексичному рівні. Цей процес зумовлений прагненням до швидкого усунення інформаційної надлишковості, цьому сприяє аналітичний характер побудови сучасної європейської мови. В Інтернет-мовітакож спостерігаємо тенденцію до скорочень, насамперед у молодіжній Інтернет-мові:

Таблиця 1

Скорочення	Німецький еквівалент	Український еквівалент
MFG	MitfreundlichenGrüssen	З дружніми побажаннями
LG	LiebeGrüsse	З найліпшими вітаннями
G + K	GrussundKuss	Цілую та обіймаю
www	Wirwerdenwarten	Ми будемо чекати
bb	bisbald	До побачення!
bbb	bisbald, Baby!	Бувай, крихітко!

NEWS	Nureinwenigsauer	Я дещо засмучений
ivd!	Ichvermissedich!	Я за тобою сумую!
WaMaDuHeu?	Wasmachstduheute?	Що робиш сьогодні?
KV	kannstevergessen	Забудь про це
sTn	schönenTagnoch !	Гарного дня!
hdl	habdichlieb	Кохаю тебе!
gn8	GuteNacht	Надобраніч!
akla	Allesklar?	Все зрозуміло (ясно)?
bd	brauchedich	Ти мені потрібен
braduhi?	BrauchstduHilfe?	Тобі потрібна допомога?
BSE	Binsoeinsam	Мені так самотньо
DAD	Denkandich	Думаю про тебе
DaM	Denkanmich	Згадуй мене
DN!	Dunervst!	Ти мене дратуєш!
dubido	Dubistdoof	Ти ідіот!
DuBiMeiLe	DubistmeinLeben	Ти- моє життя
HAHU	HabeHunger	Я голодний
HASE	HabeSehnsucht	Я сумую
Q6	KommeumsechsUhr	Прийду о 6ій
ko20mispa	komme 20 Minutenspäter	Прийду 20ма хвилинами пізніше
ZDOM?	Zudiroderzumir?	До тебе чи до мене?
MaMiMa	Mailmirmal	Напиши мені(листа)
RUMIAN	Rufmichan	Подзвони мені
JON	Jetztodernie	Зараз чи ніколи

Результати дослідження дають підстави звернути на увагу той факт, що німецькій мові притаманні динамічні процеси, які спричинюють появу нових слів, своє відображення, застосування вони знаходять в Інтернет-мові [4]. Слід підкреслити, що новоутворення слугують одним із найпродуктивніших способів

розширення словникового складу мови. Неологізми сприяють назві нових предметів дійсності або з метою вдосконалення номінації вже існуючих реалій. Зважаючи на факт існування явища мовної економії, можна говорити про тенденцію до скорочень, які використовуються в спілкуванні молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гусева А.Е. Ольшанский И.Г.* Лексикология. Современный немецкий язык: практикум = Lexikologie. DiedeutscheGegenwartssprache: Übungsbuch: учеб. Пособие для студ. лингв. фак. высш. уч. заведений – М.: Издательский центр "Академия", 2006. – 160 с.
2. *Калиновська І.М.* Реалізація мовної економії шляхом скорочення. – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2008.
3. *Снєжок К.В. Гурецька О.О.* Мова Інтернет-щоденників і блогів. IX внутрішньовузівська студентська наукова-практична конференція "Мовна культура фахівця у контексті сучасності". – Донецьк: ДонНТУ, 2009.
4. *Стрельнікова О.В.* Економія і варіативність як мовні константи. – Чернівці: Національний університет імені Юрія Федьковича, 2010.
5. Поняття неологізму. Електронний ресурс. Режим доступу до статті: http://de.wikipedia.org/wiki/Neologismus

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Рассмотрено понятие новообразования, а также определены и исследованы особенности и тенденции развития лексических инноваций в современном немецком молодежном Интернет-языке.

Ключевые слова: *Интернет-язык, блог, новообразование, неологизм, языковая экономия, сокращение.*

The definition of neoformation has been investigated, the pecularities and the tendencies of development of lexical innovations in the modern German youth Internet-language have been defined and studied.

Key words: *Internet-language, blog, neoformation, neologism, language economy, shortening.*

УДК 811.14’02:37.02

Шовковий В. М., д.пед.н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ КЛАСИЧНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПОЕТАПНОГО ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ДІЙ

У статті описано основні етапи формування рецептивних граматичних навичок з класичних мов у контексті теорії поетапного формування розумових дій. Розроблено основні види вправ, які сприяють формуванню навичок вичленовування граматичної ознаки, упізнавання граматичних форм та конструкцій, встановлення значень граматичних форм, зміцнення граматичних знань та навичок за допомогою використання елементів репродуктивного мовлення.

Ключові слова: *граматичні навички, рецептивні навички, навчання класичних мов, види вправ.*

Формування граматичних навичок – одна з найголовніших цілей навчання класичних мов, тому до цієї проблеми зверталися дослідники упродовж століть. Теоретичними підвалинами навчання граматики класичних мов стали праці М. Бреаля, С. Гінтовта, П. Деттвеллера, В. Ніколіна, Н. Кацман. Однак проблема визначення етапності та методичних прийомів реалізації цих етапів не була предметом спеціального дослідження, що робить статтю **актуальною**.

Мета статті – визначити особливості формуванні граматичних навичок з класичних мов у контексті теорії поетапного формування розумових дій.

Наприкінці 30-их – на поч. 40-их років навчання мови почали розглядати як діяльність.І. Рахманов першим заговорив про потребу відповідності вправ психологічним процесам оволодіння діяльністю. Формування рецептивної мовленнєвої діяльності, за І. Рахмановим, має проходити такі етапи:осмислення, запам’ятовування, відтворення, упізнавання [13].

У 1966 році П. Я. Гальперін (1902-1988) розробив концепцію поетапного формування розумових дій [3]. Подальший розвиток вона дістала в роботах психолога і педагога Н. Ф. Тализіної [14].

В основі концепції лежить психологічне вчення про перетворення зовнішньої предметної діяльності на внутрішню психічну діяльність.

І етап: дія на цьому етапі максимально розгорнута і виконується фактично з опорою на зовнішні допоміжні засоби, тобто в матеріалізованій формі.

ІІ етап: людина заучує послідовність організації діяльності – і не просто у словесних формулюваннях, а на рівні розуміння своїх дій. На цьому етапі викладач вимагає від учня попереднього проговорювання уголос кожного кроку розв'язання задачі (етап голосного мовлення). Виявляється, якщо проминути цей етап, студент буде робити помилки при подальшому розв'язанні завдань. Власне внутрішня дія в нього ще не сформована, і проговорювання вголос слугує необхідним засобом такого формування.

ІІІ етап "зовнішнього мовлення про себе", коли дитина промовляє про себе всю послідовність необхідних дій.

IV етап – "дій у прихованому мовленні", коли здасться, що для виконання завдання вже нічого не потрібно: "подумав і розв'язав".

Навчання граматики класичних мов у контексті теорії поетапного формування розумових дій спирається на основний принцип диференційованої методики навчання іноземних мов: навички з кожного мовного аспекту (лексики, граматики, фонетики) та уміння з видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння читання та писемногомовлення) формуються лише у процесі вправляння у цьому мовному аспекті чи виду мовленнєвої діяльності [1; 4; 13];та на ідеї когнітивної теорії навчання мов, згідно з якою передбачається як розуміння студентами структури мови, так і наступне інтенсивне тренування з метою формування мовних навичок та мовленнєвих умінь [8; 12].

Уперше проблему поетапності формування іншомовних навичок та мовленнєвих умінь почала розробляти З. М. Цвєткова [15]. Вона визначила такі основні етапи у навчанні мови: засвоєння знань, імітативне відтворення, упізнавання, напіввільне відтворення, вільне відтворення.

Ця проблема знайшла своє вирішення і в працях І. Грузинської, яка виділяла три етапи: уміння упізнавати нове явище і виділяти його із контексту, уміння оперувати новими мовними навичками у зв’язку з уже існуючими, уміння вільно використовувати новий матеріал для вираження своїх думок [4].

Однією з перших праць, присвячених питанню формування граматичних навичок у читанні, є монографія В. Бухбіндера та І. Бермана [2], у якій науковці виділяють такі етапи у навчанні граматики:

- формування навичок вичленовування граматичної ознаки;
- формування навичок упізнавання граматичних форм і синтаксичних конструкцій;
- формування навичок встановлення значень граматичних форм синтаксичних конструкцій;
- удосконалення граматичних навичок на матеріалі читання текстів.

Отже, теорія поетапного формування розумових дій, ідеї когнітивної теорії навчання мов, а також рецептивно-репродуктивної методики навчання ІМ, досліджені етапи формування граматичних навичок читання підказують таку послідовність методичних прийомів у навчання граматики класичних мов.

Проілюструємо методику формування граматичних навичок на прикладі теми "Perfectum".

Першим етапом має бути презентація граматичного явища. Викладач називає усі ознаки, пояснює всі етапи алгоритму утворення парадигми, називає значення граматичних форм.

Первинне ознайомлення з граматичними явищами може здійснюватися дедуктивно (граматичне явище презентується викладачем у формі ґрунтовного викладу правил, а потім відбувається формування навичок та вмінь, пов'язаних з цим граматичним явищем), дедуктивно-індуктивно (викладачем презентуються основи граматичного явища, а потім на мовленнєвому матеріалі розширюються уявлення про нього), індуктивно (викладач презентує мовленнєвий матеріал, а студенти, аналізуючи його роблять певні висновки). Презентація нового матеріалу до теми "Перфект" буде дедуктивною.

Основними методичними прийомами презентації граматичного матеріалу системи перфекта мають бути: *пояснення* (значення, вживання), *алгоритмізація* формотворення (презентація схеми послідовності дій утворення граматичних форм), *унаочнення* (використання мовної наочності, яка демонструє граматичну форму), *переклад* граматичної форми, з метою надання їй певних значень, *зіставлення* виучуваної форми зі схожими за змістом чи/та формою вираження аналогами в рідній та іноземній мовах.

1. Студентів знайомимо з граматичною семантикою перфекта.
2. Знайомимо з алгоритмом утворення форм перфекта.

3. Записуємо парадигму і перекладаємо кожну форму.

4. Характеризуємо основні типи основ: (кореневий тип – з кількісним чергуванням голосного основи ĕmo ēmi купувати, з редуплікацією tango, tetigi торкати, тип із суфіксом –s: scribescripsi писати, тип із суфіксом – u, -vornoornavi).

Другим етапом має стати усвідомлення навчального матеріалу та запам'ятовування.

Для усвідомлення варто виконати вправи на відтворення алгоритму утворення форм перфекта.

Вправа.*Від поданих дієслів утворіть форми перфекта активного в усіх особах (утворіть перфект активний і провідміняйте).*

dico, di**x**-i, dictum, dicĕre *говорити;*

amo, amā**v**-i, amātum, amāre*кохати;*

curro, cucurr-i, cursum, currĕre *бігати.*

Студенти обов'язково коментуютьусі свої дії, які вони виконують. Якщо виникають труднощі, викладач допомагає їх подолати.

Для запам'ятовування ефективним буде проведення внутрішньомовних зіставлень особових форм перфекта активного з формами презенса активного.

На цьому етапі (згідно з основним положенням рецептивно-репродуктивної методики) у пам'яті студента повинен сформуватися звуко-моторний образ форм перфекта, тобто студенти повинні мати в пам'яті парадигму цих форм.

Питання про усне випередження усіх видів діяльностіунавчанні мови першим поставив А.В. Монігетті [10], який вважав, що перш за все повинні сформуватися звуко-моторні образи виучуваного матеріалу, необхідні для подальшого формування усіх видів мовленнєвої діяльності. Це довели експериментально М. Жинкін та В. Железняк [5; 6].

Окрім того, студентам варто запропонувати записати по пам'яті парадигму, прослухати парадигму з опорою на записану та без опори. Однак мати знання форм перфекта є недостатнім. Це не означає, що студенти будуть легко упізнавати, розуміти і перекладати ці форми у реченні чи текстах. Для цього потрібно сформувати відповідні навички.

Третім етапом (згідно з теорією формування розумових дій) має стати формування первинних умінь вичленовування граматичних

ознак. Для цього студенти повинні виконувати вправи на аналіз ознак перфекта (вичленовування граматичних ознак перфекта).

Вправа. *Визначте у поданих словах ознаки перфекта (30-40 слів).*

Rogavisti, defecit, rogavit, cecidi, pupugērunt…

Студенти називають основу та закінчення, коментують хід своїх думок.

Із самого початку заняття необхідно визначитися, які саме дієслова студенти повинні вивчитися. Сформувати словниковий мінімум (орієнтовно 25 слів на кожне заняття), і ці 25 слів обігравати упродовж усього заняття. Таким чином, упродовж вивчення теми перфекта активного студенти засвоюють 25 лексичних одиниць і 25 перфектних основ.

Варто також виконати вправу на визначення основи та її характеристику.

Вправа. *Визначте у поданих словах основу перфекта. Назвіть її тип. Визначте словникову форму слів (25-30 слів).*

Exercui, fecimus, fefellit…

Наступними кроками буде доведення до автоматизму механізмів визначення та семантизації форм перфекта.

Четвертим етапом має стати формування навичок вичленовування граматичної ознаки, яке відбувається за допомогою мовних рецептивних аспектних одномовних граматичних вправ на виділення формальних ознак певної граматичної форми.

На цьому етапі відбувається поступове згортання алгоритмів послідовності виконання дії. Доведення певних дій до автоматизму: глянув на форму – і впізнав її.

Вправа**.** *Порочитайте пари граматичних форм, назвіть форми, які утворені від основи перфекта. Назвіть ознаки перфекта.*

Fluere – fluxisse,gerit – gessit,affero –attuli.

Вправа**.** *Серед поданих слів знайдіть слова, вжиті у перфекті. Назвіть ознаки перфекта.*

Misi, disces, laudes, rexi, mittam, vēxit, pinxi, pingi, fluxi, flexi, flere…

П'ятим етапом має бути формування навичок упізнавання граматичних форм, яке здійснюється за допомогоюаспектних рецептивних граматичних вправ на знаходження вказаних граматичних форм поза контекстом без опори на переклад, в контексті з опорою на переклад, у контексті без опори на переклад.

Вправа. *Серед поданих форм перфекта знайдіть форми, вжиті у 3 особі однини.*

Misit, laudavi, rexit, misimus, vēxit, pinxit, pinxi, pinxisti, fluxi, fluxit…

Вправа. *Серед поданихграматичних форм знайдіть форми перфекта активного у 1 особі множини.*

Misimus, mittimusmisĕram, laudemus, laudamus, laudavimus, rēgi, reximus, regimus, regit, pinximus, pingimus.

Ці вправи передбачають формування навичок упізнавання конкретної граматичної форми серед інших.

Вправа. *У поданих сентенціях знайдіть дієслова, вжиті у формах перфекта (до 10-и сентенцій).*

Antiqua, quaenuncsunt, fueruntolimnova. — Те, що зараз старе, було колись нове.

Dixisse, nontacuisseinterdumpaenitet. — Іноді шкодуємо, що щось сказали, а не змовчали.

Iamfamanimiumfecit (Seneca). — Уже чутка додала зайве.

Вправа. *У поданих реченнях знайдіть дієслова, вжиті у формі 2 особи однини перфекта активного (до 10-и речень).*

Sed quoniam coegisti, ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse, perfice, si potes, ut ne moriendum quidem esse miserum putem. Ne vos quidem, iudices i qui me absolvistis, mortem timueritis.Non igitur Hectora traxisti, sed corpus quod fuerat Hectoris (Cic.).

Шостий етап – формування навичок встановлення значень граматичних форм із використанням прийому граматичного аналізу та перекладу.

Формування навичок встановлення значень граматичних форм із використанням прийому граматичного аналізу та перекладу розпочинається з граматичного аналізу окремих слів. Для цього використовуються:

а) рецептивні мовні аспектні граматичні вправи на аналіз та переклад граматичних форм поза контекстом:

Вправа. *Виконайте граматичний аналіз поданих слів і перекладіть їх (30-40 граматичних форм).*

Fuerunt, tacuisse, fecit…

Студенти коментують свої міркування щодо визначення граматичної форми, а також алгоритм своїх дій у визначенні граматичних значень.

Вправа. *Перекладіть подані граматичні форми українською мовою без попереднього аналізу (25-30 граматичних форм).*

Coēgisti,absolvistis, fuerunt…

Наступним кроком має стати граматичний аналіз і переклад речень.

Існують два види граматичного аналізу речень та текстів: структурний та лінійний.

Структурний аналіз є навчальним допоміжним прийомом, спрямованим на оволодіння немовленнєвими операціями.

Він потрібний тільки на початковій стадії. Це аналіз, який передбачає використання граматичних понять. Згодом здійснюється прагнення до згортання дій, до переведення операцій на фонові рівні.

На перших заняттях з морфології аналізу варто піддавати кожну граматичну форму і аналізувати її доти, доки в студентів не сформуються міцні навички її розпізнавання та перекладу, коли ж навички достатньо міцні, окремі граматичні форми можна поступово залишати без аналізу.

Алгоритм структурного аналізу речення

1. Прочитати речення.

2. Визначити граматичну основу речення, визначити граматичні форми підмета і присудка.

3. Перекласти граматичну основу.

4. Визначити слова, які залежать від присудка, визначити їх граматичну форму, встановити відношення між присудком і залежними від нього словами, перекласти словосполучення; визначити слова, які входять до групи присудка, проаналізувати їх граматичні форми, встановити відношення між ними і перекласти.

5. Визначити слова, які залежать від підмета, визначити їх граматичну форму, встановити відношення між підметом і залежними від нього словами, перекласти словосполучення; визначити слова, які складають групу підмета, проаналізувати їх граматичні форми, встановити відношення між ними і перекласти словосполучення.

6. Визначити синтаксичні звороти, проаналізувати їх та перекласти.

7. Перекласти усе речення.

Лінійний аналіз доцільно застосовувати тоді, коли в студентів сформувалися відносно стійкі навички розпізнавання й розуміння морфологічних форм і синтаксичних конструкцій. Лінійний аналіз можна проводити як до перекладу речень, коли викладач намагається запобігти труднощам і помилкам, так і після його перекладу – тоді викладач має можливість коригувати помилки студентів.

Лінійний аналіз полягає у визначенні граматичних форм, синтаксичних конструкцій у відносно вільнійпослідовності, без дотримання субординативної ієрархії. Найчастіше аналізуються ті граматичні форми, які спричиняють труднощі під час рецепції речення.

1. Студент читає речення.

2. Студент аналізує складні граматичні форми, синтаксичні конструкції.

3. Студент перекладає речення.

Вправа. *Прочитайте подані речення, виконайте повний аналіз (структурний), перекладіть (10-20 речень).*

1. Multos annos Oedĭpus Thebis omnium consensū felicĭter regnavisse dicĭtur, cum vehemens pestilentia in urbe orta est. 2. Tum Oedĭpus oracŭlum Apollĭnis consulĕre consilium cepisse narrātur legatumque Delphas misisse numen dei percontātum.

Прокоментуйте власні назви.

Вправа. *Прочитайте речення, проаналізуйте підкреслені граматичні форми. Перекладіть речення (10-20 речень).*

1. Ea disiecta gladiis destrictis in eos impetum fecerunt. 2. Postquam id animum advertit, copias suas Caesar in proximum collem subduxit equitatumque. 3. Ipsetriduointermissocumomnibuscopiiseossequicoepit.

Сьомий етап – зміцнення граматичних знань та навичок за допомогою використання елементів репродуктивного мовлення.

У процесі усної роботи формуються звуко-моторні образи виучуваного матеріалу, необхідні для подальшого формування усіх видів діяльності [5; 6].

І. Павлов свого часу довів провідну роль мовленнєво-рухового аналізатора в засвоєнні усіх видів мовленнєвої діяльності [11].

Хоча кінцевою метою навчання класичних мов і є рецепція, однак вправи на репродукцію не повинні залишатися поза увагою, оскільки доцільність їх використання підтверджується даними сучасної психології, яка надає домінувальну роль мовленнєво-руховому аналізатору в навчанні мови.

Для елементів репродуктивного мовлення пропонуємо спеціально розроблені вправи:

а) мовні репродуктивні граматичні трансформаційні вправи (на зміну, вставку або підстановку граматичних форм):

Вправа. *Перепишіть речення, поставивши дієслова, подані в дужках, у форму перфекта (10-20 речень).*

1. Epistulae saepe causa gaudii (sunt). 2. Plantae (ornant) silvas,

hortos et campos. 3. Graeci inimicos in pugnis (occident).

b) мовні репродуктивні коректурні вправи – вправи на виправлення морфологічних та синтаксичних помилок; ці вправи супроводжуються перекладом.

Вправа. *Прочитайте речення, визначте, яке слово вжите в неправильній граматичній формі. Побудуйте речення правильно (10-20 речень).*

1. Poëtae antique demagna Gloria Romae narravit.2. Templa antiqua auro et argento ornavitur. 3. Pueri timuimus noctes obscuras.

c) мовні та умовно-комунікативні репродуктивні граматичні вправи на утворення та переклад окремих словосполучень, речень.

Вправа. *Письмово перекладіть реченнясловосполучення латинською мовою (30-40 словосполучень).*

Він прикрасив храм, ти написав листа, я передав книгу, ми розповіли про військо, вони сказали мені, ви віддали місто.

Вправа. *Усно перекладіть речення латинською мовою (10-20 речень).*

Він послав до кордону багато легіонів. Вони прикрасили храми золом і сріблом. Поети написали багато книг про римське військо.

Восьмий етап – аналітичне читання текстів, які містять форми перфекта. На цьому етапі упроваджується аналітичне читання текстів з повним або частковим граматичним аналізом.

Вправа. *Прочитайте текст, проаналізуйте граматичні форми, перекладіть. Прокоментуйте соціокультурні поняття та реалії.*

Дев'ятий етап – синтетичне читання текстів, які містять форми перфекта.

Аналітичне читання як процес роботи з мовним матеріалом зазнав методичної оцінки у 30-і роки [4]. У методиці панувала думка, що дійти до оволодіння мовленнєвою діяльністю можна за допомогою достатнього закріплення мовного матеріалу. Однак робота з мовним матеріалом не сприяє формуванню мовленнєвих умінь: кожен вид діяльності формується шляхом вправляння у цьому ж видові діяльності.

У 30-і роки почали поступово переходити до навчання синтетичного (безперекладного) читання [4; 9]. А в 50-і роки повністю утвердилася концепція навчання без перекладного читання (як виду мовленнєвої діяльністі). І. Карпов визначив 4 етапи у навчанні читання тексту [7]:

- розуміння загального змісту, яке супроводжується вільним перекладом,

- етап лексико-граматичного аналізу,
- етап повного адекватного розуміння тексту (з перекладом),
- етап без перекладного розуміння.

І. Карпов зробив висновки: 1) ці етапи мають згортатися, 2) переклад – тимчасовий засіб, якого згодом треба позбутися.

І. Рахманов, М. Вайсбурд, М. Бахарева, В. Цетлін підтримали ідею безперекладного читання, яка стала основною ціллю у навчанні читання. Встановлено також, що аналітичне читання має передувати синтетичному.

Тому останнім етапом у формуванні граматичних навичок має стати зміцнення граматичних навичок під час синтетичного читання тексту: "глянув на граматичну форму і встановив її значення".

Отже, навчання граматики повинне проходити такі етапи: першим етапом має бути презентація граматичного явища; на другому етапі – усвідомлення навчального матеріалу та запам'ятовування; третім етапом має стати формування первинних умінь вичленовування граматичних ознак; на четвертому етапі – формування навичок вичленовування граматичних ознак; на п'ятому етапі – формування навичок упізнавання граматичних форм; шостий етап – формування навичок встановлення значень граматичних форм із використанням прийому граматичного аналізу та перекладу; сьомий етап – зміцнення граматичних знань та навичок за допомогою використання елементів репродуктивного мовлення; восьмий етап – аналітичне читання текстів з повним або частковим граматичним аналізом; дев'ятий етап – синтетичне читання текстів з метою удосконалення рецептивних граматичних навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Александер В.М.* Методика преподавания немецкого языка. – М., Л., 1934.–237 с.

2. *Бухбиндер В. А.* Очерки методики обучения чтению на иностранных языках / В. А. Бухбиндер,И. М. Берман. – К. : Выща школа, 1977. – 174 с.

3. *Гальперин П. Я.* Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / Петр Яковлевич Гальперин// Исследования мышления в советской психологии. – М., 1966. – С. 236–277.

4. *Грузинская И. А.* Методика преподавания английского языка в средней школе / Ирина Алексеевна Грузинская. – М. : Учпедгиз, 1933. – 263 с.

5. *Железняк В.М.* К проблеме соотношения устной речи и чтения на начальном этапе обучения иностранным языкам // ИЯШ, 1961. – №2.- С. 11-17.

6. *Жинкин Н.* Механизмы речи. – М.: Издательство Академии педагогических наук, 1958. – 378 с.

7. *Карпов И. В.* Психологическая характеристика процесса понимания и перевода учащимися иностранного текста: Теория и методика учебного перевода / Под ред.. К.А. Ганшиной и И.В.Рахманова. – М., 1950. – 232 с.

8. *Кацман Н. Л.* Методика преподавания латинского языка в институтах и на факультетах иностранных языков / Нина Лазаревна Кацман. – М. : Высшая школа, 1979. – 142 с.

9. *Любарская А.А.* Чтение в новых программах по иностранному языку // ИЯШ, 1936. – №1.

10. *Монигетти А.В.* Роль устной речи в обучении иностранным язикам в свете новой программы для средней школы // ИЯШ, 1950. №1. – С. 35-46.

11. *Павлов И.Л.* Лекции о работе больших полушарий головного мозга. Л., 1949. – 289 с.

12. *Пассов Е. И.* Основы методики обучения иностранным языкам / Ефим Израилевич Пассов. – М. : Рус.яз., 1977. – 216 с.

13. *Рахманов И. В.* Рецептивное и репродуктивное усвоение иностранного языка в средней школе // ИЯШ, 1952. № 4. – С.42 – 56.

14. *Талызина Н.Ф.* Педагогическая психология: Учеб.пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений // Нина Федоровна Талызина. - М.: Издательский центр "Академия", 1998. – 288 с.

15. *Цветкова З.М.* В помощь учителю иностранного языка в средней школе). Ч.1. – М., 1940.–70 с.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2013.

Шовковый В.Н., д.пед.н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ОБУЧЕНИЕ ГРАММАТИКЕ КЛАССИЧЕСКИХ ЯЗЫКОВ В КОНТЕКСТЕ ТЕОРИИ ПОЭТАПНОГО ФОРМИРОВАНИЯ УМСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ

Статья посвящена описанию основных этапов формирования рецептивных грамматических навыков в контексте теории формирования умственных действий. Разработаны основные виды упражнений, которые способствуют формированию навыков вычленения грамматического признака, опознавания грамматических форм и синтаксических конструкций, установления значений грамматических форм, укрепления лексических и

грамматических знаний и навыков с помощью использования элементов репродуктивной речи.

Ключевые слова: *грамматические навыки, рецептивные навыки, обучение классическим языкам, виды упражнений.*

Shovkoviy V.N., Dr. in Pedagogical Sc., Prof.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

Teaching a grammar of classical languages in the context of the theory of the gradual formation of mental actions

The author describes the basic stages of developing of receptive grammatical skills in the context of gradual mental actions formation theory. The basic types of exercises which help to form the skills of singling out a grammatical sign, identifying grammatical forms and syntactic constructions, establishment the values of grammatical forms; strengthen lexical and grammatical knowledge and skills by the use of reproductive speech elements, are proposed.

Keywords: *grammatical skills, receptive skills, teaching classic languages, types of exercises.*

УДК 801.8

Шуляк С.А., к.філол.н., доц.,
Уманський державний педагогічний
університету імені Павла Тичини

ФУНКЦІОНУВАННЯ МІФОЧИСЕЛ У СВІТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ

У статті розглядаються символічні значення домінантних міфочисел у системі українських замовлянь. З'ясовується, що ця лексика виконує текстоутворюючу та смислоутворюючу функції. Аналізуються замовляння як тексти, призначені виконувати функцію магічного впливу на довкілля.

Ключові слова: *текст, міфочисло, символічне значення, українські замовляння, домінанта, конотація.*

Дослідженню структурної організації текстів замовлянь присвячені праці О. Потебні, Ф. Зелінського, Н. Познанського, А. Астахової, В. Петрова, В. Соколової, Т. Цив'ян, О. Свиридова,

В. Харитонової, Ю. Мосенкіса, Н. Мечковської, О. Остроушко, О. Павлова та інших мовознавців.

Аналізуючи замовляння, О.А. Остроушко зауважує, що семантико-синтаксична структура будь-якого тексту є поєднанням типового й індивідуального: з одного боку, текст являє собою одну з можливих актуалізацій базового жанрового структурного інваріанту, з іншого – має риси структурної організації, зумовлені конкретною комунікативною ситуацією, комунікативним наміром мовця, тезаурусом мовця й очікуваного адресата тощо [Остроушко 2002, 6].

У замовляннях слово "мислилося так само предметно, як і сам предмет, було такою самою дією, як і сама дія, таким само матеріально означеним, як і сама ознака" [Павлов 1999, 6]. У ситуації застосування замовляння слову надається "право бути Богом, тією єдиною силою, яка здатна подолати будь-яку світову біду й обернути її на користь" [Антонюк 1994, 8].

Ставлення до числа в магічних текстах особливе. Світ чисел у замовляннях – це світ високої прогностичності чисел для "сюжету" і "конфлікту" замовлянь: для розстановки замовних сил, їхньої впливовості та їхньої оцінки [Українські замовляння 1993, 285].

Метою цієї роботи є виявлення найбільш значимих міфочисел, які функціонують у текстах українських замовлянь і встановлення символічних значень досліджуваної лексики.

Кожне число має своє значення і, озвучене в кількості предметів, явищ чи подій, має певну магічну силу.

Число **один (перший)** є початком ліку, а отже має значення "найкращий та найсильніший у допомозі", як-от у замовлянні перелогів: ***Первим*** *разом, добрим часом: "Ішла святая Пречистая золотим мостом і стріла на золотім мості* ***тридев'ять*** *пахолов…"* [Ви, зорі-зориці 1991, 97].

Одиниця вважається числом першості, а в замовляннях може навіть не називатися, а вживатися опосередковано: *Ось* ***зуб****, ось* ***два****, ось* ***три****, ось* ***чотири*** *– всі твої, бери* [Ви, зорі-зориці 1991, 126].

Нумерологічний ряд у замовляннях жодним чином не означає простого поштучного нарощування "того ж самого": внаслідок цього в замовляннях інакше трактується й нумерологічний ряд [Українські замовляння 1993, 274]. Словосполучення ***друга*** *черниця* в значенні "ще одна" зустрічаємо у шептанні від бешихи, наприклад: *Ішли* ***три*** *черниці, і стали їх питати: "Ой що ж ви*

знаєте, від чого помагаєте?" ***Одна*** *каже: я шить вишиваю,* ***друга*** *каже: від колючої бешихи помагаю* [Ви, зорі-зориці 1991, 163].

Часто зустрічаємо в замовляннях словосполучення ***другим*** *разом*, ***третім*** *разом*, які підсилюють магічний вплив тексту: *Поможи, Господи,* ***другим*** *разом, лучшим часом враз вимовляти… Поможи, Боже,* ***третім*** *разом, ліпшим часом враз вимовити* [Ви, зорі-зориці 1991, 102]; *І в* ***другий*** *раз, і в Божий час: Господи, поможи на всякоє время і на всякий час* [Ви, зорі-зориці 1991, 52].

"**Три**" (як і "два", як і "один") – надзвичайно "дійовий", місткий і універсальний для світової культури символ [Українські замовляння 1993, 281]. Число **три** створює словосполучення з дендролексемами, наприклад *тополя* у текстах на кшталт: *Встаю не благословенна, / Іду не хрещена / Із дверей у двері, / Із воріт у ворота. // Підходжу під ясний місяць, / Під дрібні зірки, / Де в чистім полі / Стоять* ***три*** *тополі. // Там вклякаю – / Матір божою благаю: / – Мати Божа, заступнице, / Зніми з мене сухоти й гризоти, / З легень, з печень, / Із серця, з-під серця, / Із білих рук, із босих ніг* [Ви, зорі-зориці 1991, 15].

Найчастіше міфочисло **три** поєднується з лексемами на позначення родинних стосунків, як-от: *Їхали* ***три*** *брати: Петро, Павло і святий Гурій* [Ви, зорі-зориці 1991, 95]; *Було* ***три*** *брати, та всі вони Кіндрати. / Вони бились і рубались, і назад не оглядались. / Прийшла їхня мати – кров замовляти. / Вода остановилась, у новонародженого (ної) / Кров зупинилась* [Ви, зорі-зориці 1991, 83].

Число **три** в українських замовляннях пов'язане з християнською символікою, наприклад: хрест, ангел: *Лягаю спати – даю Богу знати. / Хрест переді мною, / Бог зі мною. /* ***Три*** *хрести,* ***три*** *ангели. / Господи, Боже мій, / передаю дух свій, / Ти ж мене помилуй, / Пошли ніченьку спокійну* [Ви, зорі-зориці 1991, 333]; пречисті: *На синьому морі стоїть білий камінь. На тім камені* ***два*** *брати січуться, рубаються, великі рани завдають – і кров не йде. Стій, кров, як кіл (дубовий). Ой у морі, на камені там сиділи* ***три*** *пречисті. Билися, рубалися – і кров не йшла* [Ви, зорі-зориці 1991, 81].

У замовлянні від більма число **три** набуває значення, яке посилює, збільшує святенність: *Їхали* ***три*** *купці /* ***трьома*** *кіньми, /* ***трьома*** *шляхами. / Кінь хвостом махне, / копитом заб'є, / язиком лиже – / більмо з ока злізе* [Ви, зорі-зориці 1991, 134].

Цифра **три** символізує Святу Трійцю і пов'язана з циклом народження, життя і смерті, а в замовляннях найчастіше вживається у значеннях "величний", "помічний", як-от: *Відганяю, заклинаю – / Божими словами, Божими молитвами, /* ***Святою Трійцею****, Духом святим! / Життя його благословенне на віки віків! / Потішаю радістю, веселістю, / Бо Бог дає кріп кість на віки віків! / Амінь!* [Ви, зорі-зориці 1991, 26].

Числа **чотири** та **п'ять** зустрічаємо в замовляннях на позначення частин тіла (наприклад, у собаки): *Біг собака через міст, /* ***Чотири*** *лапи,* ***п'ятий*** *хвіст, / Схопив вавку та й поніс* [Ви, зорі-зориці 1991, 214].

Дай, Господи, тяжкого врага закляти / На всі ***чотири*** *часті* [Ви, зорі-зориці 1991, 319]. У цьому замовлянні словосполучення *на всі* ***чотири*** *часті* пов'язане з особливостями матеріального сприйняття, а саме з наявністю чотирьох сторін світу.

Число **сім** вважається священним, адже за **сім** днів було створено світ. Частота повторів у замовляннях цього числа вказує на його важливість для людини, наприклад: *Ішло* ***сім*** *попів, несло по* ***сім*** *ціпів, ішло* ***сім*** *попів, несло по* ***семи*** *грабель, ішло* ***сім*** *попів, несло по* ***семи*** *лопат, ішло* ***сім*** *попів, несло по* ***семи*** *метел, зостріли бешиху водяну, вітряну і пристрітну на рабу Божому (ім'ярек)* [Ви, зорі-зориці 1991, 161].

Не завжди в українських замовляннях міфочисло **сім** несе позитивні конотації, як-от є показником кількості дочок Іродових: *Під дубом Маврійським / Стояли святії архангели – / Гавриїл, Уріїл і Суріїл. / І бачили вони, як виходило з моря /* ***Сім*** *простоволосих жінок. / Святії архангели підійшли до їх / І розпитувались: хто вони такії? / вони їм поодвічали: / "Єсть ми дочері Иродови, / А йдем ми на хрестьяньскую кость ломить"* [Ви, зорі-зориці 1991, 65].

Число **дев'ять** тісно пов'язане з числом три, адже **дев'ять** – це три рази по три, а це значить, що **дев'ятка** втричі збільшує і без того надзвичайну силу трійки, наприклад у замовляннях проти золотухи: *Мав жовнар /* ***Дев'ять*** *синів / Мала жовнарка /* ***Дев'ять*** *доньок…*[Ви, зорі-зориці 1991, 155]; від душі: *Мав душар* ***дев'їть*** *синів / Мала душарка* ***дев'їть*** *донек: / Сваталися, лагодилися, / Містилися – не помістилися, / Розійшлися, розтеклися, / Як розтікаєся віск на вогні* [Ви, зорі-зориці 1991, 153].

У замовляннях число **дев'ять** набуває негативної конотації, позначаючи "***дев'ять*** *поганих дівчищів*", як-от: *Ішов Христос*

золотим конем і ізстрітив ***дев'ять*** *поганих дівчищів, а в тих дівчищ погані очища* [Ви, зорі-зориці 1991, 58]. На "**дев'ятий** колос" відправляють захворювання, наприклад: *Волос, волос, іди на* ***дев'ятий*** *колос! Я тебе прошу, я тебе вимовляю з рук, з ніг, з очей, з плечей, з усіх сімдесяти жил* [Ви, зорі-зориці 1991, 172].

Цікаве поєднання у замовлянні від недуги словосполучення *дев'ятьма птахами-перваками* та ін., адже *первак* – це той, який перший від матері. Значить недуга вимовляється з дев'ятикратною силою, наприклад: *Буду тебе карати /* ***Дев'ятьма птахами-перваками, / Дев'ятьма індиками-перваками, / Дев'ятьма гусаками-перваками, / Дев'ятьма качурами-перваками, / Дев'ятьма півнями-перваками, / Дев'ятьма курами-перваками, / Дев'ятьма звірами-перваками, / Дев'ятьма биками-перваками, / Дев'ятьма кіньми-перваками, / Дев'ятьма псами-перваками, / Дев'ятьма котами-перваками****, /* ***Дев'ятьма*** *голками буду колоти, /* ***Дев'ятьма*** *косами буду стинати, /* ***Дев'ятьма*** *серпами буду зрізати. / Якби лиха не мав / роджений, хрещений (Федір). / Як не може доступити диявол до хреста, / Так не може доступити хвороба до (Федора)* [Ви, зорі-зориці 1991, 24]. Число **дев'ять** виявляє значення постійності та циклічності, як-от у наведеному вище прикладі.

У молитві від перелогів зустрічаємо число **дванадцять**: *Було в нас* ***дванадцять*** *злодіїв лютих,* ***дванадцять*** *перелог…*[Ви, зорі-зориці 1991, 98], а в замовлянні, як-от: *Їхала темна ніч на вороних конях. /* ***Тридцять*** *коней,* ***тридцять*** *стремен, /* ***тридцять*** *молодцьов* [Ви, зорі-зориці 1991, 195] число **тридцять** у значенні "багато".

"Велике" число **сімдесят** несе значення "дуже багато", "всі" у замовляннях на кшталт: *На морі стоїть дуб, а на дубі сидить сокіл. Прилетіла змія, хоче з'їсти сокола. "Стій, змійо, не їж мене, їж (Мартининих)* ***сімдесят*** *болячок,* ***сімдесят*** *гарачок,* ***сімдесят*** *уроків,* ***сімдесят*** *пристріток,* ***сімдесят*** *напиток, і вітряних, і водяних, і заспаних, і насланих, і чоловічих. І дівчачих, і жіночих, і парубочих", – я вас усіх знаю і поіменно називаю, й виговорую, із ніг, з плечей, з костей, з рум'яного лиця, із щирого серця, мої слова – господня поміч. Другим разом, Божим вказом* [Ви, зорі-зориці 1991, 53].

У шептанні від ятрости, де спочатку шептуха проказує молитву "Отче наш" й тоді каже: *Господи, поможи, дай, Боже, час добрий рабові Божому (ймення тієї особи, якій шепчуть) вишептать, викликать ятрість з її (чи його) рук, з її очей, з її ніг, з її голови, з її*

плечей, 77 суставів [Ви, зорі-зориці 1991, 30] міфочисло **сімдесят сім** набуває значення "всі" у словосполученні *77 суставів*. Наведемо ще подібні приклади замовлянь: *Є* ***сімдесят сім*** *сустав – / Із усіх вимовляю, / Із усіх визиваю, / На пущі засилаю; / Там одпочивай, / Хрещеному (Григорію) волю дай* [Ви, зорі-зориці 1991, 43]; *Не я визивала, / Не я викликала, – Визивала, / Викликала / Святиця, / Дівица, –* ***Сімдесят і сім****!* [Ви, зорі-зориці 1991, 112].

Беручи до уваги те, що треба прощати ворогів своїх **сімдесят сім** разів, у замовляннях від трясовиці також подибуємо це число: *Ішов Св. Аврам путем, зострічає він 77 трясовиць. / – Куди ви ідете, 77 трясовиць? / – Ідемо ж ми на Білу Русь людей мордувати, і тілом труждати, і кості ломати, і кров морити. / – Сину мій, Самсоне, побіжи, возьми залізную шину та розпечи і розжени тіх 77 трясовиць, нехай вони тіла не труждають, костей не ламають, кров не морять* [Ви, зорі-зориці 1991, 68].

У принципі всяку непарність, "лишку" світова архаїка схильна ототожнювати з невпорядкованим, нестійко-динамічним, а тому небезпечним "лихим" началом [Українські замовляння 1993, 278], тому й число **сімдесят сім** є переліком усього негативу, якого необхідно позбутися, наприклад: *Ісус Христос Спаситель, спаси і сохрани / Нарожденного, хрещеного (Трохима) / У дорозі, в праці, в любові, / Від усякого горя, мук, / Страждань, бідувань, / Від усяких клопотів, скорботів, / Від усяких ножів, мечів, / Від усяких мимоходів, переходів, / Від усяких ляків, переляків, / Від усяких хороб, / Від злотворних вітрів: / Їх є* ***сімдесят сім*** *– летючі й біжучі* [Ви, зорі-зориці 1991, 32].

Подібних конотацій набуває число **сімдесят сім** поряд з числом **двадцять чотири**, хоч воно і парне, в замовлянні на кшталт:…*З крижей, з-під крижей, / Стовбняки відвертати, /* ***Сімдесят сім*** *малярій не знати, /* ***Двадцять чотири*** *вітри / Із смертельними відвертами не чути, / Славу і здоров'я мати, / Чисту постіль, як у Господа Бога, / Божої матері мати. // Лежати – не лежати, / Хвороби не знати!* [Ви, зорі-зориці 1991, 20].

Лічити необхідно для того, щоб в потрібному (визначеному, "відзначеному") місці рахунок перервався [Українські замовляння 1993, 274], як-от у замовлянні від чорної хвороби: *Зробив ти на* ***два****, а я відробляю на* ***три****, відробив на* ***три****, а я відробляю на* ***чотири****, відробив на* ***п'ять****, а я відробляю на* ***шість****, відробляю на* ***сім****, відробляю після на* ***вісім*** *і на* ***дев'ять*** *від його двора, від його худоби, за нього самого* [Ви, зорі-зориці 1991, 143].

Зворотний лік (у бік зменшення) так само має магічну силу: "зменшення наявності", "зменшення буття", тобто *вигнання з буття*. Такою є нумерологічна процедура вигнання хвороб і напастей у замовляннях: лік ведеться від "багато" (звичайно сім) до жодного [Українські замовляння 1993, 275]. Наведемо приклад ліку від **дев'яти**: *Був собі чоловік. Жовмер – Гилка. Мав собі* ***дев'ять*** *жінок. Жовмериць. Всі* ***дев'ять*** *пішли в кущі. Пішло* ***9*** *– вийшло* ***8****, пішло* ***8*** *– вийшло* ***7****, пішло* ***7*** *– вийшло* ***6****, пішло* ***6*** *– вийшло* ***5****, пішло* ***5*** *– вийшло* ***4****, пішло* ***4*** *– вийшло* ***3****, пішло* ***3*** *– вийшло* ***2****, пішло* ***2*** *– вийшла* ***одна****, пішла одна – не вийшла й* ***жодна****. Норицю вимовляю, самицю вимовляю, залізницю вимовляю і на нетра відправляю. Є вас* ***77****,* ***сімдесят сім****, вимовляю вас зовсім!* [Ви, зорі-зориці 1991,154].

У молитві від трясовиці: *Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь. Ішов Святий Пахнутій путем, і навстрічу йому* ***дванадцять*** *дівиць-красавиць, царя Ірода дочки, і воспросив їх Святий Пахнутій: "Що ви за дівиці?" Отвіщали они йому: "Ми царя Ірода дочечки". – "Куди ідете?" – "Ми ідем людей мучить, сушить, знобить, рожжигать, іменем звать нас:* ***перва*** *огненная,* ***друга*** *то же,* ***третя*** *легчає,* ***четверта*** *гнутная,* ***п'ята*** *ломотная,* ***шоста*** *жовтая,* ***седмая*** *скорпія,* ***осьмая*** *сухая,* ***дев'ята*** *знобая,* ***десята*** *синяя,* ***одинадесята*** *пухлая,* ***дванадцятая*** *глухота і дневная, сестра їх старійшая, моторнійшая і проклятійшая". І взяв Святий Пахнутій жезл свій, і взяв, по* ***одній*** *парі брав, і кожной дівиці по* ***семидесяти*** *ран давав…* [Ви, зорі-зориці 1991,69] нумерологічний ряд набуває тривожно-амбівалентних значень.

Отже, в українських замовляннях числа першого десятка від одного до трьох є обов'язково символічними, на відміну від чотирьох, п'яти, шести, восьми. Числа від десяти мають за основу символіку простого числа, але символічні не всі. Числа сім, дванадцять, сімдесят, сімдесят сім набувають значення "багато", "межа зліченності", стаючи синонімами у багатьох текстах замовлянь. Міфочисла, поєднуючись з іншими лексемами, виконують текстоутворюючу та смислоутворюючу функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Антонюк В.Г.* Замовляння в мовноінтонаційній системі української народної поезії та побутовому вжитку: Автореф. дис… канд. філол. наук. – К., 1994. – 24 с.

2. Ви, зорі-зориці…Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М.Г. Василенко, Т.М. Шевчук; Передм. М.Г. Василенка. – К.: Молодь, 1991. – 336 с.

3. Вербальна магія українців / Вст. сл. Л.Дунаєвська; авт. передм. О.Павлов; упоряд. та прим. Т.Полковенко, В.Фісун. – К.: Бібліотека українця, 1998. – 98 с.
4. *Остроушко О.А.* Семантико-синтаксична структура текстів українських замовлянь / Оксана Андріївна Остроушко: Автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2002. – 24 с.
5. *Павлов О.Д.* Замовляння як вербальна магія / Павлов О.Д. Автореф. дис... канд. філол. наук. – Київ, 1999. – 28 с.
6. Українські замовляння / упоряд. Н. М. Москаленко ; автор передмови та коментаря М. О. Новикова. – К. : Дніпро, 1993. – 309 с.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Шуляк С.А., к.филол.н., доц.,
Уманский государственный педагогический
университет им. Павла Тычины

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ МИФОЧИСЕЛ В МИРЕ УКРАИНСКИХ ЗАГОВОРОВ

В статье рассматриваются символические значения доминантных мифочисел в системе украинских заговоров. Выясняется, что эта лексика исполняет текстоформирующую и смыслоформирующую функции. Анализируются заговоры как тексты, предназначенные исполнять функцию магического влияния на окружающих.

Ключевые слова: *текст, мифочисло, символическое значение, украинские заговоры, доминанта, коннотация.*

Shulyak S.A., Cand. of Philol. Sc., Assoc. Prof.
Pavlo Tychyna Uman National Pedagogical University

FUNCTIONING OF MYTHOFIGURES IN THE WORLD OF UKRAINIAN CHARMS

Symbolic meanings of the dominant mythofigures in the system of Ukrainian charms are considered in the article. This lexicon turns out to perform the text-forming and sense-forming functions. Charms are analyzed as the text intended to perform the functions of magical influence on the surroundings.

Key words: *text, mythofigure, symbolic meaning, Ukrainian charms, dominant, connotation.*

УДК 81'255.4.373

Щербакова М.С., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ІСПАНСЬКИХ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ХУДОЖНІХ ПОРТРЕТНИХ ОПИСІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються лексичні, стилістичні та фразеологічні засоби створення портретного опису в романі К. Руїса Сафона та їх відтворення в українському перекладі В. Шовкуна, аналізуються застосовані трансформації та їхня обґрунтованість.

Ключові слова: *художній переклад, портретний опис, лексико-стилістичні трансформації.*

Художній переклад є однією з найскладніших галузей перекладу. Його вивченням займалася низка вітчизняних та зарубіжних вчених [1, 3, 4, 5, 7]. Як й інші види перекладу, художній має свою специфіку та проблематику. Мистецтво художнього перекладу складається з особистої майстерності перекладача, його здібностей, передбачення літературних потреб свого часу. Художній переклад – це копітка аналітична праця, пошук таких перекладацьких рішень, які призвели б до створення художнього твору на мові перекладу, що відповідатиме оригіналу на змістовому, функціонально-стильовому та ідейно-художньому рівнях. Водночас художній переклад стає частиною культурно-історичного спадку суспільства, яке є носієм мови перекладу.

На думку Казакової Т. А., слід розрізняти "художній переклад" і "переклад художньої літератури" [1; 6]. У першому терміні слово "художній" виступає якісним показником даного виду діяльності, в той час як другий термін лише визначає характер текстів, що перекладаються, і не обов’язково характер самого перекладу, оскільки можливі й нехудожні переклади художніх текстів, які застосовуються загалом з метою академічних досліджень найбільш цінних пам’ятників світової літератури або для створення довідкових матеріалів.

На відміну від перекладу художньої літератури, поняття власне художнього перекладу передбачає творчу обробку оригіналу з використанням усіх можливих засобів виразності цільової мови. Саме так перекладач створює особливий вид тексту, який

покликаний представляти вихідний художній твір в іншій мові, забезпечуючи оригіналу додаткову аудиторію та розвиток міжкультурної художньої комунікації.

Перекладач керується власними уподобаннями та особистісними характеристиками, а отже, особистість перекладача надає тексту творчого характеру і перетворює його на художній переклад. Як зазначає А. Деіч, кожний перекладач виявляє індивідуальний підхід до тексту оригіналу. Вивчаючи його, перекладач пояснює вихідний текст по-своєму, інколи сперечається з ним. І часто саме суб'єктивний підхід перекладача визначає художню цінність перекладу та його естетичне сприйняття читачем [22; 60]. І, як вважає С. П. Ковганюк, саме тут перед перекладачем постають два нібито непримиренні завдання [3; 8]. По-перше, кожен перекладач має відтворити життя чужого народу з цього побутом, звичаями, найтоншими нюансами мови, з максимальним збереженням стилю твору, який перекладається, а по-друге, він має зробити це за допомогою мови іншого народу, з іншим побутом, звичаями, традиціями, та іншою синтаксичною будовою та образними засобами.

Отже, перекладач має знайти "золоту середину" між образним засобами і лексикою двох мов. Перекладений іншомовний текст має сприйматися природно. На думку С. П. Ковганюка, ідеальним перекладом може вважатися той, за яким не видно особистості [3; 9].

Те ж саме завдання стояло перед В. Шовкуном при перекладі роману "Ігри янгола" Карлоса Руїса Сафона. Його роман не можна віднести до одного жанру, оскільки в ньому можна знайти елементи містики, детективу, драми та пригод, у поєднанні з готичною прозою. А отже, перед перекладачем такого твору постає надзвичайно складне завдання.

У будь-якому творі портретний опис є засобом характеризації героїв, він містить низку позитивних чи негативних ознак, які виявляються в міміці, жестах, динаміці мовлення, інтонаціях, манері вдягатися, рисах обличчя, фігурі, зовнішніх атрибутах і т. д. Портрет є одним із засобів індивідуалізації персонажа. Окрім зовнішніх фізичних характеристик персонажа, до портрету включаються відомості про його зачіску, манери, аксесуари, тобто про те, що відображає його смаки, пристрасті, звички – індивідуальність героя. Портрет, на відміну від пейзажу, визначає і соціальний статус героя, оскільки в одязі знаходять своє вираження

і епоха, і пора року, і час доби [4; 142]. А отже, будь-які зміни в портретному описі можуть призвести до неадекватного сприйняття читачем усього тексту та спотворення змісту оригіналу. К. Руїс Сафон майже ніколи не малює повного, з усіма деталями, портрета героя. Він дає лише якусь одну, характерну зовнішню ознаку і повторює її настільки часто, що читач ніби "прив'язується" до неї і домальовує в уяві інші деталі портрету. Наприклад, "вовча посмішка" Андреаса Кореллі або бездоганні шовкові костюми дона Педро Відаля. Саме так письменник виявляє майстерність справжнього художника, який усвідомлює, що кожна людина радше створить власний образ, ніж запам'ятає заготовлену картинку [3; 257].

Прикладом зміни стилістики портретного опису може слугувати зображення однієї з героїнь, Хлої, чиє детальне зображення подає автор: *"La operística e insuperable femme fatale de mis relatos hecha carne y lencería. Tenía la piel más pálida que había visto jamás y el pelo negro y brillante cortado en un ángulo recto que enmarcaba su rostro. Sus labios estaban pintados de lo que parecía sangre fresca, y auras negras de sombra rodeaban sus ojos verdes. Se movía como un felino, como si aquel cuerpo ceñido en un corsé reluciente como escamas fuese de agua y hubiera aprendido a burlar la gravedad. Su garganta esbelta e interminable estaba rodeada de una cinta de terciopelo escarlata de la que pendía un crucifijo invertido"* [5; 40] В українському відповіднику спостерігаються значні зміни: *"Схожа на оперну героїню, непереможна фатальна жінка з моїх оповідок, у плоті та в нижній білизні. Шкіра в неї була біліша за будь-яку, досі мною бачену, а чорне й блискуче волосся, підстрижене під прямим кутом, обрамлювало її обличчя. Губи в неї були нафарбовані чимось схожим на свіжу кров, а чорні тіні охоплювали зелені очі. Вона рухалася, як кицька, так, ніби це тіло, затягнуте в корсет, що блищав, наче вкритий риб'ячою лускою, утворилося з води й навчилося долати земне тяжіння. Її прегарна й дуже довга шия була обмотана оксамитовим поясом, з якого звисало перекинуте розп'яття"* [6; 36]. Окрім явного буквалізму, який спостерігаємо на лексичному та граматичному рівнях, В. Шовкун, використовуючи вирази на зразок *рухалася, як кицька* та *дуже довга шия*, нехтує поетикою автора та знижує його стиль. До того ж, слід враховувати, що для української мови епітет "дуже довга шия" не є характерним і навряд чи буде сприйматися як

ознака позитивна, і в такому разі можна сказати, що шия в неї була тонкою або витонченою. Те саме відбувається і з виразом *рухалася, як кицька*. Застосувавши додавання *рухалася з кошачою грацією*, перекладач відтворив би авторську інтенцію точніше та зберіг самобутній стиль письменника.

До прийому стилістичної субституції перекладач вдався в наступному прикладі: *"Herminia [...] la que todos apodaban la Veneno porque, pese a su aspecto de mosquita muerta, era tan de fiar como una serpieite de cascabel en celo"* [5; 72]. В. Шовкун випускає тут фразеологізм *mosquita muerta* і замінює його контекстуальним відповідником *"була на вигляд великою скромницею"* [8; 62], що загалом передає семантичну авторську характеристику, проте не відповідає стилістичному навантаженню оригіналу, для передачі якого можна було б сказати *"здавалося, вона води не замутить"*.

Характерним для ідіостилю К. Руїса Сафона є широке застосування іронії. Так, описуючи одного з персонажів, письменник каже: *"parecía filtrarse un vago tufillo a formol que ponía los pelos de punta"* [5; 72]. У перекладі ця фраза звучить наступним чином: *"поширював навколо себе неясний сморід формаліну, від якого волосся ставало дибки"* [6; 62]. Тут слід зазначити, що іспанський іменник *tufillo* належить до високого регістру, і саме в цьому зосереджена іронія автора. При використанні контекстуального відповідника *сморід* вона втрачається, а отже читач не має змоги вловити авторську інтенцію. Проте, якщо вжити слово "*аромат"* замість *сморід*, яке має таке саме значення і належить до одного регістру з лексемою *tufillo*, ми, хоча й нехтуємо антонімічним перекладом, передаємо іронію та не втрачаємо особливого стилістичного забарвлення портретного опису.

Аналізуючи переклад В. Шовкуна, можна зробити висновок, що основною причиною змістових втрат є буквалізм, який спостерігається в лексичній сфері. Так для іспанської мови вираз *poner cara de circunstancias*, який Карлос Руїс Сафон використовує для портретного опису однієї з головних героїнь, належить до усталених: *"Isabella apretó los labios, poniendo cara de circunstancias"* [5; 275]. Тут маємо буквальний переклад, що частково відповідає контексту: *"Ізабелла стиснула губи й напустила на своє обличчя вираз, що відповідав обставинам"* [6; 233]. Однак, з контексту стає зрозумілим, що насправді дівчина зробила серйозний вираз обличчя. Таким чином, для читача стає

незрозумілим весь портретний опис, оскільки при перекладі не було надано належної уваги контексту.

Суттєве зміщення смислового навантаження спостерігаємо при описі Андреаса Кореллі*: "En su línea habitual, el patrón vestía un traje de tres piezas de lana negra y una corbata de seda roja. Impecable como era de rigor en él, aunque aquella vez había algo que no acababa de cuadrar"* [5; 515]. Епітет *impecable* в даному випадку автор застосовує по відношенню лише до вбрання персонажа, і жодним чином до його особистості. Проте, переклад викривляє зміст оригінального тексту: *"Патрон був одягнений у своєму звичному стилі – на ньому був костюм-трійка з чорного сукна й краватка з червоного шовку. Він був, як завжди, бездоганний, але я помітив, що йому чогось бракує, хоч і не відразу зрозумів, чого саме"* [6; 433]. Із перекладу випливає, що бездоганним був саме герой роману, а не лише його костюм. Отже, втрачається протиставлення зовнішнього та внутрішнього світу персонажа, на якому мав намір наголосити письменник.

При описі дона Педро Відаля письменник звертає увагу на його одяг, вишукані манери та бездоганний зовнішній вигляд у цілому, що є важливим для подальшого розвитку його характеру: *"Enfundado siempre en impecables trajes de seda y relucientes mocasines italianos, Vidal tenía las trazas y el gesto de un galán de sesión de tarde, con su cabello rubio siempre bien peinado, su bigote a lápiz y la sonrisa fácil y generosa"* [5; 11]. Проте, у перекладі *bien peinado* перетворилося на *скуйовджену чуприну*: *"Завжди одягнений у бездоганно скроєний шовковий костюм і взутий у блискучі італійські мокасини, зі своєю рудою, завжди скуйовдженою чуприною, вусиками, які були ніби намальовані олівцем, і безтурботною та доброзичливою усмішкою"* [6; 11]. Таким чином, однією зміненою деталлю викривлено увесь портретний опис, що впливає на загальну характеристику персонажа. Окрім того, *cabello rubio* означає світле, а не руде волосся, що має суттєве значення, бо саме воно ще з античності вважалося ознакою аристократизму та приналежності до осіб високого походження. Оскільки автор подає портретні описи досить фрагментарно, саме такі невеликі деталі формують його основні риси, а отже нехтувати ними не можна.

Втрачається суттєва частина авторського задуму і в одному з перекладів портрету головної героїні Крістіни: *"Cristina estaba*

sentada en el piso, apoyada contra la bañera de metal como un muñeco roto. Le sangraban las manos y los pies, sembrados de cortes y aristas de vidrio. Su sangre se deslizaba todavía por las grietas del espejo que había destrozado a puñetazos" [5; 546]. В. Шовкун пропонує наступний переклад: *"Крістіна сиділа на підлозі, опершись спиною на металеву ванну, наче зламана лялька. Руки й ноги в неї були закривавлені, вкриті порізами, з яких стриміли скляні скалки. Її кров досі сочилася з тріщин у дзеркалі, яке вона розбила ударами кулаків*" [6; 460]. По-перше, в оригіналі автор вживає дієслово *sangraban* в Pretérito Imperfecto, що означає незавершену дію, а отже руки й ноги персонажа були не просто закривавленими, вони й досі кровоточили. По-друге, викликає непорозуміння фраза *її кров досі сочилася з тріщин у дзеркалі*. Для іспанської мови характерним є вживання в даному випадку метафори, проте при буквальному перекладі втрачається виразність та стає незрозумілим для читача. Цього можна уникнути, використавши додавання: *краплини її крові досі стікали по тріщинах у дзеркалі.* Буквалізм спостерігаємо також у фразі *розбила ударами кулаків*, природніше українською мовою сказати: *розбила кулаками*.

Перекладачеві вдалося передати загальну інтенцію автора. Незважаючи на деякі змістові втрати, переклад передає основну ідею першотвору та відтворює портретні описи.

Із наведених прикладів видно, що навіть досвідчені перекладачі, послабивши увагу до глибинних зв'язків художнього слова з усією образною системою твору та перекладу, можуть припускатися помилок. Поверхове прочитання художнього твору несумісне з повноцінним відображенням його у перекладі. Оскільки портретний опис є невід'ємною частиною будь-якого твору та несе функцію характеризації та індивідуалізації персонажів, невідповідний переклад може значно змістити змістові акценти першотвору та призвести до неадекватної реакції читача. На перекладача покладається ще більша відповідальність, коли автор при змалюванні персонажа подає не детальний його опис, а лише деякі фрагментарні деталі, бо найменші розбіжності можуть вплинути на весь подальший розвиток характеротворення героїв. Буквалізм при перекладі з іспанської мови на українську стає причиною втрати релевантної інформації та авторського задуму й викликає суттєві стилістичні зрушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Казакова Т. А.* Художественный перевод / Т. А. Казакова– СПб., 2002.
2. *Деич А.* Переводчик – художник, критик, комментатор / А. Деич // Актуальные проблемы теории художественного перевода. — М., 1967. —Том I.
3. *Ковганюк С.* Практика перекладу (з досвіду перекладача) / С. Ковганюк – К., 1968.
4. *Словарь литературоведческих терминов* / [под ред Тимофеева Л. И.] – М., 1974.
5. *Ruíz Zafón C.* El Juego del Angel [novela] / C.Ruíz Zafón – Barcelona, 2012.
6. *Руїс Сафон К.* Ігри янгола [роман] / К. Руїс Сафон – Харків, 2009.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Щербакова М.С., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ВОССОЗДАНИЕ ИСПАНСКИХ ЛЕКСИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЙ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматриваются лексические, стилистические и фразеологические средства создания портретного описание в романе К. Руиса Сафона и их воссоздание в украинском переводе В. Шовкуна, анализируются использованные трансформации и их обоснованность.

Ключевые слова: *художественный перевод, портретное описание, лексико-стилистические трансформации.*

Shcherbakova M.S., Stud.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

RECONSTITUTION OF THE SPANISH LEXICAL AND STYLISTIC MEANS OF ARTISTIC PORTRAIT DESCRIPTIONS IN THE UKRAINIAN TRANSLATION

The article deals with the lexical, stylistic and phraseological means of portrait description creation in the novel by C. Ruíz Zafón and its reconstitution in the Ukrainian translation by V. Shovkun. The article also contains a review of the used transformations and their adequacy.

Key words: *artistic translation, portrait description, lexical and stylistic transformations.*

УДК 81`42

Юдко Л.В., ст.викл.,
НА СБУ, Київ

КОНЦЕПТ "*ТОЛЕРАНТНІСТЬ*" В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

У статті розглядається концепт "толерантність" як одиниця дискурсу спецслужб України, Росії, Німеччини, Великої Британії. На основі лексикографічних та дискурсивних досліджень аналізується семантичний потенціал концепту.

Ключові слова: *концепт, семантизація, синонімічна парадигма, толерантність, дискурс.*

Наш світ став більш конфліктним, ніж раніше. Цей факт спонукає наукове співтовариство до пошуку шляхів вирішення суперечок і мирного співіснування. Спецслужби світу в процесі реформування та модернізації апелюють до таких концептів, як *толерантність*, який має широкий семантичний спектр.

Складність природи поняття *толерантність* передбачає неоднозначність його семантичної структури, що і визначає *актуальність* нашої статті.

Мета статті: проаналізувати семантичний потенціал концепту *толерантність* на основі вивчення лексикографічних джерел та здійснення дискурс-аналізу.

Завдання статті полягає в дослідженні синонімічної та антонімічної парадигми концепту *толерантність* в дискурсі спецслужб України, Росії, Німеччини, Великої Британії..

На особливість концептуалізації можуть вказувати словотворчі зв’язки слова: число членів словотвірного гнізда, його розробленість, продуктивність ономасіологічних структур, типів словотворчих значень, різноманіття словотворчих типів і моделей. Ці мовні факти об’єктивують цінність того чи іншого явища, особливості синхронно діючих культурних установок. Мовні явища синонімії, антонімії та деривації відображають результати концептуалізації культурного знання.

Особливість семантики синонімів полягає в тому, що вони характеризуються тотожністю денотативного компонента значення й можливістю варіювання сигніфікативного і прагматичного компонентів [Вілюман 1989, 10]. Цей фактор покладено в основу виділення повних і неповних синонімів (М. Ф. Алефіренко , Ю. Д. Апресян , А. П. Євгеньєва , М. В. Нікітін , Л. А. Новиков ,

І. М.Кобозева, А. А. Уфімцева тощо). Тотожність денотативного компонента значення синонімів полягає в тому, що вони репрезентують один і той же референт, який отримує відображення в нашій свідомості у вигляді денотата – уявлення про предмет [Алефіренко 1999, 37]. Цією ознакою відрізняється більшість узуальних синонімів, чого не можна сказати про оказіональні, а також ідеографічні синоніми (квазісиноніми, тобто мовні одиниці, між якими залишаються значні відмінності, що перешкоджають їх нейтралізації) [Новиков 1982, 241].

Як відомо, існують два основні типи синонімії: семантична (ідеографічна) та стилістична синонімія, що виражається словами з однаковою предметною віднесеністю, але має різну стилістичну характеристику. У функціональному плані синонімія виступає як здатність мовних одиниць завдяки тотожності або подібності їх значень взаємозаміщуватись у всіх або певних контекстах, не змінюючи при цьому суті висловлювання. Міра синонімічності мовних одиниць тим вища, чим більше у них спільних позицій, в яких можуть стійко нейтралізуватися неспівпадаючі семи їх значень. Найважливішими семантичними функціями синонімів є уточнення та заміщення. Заміщення полягає у взаємній заміні семантично адекватних одиниць, що дозволяє уникнути одноманітного повторювання одних й тих самих слів, а уточнення – у розкритті властивостей та різних характерних ознак позначуваних предметів та явищ дійсності та реалізується в межах одного речення при близькому, контактному розміщенні уточнюючих одне одного частково еквівалентних слів.

Синонімія є одним з основних мовних засобів, що відображають результати процесу концептуалізації. Слова з близькими значеннями представляють собою вид лексичної опозиції, в основі якої лежить повна або часткова семантична тотожність. Розглянемо семантичні механізми кодування знання в синонімічному ряду.

Дослідивши дані синонімічних [Бурячок], [Онлайн словник української мови] та асоціативного [Мартінек 2007] словників української мови, було встановлено, що в жодному з них не зафіксовано синоніми та асоціативні ряди лексеми-номінанта концепту *толерантність.* Тому був проведений асоціативний експеримент серед представників спецслужб України з метою визначення засобів вербалізації концепту *толерантність*. У цьому експерименті брали участь 100 осіб віком від 18 до 50 років. За результатами асоціативного

експерименту побудовано асоціативний ряд лексеми-номінанта концепту *толерантність:* терпимість, терпіння, стриманість, поблажливість, виваженість, спокійність, поступливість, врівноваженість, взаєморозуміння, безконфліктність, витримка, плюралізм, компроміс, консенсус, поступка, взаємоповага, повага, ввічливість, розуміння, альтруїзм, уважність, співчуття, щирість, доброта, вихованість, доброзичливість, порядність, адекватність, людяність, вибачливість, милосердя, чутливість, стійкість, рівновага, ліберальність, адаптація, примирення, лояльність, помірність.

Російський асоціативний словник [Русский ассоциативний словарь] надає такі синоніми-асоціації лексеми-номінанту концепту *толерантність*: терпимость, либерализм, либеральность, терпение, мягкость, невзыскательность, нетребовательность, снисходительность, снисхождение, деликатность, долготерпение, многотерпеливость, беспритязательность, выдержка.

Німецький онлайн-словник синонімів [Deutsches Synonymwörterbuch] надає наступні синоніми: Duldsamkeit (терпимість): Großzügigkeit (широта натури); Behutsamkeit (обережність); Geduld (терпіння); Gnade (милість); Hochherzigkeit (великодушність); Liberalität (ліберальність); Nachsicht (поблажливість); Rücksicht (увага); Verständnis (розуміння); Freizügigkeit (право вільного пересування та проживання); Großmut (великодушне ставлення); Langmut (довготерпіння); Milde (м’якість); Schonung (бережне відношення); Toleranz (толерантність), Friedfertigkeit (миролюбність), Gelassenheit (спокійність, холоднокровність, не обурливість); Gleichmut (зрівноваженість), Rücksichtnahme (уважне ставлення), Achtung (повага), Beachtung (дотримання правил), Berücksichtigung (прийняття до уваги), Einfühlungsvermögen (чуйність), Respekt (повага), Schonung (бережне відношення), Teilnahme (виявляти співчуття), Edelmut (благородство), Generosität (великодушність, щедрість), Vergebung (прощення, відпускання гріхів), Entgegenkommen (люб’язність), Indulgenz (відпускання гріхів), Behutsamkeit (обережність), Entschuldigung (вибачення), Ausdauer (витримка), Sanftmut (смиренність).

Онлайн-словник англійської мови [The Free Dictionary]: open-mindedness (неупередженість), impartiality (неупередженість), liberality (ліберальність), allowance (дозвіл), variation (варіація), magnanimity (великодушність), lenity (милосердя, покірливість), endurance (витривалість, терплячість), stamina (витривалість),

patience (терпіння), forbearance (помірність, довготерпіння), toleration (терпимість), sufferance (терпимість, потурання), clemency (помилування, милосердя), indulgence (поблажливість), lenience (м'якість терпимість), leniency (покірність, лагідність), kindness (доброта, сердечність), generosity (щедрість, великодушність), benevolence (доброзичливість, прихильність), compassion (співчуття), magnanimity (великодушність), open-handedness (неупередженість), charity (благодійність, милосердя), condescension (поблажливість, милість), deference (повага, шанобливе ставлення), patronage (заступництво, опікування).

Отже, можна зазначити, що синонімічна парадигма концепту *толерантність* є досить багатогранною, особливо в німецькій та англійській лінгвокультурі, а в українській та російській потужно розвивається.

З метою аналізу розглянемо інтерпретацію процесу концептуалізації в дискурсивній площині, а саме на матеріалах офіційних інтернет-сторінок спецслужб України, Росії, ФРН, Великої Британії.

Констатуючи, що політичним структурам різної спрямованості цього дня вдалося зберегти громадський спокій та налаштувати своїх прибічників на утримання від зіткнень та силових акцій, Служба безпеки висловлює свою вдячність усім організаторам та учасникам заходів за ***стриманість, виваженість та толерантність, розуміння*** *неприпустимості переведення ідейних суперечностей у площину силового протистояння* (http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article).

Деятельность Центра основывается на российском и международном законодательстве в сфере борьбы с терроризмом и экстремизмом, на провозглашенных ООН и ЮНЕСКО ***принципах культуры мира*** *и* ***толерантности*** (www.counterterrorismcenter.ru).

Auch in Deutschland müssen wir bei der zunehmenden Vielfalt unserer Bevölkerung Sorge tragen, dass ein grundlegender ***Wertekonsens*** *erhalten bleibt.* ***Respekt, Toleranz, Achtung*** *vor dem Rechtsstaat und denjenigen, die ihn durchsetzen, sind unabdingbar für jedes* ***friedliche Miteinander****. Wenn wir den innergesellschaftlichen Zusammenhalt stärken, tun wir auch etwas für unsere Sicherheit* (http://www.verfassungschutz.de)

And we must focus on those values that we all share in this country regardless of our background: ***Equality, Freedom, Justice and***

***Tolerance**. Many people are working for and with us to address the threat precisely for those reasons, because all of us, whatever our ethnicity and faith, are the targets of the terrorists* (https://www.mi5.gov.uk/home/about-us).

Як бачимо, лексеми *стриманість, виваженість, толерантність, розуміння* є стилістичними синонімами, про що говорить їх семантична близькість. У російському прикладі концепт *толерантність* співвідноситься з культурою миру, що виявляє сему 'мирне співіснування'. Німецькомовне джерело демонструє семантизацію концепту *толерантність* завдяки лексичній опозиції, в основі якої лежить часткова семантична тотожність: Wertekonsens (консенсус), Respekt (повага), Achtung (увага), friedliches Miteinander (мирне співіснування). Семантизація досліджуваного концепту англомовного джерела розширюється шляхом співвіднесеності з такими контекстуальними синонімами як: Equality (рівність), Freedom (свобода), Justice (справедливість).

Таким чином, синонімічна парадигма формує, удосконалює, збагачує, уточнює концепт, про що свідчить семна рекуренція (семний повтор) та дискурсивна реалізація синонімів.

Синонімічні опозиції експлікують такі семи ключового слова, як 'мирне співіснування', 'рівність', 'справедливість', 'повага', 'розуміння', 'стриманість', 'виваженість', 'врівноваженість', 'компроміс', 'свобода'. У сучасному дискурсі спецслужб України, Росії, ФРН, Великої Британії наголошується саме на цих головних цінностях задля забезпечення стабільності та безпеки як на державному, так і на міжнародному рівні.

Інформацію про специфіку концептуалізації можна отримати з аналізу антонімічних парадигм. Відомо, що явища самі по собі не протиставлені, в опозиційні відносини вони вступають, отримавши мовну інтерпретацію. Антонімія відображає процеси розуміння тих чи інших фрагментів дійсності. Опозиція може вказувати на глибину осмислення того чи іншого аспекту концепту, на відносини даної концептуальної категорії до іншої, на особливості її розуміння за допомогою протиставлення [Токарев 2003, 20]. Отже антонімічні парадигми також відносяться до семантичних засобів, які найбільш чітко і ясно інтерпретують процеси концептуалізації та категоризації. Л. А. Новиков підкреслює: "Предмети і їх властивості протилежні не самі по собі, не по своєму денотативному значенню, а як результат вербального

осмислення, оцінки, включення в систему мови, в групи слів, що позначають ту ж саму якість, властивість, відношення тощо" [Новиков 1973, 56]. Антоніми здатні відображати особливості бачення і розуміння світу [Вежбицка 1997, 22]. Г. В. Токарєв відзначає, що"Антонімічна парадигма являє собою вербалізований таксон тезауруса культури" [Токарєв 2003, 189].

При об'єктивації концепту *толерантність* антонімія відіграє особливу роль: вона допомагає показати сутність даного концепту. Семантизація здійснюється з опорою на протилежні, добре відомі слова.

Лексема-номінант цього концепту не знайшла відображення в словниках антонімів української та російської мови, що свідчить, по-перше, про новизну концепту для української та російської картини світу, по-друге, про те, що слово тільки включається в їх семантичну систему, регулярні семантичні відносини знаходяться в стадії становлення.

У німецькомовних словниках надається антонім лексеми-вербалізатору концепта: *Der Gegenbegriff zu Toleranz ist die* ***Intoleranz,*** *in der Bedeutung "Unduldsamkeit" im 18. Jahrhundert aus dem französischen intolérance entlehnt.* [Duden, 167]

Longman English Dictionary Online [Longman] представляє антонім лексеми-номінанта концепту *толерантність:* ***intolerance*** *1. unwillingness to accept ways of thinking and behaving that are different from your own racial/religious intolerance; 2. an inability to take particular medicines or eat particular foods without suffering bad effects [allergic] intolerance of food/glucose/lactose intolerance.*

Л. А. Новиков відзначав, що "... протиставлення понять здійснюється в межах більш широкого поняття, що розкриває якість, ознаку, властивість, відношення і т. п. предметів ... У цьому сенсі антонімію можна розглядати як межу прояву тієї чи іншої якості, ознаки, властивості або відношення, а самі антоніми – як позначення цієї межі" [Новиков 1973, 30]. Тому протилежність осмислюється в якості діалектичної основи розвитку.

Аналіз антонімічних зв'язків лексеми *толерантність* було здійснено на основі офіційних інтернет-сторінок спецслужб України, Росії, ФРН, Великої Британії.

Події у Києві 9 березня ... серйозно розхитали, на превеликий жаль, гарненьку баєчку про особливу нашу ***толерантність****, витриманість та сердечність, а також показали беззастережне* ***нехтування законом****, відкриту* ***непокору законним діям*** *правоохоронців під час виконання*

ними службових обов'язків. ... Виключна ***агресивність*** *нападаючих на міліцейські кордони, якась просто* ***нелюдська жорстокість*** *їх дій, величезне* ***фарисейство*** *організаторів і підбурювачів змушують збагнути, що через* ***втрату терпіння*** *незначної частини людей, ми підійшли до межі крайньої. ...Відомий історик Володимир Соловйов сказав: "Держава існує не для того, щоб збудувати для людей рай, а для того, щоб не дати їм скотитися у пекло". Тож не даймо себе одурманити кільком крикунам, щоб не було стидно нам перед нашими дітьми і внуками за цей час, у якому зараз живемо* (http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article).

Учитывая все печальные события, которые происходили в прошлом и могут произойти снова, где должны проходить пределы ***принуждения национального государства****, пределы* ***принуждения правовой системы****, например, в противопоставлении к* ***толерантности*** (http:// www.counterterrorismcenter.ru)*?*

Vor diesem Hintergrund versuchen Rechtsextremisten den Sport für ihre Zwecke zu missbrauchen. Auf den ersten Blick haben die Welt des Sports (Fairness, Toleranz) und des ***Rechtsextremismus (Intoleranz, Ignoranz)*** *nichts miteinander gemein. ... Insbesondere wird dabei gegen* ***dunkelhäutige Spieler*** *und* ***Mannschaften mit Migrationshintergrund*** *gehetzt* (http://www.verfassungschutz.de)

It is interesting to note in this context that in the last ten years what might be called a ***"zero tolerance"*** *attitude to terrorist risk in Great Britain has become more widespread. ... It now requires less than 5 per cent of our time. Some of that is now devoted to groups on the extreme right who are seeking to undermine democracy through the* ***exploitation of racial hatred*** *and* ***xenophobia*** (http://www.mi5.gov.uk/home/about-us)

Таким чином, толерантність протиставляється максималізму, агресивності, злостивості, дратівливості, ксенофобії, конформізму, екстремізму, насильству, злу.

Цікавим є той факт, що лексема *толерантність* вступає в антонімічні відносини як з одномовними, так і з іншомовними словами. Це говорить про те, що, з одного боку, дані семантичні зв'язки вербалізують відносини аналізованого концепту з іншими імпортними концептами, такими як *конформізм, ксенофобія* та ін., з іншого – слово включається в національну концептуальну картину світу і "обростає" семантичними зв'язками, по влучному порівнянню В.Н. Телія, "отримує прописку" в новій лінгвокультурі. Антоніми вербалізують експліцитні семи лексеми

толерантність. Так, слово *агресивність* має значення 'властивість, що виявляється в тому, що хтось нападає на когось з метою захоплення, знищення, обмеження його незалежності або насильницького підпорядкування' [МАС]. Диференціальними семами тут будуть 'напад', 'захоплення', 'знищення', 'обмеження', 'залежність', 'підпорядкування'. Отже, *толерантність* має протилежні семи 'мирне співіснування', 'рівність'.

Слово *ксенофобія* має значення 'ворожість, патологічна ненависть до всього чужого, іноземного, не свого (до чужих ідей, світогляду, способу життя' [Васюкова, 1999]. Диференційними семами цього значення, що оформлюють опозитивні відношення, є: 'ворожість', 'ненависть ',' чужий '. таким чином, слово *толерантність* має семи 'дружність', 'любов ', 'свій'.

Протиставлення словам *насильство*, *зло* говорить про наявність сем 'добро', 'ненасильство' у складі семеми лексеми *толерантність*. Таким чином, слово *толерантність* включає до свого складу семи: 'мирне співіснування', 'рівність', 'любов', 'свій', 'врівноваженість', 'компроміс', 'ненасильство'. Зазначені семи вербалізують ментальні аспекти концепту. Очевидно, що *толерантність* передбачає активну миролюбну, ніким не нав'язану позицію. Це обумовлено тим, що толерантність – вияв любові, не поділ людей на "своїх і чужих".

Мова відображає цікавий факт протиставлення не тільки іншим концептам, але і намітилася дихотомія всередині аналізованої ментальної категорії. Так, справжній толерантності протиставляється нульова толерантність *"zero tolerance*".

Таким чином, антонімічні парадигми відображають, з одного боку, особливості розвитку концепту, поглиблення процесів концептуалізації, з іншого – ціннісну шкалу, функціонуючу в тій чи іншій лінгвокультурній спільноті. Антонімічні опозиції експлікують такі семи ключового слова, як 'мирне співіснування', 'рівність', 'любов', 'свій', 'активність', 'власна позиція', 'врівноваженість', 'компроміс'.

Семантизація концепту *толерантність* відбувається досить активно в усіх досліджуваних лінгвокультурах, про що свідчить багатогранна синонімічна та антонімічна парадигма лексеми-номінанта концепту.

З огляду на те, що структура концепту – це сукупність узагальнених ознак, необхідних і достатніх для ідентифікації предмета чи явища як фрагмента концептуальної картини світу [Антология концептов 2007, 14], то вербалізований концепт як

складний комплекс ознак має різнорівневу репрезентацію в мові. Найбільш інформативним з цієї точки зору є лексичний рівень, сполучуваність та валентність експлікаторів концепту, функціонування в дискурсі та здатність формувати дискурс. Саме дискурсоутворювальні можливості концепту є *перспективою подальших досліджень.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Алефиренко Н. Ф.* Спорные проблемы семантики / Н.Ф. Алефиренко. – Волгоград: Перемена, 1999. – 274 с.
2. Антология концептов / [под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина]. – М. : Гнозис, 2007. – 512 с.
3. *Васюкова И.А.* Словарь иностранных слов / И. А. Васюкова. – М. : АСТ-ПРЕСС, 1999. – 640 с.
4. *Вежбицкая А.* Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Рус. словари, 1997. – 416 с.
5. *Вилюман В. Г.* Английская синонимика: Введение в теорию синонимии и методику изучения синонимов / В. Г. Вилюман. – М.: Выс. шк., 1989. – 128 с.
6. *Мартінек С.* Український асоціативний словник / С. Мартінек. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка. – 2007. – 468 с. (МАС)
7. Словарь русского языка: В 4 т. / Под ред. А. П. Евгеньевой. – М.: Рус. яз., 1981.
8. *Новиков Л. А.* Антонимия в русском языке (семантический анализ противоположности в лексике) / Л. А. Новиков. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1973. – 290 с.
9. *Новиков Л. А.* Семантика русского языка: Учеб. пособие / Л. А. Новиков. – М.: Выс. шк., 1982. – 272 с.
10. Онлайн словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rozum.org.ua/index.php?a=srch&id.
11. Русский ассоциативний словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.tesaurus.ru/dict/dict.php.
12. Русский ассоциативный словарь : [в 2 т.] / Ю. Н. Караулов, Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов и др. – М. : Астрель, АСТ, 1996.
13. Словник синонімів української мови / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук, Г. Н. Горюшина]. – К. : Наукова думка, 2006. – 955 с.
14. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М.: Наука, 1986. – 143 с.
15. *Токарев Г.В.* Концепт как объект лингвокультурологии (на материале репрезентаций концепта "Труд" в русском языке") / Г. В. Токарев. - Волгоград: Перемена, 2003. – 233 с.
16. Deutsches Synonymwörterbuch [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://synonyme.woxikon.de.

17. Duden "Etymologie" – Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache, 2. Auflage, Dudenverlag, 1989. – 389 S.
18. Longman English Dictionary Online http://www.ldoceonline.com/dictionary/intolerance.
19. The Free Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.thefreedictionary.com/tolerance.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13

Юдко Л.В.,ст.препод.,
НА СБУ

КОНЦЕПТ "*ТОЛЕРАНТНОСТЬ*" В ЕВРОПЕЙСКИХ ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ

В статье рассматривается концепт "толерантность"как единица дискурса спецслужб Украины, России, Германии, Великобритании. На основе лексикографических и дискурсивных исследований анализируется семантический потенциал концепта.

Ключевые слова: *концепт, синонимическая парадигма, толерантность, дискурс.*

Yudko L.V.,Assistant Professor,
NA Security Service of Ukraine, Kyiv

Concept TOLERANCE in European lingvocultures

Thearticleconsiderstheconcept "tolerance" asaunitofthediscourseof secret services of Ukraine, Russia, Germany, Great Britain. Semantic nature of the concept is analyzed on the basis of the lexicographical and discourse analysis.

Key words: *concept, semantization, synonymousparadigm,tolerance, discourse.*

УДК 81’162.1-81’161.2-81’37

Юревич М.В.,к.філол.н., наук.спів.,
Інститут філології КНУ імені Шевченка

ОБ’ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ "КІНЬ" В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Дослідження присвячене особливостям порівняльної польсько-української фразеології (на прикладі фразеологізмів з концептом "кінь"). Спостереження ведуться у сфері дивергентних і конвергентних процесів двох споріднених слов’янських мов. Порівняльна фразеологія відкриває національні особливості емоційних

та психічних реакцій носіїв мови, змальовує неповторну образну картину світу, що являє собою унікальну мовну картину світу кожного окремого народу.

Ключові слова: *споріднені мови, дивергентні і конвергентні процеси, семантична класифікація, компонент, фразеологізм, зоометафора.*

Самостійна еволюція споріднених мов (насамперед близькоспоріднених і ареально суміжних, як слов'янські) не вичерпується їх розподібненням. Навпаки, "життя" цих мов відбувається в ході складної взаємодії дивергентних і конвергентних процесів через збереження елементів первісної єдності, взаємне нашарування і, нарешті, паралельне, незалежне виникнення новотворів, результатом чого є явища вторинної подібності цих мов на різних рівнях їхньої будови [12, 14]. Саме дивергентні процеси у сфері семантики свідчать про самостійний розвиток споріднених слов'янських мов, найближчих географічних та історичних сусідів, зумовлений історичними особливостями та відмінностями у розвитку української та польської мов.

Об'єктом нашого дослідження є семантичний розвиток концепту "кінь" у польській та українській мовах на прикладах порівняльної фразеології.

У сучасній лінгвістиці поняття концепту, яке в якості терміна щоразу частіше використовується дослідниками, стаєстрижневим. У найзагальнішому вигляді концепт, на думку Ю.С. Степанова, можна представити, з одного боку, як згусток культури у свідомості людини: те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини, і, з іншого боку, концепт це те, за допомогою чого людина сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї. Вивчення концептосфери мови (термін запропонований Д.С. Лихачовим) дозволяє виявляти особливості ментального світу того чи іншого етносу, побачити, висловлюючись метафорично, специфіку траєкторії польоту людської думки, отже, пізнати культуру народу на різних етапах її становлення[15]. З концептів складається семантичний простір конкретної мови, а за семантичним простором можна судити про структури знань у їх конкретно-національній реалізації.

Кінь з давніх-давен присутній у житті людини, це найближчий товариш і помічник у господарстві, тому кінь і все, що пов'язано з ним у людському життєвому циклі, міцно увійшло в мову. Не

зайвим буде наведення декількох історичних нотаток про появу коня в житті людини, зокремаукраїнців. Приручення коня відбулось у 3-4 тисячолітті до н. е. імовірно у кількох незалежних центрах – між Доном і Дніпром, у Південному Сибіру, Середній Азії тощо. Культ коня здавна існував в українців. Зокрема, вершниками були язичницький бог громовиці і блискавки Перун та християнський святий Юрій – Георгій. У легенді про Віщого Олега кінь як священна істота міг принести і успіх, і смерть. Іноді він супроводжував свого господаря в потойбічний світ. У козацькій культурі особливе ставлення до коня оспівано в українському фольклорі. У багатьох козацьких піснях, думах, переказах кінь є братом та бойовим товаришем козака.

За даними етимологічного словника української мови походження слова "кінь" – др. конь, пол. koń, стсл. konь – псл. konь, до кінця остаточно не з'ясоване; очевидно, існує етимологічна єдність з псл. komonь "кінь", укр. комонь і псл. kobyla, укр. кобила, але взаємодія фонетичних стосунків цієї групи слів поки що не з'ясована остаточно [1, 448].

У нашому дослідженні ми проаналізуємо деякі фразеологізми з концептом "кінь" в українській та польській мовах.

За семантичною класифікацією Ж.Краснобаєвої-Чорної , фразеологічні одиниці, являючи собою єдине значеннєве ціле, не є однаковими з погляду з'єднуваності компонентів і співвіднесеності семантики усього вислову з семантикою його окремих складників-компонентів [2, 6]. Дослідниця виділяє ідіоми, фразеологічні єдності, фразеологічні зрощення, фразеологічні сполучення та фразеологічні вирази. Ідіома – фразеологічний зворот, що характеризується злитою (повністю або частково) семантичною структурою, а також тим, що його семантична структура не відповідає формам її граматичного вираження. Фразеологічна єдність – семантично неподільна граматична одиниця, але її цілісне значення умотивоване значенням компонентів. Фразеологічне зрощення – семантично неподільна фразеологічна одиниця у якій цілісне значення невмотивоване, тобто не випливає із значень компонентів. Фразеологічне сполучення – тип фраз, створюваних реалізацією зв'язаних значень слів (зачепити почуття). Фразеологічний вираз – стійкий у своєму складі і вживанні фразеологічний зворот, який є не тільки граматично подільним, але й складається цілком із слів з вільним значенням [2, 12].

В українській та польській мовах є певний відсоток подібних за значенням і граматичною формою фразеологізмів з концептом "кінь", напр.:

- Фразеологічне сполучення зі значенням **"радіти"** - Kontent, rad, szczęśliwy, wesół, zadowolony i t.p. jakby go kto na sto koni wsadził [16] – "Радий, як (мов, мóвби і т. ін.) хто на сто кóней висадив" [18];
- Фразеологічне сполучення зі значенням **"Важко працювати"** - pracować, napracować się jak koń [16] (укр. "Працюй, як коняка, а їж, як собака", "працювати як чорний віл" [7]);
- Фразеологічний вираз зі значенням **"бути голодним"** - Móc zjeść konia z kopytami [16] – "Коня з копитами з'їв би" [14];
- Фразеологічний вираз зі значенням **"Бажання когось створити враження, що він бере участь у важливій справі"** - Konia kują, żaba nogę podstawia [16] - "Коня кують, а жаба ногу підставляє";
- Фразеологічний вираз зі значенням **"Кожен може помилитись"** - Koń ma cztery nogi i też się potknie [16] – "Кінь на чотирьох ногах і то спотикається";
- Фразеологічний вираз зі значенням **"Розгублена людина"** - Na koniu jedzie, a konia szuka [16] – "На коні їде і коня шукає";
- Фразеологічний вираз зі значенням **"Дуже швидко їхати"** - I w sto koni nie dogoni [16] – "І конем не доженеш";
- Фразеологічне зрощення зі значенням **"Знати один одного дуже добре"** - Znać się jak łyse konie [16] (укр. "знати як облупленого (як облуплених)" [4], "Знають, як лисого коня" [13]);
- Фразеологічна єдність зі значенням **"Хитрі дії, підступні засоби боротьби"** - Koń trojański [17, 215] – "Троянський кінь" [6];
- Фразеологічна єдність зі значенням **"Хтось, хто виявиться несподіваним переможцем, або в рішучий спосіб вплине на перебіг якихось подій"** - Czarny koń [17, 214] (укр. "темна конячка") тощо.

У процесі аналізу ми виявили те, що деякі зоометафори та фразеологізми з концептом "кінь" у польській мові не мають

синонімічних відповідників з таким же концептом в українській мові; натомість їм можуть відповідати фразеологізми з іншим концептом, або відмінні за семантико-граматичною формою, напр.:

- Фразеологічне сполучення зі значенням **"Мати міцне здоров'я"** - zdrów jak koń [16] (укр. "здоровий, як бик" [3]);
- Фразеологічний вираз зі значенням **"Багато їсти"** - Je (żre) jak koń, a pracuje tyle, co kot napłakał [16] (укр. "їсти немов не в себе" [5]);
- Фразеологічне сполучення зі значенням **"Мати великий розмір"** - Wielki, jak koń (укр. "великий як дуб, гора, ведмідь" [9]);
- Фразеологічна єдність зі значенням **"Дорослий досвідчений чоловік або підростаючий хлопець"** - Stary koń (укр. "стріляний вовк, горобець" [10, 139]);
- Фразеологічна єдність зі значенням **"Ледачий"** - Ty, koniu (укр. "лінивий як пес, бондарова корова, ведмідь, віл, слон" [13]);
- Ідіома зі значенням **"Обманювати"** - Robić, zrobić w konia (укр. "Вішати лапшу на вуха, водити за ніс [10, 142], вводити в оману");
- Фразеологічне зрощення зі значенням **"Дати комусь високу оцінку"** - Dać, stawiać konia z rzędem temu, kto... [17, 214];
- Фразеологічне зрощення зі значенням **"Отримати низьку оцінку"** Dostać, postawić konia [16] (укр. "отримати кол");
- Фразеологічне сполучення зі значенням **"Іронічно про щось невдале, без сенсу"** - Koń by się uśmiał (укр. "кури засміють, кури сміються, курам на сміх" [10, 106];
- Фразеологічний вираз зі значенням **"Не варто тим тривожитись"** - Koń ma wielki łeb, niech się martwi [16] (укр. "не вартий (варт) виїденого яйця([і] торби січки, дірки з бублика, фунта клоччя тощо" [10, 68]);
- Фразеологічний вираз зі значенням **"Про когось, хто є вірним, надійним товаришем, якому можна довіряти"** - Można z kimś koni kraść [17, 216] (укр. "можна з кимось піти у розвідку");

- Фразеологічний вираз зі значенням **"Особистий нагляд господаря спричиняється до справного функціонування господарства"** - Pańskie oko konia tuczy [16].

Засвідчено фразеологізми з концептом "кінь" в українській мові, яким немає безпосередніх відповідників з таким же концептом у польській мові, напр.:

- Фразеологічні сполучення зі значенням **"Бути у виграшному становищі"** - на коні́, зі сл. бу́ти, почува́ти себе́ і т. ін. [6]; **"Хто-небудь дуже гордовитий, пихатий"** - на коні́ (на козі́) не під'їдеш до кого [6]; **"Дії або прийом, спрямовані на досягнення якоїсь мети без конфронтації, конфліктних ситуацій"** - хід конем [6];
- Фразеологічні вирази "Хоч коне́м грай" [6]; "Був кінь, та [й] з'їздився" [6]; "Бути на коні [бути] і під конем" [6]; "Дарованому коневі зубів не лічать/ Дарованому коневі в зуби не дивляться (не заглядають)" [6]; "Старий кінь борозни не зіпсує" [6]; "Гладь коня вівсом, а не батогом"[9]; "І золоті удила коневі не милі" [9]; "Котрий кінь везе, то його ще й поганяють" [9]; "Коневі овес не тяжкий" [9]; "Куди кінь з копитом, туди й рак з клешнею" [9]; "На чужому коні далеко не поїдеш" [9]; " Не той кінь, що в болото увезе, а той, що витягне" [9]; "Не можна одноразово на двох конях сидіти" [9]; "Дурний, як турецький кінь" [9]; " Гребе, як кінь копитами" [9]; "Зуби, як у коня" [9]; "Подібний, як свиня на коня, тільки шерсть не така" [9]; "Трактор без палива, як кінь без корму" [9].

Унаслідок проведеного аналізу ми з'ясували, що існує певний спільний ряд семантичних компонентів в українській і польській мовах у сфері фразеології з концептом "кінь", напр., "працьовитий", "великий", "значний, важливий", "розумний","здоровий", "благородний" тощо.

Цікавим є те, що в польській мові зафіксовані випадки вживання фразеологічних конструкцій з концептом "кінь" у зовсім протилежному значенні, напр., "важко працювати" – napracować się jakkoń / "бути ледачим як кінь" – "ty, koniu";"Дати комусь високу оцінку" – dać, stawiać koniazrzędemtemu, kto... / "Отримати низьку оцінку" – dostać, postawić konia; "Дорослий досвідчений чоловік або підростаючий хлопець" – Starykoń / "обманювати, робити дурнем" – Robić, zrobić wkonia.

Безперечно, найцікавішим у такому дослідженні є порівняння зоометафор в обох мовах із подібним компонентом. Польська мова засвідчує значно більше у кількісному значенні порівнянь та метафор із концептом "кінь", ніж українська, де в зоометафорах і народних приповістках-приказках безперечно переважають концепти "собака", "свиня", "кіт" тощо. Причиною цього можуть бути історичні реалії, географічні та суспільні особливості розвитку та функціонування народу та його мови.Саме тому, мабуть, українське "курам на сміх" поляк розуміє як "koń bysię uśmiał", а поширене порівняння, якепідкреслює міцне здоров'я – "здоровий, як бик" – у польській мові висловлюється за допомогою порівняння "zdrówjakkoń"тощо.

Актуальність подібних досліджень зумовлена важливістю зібрання і систематизації такого матеріалу з метою створення посібників для вивчення іноземних мов, перекладних словників, компаративних досліджень з історії мови.

Саме порівняльна фразеологія заслуговує глибокого аналізу і дослідження, оскільки відкриває національні особливості емоційних та психічних реакцій носіїв мови, неповторну образну картину світу, що відтворюєунікальну мовну картину світу кожного окремого народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етимологічний словник української мови. – Т. ІІ. – Київ, 1985. – С. 448.
2. Краснобаєва-Чорна Жанна. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць. Словник фразеологічних термінів. – Донецьк, 2012. – 168 с.
3. Словник української мови: в 11 томах. – Том 1, 1970. – С. 165.
4. Словник української мови: в 11 томах. – Том 3, 1972. – С. 642.
5. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – С. 60.
6. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – С. 167.
7. Словник української мови: в 11 томах. – Том 7, 1976. – С. 521.
8. Словник української мови: в 11 томах. – Том 10, 1979. – С. 288.
9. Українські приказки про тварин. – **http://traditions.org.ua/usna-narodna-tvorchist/pryslivia-ta-prykazky/165-pryslivia-ta-prykazky-pro-tvaryn**
10. Фразеологічний словник української мови. – Т. І. – Київ, 1993. 1 – 528 с.

11. Фразеологічний словник української мови. – Т. ІІ. – Київ, 1993. 529 – 980 с.
12. *Черниш Т.О.* Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні. – Київ, 2003. – 478 с.
13. Образне слово. – http://abetka.ukrlife.org/obrazno.htm
14. *Кухарський Я.* Міхал і дідусева таємниця. – http://kompas.co.ua/books/oznajm/Kukharskyi_Yan_Edvard_Mikhal_i_diduseva_taiemnytsi.html
15. *Никишина И.Ю.* Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: МАКС Пресс, 2002. – Вып. 21. – 184 с. ISBN 8-317-00458-6 2001
16. Słownik frazeologiczny języka polskiego / Skorupka St. – Warszawa, 1974. – S. 344.
17. Słownik podręczny frazeologiczny języka polskiego / Bąba St., Dziamska G., Liberek, J. – Warszawa, 1999. – 775 s.
18. Slovopedia. – http://slovopedia.org.ua/49/53402/358198.html">КІНЬ

Стаття подана до редакції 14.04.2013

ОБЪЕКТИВАЦИЯ КОНЦЕПТА "КОНЬ" В УКРАИНСКОЙ И ПОЛЬСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ

Исследование посвящено особенностям сравнительной польско-украинской фразеологии (на примере фразеологизмов с концептом "конь"). Наблюдение ведется в сфере дивергентных и конвергентных процессов двух родственных славянских языков. Сравнительная фразеология открывает национальные особенности эмоциональных и психических реакций носителей языка, описывает неповторимую образную картину мира, которая являет собойуникальную языковую картину мира каждого отдельного народа.

Ключевые слова: *родственные языки, дивергентные и конвергентные процессы, семантическая классификация, компонент, фразеологизм, зоометафора.*

Objectification of concept "horse" in Ukrainian and Polishphraseology

The study focused on the comparative features of the Polish-Ukrainian phraseology (for example, idioms with the concept "horse"). Surveillance is conducted in the field of divergent and convergent processes of two related Slavic languages. Comparative phraseology opens national characteristics of emotional and mental reactions of native speakers, describes the unique shaped picture of the world, so that creates a unique view of the world language of every nation.

Key words: *related languages, divergent and convergent processes, semantic classification, component, idiom, zoo metaphor.*

УДК 81'255=111=161.2:821.111–93

Яременко А.С., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ВИГУКІВ У КАЗЦІ ЛЬЮЇСА КЕРОЛА "АЛІСА В КРАЇНІ ЧУДЕС"

Статтю присвячено труднощам та особливостям перекладу українською мовою вигуків у казці Льюїса Керола "Аліса в Країні Чудес". Порівнюються значення вигуків у різних контекстах.

Ключові слова: *вигуки, емоції, почуття, казка, відповідник, багатозначність.*

Чимало цікавих нюансів постає перед перекладачем і дослідником у перекладі неповнозначних слів та слів із розмитою семантикою. До таких ми відносимо вигуки. Як відомо, вигуки виражають різні емоції та почуття, не називаючи їх. Ці спонтанні висловлювання зазвичай є мимовільною реакцією на певну ситуацію. Як лексико-граматичний клас одиниць, що мають своєрідне значення, вигуки відбивають дійсність нерозчленовано, не відокремлюючи емоційне сприйняття її від раціонального, вони є характерним елементом певної сфери мовлення, тісно пов'язаним із позамовними, несловесними засобами [Блох 1983, 131–132].

Переклад англомовних вигуків досі досліджено мало. Наявні описи вигуків цілком не виявляють їхньої специфіки, зокрема їхньої ролі в українських перекладах англомовних казок, не розкривають повною мірою особливостей їхнього функціонування та закономірностей їхнього перекладу саме у казковій літературі. Потрібно розуміти, що у казок свій особливий читач – дитина. Тому й переклад будь-якої казки орієнтований саме на маленького читача. А вигуки є невід’ємною частиною кожної казки.

Мета статті – дослідити особливості й труднощі перекладу українською мовою вигуків у казці Льюїса Керола "Аліса в Країні Чудес". На нашу думку, саме казка "Аліса в Країні Чудес" (англ. "Alice’s Adventures in Wonderland"), що написана англійським професором математики Чарльзом Лютвіджем Доджсоном (він же

Льюїс Керол), містить у собі багато цікавих та корисних прикладів перекладу англомовних вигуків українською мовою.

У перекладі казок текст змінюється через труднощі передачі національної своєрідності мови. Неперекладного в казках чимало. Особливе місце тут посідають ритм, напруженість форми, емоційна забарвленість висловлювань, що виражається в тексті за допомогою вигуків. Труднощі перекладу вигуків казкового тексту зумовлюються різною асоціативністю образного мислення українців та англійців, про що свідчить не зовсім точний переклад тих чи інших англомовних вигуків [Чуранов 2006, 176].

Особливістю вигуків є їхня здатність до прагматичного варіювання і багатозначності. Перше відбувається внаслідок транспонування, тобто є реалізацією функції, яка для вигуків первинна [Мороховская 1984, 139-140]. Відомо, що вигуки трактуються як слова, значення яких ситуативно мінливе. На переклад вигуків впливають контекст і орієнтація перекладача [Корунець 2000, 214].

Часто перекладач додає вигук, якого нема в оригіналі, щоб передати емоційний колорит сказаного автором. Розгляньмо такі приклади: *1) Sure, I don't like it, yer honour, at all, at all!* [Carroll 2006, 36]. – ***Ох**, не до душі вона мені, ваша вельможносте, не до душі!* [Корнієнко 2009, 35]. *2) I should have liked teaching it tricks very much, if...* [Carroll 2006, 19]. – ***Ех**, яких тільки трюків не навчила б я його, якби...* [Корнієнко 2009, 19]. *3) Hold your tongue, said the Duchess* [Carroll 2006, 35]. – ***О,** дай мені спокій! - урвала її Герцогиня* [Корнієнко 2009, 34]. Застосовані тут вигуки: **ох, ех** та **о** – універсальні. Вони можуть мати різні значення – як позитивні, так і негативні. Тому саме ці вигуки найчастіше і використовуються у перекладах.

Є в українській мові схожі вигуки **гей** і **егей**, які виконують функцію привернення уваги. Вони відносяться до групи спонукальних, що виражають спонуку до дії, волевиявлення (імперативність) [Шаронов 1980, 48-49]. У наступних прикладах перекладач цілком відтворив ними емоційний зміст висловлювання: *1) Catch him, you by the hedge!* [Carroll 2006, 48]. – ***Гей**, там, біля живоплоту, ловіть його!'* [Корнієнко 2009, 47]. *2) Pat! Pat! Where are you?* [Carroll 2006, 75]. – *Пете! Пете! **Егей!** Де ти?* [Корнієнко 2009, 74].

Складність перекладу вигуків у тому, що треба передати їх функцію, а вона не завжди зрозуміла. Якийсь вигук може мати і

позитивне забарвлення, і негативне. Керол дуже часто використовує один вигук в різних значеннях та контекстах. Це підтверджує розмиту семантику вигуків та їхню здатність до зміни значень у різних контекстах. Візьмемо для прикладу ***oh dear*** у різних контекстах: *1)* ***Oh dear****!* ***Oh dear****! I shall be late!* [Carroll 2006, 4]. – ***Ой лишенько, лишенько****, як я забарився!* [Корнієнко 2009, 3]. *2)* ***Oh dear****, what nonsense I'm talking!* [Carroll 2006, 9]. – ***О людоньки****, що за дурниці я верзу!* [Корнієнко 2009, 8]. *3)* ***Oh dear****! cried Alice in a sorrowful tone, I'm afraid I've offended it again!* [Carroll 2006, 11]. – ***0-о-ой!*** *– розпачливо зойкнула Аліса. – Я знов її образила!* [Корнієнко 2009, 10]. *4)* ***Oh dear****! I'd nearly forgotten that I've got to grow up again! Let me see – how is it to be managed?* [Carroll 2006, 13]. – ***Ой****, мало не забула - мені ж треба трохи підрости! Ану лиш поміркуймо, як його зробити?* [Корнієнко 2009, 13]. *5)* ***Oh****, my* ***dear*** *Dinah! I wonder if I shall ever see you any more!* [Carroll 2006, 55]. – *'****О****,* ***Діноньки, Діно****! Чи ми ще стрінемося знову, чи вже навіки розійшлись?* [Корнієнко 2009, 54].

Як бачимо, в усіх цих прикладах значення вигуку ***oh dear*** різні. У деяких випадках він виражає негативне значення (1, 2), стурбованість, страх. Також у 1-му та 2-му прикладах при перекладі цього вигуку перекладач використав лексичну трансформацію додавання для підсилення емоційного забарвлення висловлень (*ой лишенько, лишенько, о людоньки).* А от у 3-му та 4-му прикладах перекладач передає вигук ***oh dear*** дуже просто: *о-о-ой* у 3-му прикладі *і ой* у 4-му. У цих випадках і не потрібно нічого вигадувати та додавати, вигук *ой* цілком передає емоційний зміст оригіналу. Інколи вигук ***oh dear*** є звертанням, як у 5-му прикладі. До того ж, це звертання пестливе. Недарма перекладач використовує такий стилістичний прийом, як повтор (*О,* ***Діноньки, Діно***). Таким чином підсилюється емоційне забарвлення цілого речення. Маленький читач розуміє, що взаємини між мовцями добрі, хоча розмова несе негативний характер, навіює сум. Словники зазвичай не фіксують усіх значень вигуків, обмежуючись тільки найуживанішими. Та й завдання це, безперечно, непросте, оскільки такі вигуки, як ***oh dear,*** виражають широкий спектр людських емоцій та почуттів. Отож, тільки на прикладі одного вигуку ***oh dear*** отримано кілька різних його перекладів.

Цікавим є вигук **ugh.** Двомовний словник Квеселевича Д. та Сасіної В. перекладає його так: **тьху! ай! ой! кхе-кхе!** (імітація

кашлю). Переклад казки "Аліса в Країні Чудес" до цього списку додає ще й такі його значення, як **у-у** й **бр-р-р**: *1)* ***Ugh!*** *Snake!* [Carroll 2006, 19]. – ***У-у,*** *гадюка!* [Корнієнко 2009, 18]. *2)* ***Ugh!*** *said the Lory, with a shiver* [Carroll 2006, 67]. – ***Бр-р-р!*** *– здригнулася Лорі* [Корнієнко 2009, 66].

Вигук **alas!** передано так: **гай-гай**! *1)* ***Alas!*** *it was too late to wish that!* [Carroll 2006, 61]. – ***Гай-гай!*** *Запізно було шкодувати!* [Корнієнко 2009, 58]. Зазвичай цей вигук перекладають інакше: **на жаль! ах! та ба!** Але вигук **гай-гай**! – питомий для української мови. Очевидно, що перекладач скористався ним, щоб наблизити переклад до свого читача.

Інший, дуже популярний вигук у казковій літературі, – **oh!** Його перекладають по-різному. Зокрема, словник Lingvo X3 дає такі варіанти: **о! ах! ох! ух! ой!** У Керола: *1)* ***Oh****, please mind what you do! cried Alice* [Carroll 2006, 20]. – ***Ой****, що ви робите? – кричала Аліса* [Корнієнко 2009, 19]. *2)* ***Oh*** *my ears and whiskers, how late it's getting!* [Carroll 2006, 51]. – **Ох**, бідні мої вушка! Мої вусики! Як же я запізнююсь! [Корнієнко 2009, 50]. Як бачимо, перекладач керувався при виборі відповідника емоційністю ситуацією.

Помітною є тенденція передавати вигук **oh!** через **о!** Наприклад: *1)* ***Oh,*** *yes! she said* [Carroll 2006, 14]. – ***О,*** *з радістю! – відказала Аліса* [Корнієнко 2009, 13]. *2)* ***Oh****, my poor little feet, I wonder who will put on your shoes and stockings for you now, dears?* [Carroll 2006, 57]. – ***О*** *бідні мої ноженята, хто ж вас тепер взуватиме, у панчішки вбиратиме?* [Корнієнко 2009, 56].

Як і багато інших вигуків, **oh!** часто не перекладається взагалі. Зіставмо: *1)* ***Oh****, you can't help that! said the Cat* [Carroll 2006, 23]. – *Іншої ради немає! – сказав Кіт* [Корнієнко 2009, 22]. *2)* ***Oh****, what a funny watch! said Alice* [Carroll 2006, 44]. – *Який кумедний годинник! – зауважила Аліса* [Корнієнко 2009, 43]. *3)* ***Oh****, I've had such a strange dream! said Alice* [Carroll 2006, 28]. – *Зате який дивний сон я бачила! – сказала Аліса* [Корнієнко 2009, 27]. *4)* ***Oh****, a song please, if the Mock Turtle would be so kind!* [Carroll 2006, 35]. – *Пісню, пісню, будь ласка! Нехай заспіває!* [Корнієнко 2009, 35]. Як бачимо, вигук щез, але емоційне забарвлення висловлювань не втрачається, бо компенсується окличним реченням або повтором, як у 4-му прикладі.

Вигук **oh!** означає ще й **ага!** або **овва!** У Керола: *5)* ***Oh!*** *that's it, said the Hatter* [Carroll 2006, 78]. – ***Ага!*** *Тоді все ясно! – сказав Капелюшник* [Корнієнко 2009, 77]. *6)* ***Oh****! So Bill's got to come down*

the chimney, has he? said Alice to herself [Carroll 2006, 46]. – ***Овва****! - сказала про себе Аліса. – Виходить, Крутихвіст ще й у димар має лізти?* [Корнієнко 2009, 45].

В "Алісі" **oh!** витлумачено й через **ет**! Ситуація така: ***Oh****! they'll do well enough; don't be particular!* [Carroll 2006, 16]. – ***Ет****, якось воно буде! Не вередуй!* [Корнієнко 2009, 16].

Отже, той факт, що вигуки відносяться до неповнозначних слів та слів із розмитою семантикою, є не просто їхньою особливістю, а й міцним горішком для перекладача, трудністю, що її майстер долає завдяки пильній увазі до ситуації мовлення. Багато важать тонкощі контексту.Оскільки вигуки відзначаються прагматичним варіюванням, важливо не помилитися при виборі відповідників, що їх пропонує словник на підставі загальногой повторюваного в контекстах. У художньому ж творі конкретне й особливе зазвичай виходять за межі звичного. Трапляється й таке, що в перекладі не обов'язково звітувати про вигук оригіналу саме вигуком – можна й інакше передати емоцію, наприклад, повтором або окличним реченням. Головне – донести до читача закладену в текст думку автора так, щоб він зміг при цьому перейнятися ще й емоційним станом героя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка. – М.: Высш. школа, 1983. – С. 383.

2. Квеселевич Д. И., Сасина В. П. Русско-английский словарь междометий. – М: Астрель, АСТ, 2001. – С. 511.

3. Корунець І. В.,Тереха О.І. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підруч.– Вінниця : Нова Книга, 2000. – С. 448.

4. Мороховская Э. Я. Основы теоретической грамматики английского языка. – К: Вища школа, 1984. – С. 221.

5. Чуранов А.Е. К проблеме классификации междометий английского языка// Вестник ОГУ – Оренбург: 2006. – №11. – С. 172-178.

6. *Шаронов И. А.* О новом подходе к класификации эмоциональных междометий. – М., 1980. – С. 136.

Першоджерела:

1. Керол, Льюїс. Аліса в Країні Чудес/ Л. Керролл ; пер. з англ. В. Корнієнко ; за ред. І. Малковича ; худож. В. Єрко. – Вид. 7-е. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009. –С. 88.

2.Lewis Carroll. Alice's Adventures in Wonderland, Illustrated by Sir John Tenniel. The Definitive Edition. 2006. – С. 92.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2013 р.

ЯременкоА.С.,студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА МЕЖДОМЕТИЙ В СКАЗКЕ ЛЬЮИСА КЭРОЛЛА "АЛИСА В СТРАНЕ ЧУДЕС"

Статья посвящена трудностям и особенностям перевода на украинский язык междометий в сказке Льюиса Керола "Алиса в Стране чудес". Сравниваются значения зафиксированных междометий в различных контекстах.

Ключевые слова: *междометия, эмоции, чувства, сказка, аналог, многозначность.*

IaremenkoA.S., stud.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

DIFFICULTIES OF TRANSLATION OF INTERJECTIONS IN LEWIS CARROL'S "ALICE'S ADVENTURES IN WONDERLAND"

The article focuses on some difficulties and peculiarities of translation of interjections in Lewis Carroll's "Alice's Adventures in Wonderland" into Ukrainian. The interjections are subjected to comparison of meaningsin different contexts.

Keywords:*interjections, emotions, feelings, tale, counterpart, polysemy.*

УДК 811.133.1'42:7.097

Ярошевська М.О.,к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
Бурмістенко Т.В.,к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ УЧАСНИКИ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ ТОК-ШОУ (на матеріалі французьких телевізійних ток-шоу полемічного типу)

Статтю присвячено дослідженню комунікативної поведінки ведучого, гостей, студійного та масового глядачів як учасників комунікативної ситуації телевізійного ток-шоу. На матеріалі

французьких ток-шоу полемічного типу "LeGrandJournal", "SalutlesTerriens". "Onn'estpascouché" продемонстровано, яким чином вибір комунікативної ролі кожного учасника впливає на характер розгортання мовленнєвої інтеракції в цій телепередачі.

Ключові слова: *жанр ток-шоу, комунікативна ситуація, мовленнєва інтеракція, учасники комунікації, комунікативна роль, комунікативні права та обов'язки.*

Будь-яке спілкування відбувається в тій чи іншій соціальній ситуації. Ситуативний аналіз спілкування, з одного боку, збагачує наше уявлення про спосібмислення мовця будь-якої мови через універсальний характер законів мислення; з іншого боку, мовці керуються законом мовної вибірковості, зокрема при осмисленні дійсності, що є лінгвоспецифічним явищем. Оскільки будь-яка комунікація протікає в певному місці йв певний час, вона зумовлюється певними соціальними й ситуативними параметрами. Тому, щоб зрозуміти окремо взяте висловлювання, потрібно розглянути його невідривно від комунікативної ситуації (КС).

Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати який вплив чинять різні комунікативні ролі учасників ток-шоу та їх вікові, професійні, психологічні характеристики на мовленнєву інтеракцію французького телевізійного ток-шоу.

Актуальність цього дослідження зумовлена спрямуванням сучасних лінгвістичних розвідок на вивчення усної мовленнєвої інтеракції в медійному дискурсі, теледискурсі зокрема, а також прагненням лінгвістів з'ясувати мовно-культурні особливості перебігу такої інтеракції.

Об'єктом дослідження є телевізійний дискурс сучасних французьких ток-шоу полемічного типу, а його **предметом** – вербальні та невербальні засоби спілкування ведучого, гостей, студійного та масового глядачів французького ток-шоу.

На думку Н.І Формановської, комунікативна ситуація – це "складний комплекс зовнішніх обставин спілкування і внутрішніх станів мовців, що відображуються у мовленнєвій поведінці – висловлюванні, дискурсі" [9, с. 42].

Учені запропонували багато способів структурування КС [1; 2; 11]. Так, російський лінгвіст І.П. Сусов наводить таку схему КС: "Я – повідомляю – тобі – у певному місці – у певний час – за допомогою певного висловлювання – про такий предмет – через

певний мотив чи причину – з такою ціллю чи наміром – при таких передумовах та обставинах – у такий спосіб" [7, с. 9].

Таким чином, основними складовими будь-якої КС вважаються партнери комунікації (комуніканти), комунікативні наміри (цілі спілкування), місце і час (за К.А. Долініним "предметно-подієвий фон").

Однотипність будь-якої КС гарантують саме її учасники: адресант повідомлення із заданими мовленнєвими та поведінковими обов'язками і адресат, що володіє або його наділяють певними "спільними" знаннями (досвідом, інтересами, цілями); відомі комунікантам місце й час повідомлення, цілеспрямована тема повідомлення [4]. Таким чином, основними учасниками КС ток-шоу вважаються: ведучий, запрошені гості, студійна аудиторія і масовий телеглядач.

Ведучий ток-шоу

Оскільки ток-шоу є максимально екранною формою, особлива роль у КС ток-шоу відводиться саме ведучому [5, с. 155]. Дійсно, ведучий ток-шоу оголошує тему для обговорення, експліцитно чи імпліцитно подає інформацію, підбиває підсумок у кінці передачі; ведучий дає право голосу гостям, визначає черговість їх виступів, перериває виступи, спрямовує розвиток діалогу та багато іншого. Задля цього він послуговується численними мовними засобами і прийомами. Наприклад, у спілкуванні з гостями ток-шоу ведучий починає розмову різними фатичними питаннями, які сприяють встановленню контакту, знайомлять учасників між собою. Такі мовні засоби ведучого також сприяють встановленню невимушеної атмосфери спілкування, знімають напругу. Для переходу до основної частини ток-шоу ведучий може користуватися адресними питаннями. Останні дозволяють ведучому отримати додаткову інформацію про гостя, яка може стати в нагоді в подальшому спілкуванні. Програмні питання ведучого вважаються ключовими для розкриття теми передачі та використовуються для розвитку бесіди між ведучим і гостями ток-шоу [5, с. 122].

Упродовж спілкування із гостями ток-шоу ведучий може "приміряти" на себе різні комунікативні ролі. Вибір останньої свідчить, по-перше, про ступінь включення ведучого в розмову, по-друге, про манеру ведення передачі (наприклад, у серйозному чи гумористичному ключі). Так, Патрік Шародо розрізняє сім комунікативних ролей телевізійного ведучого: "пісочний

годинник", "координатор", "інтерв'юер", "провокатор", "викладач", "простак", "комік" [8, с. 48].

"Пісочний годинник": ведучий обмежується репрезентацією теми передачі, наданням гостям права мовлення без попереднього "розігріву". Ця комунікативна роль позбавлена індивідуальності, що фактично суперечить природі телевізійного ведучого ток-шоу. Ведучий-"пісочний годинник" у чистому вигляді зустрічається переважно в передвиборних теледебатах.

"Координатор": ведучий представляє тематику передачі, ставить гостям питання власне за темою програми. Вибір гостя для надання слова залежить від компетентності останнього в обговорюваному питанні. Такий ведучий майже не відходить від наперед прописаного сценарію, не висловлює суб'єктивних думок із обговорюваних тем. Ведучий-"координатор" часто зустрічався у 70-80-х роках у французькому тележанрі "débat télévisé", попередника сучасного французького ток-шоу. На сьогодні певні обов'язки "координатора" частково виконує ведучий ток-шоу.

"Інтерв'юер": ведучий ставить гостям прямі питання, щоб дізнатися думку запрошених до студії людей із певної проблеми. Ведучий у цій ролі має продемонструвати телеглядачу свою високу обізнаність із обговорюваного питання, щоб заслужити довіру останнього. Роль ведучого-"інтерв'юера" активно експлуатується на сучасному телебаченні у передачах із сильним ігровим началом, як гейм-шоу й судові шоу, що можуть також виступати елементами ток-шоу.

"Провокатор": така комунікативна роль ведучого передбачає його високу активність як при підготовці ток-шоу (кастинг гостей, їх розміщення в студії, організація постановочної частини шоу тощо), так і при веденні передачі зокрема. Він епатує, провокує, зіштовхує між собою гостей з протилежними поглядами, слідкує за розкриттям теми, висловлює суб'єктивні погляди на обговорюване питання. Ведучий-"провокатор" є ключовою фігурою в будь-якому ток-шоу, вносячи елемент інтриги та видовищності в перебіг програми.

"Викладач": ведучий грає цю роль під час розмови з гостями задля того, щоб остання була зрозуміла широкому колу глядачів. З метою активізації сприйняття глядацької телеаудиторії, він залучає численні засоби експлікації, як невербальні – фото, відеодокументи, титри, "біжучу стрічку" тощо, так і вербальні, зокрема

інтерпретаційні мовленнєві акти. Роль ведучого-"викладача" зумовлюється особливостями телекомунікації.

"Простак": основна мета ведучого у цій ролі – розговорити гостя, отримати від нього інформацію приватного характеру. Основними мовними засобами ведучого-"простака" є репризи, питання-повтори, спільний зі співрозмовником код і тональність мовлення, абсурдні судження, які гість не може не спростувати, прийом "удаваної наївності", маркери інтимності тощо.

"Комік": у цій ролі ведучий телепередачі може пошуткувати над кимось або поглузувати з чогось, послуговуючись при цьому різноманітними стилістичними мовними засобами: іронією, алюзією, каламбуром, гіперболою, літотою, антитезою, емоційно-забарвленою лексикою тощо. Вживаючи подібні засоби комічності, ведучий переслідує численні цілі, які інколи суперечать одна одній: дискредитувати гостя, або навпаки, загасити конфлікт, "розрядити" атмосферу спілкування. У будь-якому ток-шоу основним завданням ведучого-"коміка" стає розвага глядацької аудиторії, адже ніщо так не цінується французьким телеглядачем, як вдало сказаний жарт [9, с. 49-51].

Оскільки ток-шоу, французьке зокрема, є гібридним жанром, ведучий цієї передачі послуговується всіма перерахованими комунікативними ролями залежно від переслідуваної мети комунікації. Так, аналіз ток-шоу показав, що розподіл комунікативних ролей відбувається в такий спосіб. У передачі "LeGrandJournal" беруть участь чотири ведучих: Мішель Денізо, Аріана Масне, Жан-Мішель Апаті і Олів’є Пурьоль, де роль координатора комунікації у ток-шоу відводиться Мішелю Денізо. Останній тримає максимально неупереджену й нейтральну позицію, що дозволяє йому в разі конфлікту примирити співрозмовників. Він розпочинає й завершує ток-шоу, розподіляє право слова між гостями та іншими ведучими, перериває їх у разі потреби, слідкує за часом, оголошує паузу на рекламу. Саме він веде постійний діалог із телеглядачем, презентуючи гостя чи тему передачі, пояснюючи незрозумілі моменти телевізійної комунікації та надаючи необхідні фонові знання глядацькій аудиторії. Іншим трьом ведучим "LeGrandJournal" відводяться комунікативні ролі "інтерв’юера", "провокатора", "жартівника". Причому імідж кожного з них апелює до різних гендерно-вікових і соціопрофесійних груп телеглядачів: Аріан Масне представляє

жінку-ведучу з м'якою, неконфліктною манерою спілкування, Жан-Мішель Апаті – немолодого досвідченого журналіста з активною громадянською позицією, Олів'є Пурьоль – молодого ведучого, відомого своїми літературними здібностями. Попри створений образ це не заважає всім трьом зіштовхувати між собою гостей, ставити гострі, провокативні запитання для збільшення видовищності передачі.

У двох інших ток-шоу "SalutlesTerriens !" і "Onn'estpascouché" основному ведучому також допомагають хронікери, які, окрім вищеназваних обов'язків, можуть вести певні рубрики передачі ("Revuedepresse" Стефана Гійона у "SalutlesTerriens !"; гумористичні скетчі Джонатана Ламбера у "Onn'estpascouché" тощо). Однак у цих двох передачах головний акцент робиться саме на особі основного ведучого. Позиція останнього не є нейтральною, тут активно експлуатується роль "жартівника": ведучий подібного ток-шоу сипле жартами, кидає гостям ущипливі коментарі. Така комунікативна поведінка ведучих "SalutlesTerriens !" і "Onn'estpascouché" частково зумовлена часовим параметром виходу передачі – обидва ток-шоу транслюються у суботу.

Гості ток-шоу

Окрім ведучого, значний внесок у розбудову безпосередньої комунікації в ток-шоу вносять гості, які приходять до студії, щоб поділитися певною інформацією. Запрошені особи можуть бути публічними людьми або невідомими широкому загалу. Отже, гості у КС ток-шоу можуть виконувати такі комунікативні ролі: *відома особа*, *невідома особа* і *представник влади (політик)*. У проаналізованих у роботі французьких телевізійних ток-шоу полемічного типу, майже всі гості є відомими людьми з різних сфер життя: політики, культури, шоу-бізнесу, науки тощо. Хоча гостями французьких ток-шоу є зазвичай відомі особистості зі сфери політики, економіки, літератури, кіно, медіа тощо, успіх передачі забезпечують саме політики. Участь останніх дозволяє обговорити гострі злободенні питання, що турбують переважну більшість населення у форматі "наживо". Наприклад, у ток-шоу "Le Grand Journal" та "On n'est pas couché" політики є найбільш запрошуваними гостями, на яких припадає відповідно 42% та 23% від загальної кількості гостей. Наступною значною категорією осіб, яких запрошують на ток-шоу, є представники медіа або шоу-бізнесу (журналісти, актори, співаки, режисери, ведучі). Особливу

категорію гостей французьких телевізійних ток-шоу складають "жертви" різних судових процесів, очевидці стихійних явищ та катастроф тощо.

Проведене дослідження показало, що у всіх трьох французьких ток-шоу представлення гостей передачі є обов'язковим, тоді як тема обговорення часто опускається: важливо хто бере участь у передачі, а не тема обговорення. Опускання теми розмови в ток-шоу відбувається в межах сучасної тенденції західних мас-медіа, французьких зокрема, яку назвали *"піполізацією"* ("peoplisation"). Термін "піполізація"(від англ. слова "people" – люди) не має сталої орфографії: *peopolisation, pipolisation, pipeulisation, peoplisation* у французькій мові. Він застосовується французькими дослідниками зазвичай для характеристики комунікативної поведінки відомих людей, особливо політиків, які виставляють своє приватне життя на загальний огляд з метою підвищення рейтингу, популярності тощо [10, с. 8]. На нашу думку, явище "піполізації" є двостороннім процесом: з одного боку, все більше публічних людей намагаються потрапити на шпальта газет, екрани телевізорів, розповідаючи про подробиці приватного життя (у деяких політиків подібна комунікація стає частиною їх виборчої кампанії, щоб прихилити на свою сторону більше виборців), з іншого, представники мас-медіа у свою чергу запрошують якомога більше відомих публічних людей на радіо або телебачення, особливо яскраво ця тенденція проявляється у французьких телевізійних ток-шоу, частими гостями яких є політики та зірки шоу-бізнесу. Отже, через "піполізацію" мас-медійного інформаційного простору, у передачах формату ток-шоу акцент робиться скоріше не на обговорюваному питанні, а на особі, яка завітає до студії.

У ток-шоу комунікативні ролі гостей і ведучого є неоднаковими за своїм статусом. Так, у КС ток-шоу ведучий має більше комунікативних прав, ніж його співрозмовники, що лінгвістично проявляється через переривання, асиметричний розподіл права мовлення, наприклад:

Olivier Morice :… avec les autorités politiques en faisant référence au financement de campagne électorale de monsieur Balladur

Michel Denisot : D'accord, on a bien compris, ok, on a bien compris. Nadine Morano(Le Grand Journal 22/09/2011).

Таким чином, між ведучим ток-шоу та його гостями складаються асиметричні мовленнєві відносини. І хоча запрошених

до студії гостей завжди розміщують у центрі телевізійної студії, подібне робиться із постановних міркувань, адже діалог ведучого з гостями є основною подією, видовищем програми, яке адресується, перш за все, масовому глядачу.

Студійна аудиторія

Обов'язковою умовою сучасного французького ток-шоу є запрошення на знімальний майданчик глядачів. Подібний комунікант не є новим для французького телевізійного дискурсу, оскільки глядачів активно залучали до розмови у передачах "старших" за ток-шоу, наприклад телевізійних дебатах. Принципова відмінність між французьким тележанром дебатів і ток-шоу полягає в тому, що присутність студійної аудиторії в першій передачі передбачала її активну участь у мовленнєвій комунікації. У сучасному французькому телевізійному ток-шоу студійним учасникам відводиться переважно роль пасивних глядачів. Останніх розміщують у студії, по-перше, задля стимулювання у телеаудиторії почуття співприсутності, по-друге, для сугестії телеглядачу певного емоційного стану. Тобто глядачі в студії, незважаючи на відсутність можливості висловитися вербально, здатні чинити значний психологічний вплив як на гостей ток-шоу, так і на телеглядачів. Як зазначає Е.В. Поберезникова, гості відчувають на собі присутність сторонніх людей і схильні піддаватися емоційному настрою студійної публіки ("аудиторія соромить", "аудиторія підбадьорює") [6, с. 105]. Вчені назвали цей психологічний вплив *ефектом аудиторії*.

Особливості кожного французького телевізійного ток-шоу, його цільова аудиторія позначаються на відборі студійних глядачів. Наприклад, у ток-шоу "LeGrandJournal", "Onn'estpascouché" і "Salutlesterriens" студійними глядачами є переважно молоді люди віком від 18 до 30 років, яких розміщують на місцях у вигляді амфітеатру, що знаходяться збоку від основного столу, за яким відбувається мовленнєва взаємодія з гостями. Подібний амфітеатр є алюзією на давньоримську публіку, що чекала видовища. Більше того, завдяки такій конструкції організаторам ток-шоу вдається розсадити глядачів у студії якомога компактніше й забезпечити більшу присутність останніх. Було встановлено, що комунікативна роль студійної аудиторії обмежується невербальним і паравербальним внеском у телекомунікацією, наприклад, оплесками, сміхом, вигуками подиву чи обурення тощо. Така комунікативна реакція студійної аудиторії найчастіше

простежується на початку мовленнєвої інтеракції ведучого з гостями або в її кінці. У передачах "Onn'estpascouché" та "Salutlesterriens" студійна аудиторія також може емоційно реагувати на різні перипетії розмови (засвистати відповідь гостя, посміятися над нею, тупотіти ногами тощо).

Масовий телеглядач

Масовий адресат – це телеглядач, який бере участь у телевізійній комунікації на правах ратифікованого учасника телепередачі, ток-шоу зокрема, яка, фактично, створюється заради нього. Про пріоритетність масового адресата в мовленнєвій інтеракції ток-шоу свідчать наступні комунікативні дії ведучого: 1) подвійні етикетні формули вітання й прощання; 2) презентація гостей і теми ток-шоу; 3) метатекстові маркери початку, зміни, завершення теми розмови; 4) прийоми коментування та роз'яснення як способи залучення телеглядача до спільних фонових знань.

Масовий телеглядач хоча й належить до глобальної аудиторії, проте сприймає інформацію переважно в малих групах, "розсіяних" у просторі [3,с. 84]. Більш того, на відміну від студійної аудиторії, телеглядачі зазвичай переглядають ток-шоу вдома. Як наслідок, ведучому потрібно вміло лавірувати між особистісно-орієнтованим і статусно-орієнтованим типами дискурсів.

За рівнем обізнаності телеаудиторія може бути підготовленою чи непідготовленою. Частка останніх є набагато більшою, тому ведучий частонамагається роз'яснити те, що відбувається в студії або надати додаткову фонову інформацію:

Michel Denisot: Et tout de suite retour sur l'affaire du jour avec la mise en examen de Nicolas Bazyre, l'ami de Nicolas Sarkozy, pour en parler maître Olivier Morice qui porte du lourd dans l'accusation contre le président de la république et pour lui répondre la ministre Nadine Morano. C'est une affaire qui est assez compliquée, on en a parlé assez longtemps avec Jean-Michel. Petit rappel des faits(Le Grand Journal 22/09/2011).

Подібне роз'яснення не є нейтральним і покликане сформувати у телеглядача певний позитивний або негативний образ. У вищенаведеному прикладі завдяки лексиці із семою звинувачення (*la mise en examen de Nicolas Bazyre, l'ami de Nicolas Sarkozy, l'accusation contre le président de la république*) та оцінним

прикметникам (*c'est une affaire qui est assez compliquée*) формується негативний імідж колишнього президента Ніколя Саркозі.

За соціокультурними ознаками телеаудиторія є досить "різношерстою": це люди різного віку, професій, культурного рівня тощо, ось чому ведучий має брати до уваги різну обізнаність глядачів у певній тематиці. Наприклад, поділ ток-шоу "LeGrand Journal", про який писалося вище, на дві частинимає на меті залучити до перегляду різні гендерно-вікові групи населення. Факт існування аудиторії, що різниться за гендером, віком, національністю, віросповіданням тощо, вимагає від ведучого специфічної побудови самого виступу, особливої манери поведінки, наприклад, надмірне вживання сленгу може відвернути від екрану більш зрілу частину аудиторії.

На противагу гостям ток-шоу та студійній аудиторії, які є безпосередніми учасниками КС ток-шоу із притаманними їм комунікативними зобов'язаннями, роль телеглядачів є більш гнучкою. Наприклад, останні можуть дивитися ток-шоу або переключитися на іншу передачу тощо. Така особливість дистантної комунікації призводить до значної психологічної відстані, що об'єктивно існує між безпосередніми учасниками студії і телеаудиторією. Тому ведучі ток-шоу намагаються всіляко вербально "заохочувати" телеглядачів:

Laurent Ruquier: Bonsoir à tous et toutes et bienvenu sur le plateau d'" On n'est pas couché ". Merci à nous être aussi fideles. Merci à Natasha Pologny et Audrey Pulvar (On n'est pas couché 29/10/2011).

Отже, аналіз комунікативних ролей основних учасників французькоток-шоу показав, що образ ведучого є максимально персоніфікованим і різностороннім. При створенні іміджу він завжди керується основними параметрами й функціями кожного конкретного ток-шоу. Через "піполізацію" мас-медійного інформаційного простору вток-шоу акцент робиться скоріше не на обговорюваному питанні, а на особі гостя, який завітає до студії. Політики є найбільш запрошуваними гостями французького ток-шоу, далі – представники медіа або шоу-бізнесу (журналісти, актори, співаки, режисери, ведучі), "жертви" різних судових процесів, свідки стихійних явищ та катастроф тощо. Присутність таких гостей створює необхідну інтригу, інтерес, забезпечуючи тим самим видовищність ток-шоу. У французькому телевізійному ток-шоу, на відміну від його американського або британського аналога, ведучий не надає глядачам у студії можливості висловитися вербально. А отже,

присутня у студії аудиторія перетворюється в так званого "дублера" масового адресата, завдяки їй ведучому вдається підтримувати комунікацію із неприсутніми в студії телеглядачами.

Перспективи дослідження.Лінгвістичне дослідження усної мовленнєвої взаємодії в ток-шоу з урахуванням ситуативної складової дозволить краще осмислити особливості перебігу комунікації у французькому телевізійному дискурсі, встановити національну специфіку телемовлення, дослідити основні тенденції розвитку сучасного інтерактивного телебачення Франції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Гак В.Г.* Высказывание и ситуация / В.Г. Гак//Проблемы структурной лингвистики 1972. – М : Наука, 1973. – С 349-372.

2. *Долинин К.А.* Стилистика французского языка : Учеб. пособие для студентов / К.А. Долинин. – 2-е изд., дораб. – М. : Просвещение, 1987. – 303 с.

3. *Зарва М.В.* Слово в эфире / М.В. Зарва. – М. : Искусство, 1971. – 180 с.

4. *Матвеева Г.Г.* Актуализация прагматического аспекта научного текста [Электронный ресурс] / Г.Г. Матвеева. – Ростов н/Д : Изд-во Ростовского ун-та, 1984. – 132 с. – Режим доступу : http://rudocs.exdat.com/docs/index-129483.html.

5. *Мельник Г.С.* Общение в журналистике : секреты мастерства/Г.С. Мельник. –2-е изд., перераб. – СПб : Питер, 2008. – 235 с.

6. *Поберезникова Е.В.* Телевидение взаимодействия : Интерактивное поле общения : [учеб. пособие для студентов вызов]/Е.В. Поберезникова. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 222 с.

7.*Сусов И.П.* Прагматическая структура высказывания// Языковое общение и его единицы : Межвузовский сборник научных трудов. – Калинин, 1986. – С. 7-11.

8. *Формановская Н.И.* Речевое общение : коммуникативно-прагматический поход / Н.И. Формановская. – М. : "РУССКИЙ ЯЗЫК", 2002. – 216 с.

9. *Charaudeau P.*Laparoleconfisquée. Ungenretélévisuel : talkshow / PatrickCharaudeau, Rodolphe Ghiglione. – Paris : Dunod, 1997. – P. 176.

10. *Dakhlia J.*Peopolisationetpolitique / JamilDakhlia, MarieLherault // LeTempsdesmédias. – P : NouveauMonde, 2008. – № 10. – pp. 8-12.

11. *Traverso V.* L'analysedesconversations / VéroniqueTraverso. – P. : ArmandColin, 2009.– P 127.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. LeGrandJournal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.canalplus.fr/c-divertissement/pid3349-c-le-grand-journal.html.

13. On n'est pas couché [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.france2.fr/emissions/on-nest-pas-couche.
14. Salut les Terriens [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.canalplus.fr/c-divertissement/pid3350-c-salut-les-terriens.html.

Стаття надійшла до редакції: 22.04.2013

Ярошевська Н.А., к.филол.н., ассист.,
Бурмистенко Т.В., к.филол.н., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Основные участникикоммуникативной ситуации ток-шоу (на материале французских телевизионных ток-шоу полемического типа)

Статья посвящена исследованию коммуникативного поведения ведущего, гостей, студийного и массового зрителей как участников коммуникативной ситуации телевизионного ток-шоу. На материале французских ток-шоу полемического типа "Le Grand Journal", "Salut les Terriens", "On n'est pas couché" продемонстрировано, каким образом выбор коммуникативной роли каждого участника влияет на характер развертывания речевой интеракции в этой телепередаче.

Ключевые слова: *жанр ток-шоу, коммуникативная ситуация, речевая интеракция, участники коммуникации, коммуникативная роль, коммуникативные права и обязанности.*

IaroshevskaM.O.,Cand.of Phil. Sc., Assistant Professor.
Burmistenko T.V.,Cand.of Phil. Sc., Assistant Professor.
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

Key Participants of Talk Show Communicative Situation (illustrated by French TV Talk Show)

This article is dedicated to the study of communicative behavior of host, guests, studio and mass audiences as participants of talk show communicative situation. French talk show material ("Le Grand Journal", "Salut les Terriens". "On n'est pas couché") has demonstrated how the choice of the communicative role of each member affects speech interaction character in this TV show.

Keywords: *talk-show genre, communicative situation, speech interaction, participants of communication, communicative role, communication rights and responsibilities.*

УДК 811.111’42

Яшенкова О.В., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПОЛІАСПЕКТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ НАЧАЛЬНИКОМ І ПІДЛЕГЛИМ (на матеріалі англійської мови)

У статті розглянуто англомовну комунікацію між начальником і підлеглим як тип усно-мовленнєвого контакту й взаємодії в професійній діаді. Зроблено спробу визначити різні виміри цього комунікативного явища, дослідити його природу.

Ключові слова: *комунікація між начальником і підлеглим, професійна діада, організаційна ієрархія, низхідна комунікація, висхідна комунікація, усно-мовленнєва інтеракція.*

Комунікація між начальником і підлеглим потрапляє до кола інтересів науковців у зв’язку із вивченням міжособистісної зони ділової комунікації,спілкування всередині організації на мікрорівні, тобто в професійних діадах [Jablin 1979, 1201–1202; Тимофеев 1991, 7; Trenholm 2000, 334; Bakar 2004, 1; Long 2006, 363–364; Shockley-Zalabak 2006, 164–165; Feldner 2010, 9]. Вона стає об’єктом численних наукових досліджень із другої половини 70-х років XX століття [Conrad 2001, 53; Tompkins 2005; Krone 2010, 165] і починає формуватися як мультидисциплінарна галузь знань, що акумулює та інтегрує результати, отримані за допомогою теоретичного арсеналу різних наук, насамперед соціології, психології, соціальної психології, теорії організації, менеджменту, комунікативістики [Jablin 1979; Minsky 2002; Ivanov 2006; Тимофеев 1991; Панова 2005; Пашко 2007; Павлова 2008; Кострікін 2010; Туленков 2010; Zelter 2011; Fenech 2013]. Спілкування між начальником і підлеглим зараховують до пріоритетних тем організаційної комунікації (розділ комунікативістики) [Jablin 1979, Conrad 2001, 53; Tompkins 2005; Krone 2010, 165]; проте у лінгвістиці вона залишається малодослідженою.

Актуальність пропонованої теми визначається орієнтацією сучасної лінгвістики на вивчення мовної комунікативної діяльності людини у реальних ситуаціях спілкування в різних сферах і на різних

рівнях соціальних відносин; зростаючою роллю ділової комунікації в суспільстві й потребою ґрунтовно дослідити різні її вияви.

Об'єкт дослідження – англомовна комунікація між начальником і підлеглим, що реалізується у двох типах усно-мовленнєвих інтеракцій: "начальник → підлеглий", "підлеглий → начальник", а **предмет** – природа цих інтеракцій і чинники, що впливають на формування комунікативної поведінки інтерактантів.

Метою статті є опис різних підходів до вивчення комунікації між начальником і підлеглим та визначення її природи.

Наукова новизна полягає в застосуванні комплексного підходу до вивчення ділової комунікації, що ґрунтується на коректному поєднанні знань соціальних і гуманітарних наук. Це дає змогу всебічно розглянути феномен англомовної комунікації між начальником і підлеглим, який досі не був предметом спеціального аналізу у вітчизняній лінгвістиці.

Комунікацію між начальником і підлеглим визначають як обмін інформацією і вплив між членами організації, один із яких має повноваження керувати та оцінювати діяльність інших [Jablin 1979, 1202]. Її визначальною характеристикою є зумовленість статусною ієрархією [Jablin 1979, 1201; Trenholm 2000, 334], яка кодифікує спосіб управління організацією, визначає розподіл влади, прав і обов'язків, норм і правил поведінки, зокрема комунікативної (мовленнєвої) [Дубинина 2007, 4; Berko 2010, 370]. Ієрархічні стосунки притаманні будь-якій організації незалежно від її типу, навіть флюїдним структурам із реверсивними ролями "начальник" і "підлеглий" [Redding 1972, 18]. Отже, комунікація між начальником і підлеглим – це ієрархічне, або вертикальне, спілкування суб'єктів нерівних соціальних статусів.

Статусно-рольова природа службової комунікації виявляється в доборі мовних засобів, комунікативних регістрів, мовленнєвих стратегій і тактик, інтонаційного оформлення мовлення [Панова 2005, 20]. Вищий статус закріплений за начальником, який володіє більшим обсягом інформації, ніж підлеглий.Начальник визначає де, коли, кому, яку і скільки інформації треба надати; він може перервати розмову або відмовитися від контакту з підлеглим.

Вертикальне спілкування відбувається переважно з ініціативи начальника й реалізується у формі усного діалогу віч-на-віч [Jablin 1979, 1202–1203; Long 2006, 364; Shockley-Zalabak 2006, 166; Zelter 2011, 19–20]. Це передбачає активний і швидкий обмін інформацією,

забезпечує негайний зворотний зв'язок, передає всі нюанси мовленнєвих інтеракцій за допомогою поєднання вербальних і невербальних засобів. Співрозмовники можуть спостерігати, контролювати та впливати на комунікативну поведінку один одного. Крім того, прямий діалог допомагає встановити добрі міжособистісні стосунки, що сприяє успішній комунікації.

Комунікація між начальником і підлеглим охоплює численні мовленнєві контакти та взаємодії. Начальник може витрачати на спілкування з підлеглими від однієї до двох третин робочого часу [Jablin 1979, 1202; Trenholm 2000, 334; Shockley-Zalabak 2006, 166; Zelter 2011, 15]. Вважають, що саме комунікація між начальником і підлеглим дає загальне уявлення про комунікативні моделі в організації [Bakar 2004, 1]. Із якістю цього типу спілкуванняпов'язують задоволеність працею, успішність професійної діяльності, ефективність і продуктивність організації [Clampitt 1993, 5–28; Miles 1996, 277–289; Trenholm 2000, 335; Long 2006, 364; Zelter 2011, 19– 20].

У зв'язку з цим активно вивчають такі питання, як моделі інтеракцій між начальником іпідлеглим, їхні персональні характеристики, відкритість в комунікації, висхідний вплив, семантико-інформаційна дистанція, викривлення інформації підлеглим, зворотний зв'язок, конфлікт. Однак найбільшої популярності набуває проблема ефективної та неефективної комунікативної поведінки начальника [Jablin 1979, 1208–1209; Trenholm 2000, 335]. Зазначають, що кращі керівники:

– налаштовані на комунікацію з підлеглими і отримують від неї задоволення;
– готові уважно слухати й співчувати підлеглому;
– замість наказів і вимог надають перевагу проханням і переконанням;
– відкриті в спілкуванні, готові пояснювати норми і правила [Redding 1972, 436–446].

Ефективність ієрархічного спілкування також пов'язують із умінням комунікантів підтримувати потрібну комунікативну дистанцію, адекватно реагувати на зміну тональності спілкування, розвивати тему бесіди, користуватися комунікативними формулами і ходами, будувати тексти в різних ситуаціях організаційної взаємодії відповідно до прийнятих канонів, а також правильно

використовувати ансамбль вербальних і невербальних засобів [Дубинина 2007, 9].

Комунікацію між начальником і підлеглим часто розглядають з погляду теорії вертикального діадичного взаємозв'язку, або теорії обміну "лідер – член організації" [Graen 1976]. Відповідно до цієї теорії керівникам бракує часу і ресурсів, тому вони встановлюють близькі, неформальні (високоякісні) стосунки лише з окремими підлеглими, а з іншими – підтримують формальні (низькоякісні) стосунки. Отже, внаслідок рольової поведінки керівники розвивають унікальні діадичні стосунки з кожним підлеглим. Високоякісні стосунки забезпечують високий рівень інформаційного обміну, взаємодопомогу, неформальний плив, довіру, узгодженість і участь у прийнятті рішень. Низькоякісні стосунки пов'язані з більш традиційним (формальним) стилем керівництва, меншою підтримкою, меншою довірою та увагою до начальника [Bakar 2004, 5; Long 2006, 364].

Комунікація між начальником і підлеглим опосередкована професійною діяльністю, тобто є засобом здійснення цієї діяльності. Вонаспрямована на досягнення двох головних цілей: 1) виконання підлеглими виробничих завдань, що ставить перед ними начальник; 2) підтримка міжособистісних стосунків [Miles 1996].

За напрямом потоку інформації вона може бути низхідною або висхідною [Katz 1966]. Низхідна комунікація передбачає передавання повідомлень від вищої інстанції нижчій, тобто від начальника до підлеглого. До неї зараховують такі повідомлення, як організаційні процедури й правила, вказівки, виробничі інструкції, роз'яснення виробничих завдань, оцінки результатів діяльності підлеглих [Katz 1966, 239–241].

Висхідна комунікація спрямована на передавання повідомлень від нижчої інстанції вищій, тобто від підлеглого начальнику. Вона охоплює повідомлення, що містять інформацію про самого підлеглого, інших співробітників та їхні проблеми; інформацію про організаційні правила і політику; інформацію про те, що треба зробити та як це можна зробити [Katz 1966, 245].

Діалоги між начальником і підлеглим бувають двох типів: 1) редуковані (згорнуті) діалоги, що забезпечують оперативне керівництво поточною виробничої діяльністю; 2) розгорнуті ділові бесіди, що забезпечують стратегічне керівництво колективом [Тимофеев 1991, 6].

З урахуванням таксономій повідомлень розрізняють сім різновидів комунікації між начальником і підлеглим: наказування, інформування, роз'яснення, зворотний зв'язок, позитивна експресія, негативна експресія, співучасть [Huseman 1980, 178–182].

Виокремлюють також чотири виміри комунікативної поведінки інтерактантів:

– комунікація на підтримку позитивних міжособистісних стосунків (демонструє інтересначальника до підлеглого як до людини, встановлює з ним неформальні зв'язки, залучає до процесу прийняття рішень, спонукає до висловлювання пропозицій);

– комунікація,що сприяє висхідній відкритості (дозволяє підлеглому поставити під сумнів інструкції начальника, не погодитися з ним);

– комунікація, що демонструє негативні міжособистісні стосунки (притаманна керівникам, які висміюють підлеглих, критикують їх у присутності інших);

– комунікація, пов'язана з виконанням професійних обов'язків (включає інформацію про організаційні правила й політику, виробничі інструкції, робочі завдання та графіки роботи, цілі; оцінки результатів діяльності підлеглих) [Miles 1996, 277–289].

Ці чотири виміри комунікації вказують на прямий зв'язок між типом комунікативної поведінки співрозмовників та їхніми стосунками, задоволенням роботою, продуктивністю праці [Bakar 2004, 5]. Комунікація, спрямована на підтримку позитивних міжособистісних стосунків, висхідну відкритість, виконання виробничих завдань, позитивно впливає на робочі стосунки; а комунікація, що демонструє негативні міжособистісні стосунки, зазвичай має негативний вплив.

Розглянемо такий приклад низхідної комунікації:

"Get us some coffee, lots of it," he barked at the secretary. …

The coffee arrived [Grisham 2003, 344–345].

Ініціаторомрозмовиєначальник, який наказує своїй секретарці принести каву. Розмова відбувається в офісі в робочі години. За структурою вона редукована, складається з одного вербально-невербального обміну. За функціональним призначенням цей обмін – директивний. Маркерами вищого статусу начальника виступають прямий директив, що актуалізується спонукальним реченням, і парамовні засоби (підвищення голосу, інтонація). Секретарка визнає ієрархічні стосунки, дотримується субординації й не реагує

на неввічливу поведінку начальника. Начальник успішно реалізує поставлену мету. Розмова характеризується узгодженістю комунікативних інтенцій і кооперативністю (директив породжує здійснення каузованої дії). Однак цю розмову не можна визначити як гармонійну через грубу тональність, що призводить до порушення комунікативної рівноваги.

Проаналізуємофрагментвисхідноїкомунікації:

HEWASVERY BUSY when his secretary entered his office with a grim face and said, "There's a lady here to see you."

"Does she have an appointment?" he asked, glancing at one of three daily-weekly-monthly planners on the edge of his desk.

"No. She says it's urgent. She's not leaving. It's about Patrick Lanigan."

He looked at her curiously. "She says she's a lawyer," the secretary said.

"Where's she from?"

"Brazil."

"Brazil?"

"Yes."

"Does she look, you know, Brazilian?"

"I guess."

"Show her in" [Grisham 2003, 95].

Ініціатором спілкування є підлегла (секретарка). Спілкування відбувається віч-на-віч в кабінеті начальника в робочі години. Воно вмотивоване бажанням підлеглої виконати свої службові обов'язки, що передбачає вчасне інформування начальника про відвідувачів офісу. Головна мета секретарки – поінформувати начальника і отримати від нього вказівку. Начальник погоджується прийняти відвідувачку, але перш ніж прийняти це рішення, розпитує секретарку про неї. Мовленнєвий репертуар секретарки складають презентативи, спрямовані на передавання інформації. У мовленні начальника домінують квеситиви, спрямовані на здобуття невідомої йому інформації. Закінчує розмову начальник прямим директивом, що реалізується спонукальним реченням. Начальник дає вказівку.

Спілкування реалізується у формі розгорнутої розмови. Однак структурно вона складається лише зі змістової частини, яка представлена поєднанням декількох конверсаційних обмінів: комплексного інформативного (інформування – перепитування – підтвердження) і простих елісітативнийх (питання – відповідь). Невербальні символи несуть додаткову інформацію, зокрема

зацікавлений погляд начальника стимулює подальше інформування з боку підлеглої. Хоча пріоритетна позиція в начальника і він виявляє ініціативу, розвиває тему, підлегла також не є пасивною учасницею розмови. За функціональним призначенням це інформативно-директивна трансакція. Її специфікою є те, що ініціальний репрезентатив підлеглого спрямований не лише на передавання інформації, але й на те, щоб отримати вказівку начальника. Спілкування є формальним із повним дотриманням встановлених ієрархічних стосунків, тональність нейтральна, комунікативну рівновагу збережено. Комунікативну взаємодію побудовано відповідно до відповідних канонів.

Цю розмову можна віднести до гармонійного діалогу, оскільки їй притаманна узгодженість мовленнєвої поведінки співрозмовників за всіма параметрами. Вона є типовим прикладом реалізації консентної комунікативної координації, що характеризується: узгодженістю комунікативних інтенцій та кооперативністю мовленнєвої поведінки (питання породжує відповідь, директив – відсутність заперечень); повною солідарністю модально-оцінних смислів мовленнєвих актів та унісонною тональністю спілкування; зацікавленістю у продовженні контакту та активністю у взаємній підтримці комунікативних ініціатив; позитивним, гармонійним результатом (обидва співрозмовники досягають своїх цілей, демонструючи повне розуміння один одного: начальник отримає відповіді на свої запитання й успішно реалізує своє розпорядження (вказівку), секретар отримує потрібну інформацію та виконує вказівку).

Отже, перша розмова є прикладом ілокутивної ефективності комунікації, що свідчить про успішне здійснення комунікативних намірів адресанта (збіг ілокутивної сили та перлокутивного ефекту), однак з порушенням комунікативної рівноваги. Друга розмова є прикладом інтерактивної ефективності комунікації, що передбачає досягнення запланованого результату через кооперацію з адресатом, взаєморозуміння, створення сприятливої атмосфери спілкування.

Висновки. Комунікація між начальником і підлеглим – це особливий тип взаємодії суб’єктів, зумовлений організаційною ієрархією, яка визначає комунікативну поведінку кожного з них. Домінанти поведінки начальника й підлеглого зафіксовані у відповідних комунікативних моделях. Вербальна складова цього типу ієрархічного спілкування знаходить відображення в доборі

певних типів мовленнєвих актів (начальник – директиви й квеситиви, підлеглий – репрезентативи); способах впливу на адресата й характеристиках модусу висловлювання; дотриманні/недотриманні етикетних норм.

Перспективи дослідження пов'язуємо з поглибленим вивченням висхідної та низхідної ділової комунікації, визначенням структурно-семантичних і функціональних особливостей ієрархічного англомовного дискурсу, виявлення чинників, що впливають на ефективність мовленнєвих інтеракцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.*Дубинина И. И.* Способы выражения иерархических отношений в организационной коммуникации : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Ирина Ивановна Дубинина ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград: 2007. – 20 с.

2.*Кострікін О. В.* Професійно важливі якості керівника як чинник ефективності управлінської діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.03 "Психологія праці; інженерна психологія" / Олег Вікторович Кострікін ; Укр. інж.-пед. акад. – Харків, 2010. – 17 с.

3.*Павлова А. Е.* Организационное развитие коммуникативной компетенции менеджеров мультинациональных компаний : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. социол. наук : спец. 22.00.08 "Социология управления" / Анастасия Евгеньевна Павлова ; Моск. гос. ун-т. им. М. В. Ломоносова. – М., 2008. – 25 с.

4.*Панова М. Н.* Языковая личность государственного служащего: дискурсивная практика, типология, механизмы формирования : автореф. дисс. на соиск. уч. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Марина Николаевна Панова ; Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2005. – 32 с.

5.*Пашко Л. А.* Людські ресурси у сфері державного управління: теоретико-методологічні засади оцінювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з держ. упр. : спец. 25.00.03 "Державна служба" / Людмила Андріївна Пашко ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2007. – 36 с.

6.*Тимофеев М. И.* Анализ делового общения руководителя : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05 "Социальная психология, социология и психология личности" / Михаил Иванович Тимофеев ; Ленингр. гос. ун-т. – Ленинград, 1991. – 17 с. 7.*Туленков М. В.* Організаційна взаємодія в соціальному управлінні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. соціол. наук : спец. 22.00.04 "Спеціальні та

галузеві соціології" / Микола Васильович Туленков ; Клас. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 37 с.

8.*Bakar H. A.* Dimensions of Supervisory Communication and Organizational Commitment: A Case Study of a Malaysian Organization / Hassan Abu Bakar, Bahtiar Mohamad // The Malaysian Journal of Language and Communication. – 2004. – Vol. 1, № 1. – P. 1–19. 9.*Berko R.* ICOMM: Interpersonal Concepts and Competencies: Foundations of Interpersonal Communication / Roy Berko, Joan E. Aitken, Andrew Wolvin. – Lanham / Plymouth : Rowman & Littlefield Publishers, 2010. – 433 p.

10.*Clampitt P. G.* Employee Perceptions of the Relationship Between Communication and Productivity: A Field Study / Phillip G. Clampitt, Cal W. Downs // Journal of Business Communication. – 1993. – Vol. 30, № 1. – P. 5–28.

11.*Conrad C.* Development of Key Constructs / Charles Conrad, Julie Hayes // The New Handbook of Organizational Communication: Advances in Theory, Research, and Methods / ed. by Fredric M. Jablin, Linda Putnam. – Thousand Oaks : SAGE Publications Inc., 2001. – P. 47–77.

12.*Feldner S. B.* Threads of Intersection and Distinction: Joining an Ongoing Conversation within Organizational Communication Research / Sarah Bonewits Feldner, Scott C. D'Urso // Communication Research Trends. – 2010. – Vol. 29, № 1. – P. 1–19.

13.*Fenech M.* Internal Corporate Communication on Strategy and Employee Commitment : a thesis submitted for the degree of Master of Science in International Business Communication / Michéle Fenech ; Aalto University. – Helsenki, 2013. – 143 p.

14.*Graen G. B.* Role-making Process within Complex Organizations / George B. Graen // Handbook of Industrial and Organizational Psychology / ed. by Marvine D. Dunnette, Leaetta M. Houg. – Chicago : Rand McNally, 1976. – P. 1201–1245.

15.*Huseman R. C.* Development of a Conceptual Framework Analyzing the Communication-Performance Relationship / Richard C. Huseman, John D. Hatfield, William R. Boulton, Robert D. Gatewood // Academy of Management Proceedings / ed. by Richard C. Huseman. – 1980. – Vol. 1. – P. 178–182.

16.*Jublin F. M.* Superior-Subordinate communication: The State of the Art / Fredric M. Jablin // Psychological Bulletin. – 1979. – Vol. 86, № 6. – P. 1201–1222.

17.*Ivanov S.* Investigating the Optimum Manager-Subordinate Relationship of a Discontinuity Theory of Managerial Organizations: An Exploratory Study of a General Theory of Managerial Hierarchy : a dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in

Management / Sergey Ivanov ; George Washington University. – Washington, DC, 2006. – 150 p.

18.*Katz D.* The Social Psychology of Organizations / Daniel Katz, Robert Louis Kahn. – N.Y. : Wiley, 1966. – 498 p.

19.*Krone K. J.* Theoretical Developments in Organizational Communication Research / Kathleen J. Krone, Michael W. Kramer, Patricia M. Sias // The Handbook of Communication Science / ed. by Charles R. Berger, Michael E. Roloff, David R. Ewoldsen. – 2nd ed. – Thousand Oaks : SAGE Publications Inc., 2010. – 600 p.

20.*Long S. D.* Interpersonal Communication / Shawn D. Long , Laura Vaughan // Encyclopedia of Industrial and Organizational Psychology / ed. by Steven G. Rogelber. – Thousand Oaks : SAGE Publications Inc., 2006. – P. 363–367.

21.*Miles E. W.* Job Level as Systematic Variable in Predicting the Relationship between Supervisory Communication and Job Satisfaction / Edward W. Miles, Steven L. Patrick, Wesley C. King Jr. // Journal of Occupational and Organizational Psychology. – 1996. – Vol. 69, № 3. – P. 277–289.

22.*Minsky B. D.* LMX Dyad Agreement: Construct Definition and the Role of Supervisor/Subordinate Similarity and Communication in Understanding LMX : a dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Business Administration (Management) / Barbara Dane Minsky ; Louisiana State University. – Baton Rouge, 2002. – 148 p.

23.*Redding W. C.* Communication within the Organization: An Interpretive Review of Theory and Research / W. Charles Redding. – N.Y. : Industrial Communication Council, 1972. – 443 p.

24.*Shockley-Zalabak P. S.* Fundamentals of Organizational Communication: Knowledge, Sensitivity, Skills, Values / Pamela S. Shockley-Zalabak. – 6th ed. – Boston : Pearson, 2006. – 469 p.

25.*Tompkins F. K.* Organizational communication: Prelude and Prospects / Philip K. Tompkins, Maryanne Wanca-Thibault // The New Handbook of Organizational Communication: Advances in Theory, Research, and Methods / ed. by Fredric M. Jablin, Linda Putnam. – 2nd ed. – Thousand Oaks : SAGE Publications Inc., 2005. – P. XVII–XXX.

26.*Trenholm S.* Interpersonal Communication / Sarah Trenholm, Arthur Jensen. – 4th ed. – Belmont : Wadsworth Publishing Company, 2000. – 430 p.

27.*Zelter C.* Organizational Communication – a Premise for Organizational Efficiency and Effectiveness : an abstract of the dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Management / Christine-Diana Zelter ; Babes-Bolyai University. – Cluj-Napoca, 2011. – 35 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Grisham J.* The Partner / John Grisham. – New York : A Dell Book, 2003. – 468 p.

Стаття надійшла до редколегії 19.04.13

Яшенкова А.В., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ПОЛИАСПЕКТНИСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ КОММУНИКАЦИИ МЕЖДУ НАЧАЛЬНИКОМ И ПОДЧИНЕННЫМ
(на материале английского языка)

В статье рассмотрена англоязычная коммуникация между начальником и подчиненным как тип устно-речевого контакта и взаимодействия в профессиональной диаде. Предпринята попытка определить разные измерения этого коммуникативного явления, исследовать его природу.

Ключевые слова: *коммуникация между начальником и подчиненным, профессиональная диада, организационная иерархия, нисходящая коммуникация, восходящая коммуникация, устно-речевое взаимодействие.*

Yashenkova O.V., Cand. of Phil., Associate Professor
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

Multifaceted Research of Supervisor-Subordinate Communication (based on the English Language)

The article considers English supervisor-subordinate communication as a type of oral speech contact and interaction in the professional dyad. The article attempts to determine dimensions of this communicative phenomenon and study its nature.

Key words: *supervisor-subordinate communication, professional dyad, downward communication, upward communication, oral speech interaction.*

ЗМІСТ

Ситдикова І.В.
НОВІ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПИСЬМОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ 3
Скибицька Н.В.
ДЕЙКТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРЕФІКСОЇДНИХ ОСНОВ З ТЕМПОРАЛЬНИМИ ЗНАЧЕННЯМИ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ..... 10
Смолянская А.
ОБРАЗНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ СКАЗОЧНЫХ ПЕРСОНАЖЕЙВ РАЗВИТИИ МЫШЛЕНИЯ И РЕЧИ РЕБЕНКА 18
Соболєва О.В.
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІЛЕТРОГРАМ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ..... 26
Солдатова Л.П.
ПОНЯТТЯ "ДИСКУРС": ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ..... 32
Софієнко І. В.
ПЕРЕКЛАД КІНОКОМЕДІЙ УКРАЇНСЬКОЮ: КРІЗЬ ТЕРНИ ДО СМІХУ 42
Стасюк О.С.
МОВНІ ЗАСОБИ ОЦІНКИ ОБРАЗУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ ФРН ТА ШВЕЦІЇ 50
Столярова А.А.
СТИЛІСТИКО-КОМПОЗИЦІЙНІ РИСИ ТЕКСТІВ ДОВІРЕНОСТЕЙ НОВОГРЕЦЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ..... 56
Телешун К.О.
НОМЕНКЛАТУРА, ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ ТА ЖАРГОНІЗМИ ЯК ЛЕКСИЧНА СКЛАДОВА ФАХОВОЇ МОВИ (на матеріалі турецької фахової мови торгівлі) 66
Теряев Д.А.
ГАРМОНИЯ ЗВУЧАНИЯ В СТРУКТУРЕ МАТЕРИИ РЕЧИ (ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ)..... 74
Теслюк Г.С.
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФРАНЦУЗЬКОЇ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ 81
Тищенко К.М.
ПІЗНІЙ РИМ І АЛАНИ У ТОПОНІМІЇ ЄВРОПИ..... 95
Тищенко О.О.
ОСОБЛИВОСТІ РОДОВОГО ОФОРМЛЕННЯ ІМЕННИКІВ – НАЗВ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ І ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ В НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ 113
Торопова А.А.
ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ СОВРЕМЕННОЙ ГРЕЧЕСКОЙ ПЕЧАТНОЙ РЕКЛАМЫ..... 119
Трофімчук І.
ОКРЕСЛЕННЯ ПРАГМАТИЧНОГО НАПОВНЕННЯ ДІАЛОГУ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ НА ДОПЕРЕКЛАДНОМУ ЕТАПІ..... 126
Турчина А.А.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ НА МАТЕРІАЛІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ..... 133

Угрин Т.В.
ПОНЯТТЯ СОЦІО-ДИСКУРСИВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
ТА ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ 141
Філатова О.О.
НОВІ АНГЛІЙСЬКІ НОМІНАЦІЇ ГОДИННИКІВ 148
Фіщенко М.В.
МОВНІ І ПОЗАМОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БЛОГІНГУ ТА МІКРОБЛОГІНГУ
ЯК РІЗНОВИДУ ІНТЕРНЕТ-ЖАНРУ 154
Fedayuk P. A.
THE STRUCTURE OF LEXICAL FIELD
OF *WEATHER PHENOMENA* NOTIONS 160
Ференс Н.
ЄЙТС УКРАЇНСЬКИЙ ТА РОСІЙСЬКИЙ: ПОЕТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ 171
Филатенко И. А.
ВНУТРЕННЯЯ ОРГАНИЗАЦИЯ РЕЧЕВОГО СОБЫТИЯ В МАССМЕДИЙНОМ
ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ УКРАИНЫ 181
Фокін С.Б.
ХИБНІ ДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК НАСЛІДОК СЛОВОТВІРНОЇ
ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ 192
Фоменко О.
ВЕРБАЛЬНІ ТА ВІЗУАЛЬНІ МАРКЕРИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОМЕРЦІЙНИХ БРЕНДАХ (на матеріалі
англійської мови) 201
Хайдер Є.М.
СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ПОВТОРУ ЯК ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОГО
СТИЛЮ Г.ГЕССЕ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ
ПЕРЕКЛАДІВ) 214
Харик О.
АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОЗИЦІЇ "СВІЙ – ЧУЖИЙ" У ДИСКУРСІ СТРАБОНА 221
Хоменко С.В.
ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ НА ПРИКЛАДІ ІСПАНСЬКИХ
ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІВ 228
Циганок О.
ПРО НАУКУ ПИСАННЯ ЛИСТІВ У XVII– XVIII СТ. У КИЄВО-
МОГИЛЯНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ 234
Циркунова І.В.
МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІРОНІЇ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ
В ІСПАНСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ 240
Чаленко Ю.А.
УТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ
МОВІ ПОЧАТКУ XXI ст. (на матеріалі преси та словникових видань) 246
Черенкова Д.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЙ В. МАЯКОВСЬКОГО
ПЕРСЬКОЮ МОВОЮ 251
Черкес Г.
ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ОГЛЯДІВ
ФУТБОЛЬНИХ МАТЧІВ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ 258
Чобан М.В.
ВЫРАЖЕНИЕ ПАРТИТИВНОСТИ В РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ 266

Шабуніна В. В.
THE ROLE OF LANGUAGES IN THE PROCESS OF GLOBAL INTEGRATION.....272
Шебуніна О.М.
СУЧАСНИЙ АНГЛОМОВНИЙ ГОТЕЛЬНИЙ ДИСКУРС ЯК РІЗНОВИД ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ 278
Шах Б.
КОНСТРУКТИВНІ ТА ДЕСТРУКТИВНІ КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ЖУРНАЛІСТІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ІНТЕРВ'Ю..... 287
Швець Л.А.
ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У АНГЛОМОВНОМУ КІНОТЕКСТІ..... 293
Шевцова О.В.
ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ ГРАМАТИЧНИХ КАТЕГОРІЙ КОНВЕНЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 300
Шевченко О.
ОСОБЛИВОСТІ ДЕСКРИПЦІЇ ДІЄСЛОВА ЯК ЧАСТИНИ МОВИВ ІРАНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ХІХ-ХХ СТОЛІТТЯ..... 310
Шендрик О.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІСПАНОВМОВНИХ ВЕРЛІБРІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (на прикладі поезій Х.Л. Борхеса та Ф.Ґ. Лорки) 320
Шерепитко А.С.
ОБРАЗНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ ВОСПРИЯТИЯ ВЕЧНОСТИ В РУССКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ..... 327
Шигаєва К.В.
СЛОВА-РЕАЛІЇ І СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (на матеріалі романів Дена Брауна "Код да Вінчі" та "Цифрова фортеця").....337
Шірінян Е.А.
НОВООУТВОРЕННЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОЛОДІЖНІЙ ІНТЕРНЕТ-МОВІ. 349
Шовковий В. М.
НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ КЛАСИЧНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПОЕТАПНОГО ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ДІЙ 356
Шуляк С.А.
ФУНКЦІОНУВАННЯ МІФОЧИСЕЛ У СВІТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ.....367
Щербакова М.С.
ВІДТВОРЕННЯ ІСПАНСЬКИХ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ХУДОЖНІХ ПОРТРЕТНИХ ОПИСІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 375
Юдко Л.В.
КОНЦЕПТ "*ТОЛЕРАНТНІСТЬ*" В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ.....382
Юревич М.В.
ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ "КІНЬ"В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ 391
Яременко А.С.
ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ВИГУКІВ У КАЗЦІ ЛЬЮЇСА КЕРОЛА "АЛІСА В КРАЇНІ ЧУДЕС" 399
Ярошевська М.О., Бурмістенко Т.В.
ОСНОВНІ УЧАСНИКИ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ ТОК-ШОУ(на матеріалі французьких телевізійних ток-шоу полемічного типу).....404
Яшенкова О.В.
ПОЛІАСПЕКТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ НАЧАЛЬНИКОМ І ПІДЛЕГЛИМ (на матеріалі англійської мови)..... 416

Наукове видання

МОВНІ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ КАРТИНИ СВІТУ

Випуск 46

Частина 4

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 33,36. Наклад 300. Зам. № 213-0094.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Підписано до друку 2.12.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua
http: vpc.univ.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02